

ANALOGON

10

SURREALISMUS - PSYCHOANALÝSA - STRUKTURALISMUS - ANTROPOLOGIE - PŘÍČNÉ VĚDY

ZADAVENO
&
ZABAVENO

Mapy komunikací

Desítka patří v našem kulturním kontextu mezi tzv. kulatá čísla, jubilea, což je důvod k oslavám a bilancování. Desáté číslo Analogonu je zamýšleno jako příležitost k překročení rámce, který mu tradiční názorová orientace surrealismu a dosavadní ediční praxe nezbytně vtiskly.

Svým způsobem by měl tento krok být jistým pokusem o návrat k tomu, cím surrealismus ve své nejniternější a první podstatě je - ke svrchovaně svobodnému překračování hranic, k odmítání uměnovědných makulatur a rolí, do nichž ho přepečliví designéri čítankových moudrostí průběžně a s vědoucími úsměvy manévrují. Proto není náhodou, že tématem tohoto čísla je problematika komunikace - jevu, jehož esenciální charakteristika a nejvlastnější smysl spocívá v překračování hranic sebe sama.

Nezbytnou vlastností komunikace je to, že je výrazem stavu *mezi*, že je prostředníkem toho, co je výchozím subjektům komunikace cizí. A tak i na stránkách Analogonu je dán prostor sféře na první pohled surrealismu zcela vzdálené - úvahám profesionálních vědců. Tento krok je opodstatněn také dalším, poněkud nepříjemně překvapivým momentem: Vše, co se svým smyslem vztahuje jinam než k fyzické přítomnosti, bývá ve víru mnohosti postmoderního světa odsunuto na postranní kolej anachronismu, a tak se v nezávidění hodném postavení ocítá nejen ona část vědy spatřující svůj smysl mimo rámec citačních indexů a vnějšího úspěchu, ale i surrealismus.

Snaha hledat smysl života jinde než v nesčetných variantách nabývané každodennosti je dnes - v době explozivní velkoprodukce nejnovejších tržních rozkoší - činností přinejmenším trochu pošetilou a rozhodně (ve srovnání s množstvím prefabrikovaných možností) nadpříliš riskantní a neefektivní. Díky této konfiguraci se proti všemu očekávání na jedné lodi, nebezpečně se blížící mělčinám obecného nezájmu, setkává surrealismus nikoliv s mainstreemem uměleckých aktivit, nýbrž s intelektuálním pohybem v oblastech dosud mu značně cizích - ve vědě, teologii, přírodní filosofii apod.

V duchu jednoho z nejúčinnějších postupů evoluce (z nouze ctnost) je vhodné uvažovat o této situaci jako o možném zdroji oživení dosavadních postojů a duchovních proudů, výše zmíněným způsobem dislokovaných do vzájemné blízkosti; je to nejen vhodné, nýbrž dokonce nezbytně nutné. Ostatně právě zde může být zárodek orientace ve světě, orientace, kterou v dnešní době začínáme velmi citelně postrádat. Základní předpoklad tu ovšem tkví v překročení svých omezujících bariér, v otevření - jakkoliv riskantním - sebe sama čemusi dosud cizímu: v tom, co se skrývá pod pojmem komunikace.

ANALOGON

Cena jednoho čísla 45 Kč, 20 DM, 12 USD, 60 FF

Redakční rada: Jiří Brabec, František Dryje, Ivan Horáček, Jiří Kocourek, Bohuslav Kováč, Andrew Lass, Albert Marenčín, Milan Nápravník, Jiří Pechar, Jan Řezáč, Martin Stejskal, Ludvík Šváb, Jan Švankmajer (předseda), Vladislav Zadrobílek, Josef Zumr

Šéfredaktor: Jiří Koubek

Výkonné redaktoři: Lubor Kasal, Marcela Turecková

Vydává Sdružení na podporu vydávání časopisů

Vychází za podpory Ministerstva kultury České republiky a ČLF, Praha

Adresa redakce: Hellichova 5, 118 00 Praha 1 - Malá Strana

Telefon: (02) 530006, linka 215

Vytiskly

Analogon 10

ISSN - 0862 - 7630

MIČ 46 079

F 5399

O čem je řeč

Pavel Holásek

EPILOG

Prosýchá se, že skutečnost má mnoho podob. A že se marně hledá, která je ta pravá.

Že si každý může myslet a říkat cokoli, nikdo ho nebude omezovat. A že si každý může myslet a říkat cokoli, stejně mu nikdo neporozumí.

Na povrch vystupuje to, co tvorí kulturu odedávna: setkání interpretací. Musíme se nějak vypořádat s čímsi jiným, než jsme sami. Bývá to jednoduché: vyvrátit, dokázat nesprávnost, odmítout, zakázat. Přestává-li ale být samozřejmé, že právě naše interpretace je správná? Narůstající pochybnosti lze zakrýt shovívavou tolerancí: každý má právo na svůj názor, nám do toho nic není. Tohle reflektovat však najednou znamená stejně se vztáhnout i k vlastní zkušenosti: Jaký má vlastní smysl to, co dělám?

Dosud byla komunikace jen potvrzením, že se ke světu vztahují správným způsobem. Kdo nedokáže komunikovat, patří do blázince. Nálež se skutečnost rozpadá na mikrosvěty, z nichž žádný nemá záruku, že se ke skutečnosti vztahuje správným způsobem, ani že vůbec nějaká skutečnost je. Zůstanou z nás stíny bloudící ve vlastních světech.

(Hérakleitos: *Duše cichají v Hádu.*

Mnozí žijí, jako když mají své vlastní vědomí.)

Neutečeme ani rafinovaným komplikováním svého světa, ani cestováním jinam, ani oslavám toho, že jsme odstranili bariéry (*Keep smiling!*). Mineme jako stín, nebo uvázneme v hrozivém bdění. Ztrácíme jakýkoliv pocit kromě úsilí najít východ.

Připomíná to tarotovou Věž. Stavba našich představ praskla. Sotva pomůže rozumová úvaha. Dekonstrukce věže je vedena týmiž prostředky jako její stavba. Tak se z valícího toku času nevymaníme.

Věž se boří, nazí jsme v prázdnou, které zbylo. Kam jsme se dostali?

K základům sestoupíme, vzpomeneme-li si na touhu, ze které začala stavba růst. Je ale nadlidským úkolem vzpomínat, když nic necítíme, vzpomínat na pověl, hledat zvenčí cestu do toho, co je uvnitř, a co je tedy jiného rádu, co je mimo všechny vnější cestičky.

Je nadlidským úkolem hledat cestu do minulosti, jsme-li nepřtomni, vrženi do nicoty. Chceme se probudit ze zlého snu. Čím víc se o to snažíme, tím je sen horší. Sen nedává naději na probuzení.

Marné je nutit vzpomínu. Věci se připomínají mimoděk. Probuzení přichází nečekaně. Nás zrak je odpoután od prázdná po zborěné věži. Nazí letíme do tmy, nad námi však svítí hvězdy. Rodíme-li se, není žádné *odkud*.

Prosýchá se, že nejsme ti, co mohou poznat skutečnost, vědět, *jak to je*. Mysleli jsme, že to víme. Mysleli jsme, že to *někdo* ví a ten *někdo* nám to řekne. Ted' se zdá, že to nikdo neví. *Tam*, kde byla skutečnost, není nic.

Jsme-li vzhůru, kde je sen? Mizí ono *tam*.

Kdo ovšem hledá záruku, že nespí, ten se neprobudil.

PROLOG

Teprve po probuzení z těživého snu oceňujeme svou účast v tom, co se děje. Dostáváme příležitost skrze sebe vyjadřovat svět, zažívat zjevení smyslu, interpretovat. A tak se setkávat s jinými interpretacemi. Už na nás nenarážejí zvenčí, všechny stejně. Oslovuje nás, zajímá nás *jiné*. Přitahuje náš zájem, vydává se nám do zajetí. Ve vzájemném vztahu jde o sdílení smyslu. Najednou je komunikace úsilím o vyslovení toho, co je společné. Vždyť to jediné je zdrojem živého, na které nelze ukázat, do kterého se probouzíme.

Zkušenosť sdělování smyslu nás odkazuje k řeči. U Řeků se jednota smyslu a řeči zračí ve slově *logos*. Od něho vychází evropské tradice poznání. A dějiny Evropy je možno vidět jako dějiny zrazování *logu*. Zrazujeme smysl zakoušený v řeči. Chytáme interpretaci jako něco hotového, a tak se k ní vztahujeme zevně, jako bychom od ní byli odděleni. Z vyjádření naší zkušenosti se postupně stává zaplácnutí oblasti, kam pravé poznání dosud neproniklo, nebo kam nemůže proniknout vůbec. Ve vědě je interpretace většinou pochybnou výplní mezi nepochybnými faktami. V umění zase většinou způsobem, jak vytvořit a hlídat vlastní svět, oázu klidu - ve vědě vlastně také.

Snažíme se být nezávislí na výhonku řeči, který skrze nás roste. Pak se nám zdá, že je to věž, kterou stavíme. A řeč dál roste z naší zkušenosti, paměti - ted' už ale nepřiznáně. Zrazujeme paměť živého, zrazujeme schopnost zapomínat. Jednou vyslovené násilím držíme a oddělujeme od snahy o vyslovení a od zážitku vyslovování, naslouchání. Roztínáme jednotu implikátního a explikátního rádu, naznačenou Z. Kratochvílem takto:

Implikátní je vztah každé jednotlivosti k celkovému smyslu. Jednotlivosti jsou úrovní explikátní. Implikace - rád sounáležitosti; explikace - rád zjednotlivění. To implikátní nemá jiný status bytí, než že je smyslem toho explikátního. Není jinak než vzajemnosti vztahů. Stejně tak explikátní není jinak než jako zjednotlivění implikátního. Vztahy nabývají tvary. Skrize tvary je vidíme."

Když se dnešní věda opřená o matematiku snaží dostat výsledky stále stejné, hledí k tomu, co není zajímavé. Matematika uvádí do vztahů tvary. Zajímavý je tu pohyb myšlení, to vztahování. Samotné tvary neříkají nic. Věda navíc stojí na předpokladu, že tvary jsou prostě dány. Zapomíná, že se musíme nejdříve podívat, abychom určité tvary uviděli. Tvar je tak neoddělitelný od hlediska. Dnes je ve vědě problematizována samozřejmost tvarů, fakt. Je zapotřebí reabilitovat i pluralitu vztahů, které se za jevy skrývají.

Do protikladu k matematickému pohybu stavím pohyb poetický. V něm jsou zajímavé tvary, které povstanou z pole vztahů, to, jak dopadne pokus o vyjádření. Hledět zde, zda tvary jsou stále stejné, je nesmysl. Jde o uchování a vyjádření smyslu různými způsoby.

Čtenář textu prožívá pohyb matematický, tvůrce textu pohyb

poetický; pozorovatel, posluchač - matematický; herec, vypravěč - poetický.

V matematice jde o to, aby se mysl dala do pohybu, v poesii o to, aby tento pohyb vešel ve zjevnost.

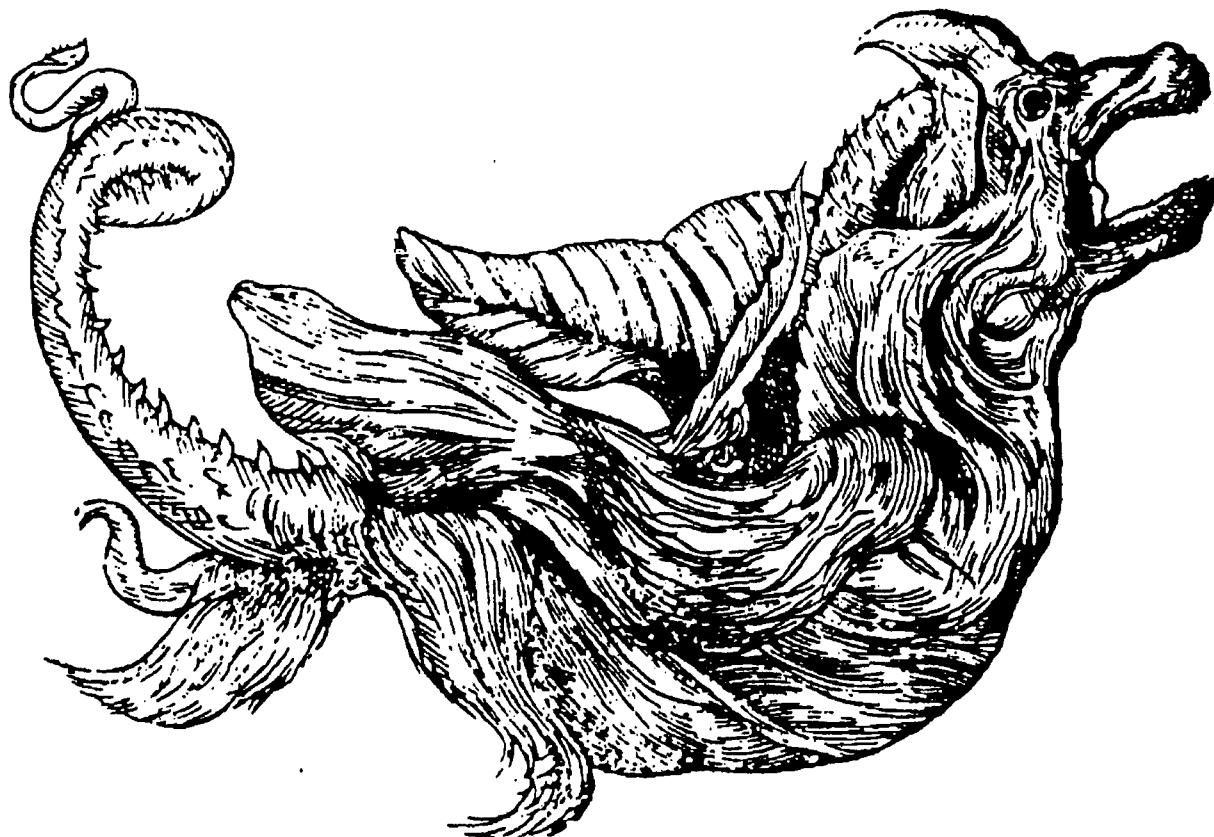
Tím, že pro určité tvary nahlédneme-vytvoříme pole vztahů, se nám otevírá možnost z tohoto pole vynořovat jiné tvary. Zároveň nesmíme zapomínat, že když vyjádříme určitý vztah, poukazujeme svým vyjádřením k jiným vztahům.

Stále si však musíme uvědomovat, že se ocítáme ve zvláštních světech; že stavíme věž, ze které nelze vidět do krajiny; nebo - snad spíše - si hloubíme jámu, kde nás třeba nepotká nic nečekaného, ale kde jsme uvězněni, a není lehké dostat se ven.

Když opustíme věž, když se nám podaří dostat se z jámy, když zakusíme jednotu tvaru a smyslu, jednotu matematického a poetického pohybu, tehdy jsme právě jejich vzájemnosti - *logu*.

Jak můžeme poznávat jednotlivé? Ztratíme tak možnost reprodukce výsledku. Ale neztratíme možnost ověřování. Když se podíváme podobným způsobem znova, nedostaneme tentýž výsledek, avšak můžeme pokračovat v téže řeči. Dozvímě se něco nového, aníž by se to předchozí rušilo.

Nelze vyslovit všechno najednou. Není žádné *všechno*, jehož výrazem - více či méně dokonalým - by byla řeč. Řeč můžeme vést dál a dál - a můžeme se i odmlčet. Výraznější se to ukazuje v přirovnání, metafoře, symbolu. Ale každá vlnka v proudu řeči je zároveň nějak připomínkou i zapomenutím. Co se ponoří do proudu paměti, to se nestává zbytečným. Co se dosud nevynořilo do slov, to nezůstává neznámým. Zato trčení mimo jednotu neznamená jedinečnost.

SVĚDECTVÍ SMYSLU, SVĚDECTVÍ SMYSLŮ

Má-li příhoda více účastníků, každý o ní bude mluvit jinak. Jestliže přistupujeme k této svědectvím zevně, můžeme je srovnávat, čekat, že objevíme pravdu jako jejich průnik. Takový průnik však bývá prázdný. Svědectví je vždy interpretaci. Není konzervací události, ale jejím dalším růstem. Jen tak je ta událost celistvá. Je tím způsobem, jak se jeví, jak je příležitost i interpretaci. (Viz Neubauerovu ontologii subjektivity ve sborníku *Cesta za smyslem bytí a poznání*.)

Interpretace je současně svědectvím. Zavazuje. Jako interpret jsem odpovědný za život interpretovaného. Zároveň jsem jen tím způsobem a jen do té míry, jak tomuto nároku dostoješ. Host a hostitel nemohou být mimo svou vzájemnost.

Staří takovou vstřícnost vyjadřovali slovem *theoria*. Dá se přeložit jako *zření*. Jde o pociťování celku, jak se projevuje v jednotlivém. Nezasahuji do věci zvenku (*Gelassenheit*), jsem přítomen jejímu životu. Dovedu věc uchovat v paměti a svou interpretaci ji zpřítomnit těm, kteří se s ní nesetkali. Skutečnost roste jako vzájemnost svědectví.

Této zkušenosti není práva běžná představa, podle které vnímáme to, co k nám přichází zevně, tj. odněkud, kde nejsme přítomni. Interpretace, která pracuje s něčím, co vypadá, že je nám takto dáno, zakrývá vlastní životodárné kořeny. Vnímání nemůžeme odlišit od interpretace. Tím nemyslím, že vnímané je naším vlastním výtvořením. Setkání s věcmi sice prozíváme v sobě, ale věci nepocházejí z nás, vždy nás nějak přesahují. Neznamená to, že jsou kouskem tady a kouskem někde jinde, kde je prý ta pravá skutečnost. Nepocházejí z nás, ale ani odjinud. Původ věci, počátek, má co dělat s tím, co jsou zač. Na to nelze ukázat. Odvozuje-li se věc od něčeho vnějšího, ztrácí svébytnost. Nitro věci má co dělat s naším nitrem.

K životu nepatří ani vnímání daného, ani myšlení vnímaného. Tím, že věc přijímáme, se zároveň účastníme jejího přeměňování, růstu. Vnímání, pocitování, myšlení i řeč jsou tak jedním pohybem.

(Hérakleitos: *Špatnými svědky jsou lidem oči a uši, když mají barbarské duše.*

K duši patří logos, který roste sám sebou.)

Novověká propast mezi empirismem a racionalismem má kořeny hluboko v roztržení onoho pohybu.

RŮZNÉ CESTY FILOSOFIE?

K péči o řeč se odědávna hlasí filosofie. Pojmové stavby, které vytvářela a vytváří, nestaví na jen tak nějakých předsudcích. Pečlivě dbá o své základy. Dobře ví, odkud pocházejí její pojmy. Tuší dokonce, že vposledku nelze ukázat *odkud*. Jestliže její stavby nepřebíjí přes své filosofické určení a neprerostou ve věze, čeká je dvojí osud. Bud' budou stále přesněji budovány od základů až po své meze a budou tak stálou připomínkou vlastního dluhu vůči svému nevyslovanému, zakrývanému prázákladu, anebo budou stavěny vedle sebe, konfrontovány, aby se v napětí mezi nimi tento prázáklad připomněl. Bud' budou jednotlivé světy dováděny až ad absurdum ke svému konci, anebo bude jejich vztahováním ukazováno něco, na co se nedá jinak ukázat.

I filosofické světy bývaly interpretacemi. Nahlédnutím interpretace jako stavby jsme se ocitli venku, odkud je můžeme sledovat, počítat, vzájemně vztahovat, navštěvovat a zase opouštět. Je těžké zkoušet od pojmu odvudit zkušenosť, kterou vyjadřuje, pokud už není přítomna v řeči, ze které byl pojem vynořen. Jsme-li praví interpretaci jako zjevení smyslu, životu smyslu, nevidíme oddělené světy. Interpretace nejsou počítatelné. Nejsou všechny zároveň rozliši-

telné, jde-li o smysl. Navzájem se k sobě vztahují, spojují se, a zároveň rozptylují. Filosofie tak může být novým nárokom. Věrnost odkrytí přítomnosti, jak se také filosofie chápe, odkazuje k věrnosti přítomnosti samé. Úkolem je být při tom. Rodící se logos-dítě si je tak zároveň chvou.

Možná, že takový nárok vůbec filosofii zakládá. Už jsem zde odkazoval na jednoho z prvních filosofů, Hérakleita z Efesu (ve zprostředkování Z. Kratochvíla). Hérakleitos snad vyjadřuje zkušenosť velmi podobnou té, o kterou mi jde:

B114: *Je třeba upevňovat se tím, co je společné všech,
když se mluví s rozumem.*

O to je třeba usilovat, vždyť:

B2: *Přes společnou jsoucí řeč mnozí žijí,
jako když mají své vlastní vědomí.*

B19: *Ti, kdo neumějí poslouchat, neumějí ani mluvit.*

B34: *Když nechápající poslouchají, podobají se hluchým;
vlastní řeč jim dosvědčuje: jsouce zde, jsou nepřítomni.*

Vnější snažení, na kterém jsme účastní, je marné:

B45: *Ani ten, kdo prošel všechny cesty, nenalezné hranice
duše - tak hluboký má logos.*

Je třeba usilovat o vnitřní porozumění.

B112: *Uvažovat - největší zdatnost a moudrost,*

mluvit a konat pravdivé věci, vnímajícé podle přirozenosti.

Tepře pak to, co se zdálo odlišné, ukáže svou jednotu, zvenčí nevykazatelnou:

B8: *Protikladné - shodné.*

*A z těch neshodných nejkrásnější harmonie
a všechno vzniká sporem.*

B10: *Stýkající se - celé a necelé,
shodné a neshodné, souzvučné a nesouzvučné
a ze všeho jedno a z jednoho vše.*

LOGOS

Opustíme-li vnější měřítko, procitáme do přítomnosti. Snažili jsme se už ukázat, že se nemůžeme opřít o jednoznačnou danou minulost, ale že přítomnost vyrůstá z paměti jako vzájemnosti vysloveného. Co ale dosud nevyslovené? Nehledíme už do prázdná, do budoucnosti, která čeká, až bude nějak naplněna. Ptát se, kam jdeme, nemá smysl. Budoucnost zažíváme v přítomnosti jako očekávání, touhu vyslovit nebo obavu z vyslovení, jako vzájemnost nevysloveného. Pomíjivost už neznamená ztrátu. Skrze vzpomínuje je pomíjivě silnější přítomno, cennější pro svou jedinečnost. Věčnost už neznamená nekonečné trvání, ale jednotu pomíjivého; jednotu přítomného, zapomenutého a neočekávaného. Tak je přítomnost bránou věčnosti.

Možnost společné řeči zakládá lidskou společnost. Prastarou zkušeností toho, jak řeč sjednocuje, je *mythos*. Neubauer ukazuje, jak při vyprávění povstává svět. Přirozené se podílíme na celku a jsme tak sami sebou. Jsme ve světě doma.

Při setkání *mythů* hrozí jejich mísení. Je třeba rozlišit *ono jiné*, uvědomit si je. Tak si uvědomujeme sami sebe. Uzavíráme-li se doma, ztrácíme domov. Chováme-li se jako doma, jsme na návštěvě. Klademe-li *mythu* vnější omezení, rušíme jeho celistvost, jeho smysl. Jen pochopením, co je *ono jiné* zač, neztrácíme vlastní svébytnost. Dostáváme tak příležitost ji zažít.

Mythos dál žije jen v *logu*. *Logos* je jeho oceněním. *Logos* znamená věrnost vnitřnímu setkání.

Letohrad, 21. 2. 1993

O KOMUNIKACI, PROSTŘEDCÍCH A CÍLECH

Ivan Horáček

Svět, v němž žijeme, se více než zřetelně proměnil. Podstatným momentem této změny je totální rozpad centrální iluze novověku - představy, že vše lze v jistém smyslu uchopit jako instanci něčeho obecného, představy, že nalezením metody tohoto uchopení získáváme onen pevný bod, díky němuž lze (a nejen metaforicky) pohnout světem. Rozpadla se iluze, že existuje jistá jediná a univerzální metoda, jediná pravda, skrze niž se oním archimedovským bodem může stát každý z nás. Z tohoto pohledu byl svět moderní doby jednotný, mnohé v něm byly pouze způsoby, jimiž se cesta mezi jeho alfiou a omegou naplňovala. Postmoderní obrat je do značné míry výsledkem zkušenosti, že neexistuje metoda (krom ryzí subjektivity) umožňující rozpoznat, které z jedině pravých pravd, jež každý z nás svým působením ve světě produkuje, je opravdu onou obecností, pomocí které lze svět zúplna vyjít. Ostatně, pokud si vzpomínám, způsoby, jimiž bylo skrze archimedovské body světem skutečně pohybováno, sotva kdy byly něčím, oč by se vyplatilo stát. V prizmatu tohoto poznání se jako zdroj hodnotové orientace bortí velké iluze moderní doby (věda, technika, představy luhných zítků kultivované na úkor dnešních příkroj atd.).

Základní zkušenosť postmoderní doby se tak stává jedinečnost každé přítomnosti, jedinečnost světa každého z nás, jedinečnost a stejná hodnota pravd a věr, jimiž je přítomnost každého z nás vyjadřena. Výchozím aspektem světa je tak jeho mnohost.

Není náhodou, že právě v tomto kontextu vystavá problematika komunikace jako téma překvapivě aktuální. Je tomu tak nejen proto, že v tomto směru pocituje leckdo z nás stále větší deficience, ale především proto, že v mnohosti postmoderního světa představuje akt komunikace snad jediné uchopitelné kritérium bytí. Tak tomu je ovšem jen tehdy, když komunikace je výlučně výrazem otevřené přítomnosti ve světě, když je sama sobě cílem, nikoliv prostředkem k dosažení cíle.

Na první pohled je tento požadavek jak výrazem nanejvýše oprávněného pochopení cesty ukázané surrealistickou činností, tak i v jistém smyslu jejím pragmatickým završením. Vždyť autenticita

prožitku společného, sevření okamžiku překročením hranic sebe sama se dostavují jen tenkrát, jsou-li žitou přítomností, nikoliv poukazem k víc Či méně vzdáleným, a tedy vždy ne-přítomným cílům. A bezpochyby: jde-li vůbec o něco, pak jde o akt života, nikoliv o nekonečné odklady žít ve jménu zítků sebeluznějších.

Až potud se zdá být vše v pořádku. Jak je však možné, že stále naléhavěji vystavá pocit, že zdrojem skřípení, jímž soukolí postmoderní doby znepríjemňuje náš život, může být právě onen požadavek, aby komunikace byla sama sobě cílem?

I.

Jedním z klíčů k pochopení dotyčného jevu může být rozbor hermeneutického kontextu fenoménu komunikace, analýza způsobů, do nichž se komunikační akty kanalizují, hledání komponent vnitřní struktury komunikačního aktu.

Uvažujme o výseku nějakého dialogu jako o příkladu komunikace. Komunikační akt je tu nezbytně tvořen dvěma odlišnými momenty, aktivujícími odlišné způsoby vstupování do světa. První je konotován vystupováním vně, expanzí mimo hranice sebe sama, jeho výrazem je činnost, již lze označit jako sebeprezentaci. Druhý je inverzní a symetrický - zachycuje prvky vnějšího světa a vtahuje je dovnitř sebe sama; jde o vnímání, akceptanci. Společným aspektem obou tenzí je fakt, že jsou objektované - jejich předmětem je prvek vnějšího prostředí. Vůči němu, resp. skrze něj jsou oba aspekty komunikačního procesu symetrické a komplementární.

Přinejmenším formálně není ovšem společná přítomnost obou tenzí nezbytně nutná. Obě složky (odstředivá - sebeprezentace, dostředivá - vnímání, přijetí) jsou vůči sobě svobodné a navzájem se neomezuji. Tuto až nečekaně výhodnou možnost uvádíme v život tehdy, když akt komunikace není bezprostředním kontaktem živých jsoucích, nýbrž uskutečňuje se prostřednictvím vnějšího prostředí jako poukaz, vztah k některému jeho prvku, tzn. když

aspekty nás samých si ukazujeme jako instance obecností, jichž jsou jednotliviny našeho prostředí symbolickým označením.

Nahlédnutí, že taková označení lze aktivně vytvářet a že právě taková činnost může podstatně zvětšit faktický dosah sebeprezentačního v časovém i prostorovém smyslu, se stalo jedním z nejpodstatnějších zdrojů úspěšnosti našeho druhu. Skrze neměnnost věci propůjčuje totiž našim přítomnostem, jinak nenávratné mezejícím v nebytí, punc trvalosti. A tak se komunikace v lidské societě odehrává především prostřednictvím k tomu vytvořených novotvarů, artefaktů, věcí. Jimi jsou naše sebeprezentační tendenze materializovány do tvarů právě takových, které mohou být pro potenciální adresáty atraktivní. Výsledkem tohoto procesu je zpřesňování estetických kritérií a zviditelňování momentů konstituujících hodnotovou normu society. Typickým produktem tohoto vývoje jsou nejen nesčetné umělecké, vědecké a posléze i technické artefakty, ale především jazyk. Společenské prostředí, které tímto způsobem societa vytváří (a jímž se nutně izoluje proti cizímu prostředí přírody), je tedy zvěčněním toho, cím se societa vnitřně identifikuje. Základní potencialitou takového společenského prostředí je neultimativnost obou složek komunikačního aktu. Formálně, z hlediska akceptančního aspektu komunikace, skýtá tak societa naprostou svobodu zvolit, co z celkového objemu prezentovaného bude přijato a nabude významu uskutečněného komunikačního aktu. Vědomé akcentování tohoto momentu představuje jednu z podstatných kvalit postmoderního prostředí. Neultimativnost obou aspektů komunikačního aktu legitimuje zde vlastnost dosud nikterak samozřejmou - nezávaznost. Nezávazným se tak stává nejen to, zda vůbec něco ze sociálního prostředí příjmu jako cosi mě oslovujícího, nýbrž i to, co (a v jakém množství) do sociálního prostředí vnáším jakožto svou sebeprezentaci. Výsledkem tu nutně je stále se zvětšující nepoměr mezi objemem sebeprezentací a objemem skutečnosti fakticky konzumovaných. Z hlediska sebeprezentujícího je tento handicap možné kompenzovat dvojím způsobem: (1) zvětšením produkce sebeprezentačních aktů, anebo (2) úsporností jejich obsahu, tj. zvětšením míry jejich kondenzace. Ideálním prostředkem se tu stává kondenzace symbolického výrazu, přičemž faktor (1) v tomto kontextu nezbytně selektuje postupné vyprazdňování obsahu až po stav, kdy asociační kontext symbolu je omezen na vnější skutečnost, vytvářené pokaždé nově situačním kontextem. V tomto posledním stadiu svého vývoje se symbol stává pouze identickým zobrazením sebe sama - znakem. Překotná produkce úsporně rychlovašených sdělení, výtvorů a jiných prostředků, kterými lze naplnit důležitý předpoklad komunikace (předpoklad *být viděn*), je pak už jen technickým detailem soustrojí, jehož působením se sociální prostředí stává stále neprůchodnějším skladistěm artefaktů.

Akt komunikace je rozhraním, jež tvaruje to, cím komunikující vůči sobě fakticky jsou; je situací, v níž se konstituuje společenský tvar individua - jeho role. Jinými slovy: komunikující jsou vůči sobě rolemi, jungovskými personami, tj. vlastnostmi, jež jsme (v instanci přijímajících) ochotni sebeprezentacím partnerů přiznat. Vypadnout z role, tj. nesplnit očekávané (tedy zklamat přijímající), je proto zákonité legitimním důvodem diskvalifikace a nejhrubším společenským prohřeškem.

Protože ovšem komunikační rozhraní je stále více určováno nikoliv přímým kontaktem komunikujících, nýbrž artefakty, součástmi prostředí, je tvar persony spíše než čimkoliv jiným výrazem dovednosti, jimiž individuum vstupuje do sociálního prostředí (tedy dovedností vztázených k aspektům prostředí, tj. k artefaktům). Komunikační vztah stává se tedy vztahem rolí, vymezených ne faktickou konstitucí a niternými přáními zúčastněných, ale poměry komunikačního prostředí. V tomto smyslu se komunikující nevztahují k sobě, nýbrž k čemu si, cím žádný z nich ve své celkovosti není.

Je-li skutečně (jak postmoderní doba požaduje) komunikace svým cílem a je-li komunikační akt jeho naplněním, pak nezbytným důsledkem popsané situace je to, že cílem komunikace se stává artefakt, tj. cosi, co vzniká jako její prostředek. Výsledkem je, že zúčastnění zůstávají stále neodvolatelnější uzavření v korzetech svých rolí. Bez překročení jistých hranic můžeme tuto situaci kompenzovat jedině adorováním kvalit, které jsme zde fakticky získali - adorováním nezávaznosti, resp. neultimativnosti našeho vztahování ke světu. Znamená to ovšem také, že stále více jsme nutenci vtělovat svá přání, tenze apod. do forem neultimativních sdělení (např. k tomu vytvořených společenských frází), přičemž účinnost komunikace je úzce podmíněna dovednostmi v jejich výběru a užívání. Jakkoliv se nám tento stav bude či nebude líbit, musíme závody v duchaplnosti, eleganci a upravené vynáležavosti akceptovat jako velmi podstatný diktát našeho společenského bytí. Jak tento stav dotváří stín našich osobností, onu odvrácenou stránku našich rolí, nechť čtenář domyslí sám.

My se obrátíme k momentu neméně závažnému - ke konfiguraci komunikačního prostředí dnešního světa. Jeho podstatným prvkem je vědomí dosažitelnosti chtěného, stejná hodnota alternativ, mnohost možností. Toto vědomí, jež je mimochodem oním momentem, který konstituuje komunikaci jako jediné kritérium bytí, představuje neobyčejně účinný ochranný prostředek před existenciálními krachy z jednostranných představ, nešťastných lásek apod. Právě ono vědomí legitimuje pocit nezávaznosti a svobody, který patří k esenciálním atributům role, jíž postmoderní komunita svým příslušníkům propůjčuje. Svoboda, resp. nezávaznost žíté přítomnosti vyjevuje se tu jako výchozí způsob, jímž ve světě existujeme, a jako cosi, co zakládá nárok na potenciální univerzalitu příštích přítomností. Společensky garantovaná možnost univerzality příštích zážitků, kterou těmito prostředky postmoderní situace programově kulтивuje, je cosi navýsost lákavého, cosi, co tu dosud vskutku nebylo a být nemohlo. Je devízou, jejíž ztrátu patrně nelze riskovat. A tak na úkor možné univerzality zítřejších zážitků oddalujeme autenticitu dnešních relací.

II.

Zamysleme se nyní nad dalším aspektem diskutovaného komunikačního prostředí. Klíčem nám budí všeobecně známá přihlouplost a nekomunikativnost zamilovaných, bláznů a lidí nápadných. O zdánílivé příslušnosti dětí do této kategorie bude pojednáno později. Nekomunikativnost je tu kupodivu spíše výsledkem nadměrné snahy komunikovat, ovšem způsobem neadekvátním po-měrem standardního komunikačního prostředí. Mimo jiné to ukazuje, že přes deklarovanou univerzalitu komunikační prostředí strádá nedostatkem jistých, potenciálně existujících a vzhledem k hojnosti příslušníků dotyčných kategorií patrně dosti potřebných komunikačních kanálů.

Při hledání příčin této skutečnosti, resp. specifik oněch komunikačních kanálů, prozkoumejme nejprve kontextuální pole této problematiky. Zamysleme se například, proč právě pojmen kanál nám ve spojení s tímto aspektem komunikace připadá až nečekaně výstižný. Pro ilustraci si připomeňme sémantický kontext tohoto slova. Jde o rouru či zahľoubeninu, kterou proudí jistý fluidní materiál, a to zpravidla někam od subjektu. Je to chodba, jeskyně, něco v hloubce, nepřístupné bez podstatného ohrožení, podzemní síť, komunikující s povrchem pouze potenciálně nebezpečnými otvory, zejména, popř. cudně zakrytými více či méně bezpečnými šterbinami, je to proudící voda, je to směrování do podzemí, dolů, mimo nás, odvádění přeby-

tečného, nečistého. Pejorativně: je to cosi, co samo je nečisté a znečišťující.

Ve všech těchto asociátech shledáváme velmi silný poukaz na aspekt ženského (voda, podzemí etc.), a to při poměrně značné kondenzaci symbolického vyjádření. Archetypální obsah - obraz tělesných struktur a aktů, jimiž svou tělesností přestupujeme rámcem fatální neúplnosti jednotlivce - je zde více než zřetelný, je výrazem základní tenze, podél které se utváří archetyp Anima. Jinými slovy: pojem kanál je v jistém smyslu archetypálním označením non-verbálních dispozic komunikačního aktu, představy, skrze niž potřeba komunikace nastává a již se potenciálně uskutečňuje. Mimořádne připomeňme, že v sémanticky transparentním komunikačním prostředí vojenského života je pro dotyčné aspekty feno-ménu komunikace vyhrazeno s příznačnou přímočarostí univerzálně konvertibilní vševojskové slůvko *piča* (srovn. *nepičuj apod.*).

Aniž bychom chtěli tento bod podrobněji rozebírat, omezme se na konstatování, že velmi pravděpodobně existuje úzký vztah mezi fenoménem nekomunikativnosti shora zmíněných kategorií a skutečností, že jimi hledané komunikační kanály jsou výrazem právě naznačených archetypálních momentů. Jestliže tomu tak je, pak akt komunikace tohoto typu nutno chápát současně i jako výraz nezbytnosti kanalizovat cosi nadbytečného, nečistého a (není-li to odvedeno) potenciálně znečišťujícího. Jinak řečeno: to, co nelze prezentovat, co nemůže být součástí persony, a tedy co je konfigurativním momentem stínu osobnosti. Pro komunikační prostředí je již z tohoto důvodu (srovn. negace role-persony) tento způsob komunikace jednoznačně destruktivní, a proto zásadně nepřípustný. Je ostatně přímou negací prostředí - nevytváří artefakty, neobsahuje moment sebeprezentace a přijetí (a jestliže ano, pak v ultimativní podobě). Je prostým spojením, zohledněním cest, porozuměním, jehož výrazem je společné mičení. Je vždy stavem jedinečným, fatálně omezujícím, stavem, jehož univerzalita není projekcí záříků, nýbrž nahlédnutím přítomnosti smyslu žití.

Je naplněním přesně oněch kvalit, které požadavek postmoderního pochopení s takovou vehemencí deklaruje. To, že realizací zmíněného požadavku v postmoderném světě vzniká stav právě opačný (jak shora dovozeno), je důsledkem centrální iluze dneška, představy, že distinkce prostředku a cíle (jako výraz přítomnosti jisté ontologie) ztratila již jakékoli opodstatnění. Představy, že ve světě lze plně pobývat jedině tehdy, neztratíme-li nic z výchozích možností, neztratíme-li dokonalo svobodu k věcem příštím. Pravděpodobně právě nezávaznost našeho vztahování ke světu je oním momentem, jenž legitimuje svobodu pojmové a významové manipulace, svobodu zaměňovat cíle za prostředky a posléze nástroje komunikace za komunikaci samou.

V obludném kruhu a v mnohem nebezpečnější (protože neprůzračné) podobě se tu vrací programově odstraněná představa lžezných záříků i s odpovídajícím umrtvováním aktu reálné přítomnosti. V praxi komunikace tak místo závratného propadání ke kořenům světa, místo vykročení na cestu, z níž se nelze vrátit bez změn, nastupuje lyrické pohrávání s příjemně dráždivými potenciály a kultivované tlachání o krásách života.

III.

V předchozích odstavcích jsme odlišili dva do jisté míry protichůdné způsoby komunikace:

(1) vývojově bezpochyby původnější typ animální, zohledňující archetypální zdroje překračování rámce individua. Je signován ko-

notacemi hlubinného, vnitřního, dostředivého. Akt komunikace je jednosložkový, přímý a matematicky řečeno: uzavřený na jedinečnost. Je dokonaným spojením, naplněním smyslu. Svým uskutečněním odnímá příčinu dalšího pohybu - v tomto smyslu je fyzickým poukazem k finalitě bytí a kontrapozicí expandujícího vědomí. Funkční oposita, konfigurující komunikační akt tohoto typu, jsou vzájemně ultimativní, v časovém i prostorovém smyslu, jsou dokonale symetrická a komplementární. Jsou ovšem zároveň pouhými aspekty přítomními v každém živém jsoucnu. Jejich archetypální konotace jsou vcelku nasnadě: sebeprezentace je výrazem orientace vně, libidinózní obsazování vnějšího, vyprazdňování, vystupování, pohyb vpřed, vzhůru apod. - jeho silným výrazem je genitální organizace samce, resp. tenze, jež jsou konotací výjemu fyzické slasti odpovídající genitální organizaci samce. Akceptance má, v analogickém smyslu konotace samičí genitální organizace, konotace recipientu - vakuové nádoby, esenciálně prázdné, jejíž povahou je neodvratitelné vtahování a pohlcování jsoucnosti vnějšího, znehybňování, zaplňování sebe sama. Velmi podstatnou vlastností recipientu, nezbytně vázanou na výchozí stav - prázdnotu, je schopnost rezonance (tj. prezentace přijatého) specificky modulovaná designem lumenu;

(2) komunikace zprostředkovaná prostředím. Akt komunikace je dvousložkový, svými poukazy vnitřně asymetrický, a tedy (vzhledem k extenzivitě poukazů) nutně nekompletní. Svou nekompletností, nesymetričností a nenaplňitelností je zdrojem opakování, tj. akcelerace pohybu. Skrze svou objektaci *vnější* je generátorem vědomí. Podstatným rozdílem vůči předchozímu typu je nejen neutimativnost a nezávaznost vztahu, ale především pak to, že vůči komunikovanému předmětu nemohou být oba opositní momenty přítomny současně. Kdyby tomu tak bylo, jedna z konstituentních vlastností tohoto procesu by mohla být podstatně ohrožena - a sice pohyb, jehož generátorem je právě nesoučasnost vztahů komunikujících jsoucen k vnějšímu předmětu. Za těchto okolností je odlišení obou oposit komunikačního aktu podstatně zvýrazněno a mnohem zřetelněji konotováno libidinózními tenzemi genitálních organizací samce, resp. samice. Komunikační akt je signován *vnějším*, je poukazem ke světu, jedině skrze něj je uskutečňován, a je tedy v jistém smyslu jeho jedinou přístupnou instancí. Právě tím ožívají skutečnosti, jimiž charakterizujeme fenomén lidského (jazyk, myšlení, kultura, tvorivosť etc.). Již tento moment si zasluhuje zvláštní pozornost. Naznačuje totiž, že právě odsud bylo by možno zahájit podrobnou analýzu fenoménu kultury a souvisejících struktur civilizace. V našem stručném přiblížení omezíme se však pouze na několik nesouvislých poznámek.

První je zcela nasnadě: Primárním zdrojem asymetrie komunikačního aktu (a zdrojem výše zmíněných specifík našeho druhu), resp. momentem, který lze jako takový uchopit a pragmaticky využívat, je tu nikoliv vnímání, přijímání, nýbrž sebeprezentace. Přitom sebeprezentace zde již není v nijakém smyslu ultimativním komplementem vnímání, na tom, zda prezentované bude či nebude přijato, není nikterak závislá. Je výlučně způsobem, jakým subjekt vstupuje do světa, tzn. je formálním obrazem subjektu. V tom smyslu je tedy sebeprezentace ideálním prostředkem nikoliv sjednocení, nýbrž differenciace a fragmentace. Tím, že aktem sebeprezentace je tu artefakt (symbol, výtvar apod.), nabývá celý vztah nové kvality. Odehrává se v obecně přístupném *vnějším* prostředí, resp. v jeho specifickém výseku. Výraz vlastní identity může pak být pochopen a kultivován jako symbolické označení specifík celé komunity, tj. jako odlišení komunity od jiných podobných celků. Jazykové zvláštnosti, stranické a státní symboly, znalost specifických poznatků apod. ilustrují tuto differenciaci, resp. signační roli artefaktu více než názorně.

Aniž bychom chtěli tento moment dále rozebírat, uvedeme další poznámku: Už prostý výčet konotací tohoto typu komunikace (ještě zřetelněji pak její aktivní složky, tj. sebeprezentace - viz výše) poukazuje jednoznačně k čemuž, co lze označit např. jako mužský princip - k libidinózní organizaci samce. Emancipace našeho druhu z animálního stavu je tedy do značné míry emancipací mužského principu. Rozsah tohoto procesu je ovšem výsledkem toho, že nejde jen o fyzické obsazování skutečnosti vnějšího světa (ve smyslu libidinózního obsazování), nýbrž především o způsob, jímž tato obsazení přetváříme na výrazy vlastní jedinečnosti (viz jazyk). Neboť (zpětně) je to právě naše jedinečnost, co nás plně legitimuje k tomu, v čem nás druh dosáhl závidění hodné dokonalosti - ke kultivaci moci a k podmaňování svého okolí.

Komplementárním momentem tohoto vývoje je potlačení role ženského v komunikačním prostředí a výsledně degradace významu, který společnost (tj. komunikační prostředí) fenoménu ženského přiznává. Asymetrie roli obou pohlaví v lidské společnosti lze v tomto smyslu klást do souvislosti s libidinózní asymetrie momentů konfigurujících komunikační prostředí.

Celá záležitost má ovšem ještě další, méně zřetelnou, o to však závažnější polohu. Připomeneme-li si odlišnosti komunikačních typů (1) a (2), snadno pochopíme, že podstatným aspektem tohoto vývoje se muselo stát potlačení komponent neodpovídajících povaze rolí v komunikačním aktu, tj. potlačení recipientního aspektu v mužském vztahování ke světu, prezentačního v ženském. Tím, že aspekty recipientu - tzn. zejména schopnost resonance - jsou postupně vytlačovány z komunikačního prostředí, stávají se nezbytně součástí stínu, stávají se tedy mechanismem, skrze nějž právě stín nabývá na členitosti. Resonance tu posléze vystupuje jako obranný mechanismus - jako zdroj tvorby protílátek proti vnějším podnětům a v posledku proti všemu, co se subjektem není identické. Neschopnost sebereflexe, všeobecná srozumitelnost apelů na kolektivní stránku stínu (nacionalismus apod.) jsou tu jen drobnými doklady důsledků tohoto vývoje. Analogicky: příslovečná nereflekovanost ženských sebeprezentací, s dojemnou naléhavostí znázorňovaná např. výlevy feministek, ukazuje, kolik z povahy ženského musí být na oltář dokonalé sebeprezentace obětováno. Ženské uplatnění ženy v takovémto komunikačním prostředí pak zákonitě může nabývat pouze podoby prezentace stínu, se všemi pro komunikační prostředí nebezpečnými dopady (viz výše).

Jiným momentem tu je fakt, že aspekty recipientu tím víc, čím mohutněji jsou odkazovány do sféry stínu, nabývají v každém z nás stále větší naléhavosti. Potřeba resonance, koherence společného, souladu se světem, je o to větší, o co méně je možné ji z uvedených důvodů napiňovat. Bohužel sociální prostředí si ovšem již zřejmě nemůže dovolit v tomto bodě ustoupit - jmenovitě proto, že až příliš typickým aktem resonance je tvorba obecně nebezpečných protílátek. Velkým nahlédnutím konkrétních podob a zdrojem četných historických i současných příkladů tohoto jevu je kniha *Muttersohn* Volkera Pilgrima.

Past, kterou si překotná emancipace mužského svým postupem uchystala, si nyní, zdá se, uvědomujeme již vcelku zřetelně. Ostatně je celkem nasnadě bezvýchodnost stále rychleji se otácejícího koločce nesčíslných novinek, citačních indexů, videorekordérů, Rubikových kostek a jiných obludností, konfigurujících svět planetární techniky, tj. svět oněch rozkoší, které jsou přímým výsledkem asymetrie komunikačního vztahu.

Skutečná členitost a hloubka této pasti nám ovšem patrně zůstává dosud skryta. A tak - například v reakci na správně tušené příčiny své krize - poskytuje naše společnost (v instanci svých emancipujících se paniček) se vzácnou velkorysostí ženě možnost chovat se jako muž.

Pohodlná logika vnějších ekvivalencí, tolik účinná v sebepotvrzování správnosti novověké cesty, nám v odpovědi na povahu diskutovaných jevů nabízí např. praktické uskutečňování zásad sexuální revoluce. Nicméně steží se lze ubránit obavě, že faktický výsledek tu bude stejně žalostný, jako kdybychom svět našich drahých artefaktů, svět vnější komunikace, nově zorganizovali podle vzoru libidinózního aparátu ženy (srovnej mnohost, nejednoznačnost, nezávaznost, univerzalita atd. - viz výše).

Jedním z výjimečných nazření tohoto stavu včetně pochopení, jak hluboké jsou kořeny těchto asymetrií, jež nacházíme jako úhelné kameny v nejnepristupnějších zákoutích defektů poznamenávajících vývoj naší civilizace, je Bretonův *Arkán 17*. V letité anketě, kterou k tomuto dílu uspořádala i z popudu Vratislava Effenbergera surrealistická skupina (sborník *Opak zrcadla*, 1987), se ukázalo cosi nanejvýš příznačného. Nečekané razantní unisono odsouzení, které se jedině díky povinné úctě k zmíněnému autorovi-velkánovi obešlo bez hrubých urážek, svědčí mj. o tom, jak málo jsme ochotni překročit hranice každodenních zkušeností s fenoménem ženy, jak mnoho lpíme na svých sebeprezentačních úspěších - a tedy na principiálním významu této role. Ostatně dosti ilustrativní byl i fakt, že suverénně nejrazantnější odsouzení bylo z pera ženy. Tuto historiku zde uvádíme i z jiného důvodu, ukazuje totiž, jak málo jsme ochotni fakticky komunikovat, hledat to, co předem není jasné, to, čím by nás akt komunikace fakticky mohl vyvést ze splendid isolation, jíž o nás doba pečeje. Komunikace se tak v nové době stává (srovně než čímkoliv jiným) testem - nezávazným pokusem: *rekneš mi, co chci slyšet?*

Kupodivu se tedy zdá, že komunikace prostřednictvím prostředí, tj. komunikace, která skutečně má předpoklad být sama sobě cílem, jak postmoderní doba deklaruje, není koneckonců nicím jiným než legálním způsobem sebepotvrzování vlastní výlučnosti, a tudíž je totvař tím, co může osamělost jedince ve světě mnohosti skutečně řešit.

Přesto závěrem - jako motto k hledání pozitivních východisek - připomeňme, že v jistém smyslu jsou oba způsoby komunikace, jakkoli zde kladené do kontrastu, nezbytně obsaženy v každém komunikačním aktu. Typ (1) jako submersní zdroj jeho smyslu, typ (2) jako způsob, jímž tento akt může být v reálném prostředí fyzicky approximován. Jsou již dnes oba dislokovaný natolik, že je nelze žít jinak než odděleně? Jsem přesvědčen, že ne. Zdá se, že dosud je vše k dispozici, a posuny, které jsme demonstrovali jako zdroje nedorozumění, jsou zatím reverzibilní. Problémem pouze je, do jaké míry jsou naše komunikační akty ve smyslu obou těchto polarit vyvážené, jak mnoho je třeba měnit sebe sama, aby mohl působit univerzální recept tradičních medicín: obnovit symetrii a komplementaritu vztahů, jimž je nám daný jev otevřen, symetrii a komplementaritu vztahů, které skrze komunikační prostředí designují role, jimž vůči sobě jsme. Tak nám tu v jiné facetě opět vyvstává známý problém: přiměřenosť a vzájemnost prostředků a cílů.

Požadavek symetrie a komplementarity je patrně jedním z nejinternějších způsobů utvářejících nás obraz světa a naše místo v něm. Je elementární intencí vlastní jsoucnosti, výrazem zkušenosti fatální nekompletnosti jednotlivce, výchozí pozicí a smyslem komunikačního vztahu.

Ostatně připomeňme v těchto souvislostech podivuhodnou komplementaritu, s níž je fyzicky realizován libidinózní cíl individua, tenzní podoba slasti. Připomeňme, že orgasmický prožitek muže je archetypální konotací libidinózní organizace ženy (jedinečnost, finalita apod. - viz výše) a vice versa (cf. nekompletnost, otevření vnějšímu atd. - srovn. výše). I v tomto prizmatu vidíme tedy cosi příznačného. Prostředky a cíle jsou vskutku jistým způsobem instancemi téhož. Bezpochyby však jinak než ve lhostejném světě artefaktů, ať je jeho podoba sebelákavější.

HRA O KOMUNIKACI

David Storch, Jiří Sádlo, Ivan Horáček,
Pavel Holásek, Roman Fuchs etc.

Abstract: Záznam komunikační hry traktovaný jako analýza zlomkových zápisů o momentech autenticity. Cestování mezi nezávazným vtipkováním a apodiktickým manifestem. Možná také ukázka, jak to s autenticitou v podobných případech dopadá. Závěrečnou redakcí byl spis rozčleněn způsobem obvyklým ve vědeckých sděleních.

ÚVOD

Traktovat problematiku komunikace prostřednictvím sucho-párných monologů je pohříchu více než obvyklé. Nicméně pocit, že cosi není pořádku, zneklidňuje tu patrně i nejotřešší specialisty. Jak tedy mluvit o komunikaci? Východiskem může být to, co doporučuje věda - modelování; v našem případě modelování komunikace. Bohužel dnes již věda sama dospěla k závidění hodnému poznání (Weinberg), že model kočky není kočkou, nýbrž je pouhou soustavou znaků, kterými dotyčný fenomén označujeme. Jediným, ve smyslu úplnosti dostatečným, modelem kočky je opět kočka, nejlépe tatáž. Také zde proto bylo by vcelku zbytečné komunikaci modelovat, zviditelnit ji lze pouze uskutečněním jí samé. Lze ji však odehrát, komunikovat o ní prostřednictvím komunikační hry.

Typickou komunikační hrou dětského věku je slovní fotbal. Jeho principem je udržet proud komunikace a místo zúčastněných v něm. Předmětem hry je tu řetez slov splétaný identitou okrajových fonémů. Někdy je to doslova zábavné. Mimo jiné hra vypovídá (když už o ničem jiném) o hierarchii libidinózních signací našeho výraziva. Přesto připustíme, že pro dospělé je tato hra záležitostí trochu pošetilou. Škola, kancelář a dům ho naučily, že fonemická podoba není tím, o čem běží. Dospělí jde o obecniny, jejichž výrazem jsou pojmy a jejich komplexy. Jimi lze úsporně organizovat nejen školu, kancelář a dům, ale i sebe sama a své místo v nich.

Dospěleckou variantou slovního fotbalu je v těchto intencích cosi, co předběžně nazveme pojmoslovní fotbal. Opět: trochu prostomyslná činnost, jejímž principem je tvorení autentického komunikačního prostředí skrze pojmový aparát, který máme k dispozici a kterým želíme naše komunikační možnosti nezbytně omezeny. V daném případě tak sestavujeme řetěz pojmových celků splétaný identitou nevyříčených aspektů, identitou asociovaných hermeneutických kontextů.

Takovouto situaci (příznačnou pro české prostředí) je hospodská rozprava. Řeči se vedou, pivo se pije. Ale občas, proti všemu

očekávání, se z sedí pojmových rozehrávek vyloupne náhlý pocit něčeho netriviálního, něčeho, co viditelně přesahuje všednost kontextu, ve kterém se objevuje. Takové momenty autenticity (jejichž netriviálnost je potvrzena tím, že jako netriviální byly pocítovány) jsou patrně faktickým libidinózním ziskem hry; jsou tím, o čem jde. Možná, že právě ony mohou současně říci cosi doslova podstatného o tom, co fenomén komunikace je a jaký je jeho smysl.

Následující text je zápisem z takovéto hry - hry na uchopení jader autenticity, pokusu vyhmátnout konstituentní momenty pocitu nahlédnutí. Zachycení čehosi procházejícího, čehosi, co z proudu nenávratně mizejících okamžíků za zachycení stojí.

METODIKA

Evropská tradice, resp. evropské písemnictví užívá v podobných souvislostech dvou extrémních technik. Jednou je zaznamenání situacního kontextu, vyprávění příběhu: očekává se, že rituálním opakováním situace vyvoláme právě ony katartické prožitky, právě ona nahlédnutí, pro něž nám připadá účelné k cele záležitosti se opětovně vracet. Tento přístup je ovšem učinný právě jen natolik, nakolik přesné a projekčně dokonale je vyprávění. Tak tomu je ovšem spíše jen výjimečně - bud' je vyprávění naprostě přesné, pak je nutně jen černobílou fotografií, tj. ilustrací, nikoliv zdrojem katarze, anebo je autentické, pak je ovšem jeho autenticita autenticitou vyprávění, nikoliv příběhu. A tak nejednou se celé vyprávění stává pouhou sebeprezentací vypravěče. Novověký svět je světem velkých vyprávění (metanarací, řečeno Bělohradského slovy). Bezpochyby k velkým zjištěním dneška patří, že právě tento způsob, kterým novověký svět stále dokonaleji zdůvodňuje svoji legitimitu, je zřejmě jedním z rozhodujících zdrojů jeho - mírně řečeno - problematických dopadů. Nejen z tohoto důvodu, ale i proto, že patrně nikdo ze zúčastněných není svým založením vypravěč, pokusili jsme se oživit onen druhý, asi mnohem původnější způsob záznamu, takový způsob, který je protipólem legitimačních mýtů (eposů) a kterým se v nejčasnějších stadiích civilizačního vývoje komunikovalo o podstatných nahlédnutích.

Texty tohoto typu lze charakterizovat následujícími skutečnostmi: Netvoří souvislý sled. Jsou souborem jednotlivých výroků vzájemně časově i kontextuálně nesouvisejících. Jednotlivé výroky nemají časovou dimenzi (jsou zachycením jisté konfigurace vlastností světa,

ne však příčin a následků) a nejsou bezprostředně vysvětlitelné sebou samými. K jejich pochopení je nutná kontextuální analýza a dodatečný výklad. Na rozdíl od vyprávění jsou ovšem vůči sekundárním interpretacím rezistentní. Podmínkou tu je důsledná standardizace znění originálních výroků, která při pozdějších přepisech a výkladech nesmí být měněna. To jsou v kostce pravidla hry.

Prakticky vypadala celá záležitost takto: Účastníci hry uspořádali několik setkání, záměrem i náplní ne nepodobných archetypální situaci platonského Symposionu - popijení piva a volná rozprava o problémech sebe, světa a komunikace. Některé z momentů byly zaznamenány, a to tehdy, když vznikl pocit, že cosi stojí za záznam. Dotyčné zápis byly pak (bez větších stylistických úprav) přepsány do formy kanonických výroků-zlomků, které byly rozdány účastníkům jako podklad k interpretační, resp. výkladové práci. Základní soubor tvoří neceleých třicet zlomků různého rozsahu, označovaných místem a pořadím svého vzniku (zlomky **U a B151** - Hospoda V Uteru, 9.1.1992; zlomky **D** - Deminka, 15.1.1992; zlomky **dt** - chata na Doutnáci a přilehlé hospody, 17. až 19.1.1992). Výklady a komentáře jsou vesměs produkty individuálních interpretací a mnohdy - jak v podobných případech bývá pravidlem - s původním smyslem a atmosférou situace příliš nekorespondují. Ostatně výklady rovněž nejsou uzavřenými texty, které by si činily nárok na definitivnost. Mnohé se staly předmětem další hry prostřednictvím následujících přepisů a dodatečných glos různých vykladaců (v textu značeno kurzívou).

VÝSLEDKY

[U4] Jak je to s tou komunikací: buď lze vlákat do příběhu "...a v příští kapitole se setkáme s naším malým hrdinou, jak je mu biblě po těch fazolích, co nám tak roztomile sežral na str. 231...", anebo se to postaví na tom zaklapnutí, na synchronicitě: Lao Tse, Herakleitos, Klee a zvlášť L. da Vinci: Nápady - snůška naprostých ptákovin, ale címsl odzbrojující.

Výklad zlomku: Co tedy říká vázany výklad, kde vše řečené vyplývá z předchozího? Nejsou tím podstatným spíše náznaky souvislostí, otevření možností, nečekané (i když mnohdy vlastně vždy přítomné, a proto na první pohled banální) průhledy, odkazy k nevyřčenému? Není to, co stojí za sdělení, zážitek synchronicity - zážitek společné přítomnosti jindy zcela nesouvisejících skutečností? Jestliže ano, pak to, oč běží, nemá čas, není časem indexováno, a tedy není zprostředkovatelné vyprávěním, příběhem.

[U20] Výklady bible: u jehovistů vadí ono "to jest". Pivo, to jest tekutina. Je to ekvivalence, ne implikace. Čemu se přírádi ekvalence, to dostává povahu paradigmatu.

Výklad zlomku: Totéž ráda dělává věda, a tehdy její dikce není fér, a tehdy také je čtena jako nepřijatelná a závadná. Místo aby věda věc interpretovala, jednoduše ji převádí v ekvivalenci (vědecká označení, paradigmata).

"Život, tj. způsob existence bílkovin..."

"Květy, tj. rozmnožovací orgány..."

"Milenka, tj. náhrada za pohlavně nepřístupnou matku..."

Shazuje věci se stolu tím, že místo interpretace (vysvětlení) podsune ekvivalenci (přiřazení). Tím učí věc nepochybou a od toho okamžiku jakékoli vysvětlování věci neobstojí, neboť bylo učiněno směšným. Jakmile výrok o věci ztotožním s věcí samou, mohu s výrokem nadále zacházet jako s věcí samou a na věc zcela zapomenout. Dokonce věc sama pak začne být na obtíž, neboť svou

přítomností zpochybňuje onu operaci přiřazení - vědeckou pravdu. Odtud plyne ostentativní nezájem vědy o svět a neúcta k světu (srovn. **dt 98**). S věcí takto uchopenou skrze ekvivalenci nelze potom operovat jinak než kompeticí s jinou ekvivalencí, a to je ona skála, na které byla - připomínáme, že nikoli nutně! - postavena církev vědeckví.

[U13] Tento zlomek se nedochoval.

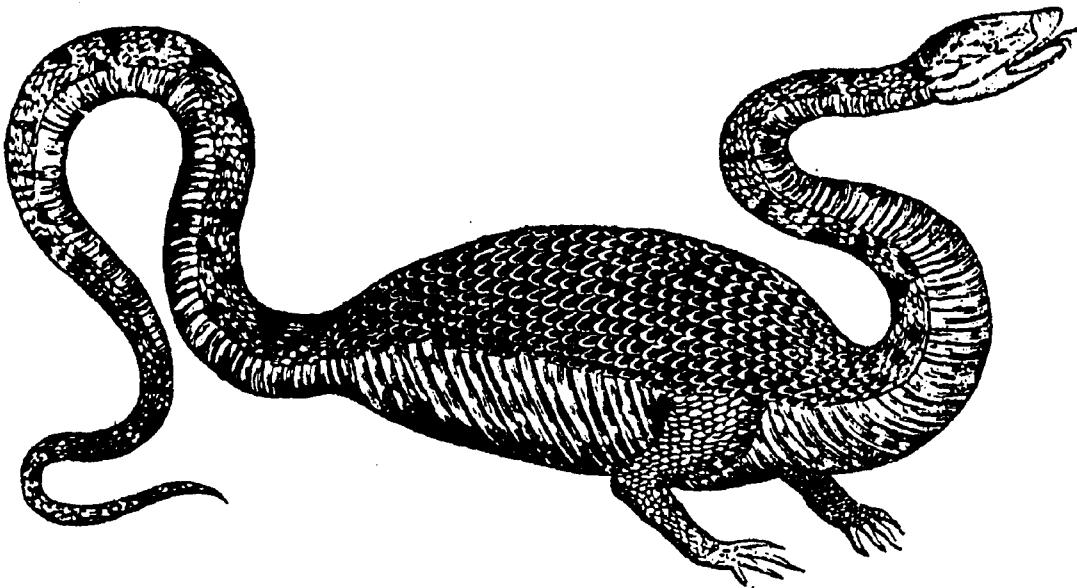
Výklad A: Pravděpodobně výrazově nejsilnější zlomek celého souboru. Jolly Joker naši hry. A zcela zřejmě: neodlišitelná fenkopie všech ostatních Jolly Jokerů, co se jich jen v lidských (a nejen lidských) hrách vyskytuje. Vzpomínka na prožitek authenticity, zkušenosť radosti z pohledu do netušeného průzoru. Jev, jehož ryzoost je stvrzena zapomenutím toho, co nebylo jeho součástí, tj. nejen momentů, jimiž byl navozen, ale i rychlokvašených moudrostí, jimiž se tak často pokoušíme to, oč v životě jde, vtěsnat do instantních vývarů a zaručeně trvanlivých balení vyplňujících prostorově spízirny kulturního člověka.

Kdokoliv zmíněnou radost pocítíš, věz, že je právě tím, co zmíněný zlomek **U13** s obdivuhodou lapidárnosti vyjadřuje.

Výklad B: Je možné, že jde o zámrnnou autorovu narážku na skutečnost, že každý výrok, každé prohlášení, každý komunikační akt vystavuje jsoucnu a zbavuje jej (tím) jeho bytí. Vyvádí jej z existence v čase. Chápat jakékoli jsoucnu tak, jak skutečně jest, pak znamená neruči o něm ani slovo. Každý výrok je pohledem z určitého úhlu, každá komunikace je určitým omezením, redukcí (informace = výběr). Smyslem vědy je však právě komunikace (co nejvíce informací!). Avšak filosofie se snaží pochopit jsoucnu jako takové. Rozdíl mezi filosofií a vědou není v ničem jiném než v jejich směrování: **[U135] Limitou vědy je nekonečné mluvení, limitou filosofie nekonečné mičení.**

Další možností je, že autor či jeho následovníci, kteří imaginární zlomek zámrně ztratili, chtěli tímto zdůraznit roli prázdniny: Prázdnota je zdrojem pohybu - pohyb vzniká zavrhnutím (ztrátou) všech směrů, kromě jednoho - a tím i času. Prázdnota je zdrojem řádu tím, že jistá uspořádání se neuskuteční a jsou umožněna jen

některá. A rád určuje prostor. Vývoj, evoluce, není nic jiného než to, že pouze některé z nekonečné množiny možností jsou postupně aktualizovány, ostatní propadají v nicotu.

Nejpravděpodobnější možností je však to, že tento zlomek se opravdu nedochoval.

[U15] Horáček pláče, Štorch se směje, Holásek se šklebí, Sádlo chlastá.

Výklad zlomku: Volové, to není žádný zlomek, to sem nepatří.

Jiný výklad: Zlomek poukazuje ke čtyřem živlům a jim přiřazeným povahám (voda - oheň - vítr - země) a demonstruje čtyři způsoby vztažení se ke světu. Nápadná je vzájemná asymetrie (nekomplementarita) těchto strategií postmoderní komunikace.

[dt4] Východisko z postmoderní situace je něco, co není ani postmoderní relativismus, ani postoj z toho postoje napadnutelný. Je to volná improvizace v rámci rádu, ale ten nesmí být formulován.

Výklad zlomku: I když postmoderní skepse zdiskreditovala všechny možnosti ustavit nad sebou nějakou víru, když je každá, byť jen potenciální víra už napřed směšná mrtvola, zbývá východisko, které je legitimováno ne kulturně, psychologicky apod., ale etologicky: zvědavost.

[B 151] Lék proti postmoderní skepsi: Jsme barbáři neznámé kultury. To je ta autenticita.

Zivotní pocit, velmi základní: Ukázalo se, že jsem na maškarním bále a že mám masku, kterou jsem si sám nevybral. Dokonce nevím, jakou to mám masku. Nevím, jak se mám chovat, nemůžu komunikovat, a tak se ani nemůžu dozvědět, co ta maska představuje. Je to na mašli a jediné východisko je přesto komunikovat.

Vůbec ta instituce maškarního bálu... Tragédie/komedie, to je to, okolo čeho se točí novověká filosofie: Fichte, Nietzsche, Heidegger.

Výklad zlomku: Sebereflexní zamýšlení nad touto hrou, těmito texty, jakožto pokusem zobrazit alespoň něco z komunikačního prostředí, v němž se, chtě nechtě, řízením doby nacházíme. Ostatně není nevýřízenou maximou dneska doprát každému výsady pocitu, že i upocená každodennost může být zářícím maškarním bálem?

Záchranou tu pak opravdu může být jedině to, co zlomek naznačuje, mimochodem to, čeho instancí je i tato hra. Nebo přece jen jde o něco jiného?

[U7 - hermeneutika slova mluvit] **Mluvit:** ml... larynx rezonuje... mlu (psychosomatický) vím (logický).

Mluvit lze případně i též prvoústy, což je prdění. Odlišnost: je to méně artikulované. V prděli chybí jazyk.

Prdění jako komunikace:

U partnerských dvojic je to výraz vrcholného stadia spřažení, intimity. Stud nebo imponace jsou už mimo. A u samců je to rituál k utužení party. Snad je to i hromadné - smečkové pachové značkování teritoria. Cizinec v maringotce udeřen clonou smradu, ale nám to tam už dávno nevadí: "Tady ale máte smrad!" A my se chechtáme: "Ohó, panáčku, to je tím, že od rána neděláme nic, než že tu prdíme." Zvlášt vojsko na svých lzbách prdí velmi. To doprovázeno rituální komunikací: "Barval" - "Dobrá." Nápadně: karetní výraz, prvek hry, spoluhr a protihry, zároveň sebeprezentace: "a tuhle kartu ti přebiju!"

A další věc: mluvím o prdění: vím o dění. Ml je inverzní k pr: pr jako agrese, otevřenos, extroverze + dění ml jako sebereflexe, uzavřenos, Introverze + vím

Není to až tak velká sranda...srovn:

Om mani padme humhare krišna, hare krišna...

On: "Pro prudké paprsky pravdy a krásy
sráž sraženou krev, ba prápor proprště provždy připraven!"

Ona (sladce, tlumeně):

"Leč zmlkne mumraj: v momentě malátným mlaskavým mumláničním mameluků zmámen..."

Výklad zlomku: Je to velká sranda: taky třeba: v-ní-mám.

[dt8] **Kampak, kmotře? K plesu? - Krocana...!**

To už je možná taky komunikace, já a pes!

Horáček chrčí: ...Krocana...!

Horáček mumlá: ...K plesu...!

[dt7] Komunikace spočívá v tom, že diference z mluvčího se převádí na diferenci příjemcovu, ale ta diference příjemce nejenže s tou prvou nemůže být stejná, ale ani není stejná.

Výklad zlomku: Z nějakých příčin, které nemají s vlastní komunikací mnoho co dělat, se udělá v člověku idea. Vzniká díky differenci od něčeho, co dřív takto rozlišováno nebylo. Najednou jsem jabloň odlišil od ostatních stromů a nazval si ji jabloň. Ted' jede o to tuto differenci sdělit. Strejda Janeček má také nějaké difference stran stromů, ale nejenže nemohu vědět, jaké jsou, ale určitě jsou jiné než ty moje.

Ale je možno uvažovat differenci, aniž by to byla zároveň derriovská différence, tj. aniž by obsahovala moment vzniku, differencece?

Cíli k tomu, abych mohl komunikovat, stačí jen, že mám pocit, že mám příjemce.

Několik příkladů:

Cizí jazyky - potkám hotentota, bavíme se česky půl hodiny, výborně si rozumíme. Je to tím, že např. věta *Co dělává vaše děti?* znamená v jeho jazyce Je svázanej, neuletí! (hotentot má krocana)... A tak to pokračuje. Jelikož rozpor v smyslu zůstal nenahlédnut, byla to plnohodnotná komunikace.

Tlouci nosoroha klackem ostnatým... probatum est! V ZOO nastává uspokojení na straně agresivního chuligána i mazlivého nosorůžka. Já mám pocit, že ho mlátím, on má pocit, že je hlazen.

Rovněž naše hluchá babička, když hodinu telefonovala panu doktorovi a moc hezky si popovídala. Ale nebyl to telefon, ale žehlička (studená).

Rovněž fetišista, když (poněkud jednostranně) komunikuje se svým oblibeným škrpalem.

Rozdíl je ovšem v plnosti komunikace. Je tam klesající gradient: já a ty, já a Vy, já a hotentot, já a pes, já a kaktus, já a fetiš. Z hlediska mého uspokojení z komunikace jsou tu dvě kritéria s dvěma extrémami: jeden je extrém fetišisty, který může říct své fusekličce cokoli (kdežto rozmluva s lidmi je plna nesnází), druhý extrém jsme já a ty, když existuje to, o čem se lze hádat.

Hlusí strejci - ideální komunikátoři. Ale s tebou se mi baví líp, protože tam je nedorozumění a dorozumívání. Hodnota komunikace je v očekávanosti reakce partnera. Čím hůř se komunikuje, tím spíš něco vzniká.

[dt7.1] Nedorozumění je tedy zdrojem pohybu, a tudíž času. Nedorozumění v komunikaci produkuje čas.

Nejplodnější komunikace je na rozhraní mezi komunikací a ne-komunikací.

Výklad zlomku: Když si dva komunikující dokonale rozumějí, tj. (viz výše) jeden reaguje přesně podle očekávání druhého, nemají si vlastně co říci, ani u jednoho nedochází k žádné změně, je nastolena dokonalá harmonie. Změna je zdrojem času. Když se tedy nic nemění, není čas. Ovšem v případě, že se nic nepřenáší, vlastně nejde o komunikaci. Dokonalé dorozumění tedy komunikaci vylučuje. A naprosté neprozumění také.

A naopak **[dt 7.2]: Svět spočívá v komunikaci s dávkou neprozumění.** Diference: Něco povídá z nicoty, realizuje se jedna z možností. Přepisuje se do jiné diference. Musí být jiná, poněvadž kdyby šlo o tutéž, nebyl by to přepis. Navíc neexistuje absolutní identita (srovn. také zlomek [U20] a viz [dt7]: nemůže být stejná a není stejná). To, že je jiná, je právě zdrojem onoho nedorozumění a času a pohybu a dění a vývoje. O to jde. Takže i když si nerozumíme, má smysl komunikovat. = Žít?

[dt9] Definice: Vztah může být bez času, interakce je takový vztah, který je s časem, sebeprezentace je interakce subjektu s prostředím, komunikace je taková interakce subjektu s prostředím, ve které je prostředí prohlášeno za subjekt. Starost o se-

beprezentaci už je komunikace. Adresované vlastní jevy jsou komunikace, neadresované (snad???) jen sebeprezentace.

Výklad zlomku: Nejisté. Nutno zkoumat, zda s tím souvisí skutečnost, že [dt9.1] komunikace je zároveň vyváděním jsoucím z jejich bytí v čase do bezčasí vnitřní zkušenosti - nebytí?

Výklad zlomku [dt9.1]: V umění komunikace v tomto smyslu vynikají živé systémy. Tímto vyváděním svého bytí do nebytí konzervují svou zkušenosť, o kterou se potom mohou oprít. Život tedy nemůže být bez neustálého kontaktu s nebytím. Jedině díky stálému poukazu ke smrti, k nebytí, může být život životem.

Mimochodem paradox: Diference jsou to jediné, co je obsahem vnitřní zkušenosť. Jsou tedy bezčasové. A zároveň jsou jediným zdrojem času!

Žádný paradox: Diference jsou časem. Čas je samozřejmě bezčasový. Diference není zdrojem času tím způsobem, jakým je budík zdrojem zvuku, ale jakým je zdrojem zvuku chvění. (Srovn. [U13], kde je prázdnota zdrojem času, právě jako je zdrojem zvuku onen budík. Diference je pak odkazem k prázdnotě. Diference poukazuje k tomu, že nějaká věc není nějakoujinou věcí. Neříká, co je, nýbrž co není.)

Diference je tím, co nám umožňuje vnímat čas.

* Živé systémy zdaleka tolik nevyvádějí. Vyklaďte vyvádí.

[dt98] Hospoda, kde každý čísnič opakuje v jiném jazyce jedinou větu: "U kolegy, prosím!"

Výklad zlomku: Vědu, filosofii ani umění nezajímá svět. Násano.

Je to ještě horší:

Vědu nezajímá filosofie, umění a svět.

Filosofii nezajímá umění, věda a svět.

Umění nezajímá věda, filosofie a svět.

Ti tři - věda, filosofie a umění - se o svět šabli. Vyvinuli trojici neadekvátních popisů světa, které jsou vzájemně neslučitelné, a tím si zároveň nekonkurují. Tak vznikl koevoluční systém stabilizovaný programovou neschopností tří zúčastněných a programovou kapitulací na možnost vzájemné komunikace, neboť ta by se mohla dít jen v kontextu světa - a o to žádny z nich nestojí.

Je načase vymlátit hospodu.

Odmítám exaktní vědu, pokud si nárokujete být jediným správným popisem zkoumaného. Odmítám dokonce exaktní vědu, pokud jsou jí ostatní popisy arrogantně lhostejné.

[U21] Víra je negativní instancí vůči strachu. Je to víra jako taková. Víra v boha - to už je špatně.

A to, že si pozitív hodím mašli, je selhání strachu nebo selhání víry?

Výklad zlomku: Boha nelze omezit žádným výrokem o něm. Dokonce ani slovem bůh. Víra nestojí za mnoho, není-li bůh subjektem, ale objektem víry.

Poznámka k výkladu:

Zlomek je poukazem k jisté fatálně nezbytné elementární situaci. Strach je průvodním rysem vědomí, druhou stránkou oné hodnotné mince, již nám dar vědomí jest.

Totiž: 1) Vědomí je schopností nahlížet sebe sama, své projevy apod. jako cosi, co přesahuje úroveň momentálního prožitku, jako poukaz k něčemu, co v dané chvíli fyzicky přítomno není. V tomto smyslu je tedy vědomí prostředkem zpřítomňování věcí nepřítomných. 2) Univerzální nepřítomnosti je ve světě živých bytostí smrt. Naše vědomí je tím, co nás informuje, že jsme živí. Ale tím zároveň je naše vědomí více či méně nepřehlédnutelnou připomínkou naší smrťnosti; toho, že jediné, co budoucnost nezbytně obsahuje a k čemu nás právě příští okamžik přiblížuje, je naše nebytí. 3) Proti strachu z budoucnosti má vědomí k dispozici jediný prostředek: ne-

gaci sebe sama. Vedle populárních technik (uchlastávání se do bezvědomí apod.) zaujímá zde tradičně podstatnou roli zobrazování a adorace nevědomého, mystického, a tedy vědomím jen z části uchopitelného aspektu světa.

Vědomí neúplnosti vědomého znamená toto: Vím, že nelze vyloučit, že existují skutečnosti, které smrtelně nejsou. Ze zkušenosti smrtelnosti živých bytostí pak nutně neplyne moje vlastní smrtelnost. V perspektivě možné nesmrtelnosti se svět jeví jinak. Skrze tento krok náhle mohu svět (a tedy i sebe) uvidět jako instanci nesmrtelného. Tím se mi současně dostává účinného, současně ovšem navíc nedestruktivního prostředku ve smyslu bodu 3). Tomuto prostředku, tj. takovémuto vědomí neúplnosti vědomého říkáme víra.

Jakkoliv je personifikace víry univerzální nesmrtelnou bytostí - Bohem - bezpochyby nejnázornější (a přinejmenším ikonograficky nejjidštější), není bezpochyby jedinou možností. Velké pravdy, světlo zítřků, moc pokroku, rozpoznání božství v sobě samém (či v tom, čeho jsem součástí) a nesčetné další varianty téhož, to vše může zde sehrát úlohu přinejmenším formálně stejně úspěšnou. Problematickým momentem stává se tu pouze to, že jakoukoliv deklaraci předmětu víry podstatně omezují to, cím víra skutečně je: tj. jistým očistným stavem myslí - vědomím neúplnosti vědomého. Zúplním-li vědomé o předmět víry (např. vlastnosti boha), nutně rozsah očistně působící neúplnosti vědomého omezí. Typickým postupem přinášející tyto výsledky je pozitivistická sebereflexe.

Tento postup, vyhnáný v dnešním světě do nejvyšších obrátek, stává se tak čímsi, co lze dálé snášet jen s krajním přemáháním. Z tohoto pohledu je všeobecná averze vůči typicky modernistické nutkavé potřebě demytologizovat, potřebě přeměňovat každou instanci žití unifikovaným kritériem pravdy nejen dobře pochopitelná, ale bezpochyby i neobvyčejně žádoucí. V tomto smyslu je postmoderní skepsis určitě čímsi krajně sympathetickým. Škoda jen, že ztráta víry, resp. pocitu víry, současně stejně jako moderní svět hbitě paruje kanonádou nejčerstvějších, nyní ovšem již vzájemně zaměnitelných superpravd. Jejich úhlavním producentem je instituce zvaná věda. Co s ní podnikáš, vše se daří. Jí úctu a zisk je tvůj.

[U6] Karbaníci a jazzmani

*jsou veleknězi něčeho,
co je přesahuje.*

Výklad zlomku: Oním přesahem je to, co hra skýtá: komunikaci sdílením společného, společnou přítomnost toho, cím hra je: zdrojem radosti, tj. uskutečněného velekněžství svých uskutečňovatelů. Sekvence překódování diskutovaná v souvislosti s [U5] je tu přítomna, ale jaksi poprávu. Snad že je průběžně signována radostí ze změny?

Toho modelem je improvizace (při jam-session nebo v rozhovoru): Kdyby nahlédnutí paradigm (a plurality paradigm) vylučovalo spontaneitu, byla by improvizace jen shodou okolnosti. Lze vytvořit a užívat soustavu, kde paradigmata, jejich překračování, spontaneita i strojová kázeň spráženy jsou v jedno. Právě u jazzu. Je to snad spontaneita ochočená, okleštěná? Ač je uměle navigována, má své předem připravené místo, svůj chlívek, nic ze sebe neztrácí. (TOMU TEDA NEROZUMIM.) Seš blbje, vole?

Jsou světy nad světy; souvrství metasvětů. Postmoderní aktivita je toho zážitek.

[dt5] Soudívá se, že smyslem hry je nápodoba skutečnosti. Ale smyslem hry je radost okamžiku, tedy hra sama.

Výklad zlomku: Čili naučit si hrát autenticky; v plném slova smyslu, tj. nikoli s pojistikou, <jako>. Ve sféře intelektuální budou ryzím výrazem takovéto hry jisté ontologie, tj. zobrazení prostoru víry (viz

[U21]), kde jedině si lze vědomě hrát bez výstražného <jako>. Pak ovšem (?):

[dt 6] Vztahujeme se nikoliv ke světu, ale k náhledu světa, který si vytvoříme. To je prvek sebeprezentace, nikoliv pochopení.

[d2] Každá hra má dobrý smysl. Každá účast ve hře nějak mapuje svůj svět - svět hry. Tím je účast na hře popisem jejího světa. Každá účast na hře je stejně autentická. Postmodernismus často říká, že tím je legitimováno, že všechny popisy světa jsou stejně dobré, relevantní. To je omyl. Je to ztotožnění dvou cizích věcí (ztotožněním dvou cizích věcí mi spíš připadá ztotožnění hry a popisu světa). Dobrým úmyslem - tj. autenticitou svého vztahu - není legitimován dobrý popis světa. Ono to totiž neznamená, že každý způsob hry je stejně dobrý - jsou herní strategie, které lépe ukazují pestrost, nebo i jen sílu nutnosti ze světa.

Tj. pokud hraju jako ponocnej, nebo jako Paganini, je to subjektivně totéž, ale je rozdíl vzhledem k možnostem hry. Pokud se vztahuji ke světu jako vraždivý žebrák, nebo jako osvícený vládce, je to subjektivně totéž. Rozdíl je pouze v tom, cím je hra vůči světu, v němž je provozována

Výklad: Proč omyl? Z důvodu zcela jednoduchého: Dobrým popisem světa je právě ta hra, kterou praktikují v této chvíli - jedině ta je totiž hrou. Tím, že ztotožňuje autenticity předchozích her, dotyčné hry nehrájí - zabývám se pouze záznamy o nich, vzpomínkami na minulé pocity autentického. V každém případě ovšem otevírám hru zcela novou, odlišnou od předchozích nejen svými parametry, ale především prostředky, jimiž hraje. Tam, řekněme, věci mimo nás, zde již jen kvalita zašlých zážitků. Kdo můžeš pochopit, pochop.

Jinými slovy: Má-li hra zůstat hrou a komunikace dostát svému smyslu, měly by patrně obě být jedním. Prožitkem světa skrze autenticitu žití.

Kontrolní otázky:

1. Má surrealismus něco společného s uměním? Pokud má, proč?
2. Mají komentátoři zlomků něco společného se surrealismem? Pokud ne, doložte tuto skutečnost stylistickým rozbořem odstavce 2-5.
3. Kdo se šklebí? Kdo chlastá? Proč asi?
4. Promysli pečlivě zlomek [U7]. Je prdění opravdu komunikací? Nezmýlí se autor? V případě nejasnosti zopakujte a procvičte s přáteli.
5. Kdo odmítá exaktní vědu a koho/co je třeba vymílit?
6. Vysvětlete svými slovy, proč je nedorozumění zdrojem času.
7. Kterým popisem skutečnosti je hra? Nevíte-li, promyslete, co míní autor zlomku [U2], a za domácí úkol provedte jeho větný rozbor. Kolikrát se v něm vyskytuje slovo hra a proč?
8. Kdo má metasvět jako instituci a kdo je prostitutkou své minulosti?
9. Je správné podceňovat úlohu vzdělání v obnově kulturního dědictví národa?
10. Vyprávějte o svých příhodách s jeskyní.

*Vyvrátím ti tvé koaly

ZÁVĚRY A DISKUSE

Jsou vcelku výstižným způsobem podány ve spisu Pavla Holásku *O čem je řeč*, který je jiným, paralelním produktem popisované hry, resp. her-komunikací předchozích i následujících.

Krajina jako interpretovaný text

Jiří Sádlo

[0] Tento text vyrostl z diskusí v rámci projektu *Ancient Landscape Reconstruction in North Bohemia*. Za tyto diskuse a další cenné připomínky děkuji zvláště J. Benešovi a M. Zvelebilovi. Za morální podporu v čase psaní článku děkuji J. Čihákové.

Předkládám vysvětlující metafore krajiny.

Krajina je to, kvůli čemu se leze na rozhlednu.

[1] **Krajina je živou soustavou.** To jest, není nějakou směsi interagujících, leč nezávislých neživých a živých struktur, anebo hybridem živého a mrtvého - stejně jako jím není hlemýžď s domkem z mrtvého vápence, mraveniště (THOMAS 1974) nebo člověk s kardiostimulátorem a dřevěnou nohou.

Krajina je jednou z organizačních úrovní života. Je začleněna do strukturní hierarchie živých soustav: *organely - buňka - tkáň - orgán - jedinec - populace - společenstvo - krajina*. V této řadě vzrůstá komplexita, počet vazeb, kybernetická měkkost struktury. Příslušnost krajiny k této hierarchii pomáhá legitimovat zde popisované jevy v krajině: Ukazuje se, že většina těchto jevů je obecnou vlastností živých soustav, tj. řadu jich nacházíme zároveň na mnoha různých hierarchických úrovních.

Nicméně krajina má v této hierarchii zvláštní místo.

a) Je hraniční, je poslední uchopitelnou úrovni, výš už jejen singulární, a proto nesnadno nahlédnutelná úroveň planetární.

b) Je v hierarchii izolovaná: mezi krajinou a nejbližší podřízenou hladinou jevů (společenstvo) je v pojmosloví, a tedy v našem chápání hiát - nebylo zde spatřeno nic, co bychom byli s to prohlásit za fenomén. Záplatou na tuto díru je pojem *ekosystém*, ale ten je hlavně dynamický, kdežto strukturní stránka věci je v něm znevážena.

Obě tyto vlastnosti ztěžují naše chápání krajiny jakožto samostatného jevu a jakožto součásti hierarchického kontinua živých soustav.

[2] **Jsou dva základní způsoby pohledu na krajinu.** Vzájemně se vylučují, ale každý může být někdy oprávněný.

- Bud' krajinu nechápeme jako samostatný jev, nepřiznáme ji osobnost. Tehdy je krajina slovo k označení **epifenoménu nižších struktur**, je pasivní výsledník věcí, sil a vztahů, které se v ní nacházejí. To je pohled zdola, reduktionistický. Důsledek: krajina nemá žádné vlastní zákonitosti, takové, které nelze odvodit ze zákonitostí jejich složek. Zároveň pak nebývá důvod chtit vůbec takové vlastní zákonitosti uvidět. - Tento způsob pohledu je dnes zdaleka nejběžnější. Patrně je i snazší, alespoň v tradici novověké mechanické a reduktionistické přírodovědy. Ostatně je nějak víc nasnadě

chápat takto krajinu skrze její atributy jakožto sumu polí, luk, lesů atd., než analogicky chápat Alíka jako sumu pacek, uší, čenichu atd. Zároveň se však domnívám, že absolutizace tohoto pohledu na jediný možný popis krajiny je zdrojem celkem malé myšlenkové plodnosti současné krajinné ekologie.

- Nebo je krajina **svébytným fenoménem** s vlastními zákony a její substruktury jsou pouze důsledkem, vyjádřením těch zákonů. To jest, přiznáváme krajině osobnost. Výrazem toho je v běžném přirozeném čítání intuitivní pojem *génius loci*. Tento přístup používám v dalším textu; nazírá totiž krajinu přímo, nikoli prostřednictvím podřízených složek.

[3] **Vztah subjektu a krajiny.** Krajina je **interpretovaný text**. Opačně by bylo např. tvrzení, že krajina je dekódovaný kód, něco s tvrdě určeným jednoznačným smyslem. Důležité: subjektem, tedy čtenářem krajiny je nejen člověk, ale každá její složka, každá substruktura, každá "věc v krajině": určitý člověk nebo lidé vůbec, lesní společenstvo, vesnice... A každá složka krajiny dělá svou existencí zároveň tři věci: krajinu fyzicky spoluvtváří, krajinu registruje (čte) a krajinu přetváří.

Je-li tedy krajina knihou, jsme my spolu se všemi dalšími složkami krajiny čtenáři této knihy, ale zároveň jejími aktivními tvůrci, a rovněž písmenky nebo částmi textu této knihy.

Ukažme si tři příklady systémů s odchylným vztahem celku a jeho složek:

a) kolečka v hodinovém strojku - kolečka skládají strojek pevně a tvrdě, bez variací. Každé má pevně určenou vlastní, jedině možnou osičku a svého správné ozubeného partnera;

b) karty v balíčku - jsou opačným, ale stejně mechanickým extrémem. Jde o pouhé naskládání volně kombinovatelných karet, nezáleží ani na počtu, ani na pořadí;

c) složky krajiny (druhy, populace, společenstva, artefakty, struktury...) však skládají krajinu nikoli některým z těchto mechanických způsobů, nýbrž svou pozici v krajině nalézají tím, že si své okolí interpretují; podobně jako lidé v nějaké otevřené společnosti, dejme tomu jako návštěvníci hostince. - Z prahu hospody ohlížím situaci: Kde jsou prázdné židle? Nesedí tu nějaký známý? Hm, támhle sedí nějaká buchta, ale to je zas daleko od výčepu. Zády do místnosti si sednout nechci... Tak (či obdobně) uvažuje každý přichází, začleňuje se smysluplně, nenáhodně do stávajícího kontextu a v každém okamžiku je připraven situaci přehodnotit; ani již zaujatá pozice není definitivní. A vznikají další hierarchické úrovně: např. jedna skupina se jako celek přesune k vedlejšímu stolu apod. Rovněž je patrnó, že "pattern" lidí v hospodě je nejen v každém

Mapa; zobrazení struktury Krajiny

Interpretační kritérium předkládané mapy bylo netrváleň. Objektem mapování bylo území 1 x 2 km v Českém krasu, kopce Douthač a Velká hora. Krajina byla mapována tak, jak by ji interpretovali ptáci. Je to mapa lesa ptáčíma očima. Přesněji, ornitologie dospela pozorovaným ptákům k jisté zkoušenosti představě o tom, které jevy jsou pro ptáky relevantní z hlediska jejich výskytu. Krajina byla tedy mapována touto naší představou: dvojité čtení, metainterpretace.

Konkrétně výběr mapovacích jednotek vychází ze zkoušenosti, že pro ptáky není podstatné druhové složení vegetace atd., avšak kardinální je pro ně relevance struktury vegetace: Různé druhy, resp. skupiny druhů preferují různé typy lesa učerené parametry jako řídký - hustý, nízký - vysoký, jehličnatý - listnatý, zavětvený odspodu - s volným pásmem holých kmeneů atd.

Mapa tak vypovídá o krajině, o ptácích i o nás.

Krajina se skládá z hierarchicky enkaptovaných entit - struktur. Jsou různé (sněhová vločka, stéblo trávy, jestráb, duha, žula, kostel, smetista, trnková mez, všechny listnaté lesy, černozem, dajnice). Žádná entita ani žádná strukturní úroveň v krajině nemá prioritní vůči ostatním. To z ní dělá tepřev aposteriorní interpretaci.

Mapovat známená mapování interpretovat lím, že vybíráme, co je pro nás konkrétně relevantní. Proto: stejne lze mapovat nekonečnem různých interpretacích kritérií. Některá kriteria jsou pro nás triviálnější, některá jsou komplexnější, robustnější, všechna jsou stejně nedostatečná z hlediska úphnosti popisu.

okamžiku synchronně smysluplný a zákonitý, ale má i svůj smysl diachronní: svoji historicitu. Tak pozice stolu, jenž je ráno prvý obsazen, určuje rytmus výměny uprázdněných míst v celé hospodě až do večera.

Krajina není kódem, ale mnohoznačným textem, protože **každá složka ji čte Jinak** - jinak co do objektu zájmu i co do měřítka, v němž je krajina vnímána. Pro každou složku je krajina relevantní jinak a v jiném měřítku. Pro myš je krajina bludištěm pachů v měřítku čtverečních metrů; pro jestřába přehledností tvarů v měřítku čtverečních kilometrů; je krajina pro nočního pěšáka v houštinách a krajina pro řidiče kamiónu za bílého dne. Totéž platí i pro rozmištění a pohyb společenstev: krajina pro stabilní klimaxový les, pro lužní olšinu vázanou na zvolna se měnící pattern aluvní toků a pro antropogenní společenstvo (třeba sešlapávaný trávník na pěšině) vázané na lokální a krátkodobé podmínky zcela určitého managementu. Topologická dimenze krajiny: nikdy nemám krajinu k dispozici celou zároveň: podle toho, kudy jí procházím, ji určitým způsobem poznávám. Vystoupiv z nížiny do hor, touž cestou se vracím. Ale sestup není reverzním dějem k výstupu, ale nový pocit, nová interpretace krajiny.

[4] **Génius loci** - pojem ve střední Evropě často a intuitivně užívaný - je kategorie právě tohoto čtení krajiny. Bytostnou povahou génia loci je, že jde současně o pojem ontologický i epistemologický, je to duše krajiny i způsob, jak krajinu vidět. Souvisí to opět s tím, že každá složka krajiny skládá, a zároveň vnímá i přetváří. Génius loci funguje v hierarchii (génius loci střední Evropy - Čechy - Prahy - Starého Města - židovského hřbitova - hrobu rabbiho Jehudy Löva ben Bezalela). Proto krajinu vnímáme jako přetržitou i nepřetržitou zároveň - na kontaktu více krajin funguje génius loci vyššího rádu: z vrchu Házmburka uvidíme celé Středohoří, plochým Poohřím a Polabím až ku Praze, siluety temných a tajemných pohoří Džbánu a Polomených hor, bariéru Krušnohoří. A řekneme: Ted' jsme v Čechách.

[5] **Paměť krajiny** je spojena s tím, že krajina má kybernetiku, tj. má zcela určitý specifický způsob sebeřízení. Děje v krajině se odehrávají v určité soustavě dynamicky uspořádaných interakcí, a to vede k určitému stylu uspořádaného chování. Svou specifickou kybernetiku má každá složka krajiny a z interakcí této kybernetiky je generována emergentní kybernetika krajiny, a ta zase složky zpětně ovlivňuje.

Mít paměť znamená být schopen disponovat svými konzervativními strukturami a být schopen je konfrontovat. Kdyby krajina neměla zpětnovazebnou kybernetiku, chovala by se bud' chaoticky, náhodně, neuspřádaně, anebo by vůbec postrádala čas. Děje v ní by měly povahu neprediktibilních indeterministických interakcí, anebo by žádné děje nebyly, a pak by tedy nemělo smysl mluvit u krajiny o paměti a příznávat jí statut osobnosti.

Existuje-li paměť, existuje i její ztráta, paměť lze smazat. Kolonisté v Americe postrádali pro krajinu cit pramenící z její znalosti a z úcty k ní, cit, který měli Indiáni. A totéž v malém: Mostecko - dříve stará zemědělská krajina, dnes bizarní skrumáž mrtvé zeminy výsypek, obřích kráterů uhelných dolů, vlajících plamenů nad rafinériemi, absurdních komunikací a pošetilých měst; krajina, jejíž paměť byla smazána. To vedlo k dezintegraci a posléze ztrátě osobnosti krajiny, ke zrušení génia loci, k navození chaotického stavu. Ale dlouhodobé držení chaosu je u složitých struktur vzácné, dokonce obtížné; chaos se sám vzápětí opět kanalizuje do uspořádanějších pattern, a tak roste nová osobnost krajiny, už bez souvislosti s krajinou starou.

Toto přestrukturování, prakticky sukcese - výměna dvou krajin na téměř místě, je záležitost celkem krátkodobá. To je ona poezie

periférie, nápisu na zdech, žvást opilcův, jenž přeroste v novou legendu (HRABAL, GINSBERG, BOUDNIK, TAPIES): rychlý zrod nového génia loci z chaosu, sebestrukturace morfogenetického pole krajiny, zahloubení epigenetických údolí.

[6] To znamená, že **kybernetika krajiny je poměrně silná**. Rychle se obnovuje, intenzívne operuje se svými objekty. Aktuální kybernetika mladé krajiny se brzy po jejím vzniku stává rovnocennou s krajinou starou.

[7] **Ale paměť staré krajiny** bývá mnohem mohutnější. Paměť je schopnost regenerovat někdejší stav. Systém s pamětí má v zásobě více alternativních stavů schopných oživení. Tak je to i u krajiny. Mladá krajina s čerstvou, nevyvinutou pamětí má k dispozici jedinou kybernetiku. Stará krajina může (ale nemusí) mít této kybernetiky k dispozici více; může mít vyšší kybernetický potenciál.

Příklad: V dávno odlesněné krajině se nehojně zachovaly malé ostrůvky lesa (České středohoří). Když pomínil tlak pastvy udržující bezlesí, les se rozšířil v původní málo změněné podobě a stal se "opravdovým lesem" s přirozenou skladbou a strukturou, se silnou sebeudržovací schopností, lesem dobrě adaptovaným na místní podmínky. Kde se les nezachoval vůbec (dolní Povltaví), nepomohlo jeho obnově ani vysazování - bylo vypěstováno pouze ošklivé a nefunkční stromovité kroví.

Protipříklad: Krajina horských holí nad lesní hranicí (Krkonoše) je velmi stará, je to analogon tundry, reliktu glaciálu. A přece má jedinou sebeudržovací kybernetiku, založenou na vysoké míře adaptace k extrémnímu klimatickému stressu. Alternativní kybernetiky neexistují, a tak běžné disturbance (např. turistika) mají zde osudné následky.

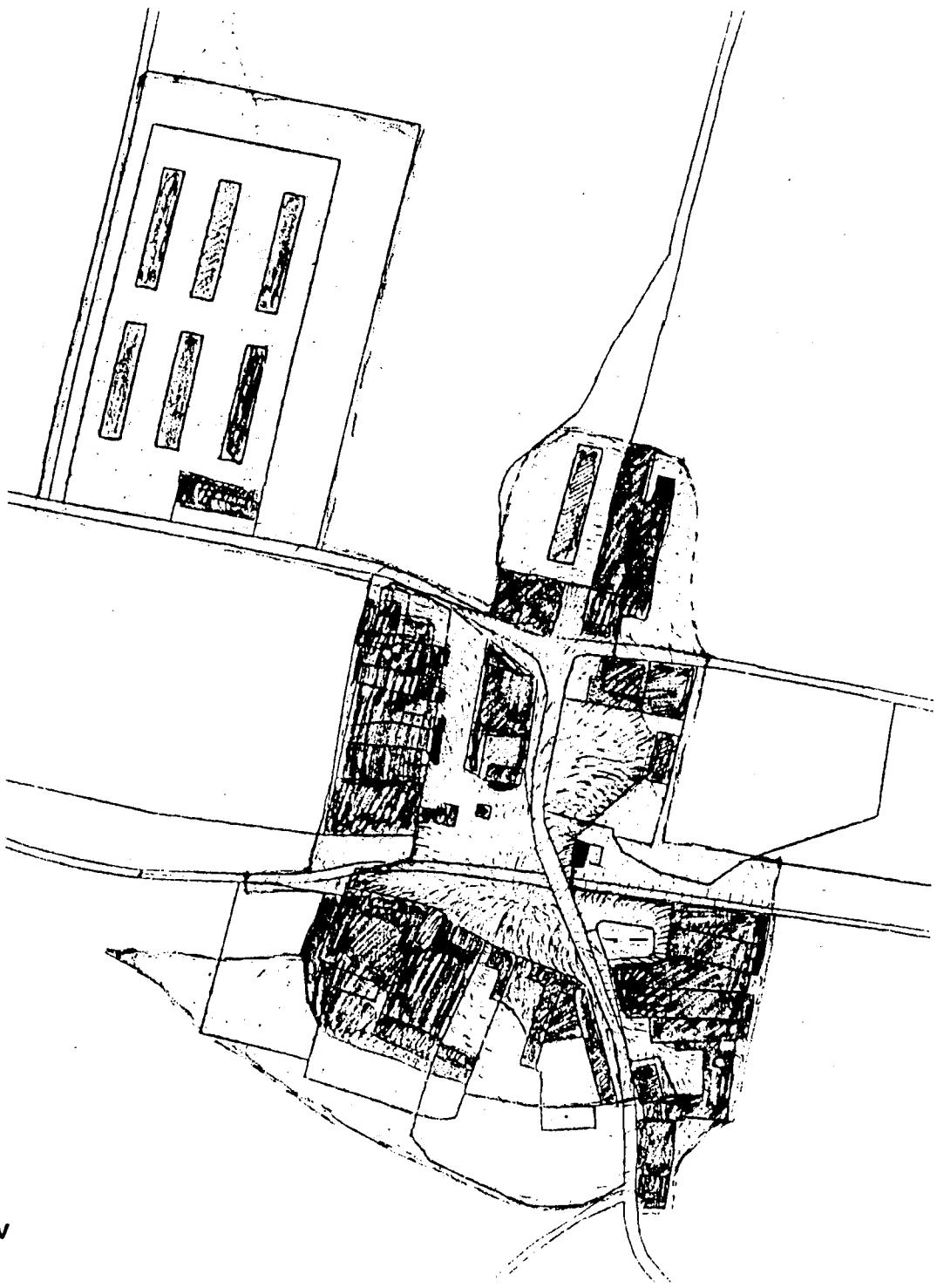
[8] Otázka, co je to krajina, implikuje otázku, **co jsou to dvě krajiny**. To jest: Je krajina individualizovaná? Jsou mezi sousedními krajinami kontinuální přechody? A opačně: Jak malou část určité zemského povrchu má smysl ještě chápávat jako krajinu? Nebo (s akcentací epistemologie): Má smysl se dívat na krajinu kontinualisticky (což je nasnadě), či je možný i pohled na zemský povrch jako na soustavu vnitřně integrovaných krajin diskontinuálně omezených?

Kybernetika krajiny musí být plastická a kontinuální, jinak by na hranicích dvou krajin vznikalo pásmo disharmonie, pásmo logického sporu a kompetice dvou odchylícných kybernetik. Ale kupodivu se zdá, že alespoň někdy existují skupiny krajin s ostrým a dokonce nelačnatým diskontinuem. A navíc, sledujeme-li zemský povrch a stále zvětšujeme měřítko pozorování, ukazuje se, že toto diskontinuum - hranice krajiny - je velmi podstatné. (Podobně ostré diskontinuum existuje mezi společenstvem.) Při pohledu seshora tedy neplatí, že fragmentace plodí fragmentaci (čili že v okamžiku, kdy zemský povrch rozčleníme v krajiny, otevřeme si nikde nekončící nutnost dalších a dalších fragmentací). Krajinu oddělíme od ostatních velmi snadno, a sice přímou linkou, na níž je souběh mnoha distinktivních znaků. Další štěpení je už obtížné: bud' vede k složité mozaice, nebo se začnou objevovat místa, kde je rozhodovací kritérium nepoužitelné, anebo nelze jakékoli kritérium vůbec najít atd.

[9] Tím je legitimována možnost následujícího krajně holistického pohledu: Čechy pokryté velkými autonomními a vzájemně odlišnými **superorganismy**, vzájemně sejatými a interagujícími, ale diskrétními a autonomními. V tomto pohledu má velkou roli pojem **ekoton** - hraniční pásmo dvou krajin. Problematiku s tím spojenou nechávám ale otevřenou.

[10] **Příklady distinkcí mezi krajinami** - příklady génů loci trojice sousedních krajin (automatický text).

Třebenické středohoří: Venuše, temně modrá, čediče; krajina

Nemilkov

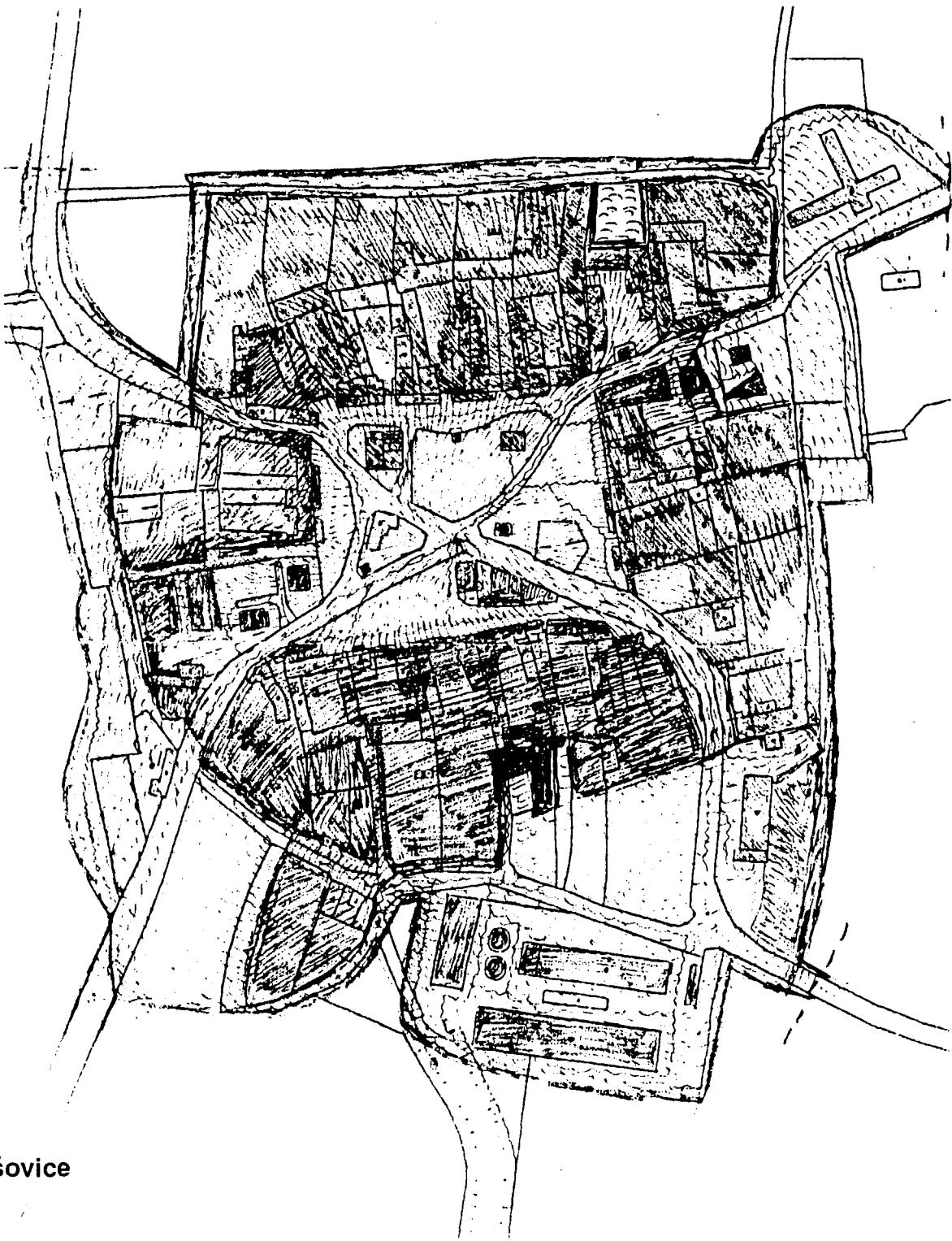
budoucí **Vesnice, komunikační prostor, sociálně-kognitivní struktura**

Krajinné jevy jsou čteny i aktivně nastavovány k určitému čtení. Každý účastník krajiny ji registruje svou individuální kognitivní mapou a krajina je pak konfigurována synchronitou těchto mapování jakož kolektivní kognitivní mapa všech účastníků (konference Krajin a prostor, Praha 1993, referáty I. Havla, R. Fuchse, J. Fialy aj.).

Obrázky ukazují kognitivní mapy tří vesnic. Sociálně-kognitivní struktura vesnice je založena tak, že jsou v ní zvlášť relevantní

následující role: * já jako člen rodiny; * já jako člen vsi; * já jako člověk obecný. Tomu odpovídají vymezené prostory se svými vlastními zákony: * soukromí rodiny, kam cizí smějí jen na návštěvu, čili pelech; * území obce se svým blízkým okolím, čili skupinové teritorium, diferencované dále v intravilán a periférii; * území mimo obec, čili extrateritoriální území. Každé toto území navíc má specializovaná krmiště se speciálními zákony (ve skupinovém teritoriu Lhoty rozdíl hospoda - kostel, a co si kde mohu dovolit já a co Jíra ze Lhoty).

V mapě jsou odlišnou šrafáží vyznačeny plochy podle toho, jakým způsobem ovládají a selektují své biotické substrukturny. Hranice jednotlivých prostředí byly v terénu detekovány pocitově empatií, někdy i praktickým experimentem. Interpretacním kritériem byly

Radošovice

otázky jako: *Co si v tomto prostředí mohu dovolit jakožto přespolní / místní občan / toulavý pes / bezové kroví...?*

Tmavé plochy: *Silně selektivní, intolerantní prostředí, explicitně ovládnuté člověkem: pelechy a některé typy krmišť (vše, co je za plotem; kostel, hospoda a jiné budovy; pole). Prostředí význačně arogantní agresivitou vůči jakýmkoli projevům autonomie a spontaneity živých soustav, které se v nich ocitnou; při jejich objevení dochází k okamžitému potlačení selekcí (bělásek), převýchovou (dcera), nebo kašparizací ("Zde dováděj!" - zvíře v kleci, manžel v posteli, bůh v kostele).*

Radiální šrafáž: *Intravilán, kde je uměle nastavena selektivnost na konstantní hladinu, poněkud vyšší oproti předchozím plochám.*

Sedmikrásky zde již nejsou pod dozorem. Hranice intravilán - periferie: např. "Chovej se slušně!".

Tangenciální šrafáž: *Periférie. Směrem od vsi selektivnost klesá, na obecním palouce se smí už leccos.*

Extrateritoriální plochy pak jsou vůči periférii vymezeny jen velmi nezřeteně, často jen vzdáleností, okrajem nějakého krmiště (pole) apod; "Půjdeme za humnu".

rozptýlených vulkanických suků, které zdvívají a prorážejí svůj křídový plášť, strmící bazalty, trnkové meze na oblych svazích jejich opukových předhoří, remízky světlých doubrav, podléšky a sasanky, v bezlesí bohaté stepní trávníky, princip ženský a ochranný, noc, slzy svatého Vavřince.

Milešovské středohoří: Saturn, tmavě šedá a stříbrná, dým z hranic, boreál. Chladná lesnatá oblast bučin, vysoké vrchy a vlnité kotliny; robustní hrubé modelované skupiny vulkanických kuželů: Kletečná, Milešovka, Lipská hora, Hradištěany. Rozsucená úbočí s reliktními ořešinami. Toponyma Zlá louka, Černé kroví...na břehu popel z bobové slámy zapadl rozvanut v dálce. Princip mužský a škodný, pán kostí a zubů, lidé zlá, hrubí, osamělí. Na nebi tance hvězd, na podstřeší tance plchů.

Líbochovické poohří: Venuše / Slunce, světle zelená, denní, slunečná. Prostranná nížina v opukách a spraších, česká Pannonie. Dominantami a biocentry krajiny solitérní vulkanické vrchy, kol nich liniové struktury bílých strání, zlaté léto piva, prastará kulturní oblast s černozeměmi a bohatou indikací přítomnosti kontinuálního bezlesí v postglaciálu.

[11] Mechanismus vzniku a prohlubování diskontinua při odlišení sousedících krajin. Triviální je to tam, kde přičinou je reliéf: tak úpatnice svahů odděluje kulturní nížinu od zalesněného pohoří. A kde ne:

Střední Čechy jižně od Labe a východně od Prahy (zóny Brandýsko a Vidrholec v projectu Ancient landsc. rekon.) jsou rozsáhlou velmi mírně nakloněnou rovinou bez jakéhokoli terénního zlomu. Geologie, klima, geomorfologie mají zde primárně povahu kontinuálního gradientu. Avšak vývoj krajiny v postglaciálu odstartoval zde dvojici protichůdných pozitivních zpětných vazeb, které vedly k ostrému odlišení dvou nápadně různých krajin. Z hlediska výsledné geneze krajiny je lhostejné, který konkrétní faktor tyto zpětné vazby spustil. Výsledkem je tento stav:

Brandýsko - teplejší klima, nižší nadmořská výška. Zpětná vazba: černozemě na spraších a na ně vázaná oblast pravé ekumény, a tedy brzké odlesnění, které opět zabránilo nebo pomohlo zabránit degradaci černozemí. S pastevním zemědělstvím se (už v neolitu?) rozšířila dodnes přetrávající "stepní" vegetace xerotermní s řadou submediterránních a subkontinentálních prvků a vzácně jsou přítomny i reliktní druhy (prinejmenším z časného postglaciálu), indikující přítomnost ploch, jež nikdy nebyly souvisleji zalesněny. Dnes je to území prakticky bezlesé, s velkozrnou krajinnou mozaikou.

Vidrholec (tj. např. od Horních Počernic k severnímu okolí Říčan) - od jisté čáry, ostré a nezvlněné, začíná krajina, kde jsou v poněkud chladnějším klimatu naopak v souběhu jednak nižší aktivity člověka, a tedy podnes přítomnost lesů, jednak v podmírkách dlouhodobého zalesnění degradace černozemí a vznik středoevropských hnědozemí, zemědělsky relativně málo atraktivních. Ve flóře chybějí prakticky xerotermní druhy a převládá běžná chudší mezofitní flóra. Dnes má krajina poměrně drobné zrno strukturní mozaiky se střídáním lesních celků (chudší typy habrových doubrav), luk a polí.

[12] Jiné srovnání dvojice českých krajin; dvě součásti neolitické ekumény, řadu století téměř bezlesé - dolní Poohří a navazující západní část Českého středohoří. Srovnání pattern lesa a bezlesí v současnosti a v době mapování tereziánského katastru: V Poohří se nic nezměnilo, krajina s jednotvárným reliéfem zůstala bezlesá, zato na středohorských kopcích se po dlouhotrvajícím hiátu obnovil les (většinou mechanismem spontánní zarůstací sukcese na nevyužívaných pastvinách). Tak tu vzniká strukturně pestrá krajina se síti drobných lesních ostrůvků vázaných na severní expozice kopců.

Schopnost obnovy lesa a pestré krajinné mozaiky má tedy ta z obou krajin, která má pestřejší reliéf.

Zobecněno: **Nositellem paměti v krajině je struktura, a paměť opět zprostředkuje generování struktur; krajina je sebestrukturující systém.**

[13] Zákonitosti sebestrukturace. Sloh změn strukturace je v čase málo proměnlivý, je to konzervativní, v určitém časovém měřítku prakticky invariantní prvek v dynamice krajiny. Změny v pattern lesa, luk a polí (opět ve srovnání dnešního stavu a stavu tereziánského katastru) probíhají, pokud jsem mohl vidět, vždy v konstantním měřítku zrnitosti. Krajiny s hrubým zrnem pattern se mění tak, že většina změn postihuje celá tato velká zrna. A krajina s drobným zrnem je opět mění právě na úrovni těchto drobných zrn. Nestává se, aby byla krajina dříve hrubozrná náhle rozčleněna v drobnou mozaiku a vice versa. Více se změní pozice a kvalita kamenů v krajinné mozaice než její zrnitost.

To je významný stabilizující, tj. variabilitu chování omezující rys krajinné kybernetiky.

[14] Krajina jako tekutá mozaika. Krajina operuje svými složkami (např. rostlinnými společenstvy), a ty fungují jako její pohyblivé stavební kameny. V průběhu staletí se mění rozložení lesa a bezlesí, mohou být patrný i nějaké vývojové tendenze. Přesto sloh těchto strukturních přestaveb zůstává stálý, pohyb jednotlivých složek je výrazem stále též krajinné kybernetiky a jednotlivé složky mají, bez ohledu na svou konkrétní lokalizaci, stále tutéž logiku rozmístění.

Existenci této logiky nám přibližuje fakt, že ji dokážeme na podkladě zkušenosti intuitivně pochopit a díky tomu se pak lze orientovat i v neznámém úseku krajiny.

Při sledování změn ve stabilní kulturní krajině (např. Říčansko) bychom v nějakém obrovském zrychlení viděli asi toto: Po návrších se velmi pomalu kontinuálně sunou jen pozvolna se rozdrobující lesní celky, na plochých a konkávních reliéfech se rychle a naráz střídají plochy luk a polí, lokalizace obcí zůstává konstantní.

Tato logika rozmístění spočívá v tom, že **každá složka je v krajině adaptována na místní podmínky a používá zde specifickou strategii obsazování prostoru** (srovnej např. se strategií šachových figur: pomalá a těžká věž, kombinacně složitý kůň, dalekonosný střelec). Často v určité krajině některá strategie krajinných složek převažuje a pak určuje celkovou strategii krajiny. Mladé průmyslové krajiny in statu nascendi (už zmíněné Mostecko) mají převahu disturbanční strategie (R-strategie sensu; GRIME): rychlé a neusporejné přesuny krajinných složek, jejich krátká životnost, vysoká energetická náročnost a malá kybernetická provázanost navzájem, chaotická, teprve se ustavující kybernetika dosud s nedostatkem negativních zpětných vazeb. Tuto strategii vykazují složky velmi různé hierarchické úrovně, jak jednoleté agresivní plevele (*Atriplex nitens*, *Chenopodium album*...), tak i rafinerie ropy; jak výsypané uhlíkové dolů s rychle se měnícím komplexem ruderálních společenstev, tak i průmyslový technokrat s typickou kombinací velikášství a krátkozraké zpupnosti.

Horské krajiny středoevropské (např. Krkonoše) jsou určeny výraznou adaptací vůči klimatickému stresu (S-strategie sensu, GRIME): projevem je otužlost, energetická nenáročnost, nízká pohyblivost, vysoká prediktability, stabilní strohá kybernetika bez alternativ, konzervativismus krajinných složek. A opět to platí nejen pro koštřavu nízkou (*Festuca supina*) či pro náhorní lišejníkové trávníky (*Cetario-Festucetum supinae*), ale i pro horskou boudou s majitelem.

[15] Krajina jako koevoluční systém strategií. Analogicky se šachy spočívá kybernetika krajiny v přesunech vzájemně kompetu-

jících strategií hracích figur - krajinných složek, stavebních kamenů víceméně neměnné povahy. Smyslem kybernetiky šachu je však výhra, tedy likvidace "neúspěšného" partnera. Naproti tomu smyslem kybernetiky krajiny je homeostáze, a to znamená minimalizovat v takové hře selekční ztráty, a zároveň prodloužit délku partie. Mechanismem toho je sprážení kompetujících strategií do koevolučního systému. Jinými slovy, **krajina je kyberneticky stabilizována kompetiční rovnováhou přítomných strategií.**

Rubem účasti v této hře je ovšem nemožnost v ní vyhrát, v obecné ekologii označovaná jako *red queen effect*. (Královna k Alence: "Chceš-li zůstat na místě, musíš běžet, jak dokážeš nejrychleji. A chceš-li se dostat dopředu, musíš utíkat ještě rychleji." - CAROLL)

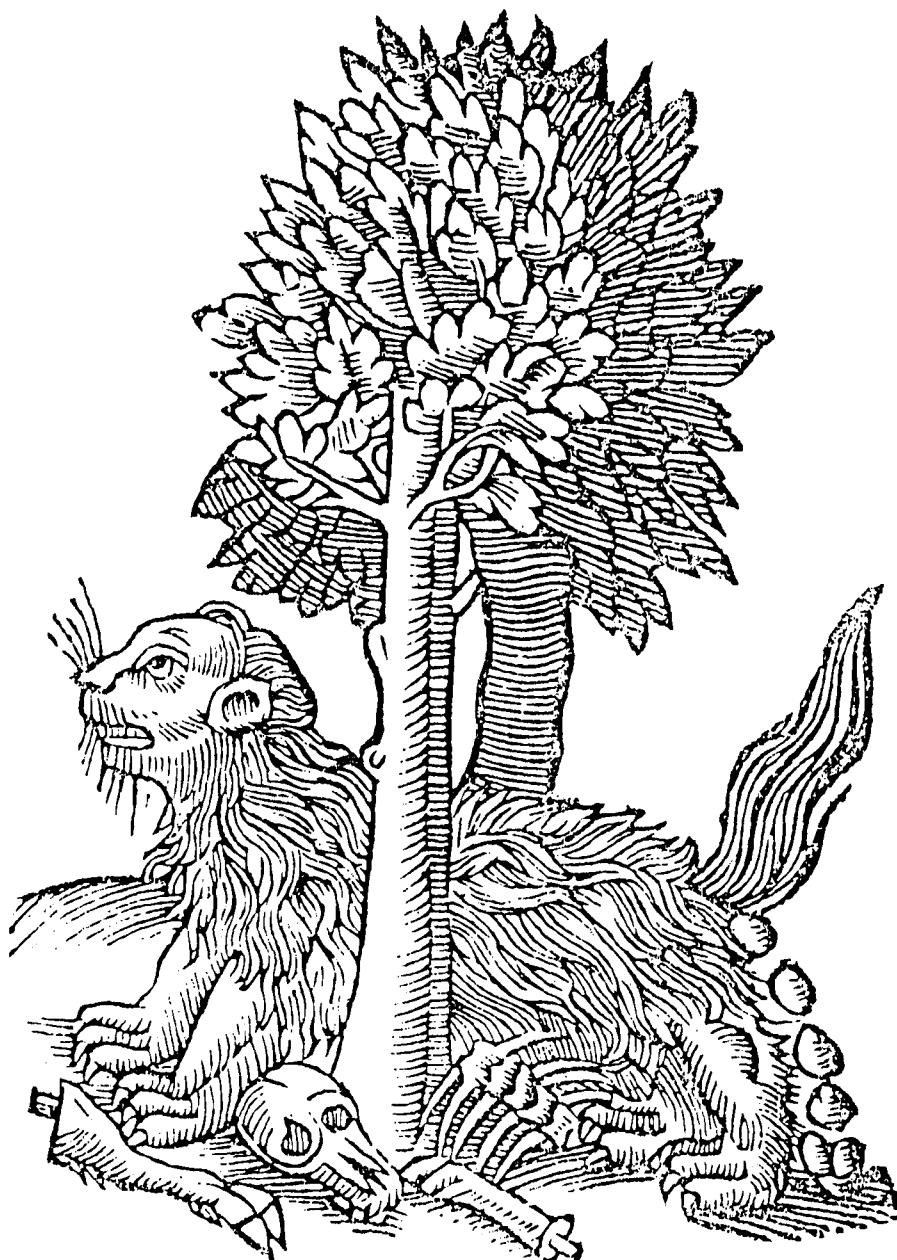
Strategie v krajině nějakým způsobem operují, ale jejich vzájemná kompetice jim brání opustit stálý sňeh strukturace - vybočit ze stávající krajinné kybernetiky. Krajinná kybernetika se dokonce stabilizuje tím, že generuje právě takovou kombinaci nositelů krajinných strategií a určuje právě taková pravidla jejich hry, aby

výsledkem bylo zachování setrvalého stavu, kdy součet aktivit strategií je v dlouhodobějším měřítku nulový.

Mechanismem autoregulace krajiny tedy není časoprostorová stálost jejich složek, ale naopak jejich věčná hra na přetlačovanou: autoregulace se vynořuje z chaosu neustálých efemérních kompetičních šarvátek. V krajině běžně pozorujeme pohyby krajinných složek - časové změny v jejich usporádání. Tyto změny však nemusí být výrazem změn kybernetiky krajiny (a tedy výrazem evoluce krajiny), ale mohou (i zároveň) být **mechanismem krajinné homeostáze**.

Míra této koevoluční síly krajinné kybernetiky závisí na tom, jak je tato kybernetika provázaná, jak je komplexní. Koevoluce krajinných strategií jakožto významný homeostatický mechanismus krajiny je tedy vlastní především ekologicky vyvážené krajině, strukturně členité, skladebně pestré, se stálým nebo smysluplně se vyvíjejícím dlouhodobým managementem a velkou mírou paměti.

Praha, srpen / prosinec 1991

Doudlebia jako fenomén a Doudlebia jako osud

Stanislav Komárek

Pojem *Doudlebie*, pocházející původně od J. Sádla, není (jako mnoho jiných pojmu) nejšťastněji zvolený. Byl však už jednou zaveden a vzhledem k tomu, že žádný z dosavadních částečných ekvivalentů (např. jižní Čechy) geograficky i jinak nepostihuje zcela meritum věci, bude lépe se jej pro účely tohoto článku přidržet. Název sám je odvozen ze jména dnes již zmizelého slovanského kmene Doudlebů. Doudlebie tvoří v rámci Evropy dosti kompaktní a dosti pozoruhodný celek ve smyslu tvárnosti krajiny i tvárnosti duší jejích obyvatel. Jako hranici celé oblasti bych jmenoval zhruba linii *Rozdavov - Hořovský Týn - Přeštice - Orlík - Mladá Vožice - Jindřichův Hradec - Waidhofen a.d. Thaya - Zwettel - Linz - Passau - Deggendorf* (přičemž poslední tři jmenovaná města do ní sama nepatří) - *Cham*. Tento kraj, tvořený až na nepatrné výjimky kyselými krystalinickými substraty Moldanubika, má i svůj charakteristický reliéf - náhorní roviny, ať už mírně prohloubené (jihočeské páne) či mírně vypuklé (šumavské pláně) s hladinou podzemní vody při povrchu nebo pokud možno ještě kousek nad ním. Oblast obecně slyne vlhkostí, mlhavostí a chladem, má asi v rámci střední Evropy největší hustotu vrchovištních rašeliníšť (tak třeba Skandinávie činí dojem Doudlebie roztažené nade všechny meze).

Dostí omšelá moudrost pravící, že duše lidu je genuinním vyjádřením povahy kraje, platí pochopitelně i pro zkoumanou oblast. V její mentalitě je cosi bytostně vlastního němectví (ať už je obcovací jazyk německý nebo český), určitá rozšafná těžkopádnost, vážnost a nedostatek smyslu pro jinotaje, prostě schopnost činit vše pouze "tierisch ernst". I typologický ráz obyvatelstva se zhusta pohybuje na okrajích nordického typu v širším slova smyslu, ovšem ve staré německé terminologii většinou "nachgedunkelt". Většina z nich má světlé oči a v děství namnoze i vlasy. Přistěhovalectví a cizích genetických vlivů je minimálně - z Doudlebie se vždy spousta obyvatel vystěhovávala (často směrem na Prahu, Vídeň, Mnichov, Norimberk etc.), nepřistěhovával se prakticky nikdo (je to pékná paralela k vodopisným poměrům - vytéká odtud také mnoho řek, nepřítěká žádná). Raději zde nedám prostor dnes módnímu teoretizování o keltských vlivech - je však rozhodně pozoruhodné, že dudy se co typicky keltský nástroj uchovaly do nedávných dob kromě Skotska jen na Domažlicku.

Mentalita Doudlebie je velmi chudá na humor - pokud se v názncích a rudimentech vyskytuje, pak jenom poměrně šibeniční a černý, někdy jde jen o izolované jízlivosti. Lépe než dlouhé teoretizování věc doloží lidový vtip z okolí Litschau, byť překladem mnoho ztrácí:

Kmotr Huberbauer a kmotr Oberbauer jdou v neděli z kostela.

H: Nafoukla se mi kráva.

O: To mě loni taky, a léčil jsem ji aspirinem.

Za týden, táz scéna.

H: Ta kráva chcipla.

O: Ta moje tenkrát taky.

Lidová poezie je melancholická, hudba na samé hranici durovosti. Některé pojmy jako by zde neexistovaly, treba rozpustilost, rafinovaná požávačnost a většinou ani sebereflexe - ta je vyhrazena odordilcům a těm, kdo byli čistou kulturou místních obyvatel vypuzeni. Obecná utaženost má dobrý důvod - pokud někdy v dějinách povolila, věc skončila nikoli sladkým užíváním světa, ale třeba sodomámlním spuštěním Adamitů (poslední centrum: Val u Veselí n. L.).

Doudlebie naturaliter reformata - a to i přes to, že celé území, na české, rakouské i bavorské straně, bylo zcela a bez zbytku rekatalizováno. Je pozoruhodné, že reformace, zejména kalvínského typu, se nejlépe daří v chladnějších a podmáčených krajích typu Skotska či Holandska (jen pro ilustraci jako pars pro toto: holanské *aardig = roztomilý* odpovídá etymologicky německému *artig = způsobný, dobrě vyceponavý*). Je vůbec myslitelná reformace polopouštní nebo alespoň středomořská? Asi ne.

Obecně je v doudlebské oblasti kladen velký důraz na dobrou pověst, dobré mravy, místní zakořenění; celková atmosféra je pro vzájemné sledování a buzení zdání těžko dýchatelná. Ač má celá oblast v rámci Čech (i Rakous a Bavor) zdaleka nejmenší příjmy, má zdaleka největší úspory - spíše než excesivní přičinlivost je zde doma excesivní šetrnost. Kriminalita je v jižních Čechách nepatrnná, per capita asi třikrát nižší než v Praze a daleko nižší než na českém či moravském Severu. Hrdelní zločiny jsou pak naprostou výjimkou. Akcentovaný smysl pro formu se kupodivu nepojí se smyslem pro okázalost a reprezentaci. Jestliže věc poněkud přeženeme do dimenze karikatury, lisí se doudlebská zabijačka od jihomoravské asi takto: Zatímcó na jižní Moravě je příkoupen v tichosti ještě jeden vepr a vystrojená reprezentativní hostina pro široký okruh známých, "aby viděli", a to i za cenu částečného zruinování, doudlebské mentalitě odpovídá rozšířit čtrnáct dní před plánovaným termínem zprávu o vepríkové onemocnění a posléze i o jeho úmrtí; prase je pak v naprosté tichosti zabito, jitrnice uskladněny a konzumovány v homespatických dávkách. Silné je i puzení k autarkii - byl to odnepaměti kraj drobných zemědělců a řemeslníků, prakticky bez proletariátu a bez průmyslu, i dnes ostatně slabého.

Dalším výrazným rysem doudlebské duše je výrazný religiózní či v novější době i parareligiózní náboj, většinou spojený s reformátořskými tendencemi. Zvláštní pomalý, nezíštný, ale přesto fanaticus. Ne nadarmo sahají Hus, Štítný, Chelčický, Koniáš i někteří zcela recentní strážci ideologií svými kořeny na český jih. České Budějovice slynnuly nejen množstvím věrných katolíků, ale i fanatických komunistů a právě z tohoto města pocházela většina právníků řídících procesy padesátých let. Suchá a poněkud prostoduchá upřímnost se nezřídka pojí s touhou po poznání a vědychtivosti a Doudlebie je ideálním substrátem pro venkovské koumáky a jedině tam je myslitelný chalupník značky teorie kuželoseček (v Podkrkonoší snad také, ale tam by v ní v rámci místní blouznivosti viděl spíš něco

pseudomysticky symbolického). Navzdory podobným klimatickým charakteristikám se Doudlebie výrazně liší od Českomoravské vysokiny s jejím lokálním typem pošetilců a geniálních lyriků typu Reynka, Březiny či Floriana. Snad proto jsou města jako Jindřichův Hradec či Pacov podivně neproduktivní - asi jako uzlové body na rozkmitané Chladniho desce.

Janusovská tvář Jihočecha či jeho německých bratří ukazuje na jednom obličeji tvář pomalého, leč v souladu s přírodou a přirozeností věcí žijícího a cítícího sedláka holečkovsko-klostermannovského typu, na druhé pomalého, leč důkladného reformátora či ideologa s plíživou posedlostí bez vnitřní brzdy, obojí v špízbyrgrovsém zárování. V podstatě je to tvář jedna. Odi et amo.

Krajina jako referenční systém

Ivan Horáček

Věci, svět a my, to vše nabývá formy jevů svým rozhraním, právě oněmi časoprostorovými instancemi, v nichž jsou zúčastněné skutečnosti přítomny současně, tj. na okrajích vlastních výlučností, tam, kde přestávají být samy sebou. Krajina je zcela ideálním příkladem takového rozhraní. Je rozhraním velmi komplexním, rozhraním mezi celistvou percepční skutečnosti a naší náladou, zkušenostmi a mentálním ustrojením, mezi způsoby, jimiž jsme schopni a chceme svět nahlížet, a osobnostmi jednotlivin, které (bez ohledu na nás) světem fakticky jsou.

Vjem krajiny je velmi přesvědčivou ilustrací způsobu, jakým konfigurujeme zkušenosť komplexního jevu. Krajinu nevnímáme, soustředíme-li pozornost na některé její prvky (J. Sádlo: "Krajina je to, kvůli čemu se leze na rozhlednu."). Současně ovšem krajina bez jednotlivin, bez hmatatelných, tvarových a vnímatelných prvků není myslitelná. Snový obraz "krajiny", v níž chybějí jakékoli předměty, v níž hmatáme vždy do prázdnoty, je setkáním s nebytím, obrazem smrti. V prizmatu této zkušenosťi pak můžeme dokonce tvrdit, že patrně právě svým zaplněním jednotlivinami, které sice nevnímáme a ani vnímat nechceme (proto přece lezeme na rozhlednu), ale o kterých víme, že spolehlivě, tj. hmatatelně jsou, je krajina tím, co (možná až příliš surově) připomíná, jak mohutná je rezistence fyzického světa vůči všem intelektuálním instancem naší smrtelnosti: vůči pochybování, vědectví i filosofii.

Fenomén krajiny je filosofematem, jehož obtížná uchopitelnost výrazovým aparátem postmoderního uvažování naznačuje, že tu máme cosi, co se vymyká pragmatismu standardních vztahových kategorií, cosi, co nepatří do studnice předvařených a vědecky ověřených moudrostí, a co tedy již tím otevírá možnost jiné cesty - snad dokonce cesty vedoucí z celkové krize kritérií a z nepřehledné mnohosti dokonale pluralitního světa k orientačnímu bodu, kde (na rozdíl od jiných pokusů) bychom nebyli nuceni pluralitu světa koncepčně redukovat.

Každé setkání s fenoménem krajiny potvrzuje znovu a znova oprávněnost jistých zkušenosťí, určujících způsob našeho vztahování, způsob našeho pobývání ve světě - potvrzuje zkušenosť horizontu, zkušenosť cesty, putování a bloudění, zkušenosť orientace. Krajina je tu základní vztahovou soustavou, skrze niž lze tyto zkušenosťi zařít, a je tudíž jejich výchozím zdrojem. O těchto momentech se musíme alespoň pár slovy zmínit, má-li být naše expozice filosofematu krajiny úplná.

V této souvislosti třeba ovšem předeslat: Dosavadní úvahy charakterizují fenomén krajiny především aktem naší přítomnosti (právě o tu je krajina bohatší než okolí, prostředí, ekosystém apod.). Bude tedy patrně na místě zahájit naše zkoumání právě zde. Analogicky, v duchu Sádlova sloganu *krajina jako interpretovaný text*, bychom mohli zdůraznit výchozí nezbytnosti aktu interpretace (čtení) a poukázat na jeho aspekty - na existenci textu, na nás nezávislou, na naši schopnost vnímat jednotlivá písmena a jejich význam, schopnost podmínenou naší pamětí a jistými jejími obsahy odpovídajícími sociální tradici interpretačních schémat (schémat typu rozlišování významu určitých znaků apod.). I zde cítíme, že mezi krajinou, tradiční (jakožto výrazem paměti society) a individuální pamětí každého z nás je jistý dosti intimní, i když ne zcela evidentní vztah. Pokusme se tedy nejprve pátrat v rovině paměti individua, tj. toho, co je nezbytným prostředkem vytváření individuální identity. Budeme tu současně hovořit o oněch složkách našeho těla, které zprostředkovávají vnitřní integraci našeho vztahování, umožňují překračovat hranice sebe sama a prožívat svou tělesnost jako nádherný prostředek bytí.

Zamysleme se nejprve nad některými více méně triviálními poznatkami z fyziologie nervového systému.

Připomeňme jen, že každá jednotlivá nervová buňka (neuron) je spojena svými výběžky s množstvím dalších neuronů i s buňkami, z nichž čerpá látky nezbytné k svému životu. Základním momentem tu jsou děje na této spojeních, tj. na rozhraních spojených buněk. Jestliže dosáhne změna vnitřních poměrů jedné ze zúčastněných buněk jisté prahové hodnoty, změní se rovněž poměry povrchu, tzn. že se změní stav rozhraní, což nezbytně ovlivní poměry povrchu partnera a posléze i stav jeho vnitřního prostředí. Tímto způsobem se ustavuje nejen vzájemný vztah propojených neuronů (scientifický terminologii řečeno: přenos informace), ale i vztah mezi neurony a somatickými buňkami. Je to vztah, kdy jeden z partnerů získává prostředky k životu v podobě specifických energeticky bohatých látek a druhý pak cosi jako průběžné bičování stimulující jej k aktivitě.

Neurony nejsou schopny dělení, jsou fatálně smrtelné a identické samy se sebou. Metabolicky jsou zcela nesamostatné, nezbytně závislé na spojení s jinými, umějí však spojení aktivně vyhledávat a patřičným směrem vysílat své výběžky (s rychlosí cca 1 mm za den). Naopak somatické buňky jsou zdánlivě soběstačné, ale (možná právě spojením s neuronem) jsou vevázány do jedných a týchž míst, jedných a týchž vztahů. Uniknout z nich mohou jedině rozdělením sebe sama, anebo zastavením produkce odpovídajících komunikačních látek. První možnost stimuluje sousedící neuronové výběžky k růstu, což obvykle vede k vevázání dceriné buňky do sítoviny neuronových výběžků, v druhém případě však většinou již něco není v pořádku: dříve či později hyne bud' buňka sama (stejně tak hyne nedostatkem stimulů podobně postižený neuron), nebo celý organismus (v případě zhoubného bujení). Takováto situace - nekoněčná hra mezi neurony a somatickými buňkami, nikoliv náhodou připomínající věčnou hru mezi mužem a ženou - nastává v plném rozsahu např. na povrchu našeho těla, je rozhraním naší psychosomatické integrity a světa. V různé míře jsou přinejmenším některé z aspektů tohoto základního (tzv. neurotrofního) vztahu přítomny také v každém vzájemném spojení mezi neurony. V každém spojení

jeden cosi vylučuje, druhý cosi přijímá, a naopak. Látkám, které se zde vyměňují, říkáme *mediátory* - je jich celá řada typů, specifických pro jednotlivé nervové dráhy, spojení apod. V kontextu neuronové sítě dosahují zvláštního významu neuropeptidy (zejména endorfiny) a excitační aminokyseliny. Jejich aktivita pro neurony je zřejmě zcela mimořádná. Stimuluje velmi účinně růst výběžků do směru, odkud přichází, tzn. stimuluje navazování právě takových spojení, jejichž smyslem je tento typ výměny. Jinak řečeno, rozvíjejí a upevnění se právě ta spojení, která jsou metabolicky aktivní, tj. která jsou posilovány jistým energetickým zdrojem, průběžně excitovaným vnějšími stimuly, prožitkem slasti, chtěním apod. Potenciální pluralita vztahování jednotlivého neuronu je více či méně omezována - jednotlivé prvky sítě jsou orientovány stejně tak, jako je naše chtění jednoznačně indexováno principem slasti. *Být* je akt orientace fyzicky realizován vztahem k určitému jinému neuronu, je bezpochyby především výrazem strukturně-funkčních poměrů celého systému.

Volba cest, kterou kráčíme v krajině, je jednak výrazem předchozí zkušenosti (tj. přítomnosti jistých stop v naší paměti, fyzicky realizovaných spojení odpovídajících neuronů), jednak ve větší či menší míře výrazem jisté orientace, výrazem chtění, hledání, smyslu. Kráčíme-li v tomto smyslu krajinou, jdeme-li takříkajíc za *hlasem srdce*, orientujeme možná spojení (v krajině i v mysli) do směru indexovaného excitací, chtěním vzrušení, slasti, smyslu. Cesty, které neurony (prostřednictvím svých výběžků) podnikají ve spletě nervové tkáni nebo v oblasti rozhraní mezi naším tělem a světem (v tělním povrchu), jsou více než pouhou metaforou způsobů, jimiž cestujeme krajinou. V obou případech jde o jeden a týž fenomén.

Současně ovšem platí: Akt orientace ("být orientován") není vázán na moment pohybu, cesty či změny. Je výrazem kontemplace mezi námi samými a světem, jenž nás v instanci krajiny obklopuje, výrazem strukturní shody dvou odlišných úrovní téhož hierarchického systému. Ostatně základní význam slova *orientace* je vědět, kde je v krajině, v níž se nacházíme, východ, tedy znát směr, ze kterého lze očekávat každodenní zázrak zjevení slunce, zdroje světla, tepla jakožto nezákladnejších příjemností a vnějších podmínek existence. Zcela identicky na všech organizačních úrovních je nejelementárnějším orientačním projevem života reakce approach-avoidance, tzn. orientace do směru chtěného, do směru slasti (na úrovni jednobuněčného organismu realizovaná např. taxí, proliferací v dotyčném směru apod., na úrovni neurální sítě např. aspekty neurotrofního vztahu a dalšími mechanismy, o nichž byla řeč dříve).

Shrňme tedy: Zdá se, že mezi orientací (a cestováním) v krajině a orientací v sobě, resp. orientací sebou samým existuje vztah až překvapivě intimní. Pokusme se nyní tu toto tezi prozkoumat podrobněji.

Připomeněme jen, že totéž platí v plné míře o nezbytném mezičlánku spojujícím jednotlivce a krajinu - o pletení interindividuálních vazeb, o societě. Jde nejen o způsoby, jimiž daná societa krajinu osídluje, interpretuje a dotváří, ale i o to, co (a proč) je v těchto souvislostech vnímáno, co (a proč) je pokládáno za důležité, hezké, ošklivé, nebezpečné a žádoucí. Do tohoto okruhu nepatří zdaleka jen tradice, mýtus apod., nýbrž spadá sem také vše, čím societa dovoluje jednotlivci být jejím příslušníkem, vše, čím překračujeme rozdíl mezi sebou sama. V elementárním případě čteme societu prizmatem polarity approach-avoidance. Poměry society a komunikace v jejím rámci (tradice apod.) tvar takového vztahování velmi podstatným způsobem mění. Zdroj libidinózních slasti, excitace, chtění (tj. mimo jiné zdroj oněch skutečností, jimiž nabývá svou orientaci i neuronová síť naší paměti) spočívá z podstatné části v aktu komunikace, v aktu interindividualních vztahů a v aktu sociální integrace. *Být* orientován v societě, vědět, koho mám rád a koho ne, je současně jednoznačným výrazem orientace v sobě.

Mezi orientací v societě a orientací v sobě existuje tedy zřetelná korelace stejně jako mezi orientací v societě a orientací v krajině. Ostatně není náhodou, že náčelnictví, vůdcovství apod. znamená současně určující pozici jak uvnitř society, tak i v rámci krajiny při určování cest, při orientaci.

Patrně nejtěsněji splývá aspekt krajiny s aspektem society u netopýrů mírného pásmu. Jejich nepočetné populace osídlují území o ploše několika tisíc km², jsou soustředěny do několika málo masově osídlených úkrytů. Jednotliví netopýři se tu sociálně identifikují nikoliv vztahem k jiným jedincům, ale znalostí určitých úkrytů, v nichž je možno příslušníky vlastního druhu zastihnout. Aby jednotlivý netopýr byl schopen nalézt jiné příslušníky populace a rozmnožit se, musí bud' osobně znát větší část takových úkrytů (tzn. musí se v krajině o rozloze cca 10 000 km² perfektně orientovat), anebo být v neustálém kontaktu s jinými jedinci, jimž je alespoň část z onoho úkrytového bohatství populace známa. První strategie je charakteristická spíše pro samce, druhá pro samice a mláďata. Kdybychom zkoumali projekce těchto relací až na úroveň "orientace v sobě", nalezli bychom ovšem spíše (jak u netopýrů, tak u lidí) individuálně specifické kombinace obou možností - hle, doklad nádherné nedůslednosti skutečného života.

Důležitým momentem tu je tendence samic a mláďat k vytváření větších skupin k hromadným migracím vedoucím mj. k upevňování znalostí jednotlivých úkrytů, tahových cest apod., a současně také k sociálnímu učení mláďat, tj. k vytváření sociální tradice v užívání těchto úkrytů, cest apod. A zpětně: jedině takové čtení krajiny, taková interpretace, která je v souladu s panující tradicí, vede k sociální integraci a úspěšnému přežívání individua. Netopýr, pro kterého krajina není interpretovaným textem, je ztracen, a to nejen fyzicky (v krajině), ale také sociálně, a v posledku tedy i jako individuum.

Zcela obecně budí tu připomenuto, že ke ztrátám orientace může

dojít na kterékoliv ze tří diskutovaných organizačních úrovních vcelku nezávisle. Tento jev může nabýt různého rozsahu od drobné myšky až po definitivní stav ustíci neodvolatelně do ztráty smyslu a konce. Zjevně nejméně nebezpečné bývá zbloudění v krajině. Při zachování orientace v societě lze vcelku bezpečně kompenzovat at' už dotazem u vůdce, nebo (jsme-li pohřbu v pozici vůdce) např. vyhlášením nového cíle, demonstrací vlastní síly, veřejnými popravami apod. Mnohem obtížněji je možno potlačit důsledky ztráty orientace v societě, zvláště tehdy, pokud je spojena s faktickou exkomunikací dotyčného jedince. Strašlivá hrůza, nekompenzovatelná beznaděj a pasivní očekávání smrti charakterizují pocity exkomunikovaných výdědenců nejen v případě primitivních lidských etnik. Jsou tím, co vysvětluje naprostou apatií a trpné vystavení se likvidujícímu útoku, následujícímu často po aktu exkomunikace v societách potkanů, psů a mnohých dalších sociálních živočichů. Ztráta zpětnovazebného momentu sociální integrace, vazeb které fixují do sémantiky sociální tradice v mysli individua význam jednotlivých skutečností percepčního světa i významové relace vlastních aktivit, tedy tato ztráta se zde nutně stává ztrátou orientace v sobě samém, ztrátou orientace ve světě, ztrátou smyslu žítí.

Na úrovni neuronové sítě je výrazem podobných drastických změn zánik odpovídajících neuronových populací, nyní nedostatečně stimulovaných, a v důsledku toho rovněž početně ztráty dřívějších spojení v rámci celé sítě. K jejově identickým změnám vedou i některé poruchy se spíše organickou etiologií (např. Alzheimerova choroba), jejich průvodním symptomem jsou nenadálá setkání s prázdnotou na místech, kde dosud existovala jasná a smysluplná spojení, náhlá, zcela neočekávaná změzení smyslu a posléze (jako vědomá reflexe nepredikovatelných setkání s prázdnotou - o významu odpovídajícího snového obrazu viz výše) nekontrolovatelný strach - strach, jehož vnitřní zdroj je přesně týž jako nekompenzovatelný pocit beznaděje exkomunikovaného potkaná: dotek smrti. Patrně právě to je nejstrašlivější formou ztráty orientace.

Poruchy orientace v sobě a ztráty jistých aspektů sociální integrace tvoří takřka jednotný, vzájemně neoddělitelný komplex. Jedinec, který neví, co a kam chce, těžko získá vedoucí postavení a za biologicky normálních okolností ztrácí dříve či později možnost sociální integrace a často bývá exkomunikován. Chci říci: vzájemnost relací jedinec-societa propůjčuje interindividuálním vztahům (jimiž jsou dotyčné relace nezbytně realizovány) ultimativní význam. Poněkud jinak je tomu ovšem v případě relací týkajících se úrovně krajiny. Vztah ke krajině, obraz krajiny apod. nejsou ultimativní, přinejmenším ze strany krajiny jako "textu". Z krajiny nelze být exkomunikován, zůstává fyzickou komponentou verifikující předchozí relace, a tedy tím, k čemu se lze více či méně bezpečně vracet.

Pobývání v krajině (minimálně proto, že aktivuje interpretace v nichž jsme účastní na sociální tradici, aniž by societa sama musela být nezbytně přítomna) je nonverbální komunikaci, operující hluboko pod povrchem bezprostředně vnímaného. Je čímsi, co relativizuje výlučnost individuálního a s barbarskou neústupností zasměšňuje rozdíl mezi spojitým a nespojitým, obecným a jedinečným, profánním a sakrálním.

V sociálním, resp. výkladovém světě, který poskytuje svým obyvatelům orientaci stále méně a méně zřetelnou, význam krajiny, jako čehosi stabilisujícího a nezbytně orientovaného, zřetelně narůstá. Proto krajina patří zcela oprávněně mezi nejzákladnější referenční systémy našeho vztahování - je hmatatelnou obecninou, již jsme fyzickou součástí, a tak je v jistém smyslu i metaforou našeho údělu, metaforou světa, jehož jsme skrze své ustrojení výrazem. Je tím, co nás nutí nezapomenout v průběhu intelektuálních výbojů a rituálních her na něco velmi podstatného: na přirozený svět, participaci na něm a jedinou cestu, kterou k němu máme - cestu komunikace.

Druh

jest komunikační společenstvím

Zdeněk Skála

Chci zde předeštrít určité pojednání o druhu, a to druhu jakožto společenství těch, kteří si vzájemně rozumějí, a poukázat na některé souvislosti s jinými oblastmi biologie. První otázka, která se nabízí: Je vůbec případné pouštět se do přemýšlení o pojednání o druhu? Pojem druhu byl a je přece předmětem soustředěného zájmu biologů a zdálo se, že již nelze dodat nic zajímavého a podstatného k množství dosud vyřčených názorů. Přesto přes značnou důkladnost dosavadní rozpravy vzniklo vlastně jen málo skutečně vzájemně odlišných pohledů na podstatu druhu. Ve srovnání s šíří názorů na povahu vývojových dějů je to až zarážející. Projevuje se to i tím, že dnes, kdy roste nejasná nespokojenosť s dosavadními přístupy k druhu i v rámci hlavního proudu vědy, není po ruce žádné starší pojednání, které by bylo možno odířit do nového hávu a zlepšit jím tak neuspokojivou situaci. Projednávám dotyčné nespokojenosť je např. v 70. letech Ghiselinem vyprovokovaná diskuse o otázce, zda lze považovat druh za jedince, a dále třeba nová pojednání druhu v rámci populacně genetického přístupu, jako je Pattersonův "recognition concept" a Templetonův "cohesion concept". Zdá se tedy, že ve prospěch případných nových pohledů na druh hovoří více nepřitažlivost pojednání dosavadního než případné výhody, které by mělo pojednání nové. To zavazuje k obzvláštní opatrnosti v diskusi o tom, jak by měl být druh pojímán.

Předesílá, že se zde nechci zabývat druhem jako systematickou jednotkou. Tato oblast se sice těsně váže na pojednání druhu jako přirodní věci, ale sama je součástí výkladového nástroje, kterým ozěrujeme různost živého světa; není ovšem částí tohoto světa tak, jak si jej představujeme mimo jiné právě pomocí zmíněného nástroje (tj. druh jako systematická jednotka). K přesvědčení, že má cenu hovořit o druhu jakožto přirodní věci vede dlouhá cesta jak dějinami vědy, tak i naším souzením. Kdesi na počátku této cesty snad stojí zjištění, že některé bytosti jsou si s jedněmi podobné, zatímco s druhými bytostmi jsou si nepodobné, přičemž na určité úrovni se zdá být toto rozlišení obzvlášť dobré. Tato úroveň je považována za úroveň druhu a je otázkou přístupu k věci, jak je skutečnost jeho bytí vysvětlena.

je poslouhlo, aleží tedy se jeho ve všechny sloupečky pravice, jest naznačeno.

Při osvětlování svého názoru se budu držet vlastní zkušenosti s kryosemennými rostlinami (zcela výjimečně houbami). Ty budu mít na mysli, i když se o nich výslově nezmíním, a od jejich zkoumání se pokusím celou myšlenku odvodit. Zkušenost a úvaha mne vedou k přesvědčení, že dějem, který je provořadým zdrojem bytí druhu, je rozprava mezi ústrojenci, mezi jednotlivci v běžném smyslu slova. Jako rozpravu bych si zde dovolil označit rozhovory mezi jednotlivci, z nichž každý může hovořit s každým. Pojem rozpravy není souštěděn na určitého jednotlivce, ani na určitý rozhovor, ani na určité obsahy rozhovorů. Říká jen to, že se mezi množstvím jedinců vedou různé rozhovory o různých věcech, přičemž není předem dán, kdo s kým a o čem bude hovořit. Rozprava je vázána na společný jazyk, tedy na obecně sdílenou důvěru v to, že můj projev bude mým společníkem pochopen tak, jak se domnívám, že bych chápal já tento projev, kdyby jej vyjádřil on. Tím, co zprostředkuje tuto důvěru a toto dorozumění, ovšem nemůže být nic jiného než duševní obsahy poukazující svým významem jeden k druhému a tvorící tak určitou soustavu, která svému nositeli umožňuje vyznat se v rozhovoru. Rozhovor je myšlen jako sled vjemů a výpověď uskutečňujících se skrze mysl a usměrněných k tomu, jehož pokládáme za svého partnera, tedy za bytost, s níž v zásadě lze rozhovor vést. Úmyslně popisuj rozhovor jako nesouměrný, aby snáze vyplynulo, že ustavení jazyka není samozřejmou záležitostí.

Soustava duševních obsahů je z řady hledisek základem rozhovoru a může být nejobecněji představena jako soustava možností, které v dané chvíli jedinci přísluší. Zdůrazňuji, že v dané chvíli, neboť v rozhovoru dochází k uskutečňování těchto možností, círž se ovšem celá jejich soustava mění. Jednak se pozmeněuje tím, že rozhovor přináší mysl nové vjemy, které mění či doplňují obsahy dosavadní (protože jednou ze stránek myšlení je paměť), jednak se celá soustava duševních obsahů směruje vůči své právě uskutečňované oblasti. Je význačným rysem jazyka, že tento děj nevede k takovým změnám v soustavě duševních obsahů, že by byla důvěra v dorozumění oslabena či ztracena. Jistě je zřejmé, že je-li pojem jazyka takto nastíněn, není lhostejné, o čem se v něm mluví, co se hovoří. Hranice mezi tím, jakým způsobem se rozpráví, a tím, o čem se rozpráví, se rozplývá. Zároveň bychom mohli říci, že obsah rozpravy přispívá ve sledu rozhovorů k utváření jazyka jako nástroje této rozpravy, a tak se s ním spojuje v kruhu. Dvěma, byť ne zcela nezávislými způsoby tedy vidíme, že je pojem jazyka v předneseném smyslu širší, než je běžné užití toho slova.

Proto se již nelze vyhnout zásadní otáze, ba námítce: Proč se takovýto jazyk ihned neropadne, proč jednotlivé hovory neroztríší rozpravu a proč se vzájemné porozumění rychle nevytratí? Pro pochopení přírody jako živého děje jsou matematické přístupy, jako je stabilita, nepoužitelné. Již jsem se dotkl toho, že jazyk je (obecně řečeno) společně sdílená důvěra v možnost dorozumění. Abych mohl ukázat, jak dorozumění vzniká a udržuje se oproti nedorozumění, je třeba se ještě zmínit o jazyku z jiného hlediska. Rozprava spolu s jazykem vnímajícímu jedinci zprostředkuje svět. Lze říci, že jazyk tvorí jednotlivcovu skutečnost, nebo že naopak svět se komukoli jeví právě tak, jak je zprostředkován rozpravou a myslí do této rozpravy vnořenou. Protože je v této skutečnosti jedinec činný, snaží se jí porozumět, uchopit ji tak, aby se v ní dokázal bezpečně pohybovat. Snaží se, aby se jeho přehled o skutečnosti vyrovnal jeho přehledu o jeho vlastních duševních obsazích, v nichž (jakožto bytost sama se sebou se ztotožňující) nachází bezpečné útočiště. To ovšem znamená: jednak rozeznávání bytostí jemu samému blízkých jako takových, neboť zde se lze spolehnout na znalost sebe sama jako na zdroj poznání jiných, jednak navazování rozhovoru s nimi, neboť pak je skutečnost, jak ji rozprava nabízí, pochopitelná vše-

obecným souhlasem zúčastněných jedinců. Snaha o dorozumění vede k nastolení jazyka a každé další dorozumění jeho prostřednictvím zvyšuje jeho důvěryhodnost, takže je tím spíš dále užíván. Dorozumění je tedy také hodnotou, kterou je skrze svobodnou vůli jednotlivců rozprava při vši své dějovosti ustalována. Důvěra v dorozumění, tedy jazyk, toto ustálení určuje.

Možná není zcela jasné, jak mohu na jedné straně mluvit o jedincích (tedy o bytostech, které jsou jedinečné a zároveň jednotné) a na straně druhé o jejich neustálých proměnách - zatím alespoň o proměnách jejich myslí. Zde se dotýkáme jednoho z nejobtížnějších bodů celého pojetí. Jelikož by jeho rozbor vyžadoval větší prostor, naznačím možné řešení jen okrajově. Ztotožnění jedince se sebou samým je umožněno vysvětlením učiněným skrze soustavu duševních obsahů a jejich vzájemných poukazů. Vysvětlení je činem, který vymezuje, co je vně myslí a co je jejím obsahem. Zároveň je vysvětlení zásadní událostí, tedy porušením totožnosti myslí v jejím daném stavu a v té oblasti jejich možnosti, která je činem vysvětlení uskutečněna. Vysvětlováním tedy vzniká na uvažované úrovni čas. Vjem vnějšího je minulostí a skrze vysvětlení myslí se stává jako výklad jejím majetkem a budoucností, mohu-li vůbec použít tato pro vystízení času hrubě nedostatečná slova. Vysvětlení je tedy prvkem přechodu předcházejícího v následující a zásadním porušením neměnnosti myslí. Jako vymezování myslí vůči tomu, co je mimo ni, je zároveň zdrojem její totožnosti se sebou samou. Jedinec se tedy se sebou ztotožňuje skrze děj následujících narušení totožnosti své myslí, který je dějem jejího nového a nového sebevysvětlování, což většinou označujeme slovem paměť. Totožností jedince je jeho vlastní dějovost, jeho vlastní čas.

Až dosud jsem se zabýval rozhovorem a dorozuměním v jazyce bez velkého zretele k samotné rozpravě, která je těmito rozhovory ustavována. Tento předmět má přitom nejbližší vztah k otázkám bytí druhu, jak jsou běžně uvažovány: totiž, kteří jednotlivci do druhu patří a kteří ne, jaká je vnitřní skladba druhu, proč druhu vůbec jsou a jakým způsobem jsou. Má-li probíhat rozprava, která neskončí pouhým zmatkem, musí každý jedinec vědět, ke komu se v rozhovoru obrací. Tím chci říct, nikoliv že by ho měl nějakým způsobem znát, nýbrž že musí mít možnost zjistit, s kým již hovořil a s kým hovoří nyní. Musí mít tedy možnost od sebe nějakým způsobem rozeznávat jedince, které považuje za své možné partnery. To znamená, že jedinci se v rámci rozpravy od sebe musejí odlišovat, druh musí vykazovat jistou proměnlivost, i když tím není řečeno jak by měla vypadat. Podle vzájemného rozeznávání pak mohou vznikat dvojice či skupiny jedinců, kteří spolu hovoří častěji či méně často, upřednostňují ve vzájemném styku určitá téma a odpovídají na partnerovy podněty na základě toho, co o něm vědí, tedy nikoli na základě hodnocení podnětu samotného. Tím se rozprava vnitřně uspořádává, rozhovory se vyznačují jistou cíleností a rozprava sama i jazyk se ustalují k určitému hladce plynoucímu ději. To vše ovšem nezůstává bez vlivu na usporádání rozdílností mezi jedinci, na skladbu proměnlivosti druhu. Vidíme tedy, že proměnlivost druhu není pouze šumem, nedokonalostí vývinu jedinců či náhodným odchylkováním od běžného stavu, ale podmínkou bytí druhu a zároveň výrazem dějů, které v něm, jakožto v jazykové soustavě, probíhají. Zdálo by se, že čím větší rozdíl bude mezi jedinci, tím přesnější bude jejich vzájemné rozlišování, tím cílenější budou jejich rozhovory. Vzájemná odlišnost jedinců však je samozřejmě uskutečněním části jejich možností, tedy nejen jejich projevem, ale také ukázněním odlišnosti soustavy jejich možností, odlišnosti jejich myslí. Jak již ale bylo řečeno, hovořit spolu mohou jedinci jen tehdy, jestliže důvěřují ve vzájemné porozumění a jestliže je tato jejich důvěra rozhovorem průběžně potvrzována. Je-li odlišnost jejich myslí přílišná, rozhovor je plný nedorozumění, důvěra v možnost vzájemné domluvy se

ztráci, přestávají se vzájemně považovat za obdobné bytosti, címž mezi nimi mizí pouto jazyka. Tím přestávají být příslušníky téhož druhu.

Jak je vidět, proměnlivost druhu je omezena schopností jedinců dorozumět se se společníky odlišných myslí. Jedinců schopných vzájemného rozhovoru musí být dostatek k tomu, aby mohla probíhat rozprava. Míra odlišnosti umožňující ještě rozpravu, je u různých druhů různá; závisí jak na způsobu myšlení jedinců již v druhu obsažených, tak na uspořádání rozpravy jako celku, ale vždy se vyskytuje jako to, co rozmanitosti jedinců druhu vykazuje jisté meze.

Domnívám se, že jsem již dostatečně popsal druh na úrovni společenství jedinců spjatých jazykem a rozpravou. Ustálený děj rozpravy v jazyce však zároveň ustavuje druh, jako jedince vyšší úrovně, což je další hledisko, z kterého můžeme druh popisovat. Přitom tomu není tak, že by se druh jako jedinec skládal z hovořících jednotlivců jako ze svých částí. Mysli jedinců jsou zdrojem, z něhož vyvěrá rozprava a ta je sama podkladem pro vznik jedince vyšší úrovně. Druh jako jedinec je určitým ustáleným stavem v ději rozpravy. Jedince nižší úrovně v sobě zahrnuje, ale neskládá se z nich. Zmíněný ustálený stav, který jaksi pluje na podkladu rozpravy, má svou vlastní soustavu možností, tedy soustavu duševních obsahů, podobně jako jedinci nižší úrovně. Je patrně vhodné poznamenat, že se vznikem jedince vyšší úrovně jedinečnost a svoboda jedinců nižší úrovně nezaniká. Jedinci obou úrovní se pohybují ve svém vlastním světě, jejich jednání se vzájemně nedotýká, a tudíž ani neomezuje. Druh jako jedinec se právě tak jako jedinci nižší úrovně ztotožňuje sám se sebou činem vysvětlení. V tomto případě jsou skutečnosti, ke které se obrací, ostatní druhy, s nimiž přichází do styku. Čin vysvětlení provádí prostřednictvím jedinců nižší úrovně, kteří se však k příslušníkům jiného druhu nevztahují jako jedinci, ale právě jako příslušníci druhu. Jde tedy o děj na jejich úrovni odlišný od rozpravy, kterou vzniká druh. V případě, že z téhoto vztahu mezi druhy vyrůstá jazyk a rozprava vyšší úrovně, máme co činit se vznikem společenstva. To však již přesahuje předmět tohoto článku.

Nyní, když jsme si povídali vzniku jedince vyšší úrovně z rozpravy jednotlivců nižší úrovně, rád bych něco podotkl o vývinu, proměnách a vznikání jedince, i když jen v míře nezbytně nutné k vyjasnění problematiky druhu. To, co se většinou označuje jako ontogeneze, je (domnívám se) určitou obdobou toho, co jsem se snažil ukázat jako rozpravu mezi jedinci a z ní vyplývající ustavení jedince vyšší úrovně. Také v případě vznikání jednotlivce dochází mezi částmi jeho těla (opět nahlédnutelnými jako jedinci nižší úrovně) k rozpravě, na níž vzniká jedinec vyšší úrovně. Ten jedná a navazuje rozhovory s dalšími jedinci jeho úrovně, vzniká jazyk a rozprava, poté jedinec opět vyšší úrovně atd. Vznikání jednotlivce tak představuje střídání dějů probíhajících v rámci jazyka na dané úrovni a vznikání jedinců vyšší úrovně, jímž je ustaven na vyšší úrovni nový jazyk. První, plynule probíhající děje, které postupují uskutečňováním možností jedinců nižší úrovně v rozpravě, bych nazval *vývinem*. Druhé děje, které představují vznik něčeho nového, co si vytváří vlastní jazyk a rozpravu, nazveme *proměnou*. Zde bych měl asi ještě zopakovat, že soustava možností jedinci příslušející je vlastností rozpravy jako ustáleného dění. Z toho, jak rozprava probíhá na úrovni rozhovorů, nelze vycítit možnosti, které skýtá na úrovni vyšší, jakožto jedinec. Přesto na tom, jaká rozprava je, duševní obsahy jedince vyšší úrovně závisí, podoba myslí je neodmyslitelnou stránkou způsobu rozpravy, která ji ustavuje. Vzhledem k tomu, že soustavy duševních obsahů a svoboda jednotlivců umožňují, aby rozprava mezi nimi probíhala různými způsoby, tak i jedinci vyšších úrovní na této rozpravě vzniklí mohou mít odlišné soustavy vlastních možností a tedy i odlišnou podobu. To se částečně projevuje jako různost jedinců příslušejících k jednomu druhu. Důležitým rysem vznikání jedinců na této úrovni

ale je, že jsou podobní rodičům, že se jejich podoba dědí. Nebudu zde stať rozšiřovat ještě o obtížnou oblast dědičnosti. Chci jen poukázat na to, že části těla, z nichž vzniká nový jedinec (nejčastěji pohlavní buňky), jsou samozřejmě také součástí rozpravy, skrze niž se jedinec vyvíjí a proměnuje, jsou tudíž rozpravou jakožto jedinci nižší úrovně unášeny a tím se obsah jejich myslí mění. Poněvadž vývin jedinců druhu bývá v podstatě ustálen v určitých kolejích, lze označit část duševních obsahů vznikajícího jedince jako paměťové stopy a vývin sledovat jako jejich uskutečňování skrze svobodně vedenou rozpravu. Zde je nutno rozlišit paměťovou stopu, která je neuvědoměná, a představu, která je jejím uskutečněním, jejím vybavením a zároveň způsobem bytí jedince řádu nižšího, než je ten, o jehož paměti uvažujeme. Oběma zmíněnými stránkami myslí jedince - totíž paměťovou stopou a jejím vybavením v představu - je založen pojem *homologie* jako způsob, kterým na sebe obě tyto stránky vzájemně odkazují. Na závěr této části bych ještě rád zdůraznil, že probírané pojmy *paměťová stopa*, *představa*, *homologie* hovoří o uspořádání myslí dotyčných jedinců jako soustav možností, nikoli o jejich duševních obsazích samotných. To nám umožnila opakovatnost jejich vznikání - rys, který se u druhu jako jedince téměř nevyskytuje.

Ted' bohužel musím prohlásit, že obraz jazykových společenství, který jsem se tu snažil načrtout, není zcela v pořádku. Psal jsem o tom, že žíví ústrojení jsou tvoreni mnohaúrovňovou rozpravou, přičemž na každé úrovni z podkladu rozpravy vynikají jedinci, kteří rozpravou mezi sebou tvoří opět další úroveň. Tito jedinci mohou vznikat, vyvijet se a zanikat, ale svým ztotožňováním se sebou samými jsou navzájem odděleni a stýkají se jen skrze rozhovor. Věc se však má poněkud jinak. Často dochází mezi jedinci k porušení jejich jedinečnosti, k jejich částečnému, někdy dokonce úplnému splývání. Tento děj zhusta doprovází rozhovor mezi zúčastněnými jedinci zcela určitým způsobem, ale děj sám probíhá na rozhovoru vcelku nezávisle. Ukázkovým případem může být již zmíněné pohlavní splývání. Na jedné straně se jedinci druhu vzájemně v rozhovoru vyhýrají, na straně druhé nechávají v pohlavním množení splynout své myslí, soustavy svých možností, aby daly vznik novému jedinci téžé úrovně, jako byli rodiče. Příklady pouze částečné samostatnosti vzájemně hovořících jedinců lze samozřejmě nalézt i ve vznikání jednotlivců nižší úrovně: Představme si např. dlanitodlíný list nebo pěkně rozčleněnou větev. Je nepochybně, že v takto uspořádaných vztazích mezi jedinci probíhá rozprava velice odlišně od těch případů, kdy ke splývání nedochází. Nedomnívám se nicméně, že tato stránka vzájemných vztahů mezi jednotlivci je nezbytnou podmínkou bytí druhu, právě tak, jako není nezbytnou podmínkou bytí listu to, aby jeho úkrojky splývaly alespoň částečně v jednotnou čepel. Otázkou je, v jakém vztahu musí myslí vůči sobě být, aby jejich splynutí bylo možné. Zřejmě je zde požadavek vzájemné podobnosti či blízkosti mnohem silnější než v případě rozhovoru - v něm jde pouze o vzájemné dorozumění bez ohledu na uspořádání myslí samotné. Při splývání musí být dosaženo souladu na všech úrovních. Soulad je vymezen tak, že jedinec obdařený takto vzniklou myslí musí být schopen navázat rozhovor, bude-li vystaven styku s jedincem, jehož mysl je shodná. Skupina jedinců shodných myslí prostě musí dokázat ustavit jazyk a rozpravu. Jestliže tomu tak není, potom překážka netkví v tom, že by se jedinci vzájemně nemohli rozpoznat jako obdobné bytosti, ale v tom, že jejich myslí obsahují vnitřní nesoulad.

Nyní se budu zabývat vývojem a přerodem druhu. Předně musím poznamenat, že podle mého názoru jde o zásadně odlišné děje. Vývoj druhu, o němž jsem se už stručně zmínil, spočívá ve vysvětlování světa skrze soustavu možností druhu jako jedince, címž se tato soustava, a tedy i druh jako celek postupně mění. Důležité však je,

nejprve - přehled

že sledem vysvětlovacích činů udržuje druh jako jedinec svou totožnost. Přitom není podstatné, do jaké míry ani jak rychle se mění podoba a mysl druhu jako jedince, jakož i jeho příslušníků. Z toho je vcelku zřejmý jeden ze způsobů, jak mohou nové druhy vznikat. Je-li oblast výskytu druhu rozdělena tak, že mezi jednotlivými skupinami rozhovory neprobíhají, může snadno dojít k jejich odlišení v různé druhy. To může proběhnout v první řadě tím, že sled vysvětlení, kterými se druh jako jedinec obrací k ostatním druhům, se v těchto skupinách vztahuje k různým podnětům. Potom jejich mysl procházejí různými cestami. Druhou možností je, že v rozpravě mezi jedinci nižší úrovni budou voleny odlišné předměty rozhovorů, to pozmění ustálený tok rozpravy, tím i jazyka, což může opět ovlivnit obsah rozhovorů. Tím, že se celá rozprava posune jinam, se ovšem změní druh jako jedinec, zejména soustava jeho možností. V obou případech budou výsledkem odlišné rozpravy a odlišné druhy.

Zcela jiným dějem je přerod druhu. Pro něj je příznačné, že dochází ke ztrátě totožnosti druhu jako jedince. Tím či oním způsobem se mění celá soustava jeho možností, původní zaniká a nová vzniká. Druh přestává být sám sebou. Vlastní paměť přestává vidět jako poukaz ke své dějinnosti, sled sebevysvětlení se tak přeruší a druh jako jedinec zaniká. Rychlost, se kterou k tomu dochází z pohledu jedinců nižší úrovni, přitom není rozhodující.

Nejslabším způsobem přerodu je asi roztržení rozpravy. Dochází k němu tehdy, když proměnlivost v rámci druhu příliš vzroste. K růstu rozmanitosti příslušníků druhu může dojít různými způsoby. Rozprava, která vede k vývinu jednotlivců, může být zavedena (např. rozpravou na úrovni druhu) na takové cesty, že se její vnitřní ustálenost sníží, vývin a proměny jednotlivců se stanou neurčitými a vznikající jedinci se budou i značně lišit. K růstu proměnlivosti může přispět i uspořádání samotné rozpravy v rámci druhu. Jestliže se totiž jedinci budou stýkat jen se svými nejbližšími sousedy, obsah rozpravy se může zvolna měnit místo od místa, a tím se místo od místa budou měnit i jejich mysl a podoba. Další možností je, že se jednotlivci budou odlišovat podle toho, jak se druh jako jedinec jejich prostřednictvím vztahuje k okolí, k ostatním druhům. Budou-li určiti jednotlivci užívání pravidelně k odlišným úkolům, je možné, že se jejich mysl vzhledem vzdálí. Atžiž ale vzniknou velké odlišnosti mezi jednotlivci jakkoli, jejich důsledek je podobný. Již jsem upozorňoval, že odlišnost myslí v sobě zahrnuje nebezpečí snížené schopnosti domluvy. Lze očekávat, že snahy o navázání rozhovorů mezi jedinci, jejichž podoba a mysl se vzhledem dost liší, povede k velkému počtu nedorozumění. V okamžiku, kdy se v rámci celé rozpravy možnost dorozumění rozhodujícím způsobem sníží, dojde ke ztrátě důvěry v jazyk. Jedinci přestanou užívat dosavadní znalosti o vzhledem podobě jako klíč pro navazování rozhovorů. Zvolí si za rozlišovací pomůcku k nalezení společníka znaky jiné, totiž takové, které dobře označí bytost svými myslimi jím blízké, a tím si zajistí vyšší pravděpodobnost dorozumění. To ovšem vede k rozpadu druhu na menší společenství, nové druhy, jejichž rozprava a jazyk je vnitřně souvislejší, než tomu bylo u druhu původního.

Druhým možným způsobem přerodu druhu v druh jiný je jeho proměna či přerod v úzkém smyslu slova. Spocívá v tom, že rozprava v rámci druhu a s ní i soustava možností představující mysl druhu se v jediném kroku promění, přejdou do odlišného stavu. K tomu dojde sice nespojitě, a to ztrátou totožnosti druhu, nikoli však ztrátou důvěry v dorozumění, či dokonce zmatkem na úrovni rozpravy. Tento děj proběhne tehdy, když druh dojde vývojem, svým postupným pozměňováním do stavu, v němž se naskytá možnost zásadně jiné rozpravy a jiného jazyka na základě stejných jedinců nižší úrovni. Tito jedinci pak v rozpravě dosavadní neustále narážejí na možnost odlišného vysvětlení. Naskytá-li se možnost jiného vysvětlení v rozhovoru často, dojde k tomu, že jej jednotlivci využijí a na jeho

základě zavedou jiný rozhovor v jiném jazyce. To se může prudce rozšířit rozpravou a budí celou zachvátit, anebo vyčlenit novou jazykovou skupinu z dosavadní rozpravy. Důsledkem je vznik nové rozpravy s novým vnitřním uspořádáním, nového jazyka a nového druhu s novou myslí, to vše za cenu zániku druhu starého.

Třetí cestou od jednoho druhu k druhému je sesuv rozpravy. Ten je asi nejsilnějším způsobem přerodu druhu. Vede k němu postupný vývoj, podobně jako v předcházejících dvou případech. Sesuv rozpravy je způsoben tím, že zdokonalování jazyka a zvyšování vzhledem vzdálenosti vede tak daleko, že rozprava jako celek je zcela neodolná vůči případnému nedorozumění. Pokud do ní vstoupí odchylý jedinec, může svými pokusy o navázání rozpravu a následnými nedorozuměními narušit rozpravu natolik, že se rozprava rozpadne. Rozpad probíhá asi tak, že neporozumění vyvolá u jedinců v rozpravě účastných takovou změnu v soustavě duševních obsahů, že se nejsou schopni dorozumět se svými bývalými společníky, címž se rozpad rozpravy šíří jako vlha po celém druhu. Výsledkem je zmatek, ze kterého se ustavují nové druhy zcela od počátku, ze souboru jednotlivců. Tento způsob přerodu také patrně vede k největším změnám v podobě druhů. Odchylní jedinci vyvolávají tento děj mohou vznikat v rámci druhu náhodnými úchylkami ve vývinu, anebo mohou přicházet z těch skupin druhu, které se postupným vývojem odlišily od dané skupiny. Jindy může jít o takovou změnu uspořádání rozpravy, že jedinci, kteří jsou schopni se dorozumět v rozpravu, jsou neslučitelní při pohlavním splývání a vytvářejí potomky neschopné dohovoru v dané rozpravě.

Rada z uvedených způsobů přerodu může být započata vnějším vlivem, např. příchodem druhu do jiného společenstva druhů, změnou jeho životních podmínek či početnosti apod. Přerod sám probíhá jako děj úrovni druhu, není tudíž vysvětlitelný z jiné úrovni, ale má na jiných úrovni často významné souvislosti. Rozprava jako ustálený děj s sebou unáší mysl jedinců, které ji v rozhovorech tvorí. Je patrné, že dojde-li k významné proměně v rozpravě (což je právě případ přerodu), i směr, kterým je unášen vývin jedinců druhu, se změní. K nejmenším změnám zřejmě dojde při přerodu druhu v úzkém smyslu slova - zde jsou jedinci nižší úrovni využiti pro novou stavbu, anž by se sami museli měnit. Změna situace se projeví až při následujícím postupném vývoji druhu. Naopak největší změnou asi projdou jednotlivci při sesuvu rozpravy. Zde náhle mizí vnější opěrné body, jazyk, stálý svět, což povede i k neurčitostem ve vývinu a proměnách jednotlivců a ve zkoušení nových vývinových možností. V tomto čase se patrně proměnlivost mimořádně zvýší a podoba nových druhů tomu bude odpovídat. Často se hovoří v rámci druhu o zrůdnostech a monstrozitách jako o odchylkách vymykajících se běžné proměnlivosti. Přitom se zdá, že zrůdní jedinci často prospívají velmi dobře, snad i lépe, než bývá obvyklé. Morfológové po důkladnějším zkoumání této otázky prohlásili, že mezi zrůdností a běžnou odchylkou od průměru není z tvaroslovného hlediska jasná hranice. Domnívám se, že tato hranice vede právě schopností odchylních jedinců zařadit se do rozpravy. V tomto pojetí se jejich podoba může zdát odchylná od průměru jen málo, ale přesto nemusejí být ostatním jedinci přijati jako obdobné bytosti. Jestliže prostě nezaniknou, může se to projevit v přerodu druhu. Potom ani nemusíme poznat, že příslušníci nového druhu byli v druhu původním vnímáni jako zrůdy.

Vznik nových druhů má významné souvislosti i na úrovni vyšší, na úrovni společenstva. Nové vzniklé druhy se ovšem těžko mohou začlenit do těch mezikruhových vztahů, ve kterých žil druh původní. Ve svých na všechny strany se vydávajících jedincích proto vyhledávají taková společenstva, která by jim umožnila začlenění do své stávající rozpravy. Tím bychom se však dostali k rozpravě o něčem jiném.

Řeč kamenů

André Breton

"Nekonečně daleko od světa květin," povzdechne Novalis. Co pak říci o světě kamenů! A z čeho plyně, že ubírajíce se po cestě, věříme trochu více dostat se k němu?

Dobře rozuměno, ta otázka nemůže mít smyslu než pro uši těch, kdo uhadují, že nic z toho, co je obklopuje, nemůže být nadarmo, nemůže se jich pod nějakým úhlem netýkat; že vnímání nezměrněkrát opakováne, od jitra ke sklonku života, jako vnímání objektu všeobecně zvaného "oblázeck", nemůže zůstat omezeno na sebe samo, zůstat mrtvou literou. Učené klasifikace mineralogů je cele ponechávají jejich hladu. Ti v jejich očích vskutku nepredstavují nic než kategorie oněch "výmluvných přírodozpytců", kteří tak zůstávají při viditelném a zřejmém a jímž mohl Claude de Saint-Martin říci, že "klamou naše očekávání, aniž by v nás uspokojili onu palčivou a tísňovou potřebu, která nás vede k tomu, co zříme ve viditelných objektech než k tomu, co v nich nevidíme."¹⁾

Aniž bychom se obraceli k drahokamům v surovém stavu, jejichž hledání předpokládá přemístit se do jiných zeměpisných šírek a vložit do díla všechny přístroje, nic není snažšího, než přivolat pocitu zvláštní "důstojnosti" jistých kamenů, nemůžeme se než potulovati kolem Orangerie des Tuilleries nebo podél břehů Seiny, nejraději v slunci po dešťové přehánce, tu a tam se odhodlávajíce sklopit oči, abychom se zasvětili trptytu křemene, který pokrývá jako málo jiných pařížskou pánev. K tomu uchopit se jednoho z jeho úlomků, zvlášť přitažlivého, aby byl nucen hrát ve světle všemi svými plochami, je odtud jen krůček, nejsou-li to schopni sami provést ti, kdo střeží svěžest svého mládí. Vždyť od dítěte je to instinktivní gesto.

Je tomu tedy tak, že aniž by je v nejmenším zastavovaly, kameny nechávají minout nezměrnou většinu lidských bytostí, které došly dospělosti, ale pravidlem ti, kdo je výjimečně podráž, je již nepohodí. Přitahuje je všude, kde se tísní, a rády z nich dělají něco jako převrácené astrology. Rouška čistého půvabu, kterou na ně jednu chvíli zavěsil jejich pohled, se poněhlu pozvedla, počínaje tím, cím se jim nejasně vnitila nezbytnost hledání, den ode dne naléhavější. Tato narůstající potřeba je vede k tomu, přikládat čím dál větší, stále výlučnější důležitost onomu druhu přínosů, jejichž vlastním určením je umožnit vždy více transcedovat před obrazem skoro zbaveným smyslu, jehož všednost pochází ze světa. Jinak řečeno, vstupuje se tudy do oblasti znaků a znamení.

Gaffarel,²⁾ knihovník Richelieův a katecheta Ludvíka XIII., věnoval pojmenování gamahés (slovo odvozené, jak se domnívá, od "camaleu", znetvořeného z "chemaija", což značí jako voda Boží) kamenům, jimž jsou vtisknutы hieroglyfy, k nimž v první řadě umisťuje "obrazné acháty". Stanislas de Guaita³⁾ shledává, že jeho teorie se nijak neliší od teorie Oswalda Crolla, který ve své

NAVIGACE

Jiří
Koubek

*Ještě že toto město se podobá staré knize
Přesvědčuje nás o možnosti setkání na vzácném minovém poli
V jehož ohni planou barikády z vlasů a fialoví střevlíci
Miniaturní šperkovnice začínají vyhlížet opatrnost geometrie
Antiobjekt jenž nic neztrácí a nic nezískává
Černá skleněná kavka roztáčí kruhy na vodě
Zezadu pozorují čím dál méně obyvatelnou zem
Kterou navíjí hrkot civilizace na mlýnek zapomnění
Neskutečnost mého geologického kladívka je tak reálná
Ze úder prochází mimo pohyb kamenů
Život kamenů s přelétavou vásní krystalizace je přelstěn neuchopitelností světa
Vím o skalách s růžovými oblázky mámení
Jsou rozsypaným náhrdelníkem sovích letů
Všude je sucho na tom dně zkamenělém hlubinou moře
Pravěk hlubin v zátce jeskyň
Jemně uslehané chvojí se přejídá průsvitnými schody
Jež jsou zavěšeny kolem našich očí
V těch schodech nepřetržitě táhnou ptačí hejna zlatým ledem
Mezi nimi se proplétají lovci ústříc a šlourají se mezi blesky
Světlé kořínky odpíjí naše kroky*

*Hano: náš cit má tvar vln
a něhu roztočené vrtule tvůj půvabný zlozvyk
v ulicích stáčí koberec deště
André: tvoje smrt je křemenná geoda
uzavřená a uvnitř zářící měkkým černým světlem
hlasem tvých rukou protéká žírávina přítomnosti
hlas tvých rukou protéká žírávinou přítomnosti
procházíš se za časem jsi
Vymezili jste sněhovými tyčemi trajektorii má setkání
Jeden s anestézií druhý se skalpelem a oba s dvojím srdcem lékaře*

*V pivnici u Malvaze
Dodnes je napnuto plátno
Obrazy na něj vrháme skrze lucernu cigaret*

Knize signatur tvrdí, že tyto otisky "jsou signaturami Elementárních Síl, které se projevují ve třech podřízených říších", a že dlouho před nimi se Paracelsus zamýšlel nad gamahés, jimž přisuzoval léčivou moc. Toto mínění převažovalo v učených kruzích XVII. století, jak to dokládá tato citace jistého pruského autora: "Stává se někdy, že paprsky dopadající z hvězd (pokud jsou téže povahy) se soustředí v kovech, kamenech a nerostech, zcela jimi pronikají a slučují se s nimi. Právě z této shody mají gamahés svůj původ: naplnění se tímto vlivem a získávají signaturu přírody."¹⁴⁾

Pan Jurgis Baltrusaitis ve zcela nedávném krásném dílku⁵⁾ z jehož tří kapitol jednu věnoval "obrazným kamenům", připomíná, že německý jezuita Athanasius Kircher⁶⁾ věřil, že může sestavit nomenkaturu různých typů nerostů, které nás zajímají, a pojednat o přičinách jejich anomálie, která sama může, dobré rozuměno, potvrzovat božskou "Prozřetelnost".

Na omluvu někdejších pozorovatelů a badatelů se velmi správně uvádí, že až do vystoupení Bernarda Palissy nebyly organické fosilní formy rozpoznány jako takové: to že byly zaměňovány s nahodilými figuracemi, které nás zajímají, nemůže nenásobit příčiny omylů. Camille Flammarion⁷⁾ zdůrazňuje skutečnost, že navzdory Sténonovým sdělením r. 1669 "Fontenelle, Buffon, Voltaire byli v rozpacích nad povahou fosilií a nepostihli způsob utváření terénů z usazene-

*ní". Je překvapující, že říše gamahés, odřata dlouhému a neoprávněnému vměšování fosilií, v jistých očích nic neztratila ze svého kouzla. Pravda, umění nikdy nepocitovalo takovou potřebu připojit se k náhodnému jako dnes (stačí se odvolat na "frotáže", "fumáže", "couláže", "souffláže" a jiné způsoby smíření se s náhodou v malířství). Do hloubky tato záliba nebyla totlik rozinutá, až když Leopold, arcivévoda rakouský, r. 1628 očekával z Toskány nábytek "zcela pokrytý acháty, karneoly, chalcedony, jaspisy s obrázky provedenými v oleji" (*ars und natura mit ain ander spielen*)⁸⁾.*

Něco zcela jiného je, nikdy jsem to dosti nezdůznil, projevovat zvídavý zájem o neobvyklé kameny, krásné, jak je libo, s jejichž objevem nemáme však co dělat, a být vydáni na pospas hledání, čas od času podpořeného nálezem takových kamenů; musely by být objektivně zastíněny předchozími. Je to tedy, jako by tam šlo tak trochu o náš osud. Náležíme zcela touze, žádosti, pouze díky nimž se bude moci vytoužený objekt našim očím nadchnout. Mezi jím a námi bude jakoby osmózou překotně, po analogické cestě, probíhat sled tajemných výměn.

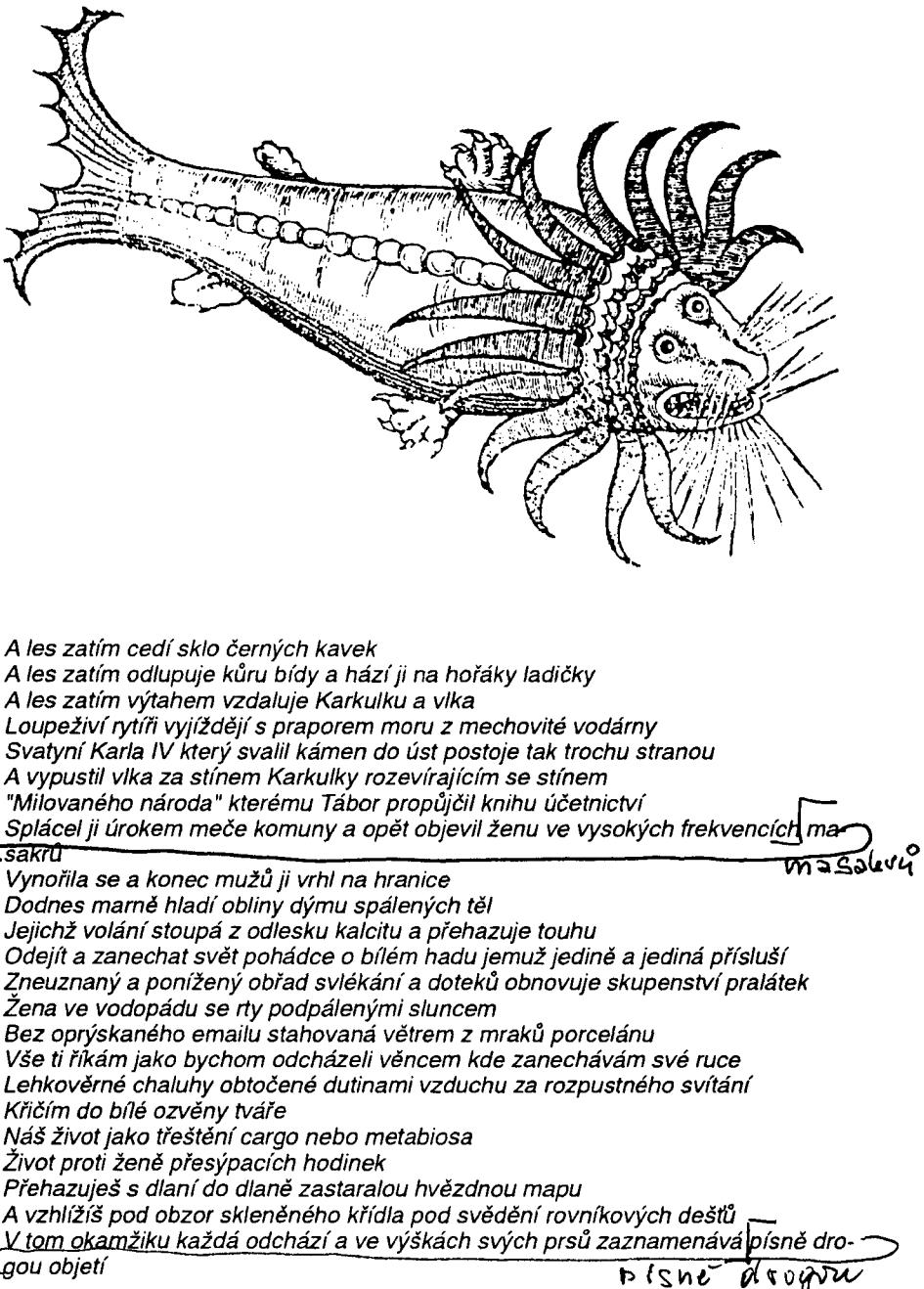
Starý horník, řečený Hledač pokladů, kterého potkává Jindřich z Offerdingen, evokuje bohatství, která mu odhalily severní hory, prohlašuje, že věřil občas, že se nalézá v kouzelné zahradě. Stalo se mi, že jsem zakusil tentýž pocit na pláži Gaspérie, kde moře vyrhovalo a často strhávalo nazpět, dříve než je bylo možno dostihnout, žilkované průsvitné kameny všech barev, které z dálky zářily jako malé lampy. Loni, v drobném deště, poblíž pokryvu kamenů, abychom ještě neobjevili délku Lotu, mne náhlost, s jakou "udeří do očí" mnohé acháty krásy nečekané v tom kraji, přesvědčila, že se nabízely

každým krokem vždy krásnější a přes celou minutu mne udržely v dokonalé iluzi, že kráčím po půdě pozemského ráje. Není pochyb, že umířenosť v pronásledování záblesků a znaků, jímž se zabývá "vizonářská mineralogie", působí na ducha jako nějaký omamný prostředek. Jsou dokonce hlavy, které se mu zdají odolávat jen v dosle malé míře, jistí "gamahisté", jimž jejich práce cele dává oprávnění mluvit z cesty. J.-A. Lecompte⁹⁾ soudí, že "děs nebo silné dojmy, náboženský či politický fanatismus mohou vyvolat spontánní tvorbu gamahé"; J.-V. Monbarlet¹⁰⁾ se podle výsledku dlouholetých "studí" domnívá zjistit, že v celém údolí Dordogne není jediný oblázek, jediný křemen, který by nebyl otesán, ryt a malovan člověkem - podle něho galským umělcem - způsobem, který mu dává uložit jak na povrchu, tak i do nitra (jak to příležitostně odhaluje puklina) tajemné obrazy v nespolečných kombinacích. Tito dva autoři jsou přesvědčeni, že svá tvrzení musí poslit četnými kresbami či fotografiemi, které nás mohou přesvědčit jen o "paranoidním" rozrušení jejich ducha.

Je to jenom okamžik, v němž se budují tak ambiciozní systematické konstrukce, které v mých očích překračují práva vizonářské mineralogie. Mezi kameny z náplavů řeky, jako je Lot - abych se držel toho, co znám nejlépe - jsem mnohokrát shledat, že ty, které během hledání v několika na sebe upozornily vlastnosti své podstaty nebo struktury, jsou ty, které při své jedinečné komplexnosti nabízely maximum podobnosti. Zdá se mi být jisté, že dvě bytosti na téže cestě, leda by se sobě záhadně podobaly, nemohou zdvihnout tytéž kameny, natolik je pravda, že našezáme jen to, čeho potřebu pocítujeme v nitru, a dokonce i tehdy, když ona potřeba nenalezla ke svému ukoujení nic jiného než způsob zcela symbolický.

"Každé průsvitné tělo," soudí Novalis,¹¹⁾ "je v svrchovaném stavu a zdá se mít jakési vědomí." To nelze říci lépe. Opírá se mimochodem o Rittera, který, zcela zaujal zkoumáním "univerzální duše ve vlastním slova smyslu", tvrdí, že "všechny vnější fenomény se musí stát vysvětlitelnými jako symboly a konečné výslednice fenoménů vnitřních" a že "nedokonalost jednich se má stát nástrojem, který odhaluje ty druhé". Právě tak se nás několik staví. Niterné žilky, s jejichž zúžením provázejícím příkrá obočení, které tu a tam upomínají na uzly ve chvíli, kdy je poprvé přelétneme pohledem, nám připadají, jako kdyby ve zvoleném prostoru mřížily na nás vlastní "nervový podnět". Z toho mohou vyplývat ty nejznepokojujivější "teleskopáže", jejichž nejkrásnější příklad nemohou podat jinak než tak, že zde budu reprodukovat jeden kámen, kde se mezi závity mozku otevírá nádherně vykreslené ženské pohlaví.

Hledání kamenů disponujících onou jedinečnou schopností náznaku, jen když je dostatečně vášnivé, působí rychlý přechod těch, kdo se mu oddávají, do druhého stavu, jehož podstatnou charakteristikou je jasnozřivost. Ta brzy umožňuje, přecházejíc ve vzplanutí a v interpretaci obzvlášt zajímavého kamene, zahrnout a osvělit okolnosti jeho nálezu. V takovém případě usiluje podpořit magickou kauzalitu, předpokládajíc nevyhnutelnost zásahu přírodních faktorů bez logického vztahu k tomu, co je ve hře,

A les zatím cedí sklo černých kavek

A les zatím odlupuje kůru bídy a hází ji na hořáky ladičky

A les zatím výtahem vzdaluje Karkulku a vlka

Loupeživý rytíř vyjíždí s praporem moru z mechovité vodárny

Svatyně Karla IV který svalil kámen do úst postoje tak trochu stranou

A vypustil vlka za stínem Karkulky rozevřívající se stínem

"Milovaného národa" kterému Tábor propůjčil knihu účetnictví

masákovu
Splácel ji úrokem meče komuny a opět objevil ženu ve vysokých frekvencích masákovu

Vynořila se a konec mužů ji vrhl na hranice

Dodnes marně hladí obliny dýmu spálených těl

Jejichž volání stoupá z odlesku kalcitu a přehazuje touhu

Odejít a zanechat svět pohádce o bílém hadu jemuž jedině a jediná přísluší

Zneuznaný a ponížený obřad svlékání a doteků obnovuje skupenství pralátek

Žena ve vodopádu se rty podpálenými sluncem

Bez oprýskaného emailu stahovaná větrem z mraků porcelánu

Vše ti říkám jako bychom odcházeli věncem kde zanechávám své ruce

Lehkoverné chalupy obtočené dutinami vzduchu za rozpustného svítání

Kříčím do bílé ozvěny tváře

Náš život jako třeštění cargo nebo metabiosa

Život proti ženě přesýpacích hodinek

Přehazuje s dlaní do dlaně zastaralou hvězdnou mapu

A vzhližíš pod obzor skleněného křídla pod svědění rovníkových dešťů

písne drozgou
V tom okamžiku každá odchází a ve výškách svých prsů zaznamenává písne drozgou objetí

Na jistém obraze se dvourozměrné moře dává do pohybu

V jemné látce tuleňů

A kolem se povalují zurážená hrdla přelitých básníků

Jejich kůže obaluje dýchavičné stromy plné pylových jader

Rozsvěcujeme jej na jedno otočení a na jeden dotek očí do skutečnosti

Rozkmitaná touha tříší rám a plátno se pokrývá nočními pažemi pramenů

Za řinoucími se obklady listí hltá mlha studenou horečku podzimu

V krasu spící sintry archivují potenciál drancované budoucnosti

V krasu šupiny oblohy padají do kroví techniky

V krasu rytmus bobtná vápencovou struskou krápníků

V krasu se podávají škeble plněné mátovým silurem

V krasu ženy zlátnou od plachých prsou a do očí si zasazují krovky brouků

V krasu plující skály jsou bílé ostrovy kolem galaxie nahých boků

V krasu jsou mé ruce jimiž měním tvé meandry

Krasem básně-objektu před růzí sáněk předpovídá

11

každým krokem vždy krásnější a přes celou minutu mne udržely v dokonalé iluzi, že kráčím po půdě pozemského ráje. Není pochyb, že umířenosť v pronásledování záblesků a znaků, jímž se zabývá "vizonářská mineralogie", působí na ducha jako nějaký omamný prostředek. Jsou dokonce hlavy, které se mu zdají odolávat jen v dost malé míře, jistí "gamahisté", jimž jejich práce cele dává oprávnění **mluvit z cesty**. J.-A. Lecompte⁹⁾ soudí, že "děs nebo silné dojmy, náboženský či politický fanatismus mohou vyvolat spontánní tvorbu gamahé"; J.-V. Monbarlet¹⁰⁾ se podle výsledku dlouholetých "studii" domnívá zjistit, že v celém údolí Dordogne není jediný oblázek, jediný křemen, který by nebyl otesán, ryt a malován člověkem - podle něho galským umělcem - způsobem, který mu dává uložit jak na povrchu, tak i do **nitra** (jak to přiležitostně odhaluje puklina) tajemné obrazy v nespolečných kombinacích. Tito dva autoři jsou přesvědčeni, že svá tvrzení musí poslat četnými kresbami či fotografiemi, které nás mohou přesvědčit jen o "paranoidním" rozrušení jejich ducha.

Je to jenom okamžik, v němž se budují tak ambiciozní systematické konstrukce, které v mých očích překračují práva vizonářské mineralogie. Mezi kameny z náplavů řeky, jako je Lot - abych se držel toho, co znám nejlépe - jsem mnohokrát shledat, že ty, které během hledání v několika na sebe upozorňovaly vlastnosti své podstaty nebo struktury, jsou ty, které při své jedinečné komplexnosti nabízely maximum podobnosti. Zdá se mi být jisté, že dvě bytosti na téže cestě, leda by se sobě záhadně podobaly, nemohou zdvihnut tytéž kameny, natolik je pravda, že nalézáme jen to, čeho potřebu pocitujeme v nitru, a dokonce i tehdy, když ona potřeba nenalezíme ke svému ukojení nic jiného než způsob zcela symbolický.

"Každé průsvitné tělo," soudí Novalis,¹¹⁾ "je v svrchnovaném stavu a zdá se mít jakési vědomí." To nelze říci lépe. Opírá se mimochodem o Rittera, který, zcela zaujet zkoumáním "univerzální duše ve vlastním slova smyslu", tvrdí, že "všechny vnější fenomény se musí stát vysvětlitelnými jako symboly a konečné výslednice fenoménů vnitřních" a že "nedokonalost jedných se má stát nástrojem, který odhaluje ty druhé". Právě tak se nás několik staví. Niterné žilky, s jejichž zúžením provázejícím příkrá odbočení, které tu a tam upomínají na uzly ve chvíli, kdy je poprvé přelétne pohledem, nám připadají, jako kdyby ve zvoleném prostoru mířily na nás vlastní "nervový podnět". Z toho mohou vyplývat ty nejznepokojujivější "teleskopáže", jejichž nejkrásnější příklad nemohou podat jinak než tak, že zde budu reprodukovat jeden kámen, kde se mezi závity mozku otevírá nádherně vykreslené ženské pohlaví.

Hledání kamenů disponujících onou jedinečnou schopností náznaku, jen když je dostatečně vášnivé, působí rychlý přechod těch, kdo se mu oddávají, do **druhého stavu**, jehož podstatnou charakteristikou je **jasnozřivost**. Ta brzy umožňuje, přecházejíc ve vzplanutí a v interpretaci obzvláště zajímavého kamene, zahrnout a osvětlit okolnosti jeho nálezu. V takovém případě usiluje podpořit **magickou kauzalitu**, předpokládajíc nevyhnutelnost zásahu přírodních faktorů bez logického vztahu k tomu, co je ve hře,

*Ze letošníce vdale jistěra
obr. býc jenou,
jeho moci přišla.*

A les zatím cedí sklo černých kavek

A les zatím odlupuje kůru bídy a hází ji na hořáky ladičky

A les zatím výtahem vzdaluje Karkulku a vlka

Loupeživý rytíř vyjíždí s praporem moru z mechovité vodárny

Svatyní Karla IV který svalil kámen do úst postoje tak trochu stranou

A vypustil vlka za stínem Karkulky rozevírajícím se stímem

"Milovaného národa" kterému Tábor propůjčil knihu účetnictví

Splácel ji úrokem meče komunity a opět objevil ženu ve vysokých frekvencích masakru

Vynořila se a konec mužů ji vrhl na hranice

Dodnes marně hladí obliny dýmu spálených těl

Jejichž volání stoupá z odlesku kalcitu a přehazuje touhu

Odejít a zanechat svět pohádce o bílém hadu jemuž jedině a jediná přísluší

Zneuznaný a ponížený obřad svlékání a dotečk obnovuje skupenství pralátek

Žena ve vodopádu se rty podpálenými sluncem

Bez oprýskaného emailu stahovaná větrem z mraků porcelánu

Vše ti říkám jako bychom odcházeli věncem kde zanechávám své ruce

Lehkověrné chalupy obtočené dutinami vzduchu za rozpustného svítání

Kříčím do bílé ozvěny tváře

Náš život jako třestění cargo nebo metabiosa

Život proti ženě přesýpacích hodinek

Přehazuješ s dlaní do dlaně zastaralou hvězdnou mapu

A vzhlížíš pod obzor skleněného křídla pod svědění rovníkových dešťů

V tom okamžiku každá odchází a ve výškách svých prsů zaznamenává písň drohou objeví

Na jistém obraze se dvouozměrné moře dává do pohybu

V jemné látce tuleňů

A kolem se povalují zurážená hrudla přelitých básníků

Jejich kůže obaluje dýchavičné stromy plné pylových jader

Rozsvěcujeme jej na jedno otočení a na jeden doteč očí do skutečnosti

Rozkmitaná touha tříší rám a plátno se pokrývá nočními pažemi pramenů

Za řinoucími se obklady listí hiltá mlha studenou horečku podzimu

V krasu spící sintry archivují potenciál drancované budoucnosti

V krasu šupiny oblohy padají do krovín techniky

V krasu rytmus bobtná vápencovou struskou krápníků

V krasu se podávají škeble plněné mátovým silurem

V krasu ženy zlátnou od plachých prsou a do očí si zasazují krovky brouků

V krasu plující skály jsou bílé ostrovy kolem galaxie nahých boků

V krasu jsou mé ruce jimiž měním tvé meandry

Krasem básně-objektu před růzí sáněk předpovídí

(Handwritten signature)

Černá skleněná kavka otevírá stupnici procesu

Ačkoliv zřejmá disharmonie se z dálky zalyká melodií

Cestuje do nervového jedu davu a nechává se stáhnout etologií

Zubožená s přeraženým zobákem vděčně spí na darovaném polštáři sepsy

Její zaznamenané sny se stávají průkazným materiélem dalších výslechů

Které jediné respektují permanenci

Permanenci lágrů s radostním pleskáním dozorců čihařů

A černé živé sklo opatrně dojímá světlo syčící na páni dneška

Černé sklo vytavené zvěrokruhem zalévá postavení myšlenky a jejího rosného bodu

Kde se patrně probudí básník beze slov "se strašnou smlouvou v ruce"

Odhazuje indentitu propálenou drobným klopýtáním plynem chladných neonů

Světelních novin na píska rozumu

matouc a pletouc tak návyky myšlení, nejsouc nicméně bez schopnosti podmanit si ducha.

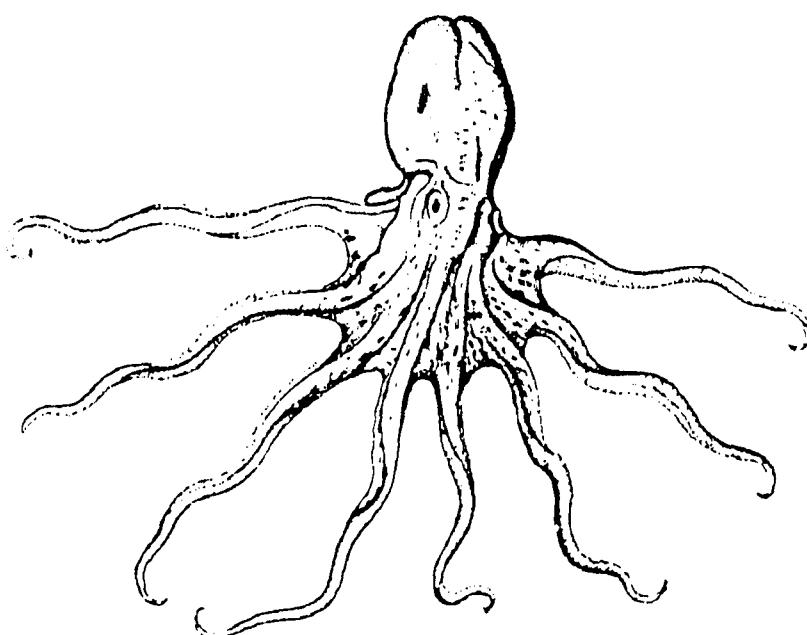
Loňského léta měl můj přítel Nanos Vailoritis dobrou vůli zaznamenat pro mne pozorování, která vyvolal nález velmi krásného kamene v podobě sedící postavy. "Když nás Marie W. v noci přivážela vozem po cestičkách krasu zpět na "pláže" Lotu, kde jsme se zdržovali, nikdy neopomněla zastavit, když před námi znehybněl noční pták oslněný světlometry, z obavy, že ho zabije nebo zraní. 14. září jsme tak napočítali devět zastávek, vyvolaných ptáky zřejmě téhož druhu. Planeta Mars, jejíž mimorádné přiblížení k Zemi ohlašují noviny, nás uchvacuje po velkou část cesty.

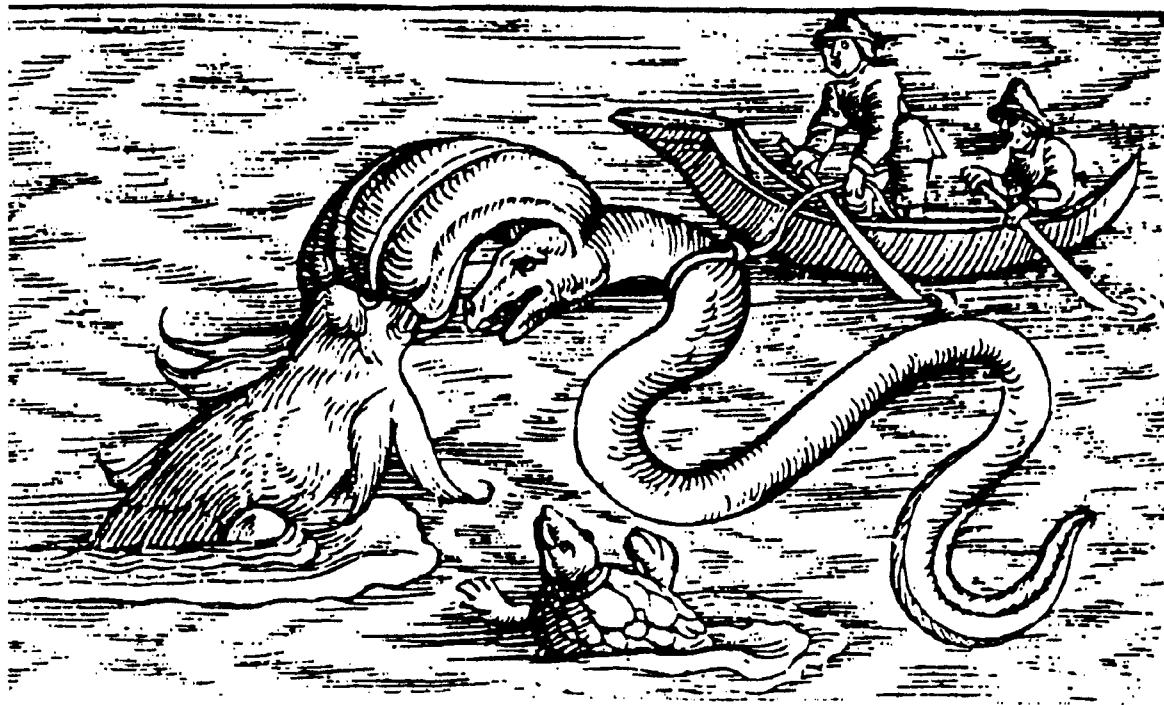
"15. znova s A. B., ohledáváme malou pláž u Arcambalu. Po několika krocích nalézáme v řece kámen v podobě sedící postavy, jejíž hlava v podobě nočního ptáka se mi vnuce. Zatímco jej zkoumáme, poletuje právě kolem nás »velký měnlivý Mars«, poměrně vzácný, vždy fascinující motýl. Naléhavě usedá na psa, který nás doprovází. Jiný kámen, který objevují, se ještě nápadněji podobá nočním ptákům z předchozí noci."

"Mars zaujal postavení nejbliže Zemi 17. září."

"Několik dnů poté se seznamuji se studiem A. Lemožiho týkající se nedávno odhaleného neolitického pohřebiště v Tour-de-Faure (Lot). Kámen zakrývající toto pohřebiště nese zřejmě soví hlavu, čímž se autor opravňuje k domněnce, že neolitici lidé oné oblasti uctívali bohyni se soví hlavou, ochranné božstvo hrobů. Ať už právem či nikoli, cím více jsme o tom uvažovali, tím více se nám kámen, na nějž jsem vztáhl ruku, jevil možná být zpodobením oné bohyne."

Takový kámen, jehož zámrnný aspekt sahal tak daleko, vskutku klade nerozřešitelný problém. Tak, jak je, pro samu dvojznačnost jeho původu, má pro mne nezměrnou vážnost pro rozpaky, do nichž nás vrhá, kdo mu usiluje přisoudit klíčové postavení mezi "rozmarem přírody" a uměleckým dílem.

Černá skleněná kavka otevírá stupnici procesu

Ačkoliv zřejmá disharmonie se z dálky zalyká melodií

Cestuje do nervového jedu davu a nechává se stáhnout etologii

Zubožená s přeraženým zobákem vděčně spí na darovaném polštáři sepse

Její zaznamenanávané sny se stávají průkazným materiélem dalších výslechů

Které jediné respektují permanenci

Permanenci lágrů s radostným pleskáním dozorců čihařů

A černé živé sklo opatrně dojímá světlo syčící na páni dneška

Černé sklo vytavené zvěrokruhem zalévá postavení myšlenky a jejího rosného bodu

Kde se patrně probudí básník beze slov "se strašnou smlouvou v ruce"

Odhazuje indentitu propálenou drobným klopýtáním plynem chladných neonů

Světelních novin na písce rozumu

matouc a pletouc tak návyky myšlení, nejsouc nicméně bez schopnosti podmanit si ducha.

Loňského léta měl můj přítel Nanos Vailoritis dobrou vůli zaznamenat pro mne pozorování, která vyvolal nález velmi krásného kamene v podobě sedící postavy. "Když nás Marie W. v noci přivážela vozem po cestičkách krasu zpět na "pláže" Lotu, kde jsme se zdržovali, nikdy neopomněla zastavit, když před námi znehybněl noční pták oslněný světlomety, z obavy, že ho zabije nebo zraní. 14. září jsme tak napočítali devět zastávek, vyvolaných ptáky zřejmě téhož druhu. Planeta Mars, jejiž mimořádné přiblížení k Zemi ohlašuje noviny, nás uchvacuje po velkou část cesty.

"15. znova s A. B., ohledáváme malou pláž u Arcambalu. Po několika krocích nalézáme v řece kámen v podobě sedící postavy, jejiž hlava v podobě nočního ptáka se mi vnučuje. Zatímco jej zkoumáme, poletuje právě kolem nás »velký měnlivý Mars«, poměrně vzácný, vždy fascinující motýl. Naléhavě usedá na psa, který nás doprovází. Jiný kámen, který objevují, se ještě nápadněji podobá nočním ptákům z předchozí noci."

"Mars zaujal postavení nejbliže Zemi 17. září."

"Několik dnů poté se seznamuji se studií A. Lemoziho týkající se nedávno odhaleného neolitického pohřebiště v Tour-de-Faure (Lot). Kámen zakryvající toto pohřebiště nese zřejmě soví hlavu, čímž se autor opravňuje k domněnce, že neolitici lidé oné oblasti uctívali bohyni se sovou hlavou, ochranné božstvo hrobů. Ať už právem či nikoli, čím více jsme o tom uvažovali, tím více se nám kámen, na nějž jsem vztáhl ruku, jevil možná být zpodobením oné bohyně."

Takový kámen, jehož **zámrný** aspekt sahal tak daleko, vskutku klade nerozřešitelný problém. Tak, jak je, pro samu dvojznačnost jeho původu, má pro mne nezměrnou vážnost pro rozpaky, do nichž nás vrhá, kdo mu usiluje přisoudit **klicové postavení** mezi "rozmarem přírody" a uměleckým dílem.

*Nebo obz. již dává dál
daje znamě.*

Lotus de Paini¹²⁾ tvrdí, že fáze Intuice se v lidském druhu historicky otevírá okamžikem, "kdy duše proniká až do nitra kamene a získává tím definitivně mocnosti JÁ. Kámen," říká ještě, "uděluje lidskému pleremu vysoké výsadní právo na bolest a důstojnost." V každém případě se zdá být nepochybně, že právě skrze vzdání se určitých jeho nejvzácnějších schopností mohl člověk dojít k tomu, že uvažuje o kamenech jako o odpadcích. Kameny - kupříkladu drsné kameny - pokračují v hovoru s těmi, kdo je chtějí dobré poslouchat. Pro každého z nich užívají jazyka na jeho vlastním míru: skrže to, co ví, jej poučují o tom, co usiluje vědět. Jsou mezi nimi takové, které se zdají volat jeden druhého a které, pro jednou sbliženy, mohou překvapit, jak rozprávějí mezi sebou. V takovém případě má jejich dialog nekonečný zájem na tom, aby nás nechal transcedovat náš úděl vléváním samé substance pradávného a nezničitelného do kadlubu našich vlastních spekulací (cestáři na to nestačí). Podle mne právě pod tímto úhlem je pro naše větší či menší poučení - to záleží jen na nás - cenné, aby tu byly pozorovány Velká Želva a Náčelník, jak rozprávějí o tajemství počátků a konců.

- 1 - *Le Crocodile*, 1799
- 2 - *Curiosités inouïes sur la sculpture talismanique des Persans*, 1637
- 3 - *Le Temple de Satan*, 1891
- 4 - Johannis Grasset, *Physica naturalis rotunda visionis chemicae cabalisticae*, in *Theatrum chemicum*, 1661
- 5 - *Aberrations, légendes des formes*, Olivier Perrin, 1957
- 6 - *Mundus subterraneus*, 1664
- 7 - *Le Monde avant la création de l'homme*, 1896
- 8 - Srovn. J. Baltrusaitis: *Op. cit.*
- 9 - *Les Gamahés et leurs origines*, 1905
- 10 - *Le Secret des pierres*, 1892
- 11 - *Journal intime*, trad. G. Claretie, 1927
- 12 - *Pierre "volante"*, 1932

Přel. jav

*Opasky větru pobité plechy listí obtáčeji hadí mízu stromů
V lesích rozestavěných aglutinací podle klínopisu kapek
Těla se chystají na černý ples
Mladé čarodějky se oblékají do své lásky
Zapínají své bílé kůže sčím strojem touhy to jaro zvedá tihu hvězdných polí
Stáváme se oknem skrze nás se dívají jiné bytosti
Potácíme se hluchoněmí nesmyslně nadutí a pitomí
K tomu obrazu odsouzeni podpíráme vlády starců degenerovaných mocí
Zaměňujeme řeč za zvuky hlasivek
I když každodennost nás přesvědčuje o opaku
Kasáren jež nás jediné potají uspokojují neboť myšlení
Probouzí se jako krvelačná bestie prostoru aby nás spolkla
Vyplavila příbojem radiací jako vůdčí zkamenělinu
Jistých vrstev kterým se vyhýbáme ač existují a vyměňují s námi svá poselství
Lávou vesmíru a genetickou spirálou
A všude zanecháváme monstrum smíchu obranné reakce
Světa před námi
Kde jsme se ocíli?*

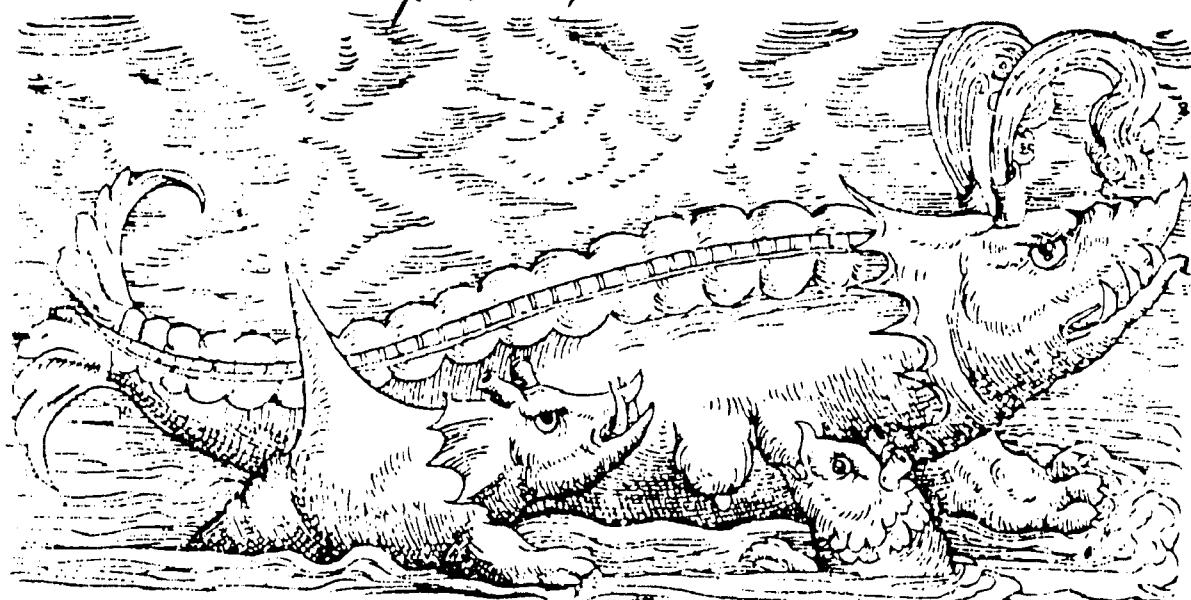
*Pod břitvou měsíce zarytou do povodňové delty
Pod břitvou měsíce zarytou do výpočtu astrologie
Kouzlo zpomaleného či zrychleného filmu snímá mimikry a nasviciuje podivuhodnou příbuznost
Kdy řeka se hladově protahuje od pramenů k ústí
V rudných krajích země polykaná jinou řekou*

*A její lesklé kmeny potřásají pahorky
Splétají vydří hnizda provázky barevných trav
Jsou tvými plesovými rukavicemi jimž chráníš své ruce před pilou pohledů
Není nic šílenějšího než jejich nahota obnažována čekáním na noc
Jejich majákové světlo navádí lodě na perlové písčiny
A já omšelý vylupovač trosek čekám na pláži cinkám kočičím zlatem osudů*

*Vše co chceme říci je mylné před klaksony ~~úmyvárny~~ aut
Za rohem světla se vzdouvá gravitační studna
Na střechu bubnuje dusot kopýtek
Stádo přebíhá silnici zakrvácené řetězy lamp
Kde jsme se ocíli?
Když v lásce začíná vědomí o druhém*

20. 1. - 4. 2. 1977, Praha

V příručku,

Terra rossa

(Emile Medkové)

Nebudu jistě daleko od skutečnosti, když zdůrazním zároveň se zvědavostí i sběratelství, jež nalézáme i mimo nás druh. Samozřejmě, že tím nemyslím to sběratelství, které se zříká "místa výskytu" a soustředí se pouze na výnosné a spekulativní hromadění předmětů či artefaktů. Takže sběratel, jehož jsem schopen akceptovat, opouští pouhé (a jediné mu vlastní) hromadění sběru, a to převážně pomocí tržních mechanismů, a vyhledává prolínající se vztahy poutající druhy, rody, předměty do nejen bezprostředního okolí - místa výskytu. Ve shodě s myšlením přirodních národů se snaží nalézt co nejvíce souvislostí, a tím rozšířit použitelnost. Tento algoritmus objevu a tzv. praktičnosti - v protikladu k pouhé utilizaci či exploataci (tzn. destrukcí) - se stává vektorem citové architektury, jejíž nevědomá mohutnost ne náhodou je podzemní a obrácenou řekou.

Vidím ji, jak v obráceném řečišti, vzhůru vyklenutá, eroduje v stropních korytech náplavy civilizačního běsnění. Obrácená řeka, jež neodráží, zadřená tlakem svého proudu pod srst skal, ale neustále stoupající vzhůru stahuje nekonečné vzdálenosti do přijatelné dostupnosti a pozorovatelnosti. Pak vidím astronoma, který prochází letní loukou a do mrížky zaznamenává četnost a souřadnice jednotlivých květin a trsů trav; a vůbec nemůže překvapit, že podle tohoto botanického klíče nejen popsal mapu, charakteristiku hvězdné oblohy, ale i blíže určil proudy nenadálých a vzácných záření básnických mutagenezí.

Ze stropních koryt těchto obrácených řek, plných bílých sintrových ryb pod průzračnými černými slunci, v nám známých neviděných ranních hodinách stoupají říční páry dolů podél jeskynních zdí, aby tuto řeku v cyklu snů, její hloubku a mohutnost, rekognoskovaly a zaměřily v tzv. sekundárních jevech, a zde tedy v sintru. A nikdo nemůže zlehčit ten déšť, zkameněly barevný déšť, který se přehnal pod řekou, nad tmavým okrem podlahového (achátového) sintru; déšť, který padá pouze do oblohy. Déšť nebo sfinga. Spíše bychom měli mluvit o jistých tvarech a pohybech, které jsme např. na tomto povrchu mohli nazvat deštěm? Snad!

K jeskyním, k podzemnímu krasu se vždy obracela jistá magická pozornost. Pozornost, která je odlišná od té, jež buduje betonové úly s vážnou a popudlivou tváří "dospělých". Kdo je schopen projít kramem, pochopí, proč citová tkán do těchto míst soustředila svá centra, svou laboratoř. Víme, že v určitých krasových útvarech, např. v škrápech, můžeme nalézt i písmo. Systematické vyhledávání nás může přivést k libovolné abecedě.

A tak v jakémž vrcholcím zmatku tudy procházím s tušením, že by zde měla nastat jistá, modelová systemizace prostoru, ta tendence k vyplňování, v protikladu k násilí zbytnělého rozumu, jehož specializací je přesvědčit ty, kteří se poddávají, o žádoucí a smysluplné funkci prázdniny, prázdniny vyplavování v dutých pytlích nynější civilizace.

Terra rossa, rudozem vzniklá v krasu souběhem vody a teploty, vyzařuje podél leptavých výměn tzv. vnějšího a vnitřního tlaku. Tah směřující k ornamentu sintrové výplně a vycišťující matečnou horninu. Jestliže počáteční postoj vytváří brčka - gravitační potrubí čistého vápence, tj. kalcitu - tak nám už nic nezabrání vzepřít se tíži a nalézt pramen kamene: nickamínek (*nihilum album*). Tenkrát, když jsem jako první vkročil do právě objevených prostor, kde vše bylo pokryto až několikacentimetrovou vrstvou této bílé, vodnaté a chladné hmoty, jsem vytušil, že zde končí nejen chemismus, kterým se pokoušíme o vysvětlení sintrové výplně, aniž známe to, co vypouštíme z této "jednoduché" reakce.¹⁾

V nickamínce jako by se vzepřelo pokušení statiky tříze, a jako by nasycené roztoky odpovídaly spíše jemnějším rádům než systému, který nám rozmarně dal slepeckou výjimečnost.

Kdysi, před polednem jsem vylezl na povrch dnem lomu. Vlhký overal vysychal ve slunci a kolem splývavého keře divoké růže kroužilo několik zlatohlávků. Jaké to byly směry, jimiž se rozletěli? Zlatozelené jiskření krovek bylo pozorovatelné pouze několik metrů. A tak uvnitř modré lampy lomu, v jakémž souběhu mohu přesvědčit, přitkat pouze těm silám, které vkládám nejen do jistých kamenů, abych se potkal.

Spatřil jsem stáří kamenů.

Jestliže sběratelství, to instinktivní gesto dětí, vyvolává magickou kauzalitu zcela bezprostředně a svým způsobem i pragmaticky; můžeme bytostně touto vyváženosí touhy nasylit hlad těch klasifikací, které jsou nám předkládány na miskách systémů a popírají tak dřívější, ve skrytu pokračující vysokou hru dialogů přeměn, přelévanou v duze spojeného "anorganického a organického" toku. Přinejmenším.

Tato slova by měla vést k mlčení. V tom je jejich inertní mohutnost. Obdobně jako v minerálech - povzdechu těch časů a prostor, které nás tak lehce svými krystaly svádějí do svých světů, zmírajících v každém, ať úspěšném nebo ne, způsobu zneuzití.

Podstatná část vědecké (pozdní) mineralogie se zabývá symetrickými soustavami. Obsedantní přeměrování, na rozdíl od nazírání kamenů jako oblasti znaků a znamení v hermetické mineralogii, z pozic hlubinné analýzy odpovídá disimulaci, aby nás tak seznámilo s umělou povahou této systematiky, této poruchy v myšlení. Vědecké operace nás tak zpravují pouze o vymezení mimo směry deroucí se k povaze vody. Nutkavé psychopatické vymezení současné technokratické vědy je určeno i zálibou v symetrii, v systematici, jež počítá pouze s identitou, tedy v odmítání vstřícných náhod směrem ke strnutí, katalepsii před zrcadlem projekčních systémů moderní civilizace, nad jiné si fiktivně podřízuje myšlení.

Symetrie je nejen výsledkem nepropustnosti plynoucí ze shodné polarity toho tam "venku" s tím "uvnitř", ale i oscilací na pomezí svírající vyzařující vnitřek. Obdobnou nebezpečnou snahu vidím i ve "znameních přírody" (zde by si tento pojem zasloužil přesnější vymezení): ve spojkách mezi horninou a organismem - ne mezi minerálem a modrým světem pomněnek, mezi výdechem slunce a pohlazením v tom nejjasnějším okamžiku člověka - např. ve zkmelených spirálách ulit, jež nás provázejí přinejmenším od paleozoika. Symetrie totiž předpokládá nejen stáří, ale i opakování - transgresi a regresi.

Ovšem, jestliže - jak nám ukazuje svět minerálů - symetrie dění pohlcuje, dá se předpokládat, že za jistých podmínek obráceného proudu může mluvit o nekonečných prostorech uvnitř krystalů:

1) Dnes opět úmyslně zavalená jeskyně v Harmaneckém krasu.

"Cítil jsem, že sklozávám jakoby po napjaté niti, jejíž délka byla nekonečná. Země, protínaná barevnými žílami roztavených kovů, jak jsem to už jednou viděl, zjasňovala se poznenáhlou vznětáním ústředního ohně, jehož bělost splývala s třešňovými odstíny, které barvily boky vnitřního obvodu. Chvílemi jsem se divil, že se setkávám s rozlehlymi loužemi vody, zavěšenými jako mraky ve vzduchu, a přece tak hustými, že bylo možné utrhnout z nich chomáče..."

Gérard de Nerval: Aurelie

Prvním stupněm je tedy podvojnost těch, když dynamice protikladů v kompenzačním slova smyslu. Předpokladem dění, gradientu se stává asymetrie. Tepře rozdílnou polaritou sil toho, co je uvnitř, a toho, co je venku, dochází k toku, k výměnám. Naproti tomu nejdůležitějším znakem krystalů je zachovávaná vnitřní a vnější souměrnost. Krystal tedy, nejen svým složením, popírá heterogenitu. Pouze asi 6 % nerostů, většinou živců, jsou asymetrické, tj. souměrné jenom podle bodu v trojklonné soustavě.

Zdá se, že každý proud, nejen proud myšlenky, je do jisté míry modelován těmi silami, odpovídající gravitaci, které nedovolí vodnímu toku na vodorovných loukách obejít se bez meandrů a v bocích proudu, v tisíncích splňovat předpoklady pro zvyšování koncentrace a vytváření krystalizačních jader. Tepře tento model toku je hybridní a může překročit úzkost symetrických podvojností.

Svět krystalů, svět tak nutkavě vyhledávané symetrie, již nemůžeme upřít jistou hypnotickou účinnost a do niž by tolik vykladaců lidské myšlenky chtělo zvrátit svět či z ní naivně určit nejen politicko-ekonomickou budoucnost, tak tento vzácný svět symetrie připomíná místa, kde se vytváří falešný svět stranickosti, nejsnáze snad charakterizovaný jistou úzkostí těch míst (násilnou otevřenosťí), kde nalézame krystaly. Krystal mluví pro zastavení se v meditativním postoji, kde září fiktivní mosty klidu a kde začíná spánek beze snů. V krystalech se dostáváme k uzavření, tj. přinejmenším k hysterii. A tímto se nedomnívám, že by nalézání symetrie bylo tak určující, abyhom z ní vyvozovali takový charakter zákonitostí (viz spirála), kterému bychom chtěli podřídit nejen fylogenezi lidského rodu. Spiš jde o jisté nutkavé představy, toužící potřeštěně nalézt Dialektický klíč.

Na poli proměn, v proudu metamorfóz, kdy "průřez" prostoru myšlení, v němž jsme, podmiňuje rychlosť proudění, teprve v něm se překračují pouhé struktury a v této jisté hybridizaci nelze vyjmout kámen z obroučky. Symetrie se stává bodovým světem tam, kde se vynořují kritická místa nejen toho, s čím se shledáváme v asymetrii. Taková místa, pouze zdánlivě skrytá, jsou nejen podzemní řeky, ale i materiál relativně stabilnější: horniny schopné v našich očích přijmout totalitu vody, tedy vápence, kras.

Dalo by se říci, že zneklidňující působení jeskyň je v jejich anorganismu, v němž se tak zřetelně objevuje organismus. Symetrie zde vtéká do asymetrie a naopak. To, co nalézám v krasu, svědčí pro nutnosť výměny mezi vnitřním a vnějším, o dynamice přeměn. Tato výměna rozjítruje usazeniny a vyplavuje z nich nevzhledně konkrece, v jejichž nitru se nalézá miniaturní obraz podporující světelny, tekoucí sloup nýtuje horizonty všech úrovní. Dech jeskyň, místa, která vznikají soustředěním, se sráží pod nerozpustným ledem rukou a nasycuje myšlení, tkaninu tak jemnou, že odolává sebesilnějším tlakům.

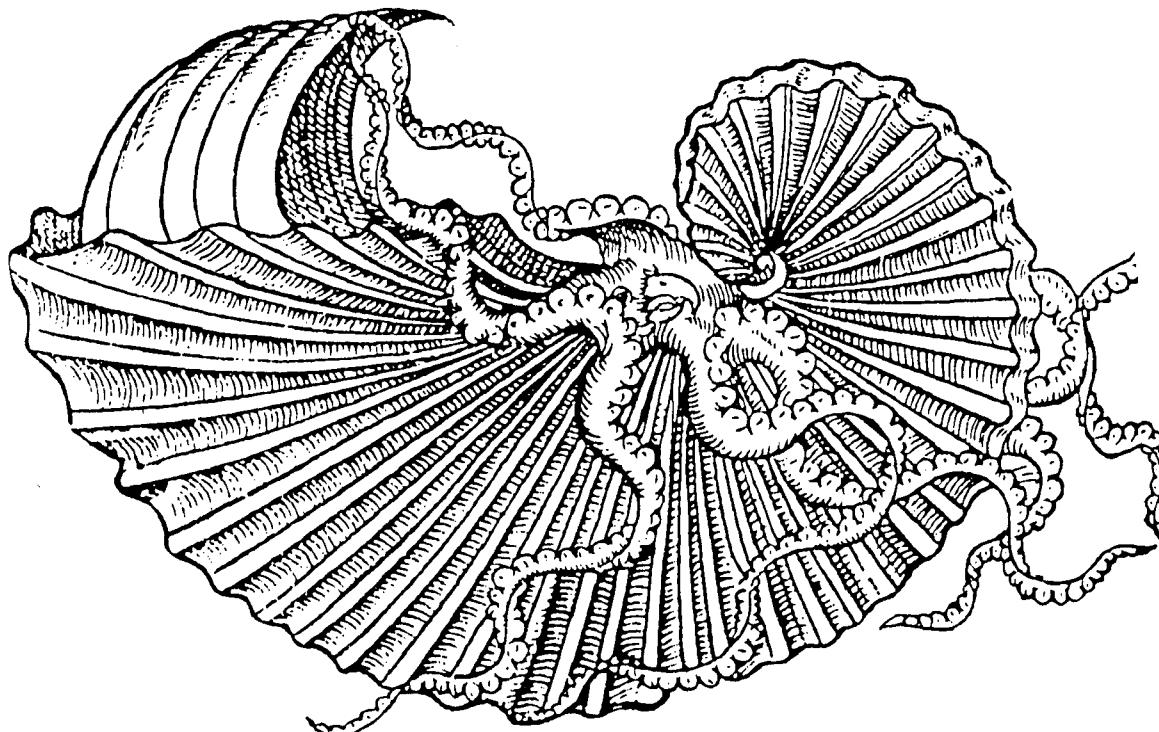
Jak potvrzuje minulost, v kamenech jako by spaly jisté skryté síly. Síly, které se ve šťastných chvílích odevzdaly člověku a vtáhly ho do nekonečnosti. Poslední stopy tohoto ztuhlého ohně končí kdesi ve starých kamenických hutích.

Kámen svou podstatou, svou hmotou a energií se vzpírá, je nedostupný nynější rasistické a narcistní civilizaci, pro niž se stal nejen spícím, ale i odpadkem.

Na jednom ostrově desítky moai jsou svědky minulosti tzv. nenormální a jejich oči se dívají do směrů, v kterých dodnes proudí ponorná řeka myšlení spjatá s prapůvodními zdroji člověka. Směry, v kterých dodnes hrkají vířící krovky zlatohlávků.

Tiahuanaco, Velikonoční ostrov, Stonehenge, katedrály...

Jiří Koubek, 1981

Zamyšlení nad kameny

Roger Caillois

MIMICKÉ ZNAKY

Když jsem věnoval písmu kamenů knihu, chápal jsem onen výraz samozřejmě v tom nejodvážnějším metaforickém smyslu. Nepředstavoval jsem si, že by mohla existovat sebemenší možnost srovnání a sblížení, třebas i formálního, nahodilých obrysů se zámrně stvořenými znaky. Nevyhledával jsem podobnost mezi obrazci minerálů a abecedami. Příležitostně se sice stávalo, že jsem zdůraznil podobnost s arabskými kaligrafiemi nebo čínskými znaky, to se ale jednalo o osamělé a ornamentální tvary, spíše o indexy či iniciálky než o písmena. Nedoceňoval jsem redundantní povahu všeomíra, kde neexistuje nic, co by někde nemělo odezvu či odraz. Neočekával jsem tehdy, že by existovaly některé kameny, na nichž opakující se nahodilé jevy jako by mimicky napodobovaly když ne potištěné stránky, tak alespoň neuspořádanou, divokou sazbu. Taková zdání však existují a někdy i oklamou, podobně jako manganové dendrity dále přesvědčují naivní vědomí o tom, že uvnitř kamene jsou petrifikované řasy nebo mechy. Některé řezy minerálů předvádějí plochy posypané znaky, které vnášejí klamnou konkurenci mezi dílem přírody a díly lidskými.

Tiskárnička

V jednom obchodě v San Francisku jsem si koupil kdysi dva vzorky lávy pocházející, jak mi bylo upřesněno, z Údolí smrti, nikdy jsem takovou lávu předtím nespátril ani jako reprodukci, ani popsanou. Její hrubé znaky, jakoby ručně narýsované vápenným mlékem do neprůhledné a matné mlhy břidlice, vypadají jako některá kvapně namalovaná návštětí. Ve skutečnosti to jsou mineralogická rozcestí zaznamenaná do kamene. Chybí jim to podstatné - nepoddajný, neměnný, rytmický, průmyslový vzhled knihtiskařského písma. Není tomu ale tak v případě oné modifikace žuly, nazvané proto také písmenkové, jejíž řez se po vyleštění jeví jakoby poset tisíci podivuhodně jasných obrazců, srovnatelných se znaky některé geometrické abecedy, například klínové, anebo ještě lépe se znaky hebrejskými. Kterýsi snílek (či vizionář) si mohl tudíž domýšlet (nevím, s jakou nadějí, že bude přesvědčivý), že je to blok z toho kamene, který Mojžíš, sestupující z hory Sinaje, právě předložil jako Desky Zákona, který mu právě předal Jahve.

Hůlky a úhelníky jsou zde z průsvitného křemene zasazeného do neprůhledné jaloviny. Vypadají jako mezery, vzniklé perforací homogenní a odolné hmoty, takže povrch minerálu připomíná lepenkové pásky, které kdysi obíhaly ve flašinetech nebo mechanických piánech. Uhylou melodii nějaké odrhovačky proměňovaly v sled vřískavých, podivně osamělých tónů.

Znaky vystupují na povrchu kamene bez ladu a skladu. Jsou roztroušené: nelze v nich postřehnout žádný řádek, žádný sloupec; žádné privilegované rozdělení či plán. Změť pomlček, šipek, drobných klínek a štěpinek ve tvaru háčků, paliček aj. vzbuzuje zprvu dojem, že tam byly naházeny nahodile. Ale pak cosi v tomto chaosu vnuke myšlenku, že možná jde o systém rejstříkových znaků, které sice nejsou písmeny, nicméně představují souvislé, sdružené symboly. Správné rozmístění a navracení na místo by jim pak umožnilo předání hypotetického poselství, jež jim bylo určeno sdělit. Vládne tu sice tlačenice, ale není to příval libovolných a nestejnorodých prvků, nýbrž spíše pohyblivá, klouzavá sazba, rozházená nešťastným ořesem po kamenné stránce. Kladu si otázku, odkud pochází onen dvojí pocit, jenž vede k domněnce o pravděpodobné existenci abecedy v takovéto anarchii.

Především předpokládám, že všechny znaky mají téměř stejný rozměr. Nekonstatujeme mezi nimi větší rozdíl velikosti, než je mezi minuskulí a odpovídající majuskulí. Zejména se zdá, že to jsou rozlišné varianty jediného jednoduchého a proměnitelného vzoru, aspektů či fragmenty jednoho daného obrazce. Snadné k narýsování, rozpoznání a rozmnожení, nenabízejí nic, co by nebylo přímočaré a krátké. Jsou-li úseče a úhly orientovány libovolným směrem, ani se nepřekrývají, ani se neshlukují: nejsou tu žádné přesahy, žádné strkanice. Navíc čáry, které jsou zalomeny nejčastěji jednou, vzácně dvakrát, a nikdy častěji, vypadají při zkoumání jako kostry redukované pouze na hrany jakéhosi trpasličího mnohostěnu, kostry rozlámané nějakým nárazem, či ještě lépe rozložené obratným rozřezáním na samé rozdílné a charakteristické kousky tak, aby žádný nemohl být zaměňován s ostatními, a při tom aby si s nimi zachovával viditelné příbuzenství. Aby takovýto znakový systém mohl být písmovým, scházelo by mu jen, aby odpovídal (člen po členu) základním zvukům některé řeči: pak by se přirozené značky, stejně jako sladěné kresby, staly abecedou, a mohly by tudíž tím, že by se kombinovaly, vyjmenovávat jako ony dvojitou nekonečnost faktů světa a fantazmat imaginace.

Dojem zmatku odporuje dojmu úplnosti. Zmatek, nelad se rodí ostatně spíše z rozdílné hustoty v rozvržení znaků než z jejich rozmístění nebo jejich struktury. Tu se mačkají velice blízko jedny k druhým, jinde zůstávají řídce rozptýleny. Brzy zpozorujeme takové, které se opakují a zdaleka nejsou tak rozličné, jak jsme se domnívali. Potom si povšímneme, že ani nejsou nasmrávány nazdarbůh: krátké tyčinky křemene, z nichž sestávají, tvoří souběžné, třebaže přerušované, řady, jakési nestejně šachovité pětice. Blížší zkoumání

tuto analogii s potištěnou navždy nerozluštěnlou stránkou ještě zesiluje, místo aby ji rozptýlilo.

Tato vějíčka alespoň přispívá k lepšímu pochopení toho, co vlastně je systém písma. Ukazuje, že písmena kterékoliv abecedy, nebo dokonce i znaky nealfabetického způsobu psaní (kde tudiž abeceda extrémně koinciduje se slovníkem), se podřizují podmínce, která (po pravdě řečeno) není pro funkci, již plní, nikterak nezbytná. Písmena jsou spřízněna: soubor jejich obrazců jasně poskytuje nespornou sadu, to jest originální, původní písmo. Nic by koneckonců nebránilo tomu, sestavit kompozitní abecedu, všechno hru, která by byla složena z abeced užívaných nebo upadlých v zapomenutí a která by používala litery vypůjčené tu z abecedy latinské, tu z cyrilice, další pak z abecedy arabské, hebrejské, gaeelské, syrské, dévanágarské, fénické, nebo dokonce znaky vymyšlené, nepřipomínající nic známého. Operace by to byla snadná: existuje o tolik víc abeced, než je písmen v každé z nich.

Výsledek by nebyl jenom absurdní: byl by nestvůrný, neboť by přerval onu latentní, téměř tajnou jednotu, jež zajišťuje každé abecedě její styl stejně, jako mají svůj vlastní styl listy karetní hry nebo figurky kterékoliv šachové sady. Takováto jednota architektonického razu není vůbec obligatorní k pokrytí rozmanitosti témbur a hlavních artikulačních bodů. Tato jednota totiž udílí danému písmu jeho specifický vzhled. Protože znaky písmenkové žuly vykazují identický způsob provedení, nutí nás neodolatelně myslit na nějakou abecedu, ačkoliv je zřejmé, že nemají žádnou fonetickou hodnotu, která by umožňovala se skrze ně dostat zpět, neříkám ani, že k nějakému jazyku, ale k sebemenšímu zvuku, k sebemenšímu výkřiku.

Odkud tedy pocházejí tyto nápodoby sladěných symbolů? K bujení křemene v partnerském nerostu nedošlo náhodou, ale v souladu se zákony vlastními jednotlivými strukturám: klencový křemen narazil (podle naleziště) na ortoklas nebo na mikroklín, jejichž symetrické soustavy jsou sice odlišné od jeho soustav, ale neméně ustálené a rigorózní. Nebyla tedy zdaleka možná jakákoliv protínání, ale pouze taková - nečetná - a jedině taková, která byla následkem střetnutí konkurenčních krystalových soustav. Vzory se tudiž opakují v kameni sice slepě a nevyhnutele, ale snad častěji, než tak činí v textu písmena opravdové abecedy, v každém případě pak s frekvencí téhož rádu.

V říši absolutního ticha, tam, kde není myslitelný žádný význam, sada znaků jen tím, že tvoří celek, koná více, než že jen ohlašuje onu vzácnou a obtížnou, ze zásady vyčerpávající organizaci, z níž sestává abeceda. Tyto znaky vyevoluju jediný její podružný zákon, zároveň konstantní, skrytý a takřka přebytečný, zákon, jenž požaduje, aby znaky schopné neomezené a úsporné kombinatorní explatace vyvstávaly z nahodilého nebo úmyslného rozpadu neviditelného a prostého schématu, vzešlého jednou ze samotné syntaxe hmoty, jindy spíše tušeného než předběžného, avšak naplnujícího tutéž skrytou funkci.

V případě pravého písma povinnosti implikované přechodem od systému zvukových prvků k odpovídajícímu systému viditelných symbolů určují povinnosti vlastní každé fonetické abecedě. V případě přeludné nevyužitelné abecedy písmenkové žuly vládnou obdobná omezení celému souboru zlomků hran a úhlů zrozených z dané krystalické struktury, utkávající se s organizací, jež na ni tlaci, orientuje ji a láme. Jsem tu zase jednou přinucen vyvodit z triviální zřejmosti troufalý závěr: písmenková žula, jež nepřináší žádnou abecedu, dodává ideální matrici každé abecedy, princip, bez něhož se skutečné abecedy onoho dne, kdy se stanou algebraickými, budou moci dokonce obejít. Po staletí byly však zase ony částečně a nějakým způsobem přirozené. Písmena téhož profilu a téhož vzhledu činí každou z abeced okamžitě identifikovatelnou a umožňují rychlé lidské ruce črat jedno po druhém, souvisle a jedním

vzmacchem, stejně jako umožňují lidskému oku v nich vnímat příslib určitého sdělení.

Dešifrovat znaky písmenkové žuly by nemělo vůbec žádný smysl, stejně jako by nemělo smysl číst v kůře platanů, ve tvarech oblaků nebo ve vzestupu planet, stejně jako nemá smysl výklad snů, kteréžto jsou sice rovněž kůrami a oblaky, avšak kůrami a oblaky duše. Nelze v nich nalézat, a vskutku nebylo nalezeno, nic než struktury zezlámaných mnohostěnů nebo právě se rozplývající opary. Jistě je, že v archívech geologie už byl přítomen a k dispozici pro nepředstavitelné operace (operace stále ještě bez přesného určení, bez harmonie a bez potomstva) model toho, co bude mnohem později abecedou. Spontánní srovnání, kterým je hned od počátku sváděno naivní vědomí, se nakonec nejvíce být natolik metaforické a malicherné, jak si reflexe namlouvala, poté, co se pokárala za svou důvěrovitost.

Kurzíva

Mezi krystaly a tiskařskými literami není (až na původ a funkci) základní protiklad: oba druhy jsou tuhé, bez nuancí, takřka továrně opracované. V žádných z nich neobtíhá tep života. Proto nás nepřekvapí, když objevíme, že mezi nimi existuje jakýsi příbuzenský vztah. Avšak mějme rádku spořádaných písmen, sestávajících z čar stínových nebo vlasových, z nožiček a přechodových obloučků, písmen předjímaných nezadržitelným pohybem zápeští, jež je samotné otrokem myšlenky, jejíž přechod k psanému slovu řídí neurony, svaly a šlachy v závěru sledu nepředstavitelných předávek, záhadných prodloužení, z nichž je každé nadáno neomylnou přesnosti: zdá se vyloučeno, že by indiferentní automatismus, který je součástí základní syntaxe vesmíru, mohl kdy o tom poskytnout jakés takés, třeba jen směšně malé zdání. Tentokráte jsou sledované trasy příliš neslučitelné. Existují však prapodivné nečitelné spisy přirozeného původu, které nebyly napsány ani lidmi, ani démony, v nichž text je též podstaty jako podklad, a které již od prvopočátku vznikly jako pozůstatky, jako zbytky ničeho, jako pouhá zdání nikdy nepostavených budov, jež by archeolog pokládal za trosky.

Průhledná slída ukazuje oku jakoby zbytky písma či spíše neúplný otisk zanechaný na třpytivém pijáku narychlou načrtnutou a okamžitě osušenou zprávou. Vlasové čáry zmizely, nikoli však důraznější tahy, čárky, škrty, parafy. Stejně jako na pijáku nezůstává nic čitelného. Černý inkoust zůstal černým, červený zmínil svou barvu do šarlátova, ne-li do oranžova. Rozplí se a tvorí aureoly a kaňky.

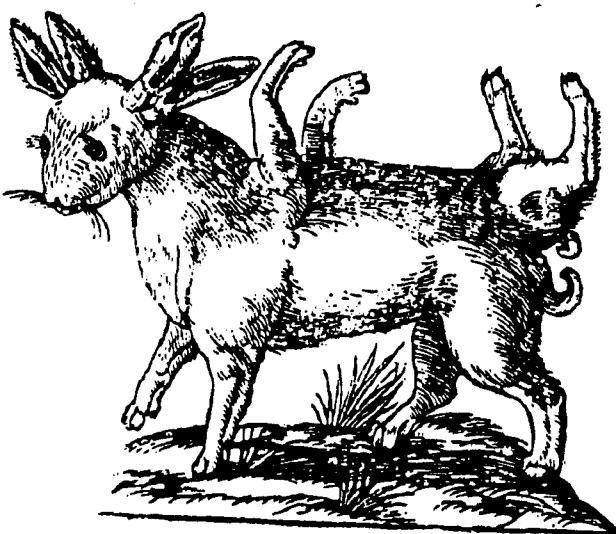
Zprvu se zdá, jako by se rádky křížovaly všemi směry. Domníváme se, že piják byl pokaždě připojen náhodně. Není tomu vůbec tak. Blešky písmen sledují jen tři stálé stejné osy. Když se protínají, rýsuje pravidelné trojúhelníky a zase se překrývají. Celek tvoří spíše hustší mřížku, i když je mezera mezi rádky rozumná. Piják však posloužil mnohokrát. Cervené stříkance dodávají celku trochu života. A neméně úhel těch křížení vyplývá z krystalické struktury slídy.

Štípaní toho nerostu je tak snadné, že není nikdy obtížné - jakkoli tenké plátky si představíme - její ještě dále dělit tak, že vsuneme mezi jednotlivé vrstvičky velmi jemnou čepel, která je odděluje prostým tlakem. Rozdvojení se uskutečňuje kolmo na směr krystalu, a to do takové míry, že se mu někdy říká "knihu"; jejími "listy" jsou ohebné lamely, které lze z krystalu oddělit.

Odvážuji se tu operaci provést na jedné destičce nesoucí písmo: každý oddělený plátek s sebou odnáší nyní už méně hustý text. Bylo zřejmě nekonečné množství pijáků a každý byl použit jenom jednou. Svazeček průzračných destiček představuje nevyčerpateLNÝ archív, kde jsou pohřbeny v podobě navrstvených sedimentů přerušované znaky, zajatci průsvitné a abnormálně nezdolné hmoty, odolávající ohni stejně jako vodě, zatímco se sůl rozpouští a diamant shorí. Ztupená, setřená, napolo vstřebaná písmena načítavají nejasné

a klamavé stíny iluzorního textu. Zajisté by každá stránka, kterou bychom mohli přečíst, zanechala na chtivé substanci stejně nerozluštěné stopy. Nebylo by jí k ničemu, že kdysi obsahovala poselství. Po jemné ploše jsou nadarmo roztroušeny tečkované linky, blešky kvapného písma, chvat netrpělivé ruky. Odtud pochází obraz fosilního písma, uzavřeného do blyštivé vrstvy, která nic nesmazává, která hromadí listy do podoby nekonečně dělitelného palimpsestu. Nesou zrcadlové otisky tisíců přeludných náčrtků. Blanovité vrstvy se vrší na sebe neuspořádaně, aniž však splývají jako fotografické snímky zachycené se škodolibou vytrvalostí na jednu a touž citlivou desku. Až však budou skutečné svazky spící v knihovnách stejně staré, nebudou o nic čitelnější.

Obdivuji onu dokonalou fingovanou nápodobu, jakoby schválně vymyšlenou proto, aby znepekajovala spisovatele. Domnívám se, že zbytečně silně vězí v jejich duši vášeň psát. Avšak nebylo by zbytečné, kdyby měli, podobně jako umrlcí lebky ve "vanitas" dávných časů, před očima jako výzvu ku skromnosti ony červené a černé slídové kresby, přeludy i varování, ubohé runy vhodné pouze k tomu, aby zanechávaly vlhké a znepokojivé stopy na pijáku zchátralé paměti, jako kdyby rozmary mineralogie ohlašovaly nevyhnutelnou erozi každé psané věci.

NÁVĚSTIDLO

Zprvu vzhled překvapivě vícebarevné kaligrafie. Prostírá se ve středu kříšťálové desky, do níž zabloudila. Připomíná čínský znak velkých rozměrů, jeden z těch, které jsou malovány na hedvábí širokými tahy hustého a matného inkoustu, olejovitého a organického jako výměšek hlavonože. Klamné zdání znaků, opuštěných zbytků retrakčních obrazců, nejsou v nerostné říši řídkým jevem. Možnosti rozvětvení jsou omezené a rozvětvení samo - zdá se - nevymyká se pravidlu: připomíná některé glyfy ze vzdáleného slovníku, ale k žádnému se nepřibližuje doopravdy. Většinou se skládá ze základních trámců, ze stříšek a ze stojanů; mohlo by se ovšem právě tak dobré skládat i z kotlíků s křivými nožkami a cedulí přibýtých na kůl, anebo ještě z vidlí, motýček, mříží, rámů. Patří šmahem k liliptánskému a písmovému repertoáru chrámů a zahradnického nářadí; jejich více než paděsát tisíc figur zdvojuje a miniaturizuje neko nečnost námětu světa.

Znak nebyl nakreslen rukou malíře nebo písáře. Nachází se v ohnisku křemenného plástu, kde je zasazen do průhledné vrstvy jako doprostřed opatrne zmáčknuté květní koruny. Vypadá to, jako by

srostlé hranoly byly rozehnány emblémem, který je odstrkuje stranou a vráží do nich. Prchají a vyčerpávají se v podobě krátkých a slézových jiskerek jako korunní plátky jiřin. Jejich přísná soudržnost tím není postižena. Přitulené jedny k druhým, spojené bez tmele, dokonale lícující, neponechávají mezi sebou sebemenší prázdnou, jako kdyby tam měl vzduch zakázáno pronikat. Kompaktní a pomatené kříšťálové jehlice znázorňují nemožnou paniku úžasné a neporušitelné substance, která se chvěje jedině na světle.

Útvary připomínají vyzářování křemene, když rozvíjí v krápnících jiskřivé slunce kolem jádra z chalcedonu. Zde však coby střed nebo stvol, odkud vše ostatní pučí a síří se vůkol, je stavěna na odvíd absurdní složitá a nepravidelná kresba, která se při prvním pohledu nezdá být s to přivolávat, ani dokonce dovolit sebemenší přirozený nebo harmonický růst.

V srdci nehybného zmatku vidíme nepochopitelnou ingerenci, jakýsi podpis, nápis na stéle, nebo naopak škrtnutí; snad strašáka navlečeného do jakýsi hadrů; nebo lépe: pohyblivá ramena prvních telegrafů. V každém případě to nejsou, jak se mi zprvu jevilo, rázné tavy štěctce umělce jistého si svým zápěstím, ale spíše drsná, nevyrovnaná mozaika, přiblížná juxtapozice prvků stejné podstaty a sprízněných tvarů. Jednou se hrubě sestavené řady setkávají, aniž by se téměř dotýkaly, podruhé se zdá, že jejich spojení zajistuje čtyřhranný čep. Jako by se také překrývaly a splývaly tam, kde se kříží ony drobné kalcitové slabě zbarvené obdélníčky, z nichž jsou udělány.

Na chvíli vsazují do prvotního zmatku rudimentární intarzi. Letmé, ledabylé odstíny, které kloužou nebo se vznášejí jako mlžné chomáče nad vodní hladinou. Chudokrevné zelené, zimomřivé fialové, fádní kopty, samé ztlumené a pomalé barvy. Je to přírodní vitrail a v srdci kříšťálu, který nikdy neukazuje sebemenší kresbu, jsou výrazně rozesety rodící se drahokamy.

Kameny zavěšené ve svém gelu, přeludné trámce spojené silnější šíkmou traverzou, která je přelomena ve dví a jejíž druhý segment je dvakrát delší než první a víc zdůrazněný; uprostřed horního břevna a nad ním, jakoby odfouknutý doleva neodolatelným a tajným poryvem větru, se týčí jakýsi vrchol, apex neurčité barvy; téměř rovnoběžně, zavěšen na dolním základovém trámci za jeden ze svých vrcholů, je prázdný trojúhelník, nika po zrušeném prizmatu, otvor ostrý ze všech stran a se zelenavými okraji. Skloněn na pravou stranu, vypadá jako replika horního apexu. Dovršuje skladbu zároveň jednoduchou i nepředvídatelnou, jejíž riskantní rovnováha a vzácná střídmost vzbuzují onen dojem kaligrafie, který mne nejdříve upoutal. Stopa zanechaná na sítinci zmízelým papírovým drakem.

Takovéto okénko může vést jenin k úsvitu nebo do zásvětní noci. Zesiluje matoucím způsobem tajemství celku. Čirost okna, náhlá nepřítomnost hmoty zdůrazňují to, co je na celkovém nákresu přiblížné a nejisté: tavy, které učedník musel znova a znova začítat, než dospely k cíli, a u kterých použil několik inkoustů, několik štětců. Nevyhnul se ani zateklinám, ani opravám. S vyplazeným jazykem namaloval řady hůlek. Takové nedostatky budí dojem intervence čehosi chvějivého a citlivého, ale také dobrodružného a nešikovného, oproštěného zároveň od slepé pohody krystalu i troufalé drzosti génie. Zkoumám dílo nádeníkovo; dílo dvojsmyslné: mezi minerálem a životem.

V plástu potupeném úhly a bičovaném barvami nic neslevil minerální lesk ze své nesmlouvavosti. Neměnné, stálé světlo zaručuje neporušitelnou stabilitu. Přesto se zrodil obraz, osobní peripetie zasadila do nepřítomnosti jasné, nádherný a ledový obraz, který jí odpovuje.

Zázraky jsou vzácnější, než se zdá. Velké bezbarvé krystaly jsou příliš často odkalovány, příliš často destilovány, byly tak tvrdě očištěny, že se v nich rozhodila dokonalá vyrvnanost. Nenalezneme

v nich ty vrstvy, zlomy a rozmanité kazy, které zaplňují svými náčerty méně sourodé substance. Mlhly, rouna, chaluhy, zsinalá plazivá vegetace, mořské houby vlasatice, přichycené ke svým podstavcům, mohou bezpochyby pokořit nebo zpustošit jejich podivuhodnou průzračnost. Není tu však nic než vpády a vméstky, hubené kořisti a střídme urážky, jen vzácně vážnější hrubosti: lepra, karies. Nikdy však cizí symbol drze usazený v srdci nedotčeného nerostu, úplný, přesně vymezený, do sebe uzavřený, vyhlašující původ, tituly a slávu legitimní mocnosti. Kalcitová značka vepsaná v nejodbojnějším světle prokazuje jeho prvenství v čase a obrací v jeho prospěch podřízenost. Křemenné jehlice se pouze srazily kolem nerostu a přinášejí mu v hold čelenku z holých plátků.

Opačné pak se erby a výšeští štíty přirozeně tvoří ve skrýších, kde vychládá ještě těstovitá hmota. Inhernosti vystupují, rozevírají se okraje jako rty, rozvětvují se nebo hvězdicovitě popraskávají pukliny, jedna po druhé se usazují vrstvy rozdílných hustot a kontrastních barev. Tisíce a tisíce erbů zůstávají v záloze uvnitř drůz. Každý obrazec je výsledkem jedinečné rovnováhy, jež odpovídá zvláštním okolnostem jeho vytvoření. I ten nejmenší detail je závislý na substanci a na historii podkladu, kde se zrodil.

Zajisté, žádný z obrazů není odpověď na nějaký záměr. Jsou pouze náhodným výsledkem příležitostí, které stejně jako záměry mohou trvat a které se především už nikdy nestanou tím, cím už jednou byly. V tomto ohledu plody tíže a náhody předjímají lidské básně a obrazy.

Zdržím se ještě chvíli u znaku osamělého v hukotu prizmat. Nakažen necitlivostí kamenů, připadá mi, že téma vše, co jest lidské, se pro mne stalo něčím cizím. Ne snad, že bych se byl zatvrtil, avšak dnes se mi stává častěji než dříve, že se cítím jen malinko odlišný od kterékoliv danosti světa. Jako vyhnanec náležím k rozsáhléjšímu království. Jako náměšiňák spadám pod jiné světro. Navykám si na rozšířený slovník, který nesestává jenom ze slov, ale z každé neočekávané šťastné věci, kterou vesmír u mne zapomene nebo přede mne položí a která, příliš krátkodobá nebo příliš proměnlivá, nemohla dostat jméno. Neudívuje mne již, že figura původem z pradávna mimicky napodobuje nys, o kterém vím, že je nositelem bratrské myšlenky z doslechu, ostatně kulhavé a neúplné, a tedy stejně jako veškeré úsilí vynaložené k pochopení nesmírnosti, která nás zahrnuje. Vzpomínám si, že ve vycíslitelném vesmíru neodvratně existují odrazy forem. Když případnou na některou z nich a když ji, k svému překvapení, poznávám tam, kde jsem ji nejméně čekal, mohu si nakrásně připomínat, že koincidence byla nevyhnutelná, a přesto cítím, že mám o něco blíž k nedosažitelné intimnosti věcí. Není mi neznámo, že tu jde sotva o něco víc než o hru na slepou bábu, kde (jak vím) tápu a jsem víc než poloslepý. Nakonec z toho pocitují více šestí než odevzdanosti. Vidíme-li toho najednou příliš, vidíme špatně. Kromě toho odnětí jednoho smyslu podporuje ostrost ostatních. Těžím ze slepoty, kterou se učím používat. Nutí mne být houzevnatý a opatrný. Dbám o to a každý pečlivě objevený záchytný bod mi hlásuje poetickou slast.

ŽIVÝ KRYSТАL

Připadá mi, že mám před očima zavalitý konec zářivé varhaní písťaly. Hledám jazýček. Nízká široká křemenná jehlice se uzavřela, sotva se vůbec vytvořila. Její kvapný mezník se liší od obvyklé pyramidy. Neukazuje onu centrální špiči, kde se sbíhají a kulminují, vzájemně si ustupujíce, boky prizmatu. To bylo šikmo seríznuto hned po svém zrodu, přesně pod tou úrovní, kde by se jeho dosud rovnoběžné stěny začínaly zakusovat jedna do druhé, vylučovat se dříve, než by všechny zmizely v bodě, který je spojuje i anuluje.

Nenormální řez vytváří nakloněný šestiúhelník; přední podstava je nejšírsí, potom se obrazec poněkud rozvírá krátce před tím, než se opět mnohem víc sevře, takže na vrcholu je strana uzavírající obrazec nejužší ze všech. S lehce zkosenými hranami vychází vstříc zkomolení. Neviditelná a lesklá šíkmá plocha zaujímá jako šíre a slavnostní, silně zešikmené zrcadlo témař celé průčelí krystalu. Rozpoznávám přes ně svislé hrany jehlice a drsnou plochu tvorící její základ. Je rýhována vodorovnými čarami, stejně jemnými a hustými jako tenké a precizní lamely žaluzií, které by paradoxně měly za účel bránit stínu proniknout do zářivé pevnůstky. Někdy se však lamely roztáhnou a strpí mezi sebou širší mezeru. Není to však stín, čemu dovolují vstoupit, jak jsem se domníval, ale prudké, bězejší světlo, jež to druhé předstihuje a prozáří.

Zcela nahoře, tam, kde končí, vztyčil krystal bezbarvou průhlednost nad firnovými splazy hlušiny, z nichž zůstane záhy jen pávloček, rychle rozpoštěných v nové průzračnosti.

Průhlednost však není totální. Nedosahuje dokonalé naprosté neprůtomnosti, kterou si žádá její povaha. Oplývá střídavě tmavými nebo stříbřitými ploškami podle toho, jak pohlcují nebo odražejí světlo. Zázrak spočívá v tom, že tyto drapérie zůstávají stejně dvojznačné jako prostředí, v němž jsou pověšeny. Pod tím či oním nepředvídatelným úhlem nechávají volnou cestu pohledu, aniž by proti němu postavily sebemenší blánu, sebemenší zrcadlový amalgám. Dokonce mizí sám jejich obrys, který by byl umožnil vymezit místo, kde zasvítily a odkud znenadání zmizely. Zato se v protisvětle projevují jako nějaké rezervované clony, jejichž cary jsou současně i černé i blýskavé. Vypadají jako cizí tělesa, kovové trásky plující a pomalu se potápějící, odražející se a jiskřící v proudu, který je unáší a jejž nevidím.

Jindy jsou zase bludné cary naplně osvětleny. Nabývají tím témař nesnesitelného trptytu rtuťových kapiček uzavřených mezi dvě skleněně destičky. Přesto jsou i nadále neprůhledné, tentokráté tím, že tolik oslní.

Postačilo, abych lehce pozměnil orientaci krystalu. Skvrny vzplály, zhasly. Jak bylo jejich vzplanutí náhlé, tak je i jejich zhasnutí okamžité. Podle úhlu paprsku, který na ně dopadá a který nechávají projít, který pohlcují nebo rozptýlují, jsou přítomné nebo nepřítomné, matné nebo planoucí. Paprsek je zjevuje, aby je vzhápět smazal. Propůjčuje jim druhotnou občasnou průhlednost, z níž čerpají svou kouzelnou moc.

Záhada takového pasti na světlo není proto ještě vyřešena. Pozornější zkoumání ukáže, že zázrak není způsoben nějakou příhodnou geometrií, ale podivuhodnou sítí z neznatelných ok. Na jedné ze stěn křemenného krystalu se zdá ubíhat vlas, tenká, témař imaginární čara. Za tím jí rozvíjí v hloubi krystalu nehmotná klenba, jež je utvořena z chvějících se bodů a jež se prohýbá a vlní jako prapor a na protilehlé straně dospívá k dalšímu ideálnímu vlajkovému lanku, které prozrazuje její tajemství a označuje její konec.

Na přízračném lanoví jsou zavěšeny nehmatačelné šerpy, které zadržují ve svém tuhu snopy a jiskry. Stejným způsobem vězní pavučiny několik hodin po vyjasnění kapky z rychle přeháňky. Zde jsou jezera témař věčná a diamanty se neustále znovu rodí.

Tím jsou takové jehlice bohaté na nečistoty, na závoje, na opary, na tajemné rozštěpy, které v tichu minerálu dávají znít činelovým úderům světla.

Pravda: takovéto krystaly nedosahují absolutní průzračnosti, v níž křemen nalézá svou studenou znamenitost. Není jim vlastní lhostejnost, ani témař nepředstavitelná kumulace vlastností, které vytvářejí neznicitelnou průhlednost. Posláni duše, prázdnota, odreknuté usilování, a to vše shrnuje svolné ztroskotání.

Však se také tyto snětivé průhlednosti více dotýkají bytosti, jež je sama o sobě kolísavá a nečistá. V jejich rezervaném gelu člověk

sleduje, jak odchází závratný vzestup. Zasnívá se před vzdouvajícími se prapory roztrhanými na kusy v jinovatce a třptytu jejich zlatohlavu. Dívá se na roztesenou pečet' kosatce zdobícího sloupořadí a balkóny pompézního empyrea. Do pevné čirosti kamene jsou zasazeny plameny, zůstávají tam zapíchnutý trásky. Rozvinují se tam drapérie polárních září a rozevírají se ledové okvětní koruny. Zasypané a zchromlé v srdci velkého prizmatu, do něhož jsou uzavřeny, jehlice vystrkuje osobité hrotu a se slávou rozmnožují nadpočetné odlesky.

Věčnověký lomoz sestává pouze z přeludů. Rozpustilé posvícení udílí abstraktnímu, dvojnásobné mrtvému nerostu rušný shon života, povrchní mimiku, v níž se stravuje dokonce až u člověka. Ani ten nejroztržitější se nemůže ubránit tomu, aby tím nebyl dojat.

KALCIT - SCHODIŠTĚ

Velké romboedy kalcitu: průsvitné jako křemen, šikmější než kampanila v Pise. Jejich nakloněné krychle působí podivným dojmem lability. Ve skutečnosti leží na kterékoliv své stěně stejně lehce. Nicméně v duchu vzbuzují neustálou předzvěst bezprostředně hrozícího, vždy však odloženého pádu.

Do neotřesitelnosti par excellence vnášeji falešnou hrozbu. Krystal vrávorá všemi stranami najednou. Každou svou hranou klopýtá a padá dolů. Je z každého úhlu pohledu nerovnostranný a viklavý. Rozhárané plochy aduláru jsou na konci lépe kompenzovány: hrotitě svazky šupinovitě se překrývajících trnů, které si však alespoň odpovídají a vyvažují se.

U šikmého kalcitu se stává, že některý krystal roste stupňovitě, jako by se šplhal po žebříku, jímž je vlastně on sám. Někdy se i rozšiřuje, jako by načínal čtyřbokou věž, dvojnásob ohroženou ve své rovnováze, nepochybě masivní, ale jejíž sklovitá podstata prozrazuje její křehkost. Spíše než věž je to podstavec; anebo popraviště?; v každém případě tribuna, na níž je třeba vystoupit.

Do hmoty soklu jsou vytěsnány gigantické schody. Pouhými dvěma dlouhými kroky vyčerpaly celou šířku průčelí. Skončily by v prázdnou, kdyby tu nezůstala tenká stěna a neizolovala je od něho. V následující vrstvě je zřízeno druhé schodiště. Dosahuje témař až k vrcholu krystalu. Lze si ještě představit třetí. A po něm další. Závratná představa nekonečného vesmíru črtá do bledého kamene svou propastnou mohutnost, svou rekurenční moc.

Druhé schodiště je s prvním sice rovnoběžné, ale silně posunuté. Třebaže je nic neodděluje, není možné přecházet z jednoho na druhé, o tolik jsou vnitřní stupně umístěny výše nad předcházejícími. Sledují sklon prostoru, do něhož jsou vepsány. Jsou stejně šikmé. Zbytečné zdvojení nezměrných schodišť vyvolává tíseň. První končilo nesmyslně v polovině výšky zdi. A tam začíná to druhé, na protilehlé straně, neméně směšným způsobem: nic neumožňuje se tam vyvihnut.

Celek je pro ducha urážlivý. Poslední schody vedou na širou plošinu, o něco nižší než hřeben hradeb. Ty ohrazují vězeňský dvůr. Je holý a uzavřený a otevírá se pouze tolik, aby uvolnil průchod přistupovému schodišti. Zdi o nestejně výšce vytvářejí rovněž obrovské stupňovité ochozy. Ten zadní, nejdélší, je v polovině přerušen proláklinou úměrnou ostatním tak, že koncová terasa budovy figuruje jako poslední monumentální schodiště, jež zároveň dovršuje celou stavbu a splývá s ní. Musíme uznat nespornou skutečnost: celá budova není nic jiného než ryzí, totální schodiště, bez pater a bez smyslu, tak, jako je vítězný oblouk absolutní bránou, otevřenou do otevřeného prostoru.

V podobné architektuře je všechno zavádějící, scestné. Zdá se, jako by nějaká neomylná zlomyslnost zvráceně pokazila i ty nejmenší detaily. Úhly nám namouvají, že by měly být pravé, anebo že jimi byly. Všechny jsou však o něco ostřejší nebo o něco rozevřenější

než pravé. Od tohoto jedinečného materiálu očekáváme, že bude průzračný: je však zatemnělý rozreděný inkoustem, jako by min rálem proběhl nějaký hlavonožec.

Výhled z pozorovatelny je zraku paradoxně uzavřen, s výjimkou té jediné strany, kde je nadbytečný, ze strany, kudy by sem nemohla vystoupit žádná strážní hlídka, neboť stupně tam vedoucí nejsou schůdné. Při pohledu na tolik závad a předstíraností vás napadne, že romboedr je špatně orientován a že by postačilo jej poootočit, aby všechno v něm vypadalo srovnáno a konečně takové, jaké má být. Dochází však k opaku. Situace se tím ještě zhoršíla. Monumentální schodiště zavěšená na stropy mohou nyní používat už jenom návštěvníci z druhého světa, s obrácenou gravitací a pohybující se hlavou dolů.

Snění, ještě na chvíli zostrující svou arbitrární pravomoc, evokuje jakousi babylónskou věž, postavenou na jiné planetě bytostmi nemajícími nic společného s člověkem. Řeklo by se, že byla postavena proto, aby dosáhla až k odlišnému firmamentu, anebo s takovým záměrem, který není s to pojmut nejen spekulace, ale ani dokonce imaginace bytostí nadaných rozumem. Pochybňá struktura, sama o sobě celá převislá, není nic než vratkost a vyzývavost. Vesmír je široší, zahrnuje v sobě prizmata křemene, leskle šedé kostky galenitu, ozubená kolečka markazitu; obsahuje i spirálovité konce listů kapradin, zvolna a přepečlivě rozvinujících živé krajkoví podobné svazkům dendritů, které rozvíjejí v kamene své husté a mrtvé listí. Svět, jenž je všude rozmanitý, odhaluje všude nějaký rád, hrubý nebo jemný, zjevný či skrytý. Výpočet odkryvá jeho hospodárnost. Ještě před ním, vlivem přirozeného spolčení, vytušil duch jeho nevyhnutelnou znamenitost. V této pánonitě a difúzní geometrii vyvolává nakrivo sedící krystal pohoršení. Podněcuje uvažování, aby je mohl lépe zklamat. Zdá se dávat najevo, že existuje hranice pro lidskou schopnost pořádat analogie, artikulovat zákony, redukovat neslučitelné. Jistěže, je nekonečně mnoho věcí nesrozumitelných: ty, jež vypřývají z náhody, z rozmaru, z pomatenosti. Není také rozumné v nich objevovat nějaký smysl. Zrodily se z chaosu a zmatku, nikoli z nějakého kodexu. Duch je pouze povinen poslat je zpět k jejich finální bezvýznamnosti rychle praskajících bublin.

Falešný tón kalcitu naopak znepokojuje, nikoliv proto, že taktně a jemně zesměšňuje základní stabilitu, ale naopak kvůli všemu, co v něm přetrvává z důmyslného uspořádání spojujícího symetrii a růst. Záladný krystal přesvědčuje o blízkosti nerozluštěného sousedícího vesmíru, který rozšiřuje své enklávy až do oblasti, o níž jsem se domnival, že tam je inteligence v souladu s přírodou. Jako v zrcadle jsem poznával své rytmus, své slabiky, své mezery i své okliky. Objevoval jsem, že jsem utkán ze stejněho přediva; pokorně i s nevyhnutelným rubem pokory - pýchou. Je tu však tato neforemná, dráždivá a účinná struktura. Vím, že výpočtem bude nasáta do subtilnější uspořádaného rádu. A tehdy se objeví nová překážka a pak další rád, ještě komplexnější a způsobilejší ji vyřešit. A tak dále, až do nekonečna; stejně jako před chvílí ona schodiště, o nichž jsem si pod vlivem kalcitu představoval, že se vynořují jedno po druhém..

Nastal soumrak. Už sotva rozeznávám křivé stěny, potrhlé schody, kde začalo mé snění. Fantasmagorie bere krátký konec. Na rozdíl od mnoha jiných potřebuju světlo, abych ji v sobě udržoval. Sen je často milodarem od záře. V rodící se tmě se kalcit zase stává tím, cím je. Přestává se mi jevit jako věž v Pise nebo věž babylónská. Jeho pomatená schodiště se již nezdají spřízněna s těmi, které nakreslil Piranesi: jsou to jen trochu podivné puklinky, o nichž vydávají počet zákonů vévodící tvorbě krystalů. Obdivuhodný minerál, který si temnota pomalu bere zpátky a který mi pomáhá, mně domýšlivému, uvědomit si míru mé invalidity. Nejsem o nic méně než on

zkřivený a kostrbatý. Postupuji vpřed mezi svými kameny, s páskou na očích a jako paralytik, opíraje se o dvě hole - a ty nestací.

KAMENNÁ SŮL

Průsvitné solné krychličky se vrší do tuhých staveb: jako činžovní domy, jejichž skleněné byty strnuly ve chvíli, kdy je začínalo rozhánět pokojné zemětřesení. Byly navrženy kvůli hospodárnosti konstrukce - hle! už jsou roztroušeny. A přece je lze, díky jejich přirozenosti, klást všemi směry, jedny vedle druhých. Tak, jak jsou vyrovnaný, sestaveny a na sebe bez mezer navršeny, rekonstituují spontánně nevyhnutelně shodný, přímočarý, podlouhlý nebo čtverhranný obrazec, plynulou a mnohonásobnou nepřekvapující podobu sebe samých - podobu témeř tautologickou.

Okázalá panika přiměla krychle, aby se v nepořádku rozsypaly, jakoby rozestoupily a vzdálily od sebe. Každá z nich přestala růst v tom okamžiku, který uznala za vhodný a v němž byla nejdále, aniž se odpoutala od svého kořene. Každá se přidržuje ostatních, a přitom k nim nelze všemi svými stranami, dokonce ani celou plochou některé ze stran. Jedny krychle ustupují dozadu, druhé přečnívají a odvážně vystrkuju balkóny až na hranici zřícení. Vystupují odevšad a do prázdná zavěšuj kaskády pravých úhlů. Hra rovnoběžných výběžků a na sebe navrstvených ploch opakuje, ilustruje neměnné čtvrcení dělící abstraktní prázdnnotu. Ony tři skloubené kolmice, které určují každý pravoúhlý trojhran, udávají polohu každého bodu v nesmírném prostoru, přesně tak, jako se v nesmírném prostoru každý obdobně vystrojený bod stává středem nelítostné organizace. Vytrvale prohlašuj osudovost vnímatelného prostoru, v němž se zdají z přemíry strohosti vylučovat dokonce i nakloněnou přímku.

Zůstává jedině mržka do sebe zapletených těles. Podle zákona krystalů se lehce prolínají, vnitřní hrany jsou zrušeny, zmizely ve své vlastní svítivé substanci. Smazává je tak, jak by to učinila jejich průhlednost v srdci bájněho ledovce.

Krychle se bok po boku s dalšími krychlemi rodí a rozvětvují jedny přes druhé a rozkvétají v záhy přerušených arkýřích. Neslouží nicemu, leda připomínce přítomnosti pravého úhlu neustálým kooptováním úhelníků a blesků.

Solná schodiště: krystaly lépe sedící než jehlice křemene, jejichž keře se zvonovitě rozšiřují a otevírají jako pérové čepele indických dýk. Jejich konce jsou hrotý, které nic nemůže prodloužit a které nemohou nic podpírat. Krátké obelisky, které kontrastují se stupňovitě posunutými základy, kde masívni prvky nekonečně přivolávají bratrská tělesa, neuspřádané krychle tvorící podivné vroubkované ledovce.

I když jsou oddělené jako kartuše na rodokmenu nebo jako ty, které v slavnostním textu izoluj faraónovo jméno, zůstávají solné krychle spořádané a solidární. Nadále rozhlasaří privilegované písmo, jež odměnuje jejich přímočarost. Nemačkají se na sebe nazdařbůh, neporušují svou urozenost tak, jak to činí krystaly kazivce, které se vynořují z jaloviny jako sevřený chaos z pyramid o třech stejných stěnách, což je vše, co lze zahlédnout z jejich zapuštěných útvarů. Zůstávají dobré viditelnými, dobré čitelnými krychlemi, stejně celistvými a poznatelnými jako rakvičky těživce, šestiúhelníky turmalínu či skalenoidy a kopí kalcitu.

Táž nepřející a jednoduchá figura, kterou moduluji pouze sousedící formáty, kterou nic nenaruší ani neskláni; táž do sebe uzavřená figura; aby ji uzavřel, osmrkát se opakuje vždy stejně vzdálený, identický a nestranný úhel, bez pomalosti či přízně. Podplacené úhly začínají teprve až po obou stranách její svislice; s nimi i odstín, rozmanitost. A přece z toho huberného zdroje, o němž bychom řekli, že je odsouzen ke mdlé neutralitě, těží kombinatorní umění bezpočet profilů, světelné propyleje, jiskřivé mastaby, pobořené zdi, rozestouplé šachovnice, jejichž jasná pole již nedoprovází střídavá

tma, jako by byly temné dlaždice vyobcovány a shromážděny v galenitu, aby tam vytvořily, střídavě matné a syté, šachovnice noci.

Jakým tajným odstoupením je zaplacena takováto dokonalost: prostota světla zmrzlého do podoby čtyřúhelníkových lešení, průzračná hmota tak sublimovaná, až vnučuje představu nehmotnosti. Pokud jde o mne, o písek a bahno, o usazeninu připlavenou mně neznámou řekou, jsem naplněn obdivem nad znamenitostí jakéhosi chloridu, souboru divů uvízlého na břehu netečnosti. Houževnatá bajka témito krystalům nicméně připisuje původ života, první vzplanutí, první zasvěcení, onu nepatrnou netrpělivost, jež ohlásila novou říši stejně jako lehké vrásky, šedivé znamení oxidace a otřesy na povrchu kovu, když se v okamžiku varu zachvívá v tyglíku.

Ani žár hořáku nemá moc roztavit krystaly křemene. Máme-li rozbít některý nerost, potřebujeme obvykle obyčejně alespoň kladivo. K redukci přesných krychliček soli stačí vlhko. Otujuje jejich okraje, jejich zkosení. Nejnižší stupeň vlhkosti je pokoř. Znetvořuje hrany a úhyly. Činí je křivými a neurčitými, bere je od bystřinami oválených oblázků, které nemají být ani hřbet. Pramének vody odnáší rozpustné pevnosti. A přece to nebyly žádné vějíčky ani přeludy, ale tak smělá předsunutá postavení, že nakonec postačil pouhý závan větru, aby je rozptýlil. Tak tomu je s každou extrémní a křehkou věcí. Za to, že vytušily život, že jej žily, nebo že hlásaly jeho evangelium, zaplatily tyto mnohostény, nejstriktnejší krystaly, prvním prvorozenským právem - necitelnou životností kamenů.

A nyní sůl: koření slz; živá předtucha života na rtech; v paměti nedávno zrozených, nejistých bytostí podezření, že kdysi byla v moři zdrojem jejich prokletí a jejich nákladné slávy.

Ještě méně konzistentní než talek i než ty nejvíce sypké látky, které se rozplývají v moučku nebo se završují v pylu; měkčí než grafit, který stačí setřít pouhý dotyk; drolivější než slída, než sádrovec a než každá hornina, která odprýskává v papírově tenkých lamelách; sůl, ještě křehčí, vydaná na pospas vodní kapce, ochucená moku, kvasinka v oceánu, cosi podrážděného, volajícího po uklidnění; a také žádostivá a v extázi; sůl, jež přeběhla z nerostné pohody; míza i horečka; anonymní a nakažlivá; podněcovatelka nepokojů; v drsné kůře planety, za fasádu obkladu ze světelnych dlaždic, možná dosud ještě vzdáleně protiny toho, čemu se bude později říkat emoce, malicherného, vratkého způsobu nikoli jak existovat, ale jak pocítovat bodnutí existence.

Kdo - nebo co - mi naočkoval ono šílenství, že závidím kamenům? Jsem chycen do pasti, zhypnotizován, nemohu dělat nic jiného, jako ten, jenž pronásledován naráží v slepé uličce na závěrnou zed'.

Obrácena k životu, renegátská sůl opouští přísnost paměti zásvětí. Tento vrak vyvržený na pochybný břeh připlouvá ke světu kruhu a cyklu, opotřebení a nesnadného umírání, pohlaví a nesváru. Přináší věnem totéž povzbuzující koření, které v matečných louzích oceánských hlubin dalo rozkvěsti rosivkám, jejichž růžice jsou pravidelnější než růžice nad portály katedrál; trnité koulím mřížovců, které jsou exaktnější než Platónovy sny a které ve svých neklamných symetriích vězní v provizorním gelu ferment, jenž touží a spečhá z něj utěci.

Celý příběh života je jen mrknutí řasami; vdechnutí olemované látky, která se roztahuje a smrští; chábé usilování, které již omrzelo vymykat se původní geometrii, a které nicméně očekává, že v ní opět nalezně odpocínek, poslední a nejhlubší strnulost.

Která to začínala říše, kde pravý úhel, ten Nehybný, nebyl již pravidlem, ale zázrakem? Tam není nic, co by nevyhlašovalo vady a křeče vrťkavé vlády, bolest, slzy v slzní jamce plné zředěné soli, zapomínající na nádherné krystaly z dávných dob, obraz vyčerpávajícího zákona, který od této chvíle žádá na každé bytosti, aby byla

úsečná a neúplná, jako jsme my: napříč geny a chromozómy věčnější než klidná.

ZRCADLOVÝ HEMATIT

Na zemi je telurické železo vzácné. Téměř vždy je hvězdného původu a nalézáme je zřídka jinak než jako spadlé z vesmíru. Planeta zná železo jedině v podobě kyslicníků, z nichž některé jsou krystalické, jako např. osmistěny magnetovce nebo zrcadlový hematit silného kovového lesku, jehož prach je krvavě rudý (je to blízký příbuzný krevele). Některé krystaly ve tvaru nerovnostranných šestiúhelníků jsou tabulové, ostatní jsou jehlanovité. Vystřukují z hliny mnohosteny o silném obsahu, mnohosteny, jejichž hladké, černé a jiskřící plochy odražejí světlo jako žhnoucí zrcadla a dodávají krystalu hustotu noci. Strmé stěny dospívají k rovinné ploše, již oživují záchravy - nepostřehnutelný střídavý pohyb moaré, hra odrazů. Je tam vykreslena složitá mřížka z tenkých čár, guillochos z dokonalých trojúhelníků, jejichž strany a úhly jsou naprostě stejné. Mají narůstající rozměry, jedny proti druhým jsou posunuty, ač jsou rozmištěny podél přísně rovnoběžných os. Občas se základna jednoho z nich rozevírá, takže jedna strana je prodloužena do témař závratného útěku. Dosahuje okraje šestiúhelníku a končí tepře s ním. Castěji ji zastaví základna stejnolehlá s první, ale rozsáhlýší. Vzdálená a neúplná je přerušena v přesně stejně perspektivě, kde byla přerušena ta druhá. Zahajuje novou řadu.

Tyto útěky rozvíjejí síť obrazců, kterým dodávají překvapivou dobyvačnou živost. Rovnoběžky vytvářející ostré úhly se natahují od některého středu, nebo se tlaci a spěchají, aby se k němu připojily. Vyznačují prostor rytmizovaný podle zřejmé úměrnosti. Přečinují přes plošinu, která ukončuje mnohostěn, a rýhují postranní plochy ještě několika vypuzenými čarami. Tam se rodí nebo umírá rytmus trojúhelníků pochodujících kovem jako vlnky šířící se po vodní hladině. Zde se však nemnoží kruhy, ale ježaté, popudlivé mnohoúhelníky, ani trochu pružné a snášenlivé.

Ústřední motiv se mění. Stává se, že dva shodné trojúhelníky, jejichž základny jsou protilehlé, se prolínají svými vrcholy. Vytvářejí tak profil někdejší hračky zvané diabolo nebo podobu dávných osudových přesýpacích hodin. Kresba nachází na okrajích pole odevzdu ve sledu vlnek, který ji opakuje a zvětšuje.

Uprostřed vrcholící plochy, jako erb na nezvratné pečeti, vibrují čáry překrývajících se neskutečných, leč precizních pilových listů, řady trojúhelníků zároveň dokončených a otevřených. Jejich neomylná síť se zdá ohlašovat, že ve svých okách vězní tajné a strašlivé blesky. A vlastně mnohem víc než jen blesky: pravidlo, základní obrazec.

Krystal hematitu občas končí stupňovitou pyramidou, skoro úplně zploštělou, mající blíže k baulským závazím než k Džóserově hrobce v Sakkáře. Ale na tom nesejdete. Všude je táz podzemní a rozhodná svrchovanost, kterou znovunalezl, nebo o které se domnival, že ji vynalezl, Eukleidés či Pýthagorás. Všude vládne táz abstraktní rigoróznost, iží se člověk sdržuje s Bohy, které si vymyslel, aby za ni ručili.

Tolik si namlouvá, že jeho invaliditě nepřísluší považovat se za původ a za záruku bezúhonnosti. Hledá vnější záchytný bod a odmítá jej objevit v oné přírodě, do níž je on sám zařazen. Poznává ji pouze svou vlastní hloupostí: vnímá ji jako citlivou, nejistou, váhající a smíšenou; jako kořist vydanou na pospas náhodám, omyleům, rozcestím. Vzadu však přetrvávají neměnné festony jehlanovitého železa.

Na trojúhelníkovém komolém zkosení (slunečním, nikoli nočním) vzácných pyritů se objevuje stejný motiv: rozseté nepatrné trojúhelníky, spořádané rozptýlené do větších trojúhelníků, které jsou samy diskrétně sporadicky roztroušeny v hlavním trojúhelníku. Ve všech

případech je kresba absolutních úhlů taková, že pochybujeme, že by se řemeslné zručnosti kdy podařilo vyrovnat se její spontánní dokonalosti. Je to přírodní etalon, který žádné kružidlo ani optický úhlopříček ani rafinované přístroje té nejdůmyslnější goniometrie nejsou s to dodat. Zde jest původ; zde jest model. Clověče, poznej své zaostávání, svou závislost. A věz, že nosíš v sobě, stejně jako je to v každé věci, v každé existující bytosti, vepsanou univerzální šifru, byť by byla z více než tří čtvrtin smazána.

POSLEDNÍ ŠTÍT

Kámen velikosti, barvy a tvaru ořechu para. Jakýsi čtyřstěn. Na jeho jediné hladké ploše lze vidět zakřivený trojúhelník, jehož drsná kůra nemá témař žádnou tloušťku. Následuje přerušovaná bordura z blankytných teček nanesených špičkou štětce. V průvodu za ní následuje bezprostředně širší lem barvy fosilní slonové kosti. Po jeho matné bělosti jsou rozsety nepatrné šarlatové květy. Méně vnitřitelné tmavé skvrny se místy rozplývají jako dým nebo jako rezavé stopy zanechávané na jemném prádle žehličkou. Poté přichází: cihlově červená stužka ve tvaru srdce, v jednom jediném bodě protnutá tmavohnědým moaré svítícím prchavým svitem; dál je ostře modrý proužek; dál pak návrat červenohnědý; pak tenké proužky matnější modré, stále tenčí a méně modré; konečně prostředek - zdrcené tratoliště, kde je všechna barevnost vyhaslá, utopená, pokorná a nerozdílná, necitlivá i k samému světu. Přirozený štít, menší než pšt a jednoduchý; prost erbovních předmětů a heroldských kusů; zírám-li na něj dostatečně dlouho, je to duše či obraz světa.

Co je duší či zpodobením světa? Po pravdě řečeno, cokoliv. Kdo si, komu se najednou zdá vesmír fádní, se odpoutává od svých tužeb a od svého vědění. Jednoho večera se ocítá jakoby osvobozen od lekcí a jizev, od cárů a redundancí života. Narůstá v něm velká únava a nabývá nové svědomosti; nezbývá, než abych jí podlehl stejně jako ti ostatní. Cítím se lehký; současně však neschopný nebo s malou chutí se pohybovat. Jsem odměněn za to, že opouštím prázdné myšlenky, překážející emoce. Na to, co jsem se nedávno tvrdošíjně snažil získat, pohlížím jako na něco šálivého, neuspokojivého. Snad jsem i odsouzen, rozsudek je však také ulehčení: dává rozhřešení.

Bude-li se někdo usilovně dívat na nějaký předmět, jakýkoliv podstavec čehokoliv, pak mu tento předmět záhy dá hledanou odpověď. Míčky se vzdá všech zbytečných, jalových věcí. Je sám, je bezpochyby opuštěný, ale je také tím, kdo opouští, zatímco kolem něho pomalu houstne soumrak. Neví, zda se stává více odpoutaný díky větší moudrosti, či netečnější v důsledku menší zanícenosti. Kámen, když je to kámen, je pak pro něho (pro mne) shrnutím součtu dobytých vítězství a intimních bankrotů. Nehmatný nános, který zanechal, již s nimi nemá nic společného. Už je ani nepřipomíná a jsem mu vděčný za jeho konečnou diskrétnost. Oblázek s erbem nebo bez něj, průzračný a tvrdý krystal, se stává na několik okamžíků obrazem nebo ohniskem světa. Izoluje a vysvělká zoufalé srdce, jež se v něm zhliží. Svou esenciální chudobou obohacují mou novou, ještě málo usazenou chudobu, z níž stále znova upadám do banální bídy, ať již opulentní nebo sprosté - už mi na tom nezáleží.

Od staveb nebo průhledností, do nichž se zahloubávám, nedostávám žádná přesná důvěrná sdělení. Pokouším se zahlednout v těchto zrcadlech svůj odraz z dávných dob. Zkouším přiblížit se k oné prvotní sfragidice, jejíž pozdními a krehkými hliněnými figurkami jsme. Tyto nezřetelné modely fascinují momentální bytosti, které z nich hádají a tuší svůj osud.

Z francouzského originálu *Pierres réfléchies*, vydaného v pařížském nakladatelství Gallimard, Paříž, přeložil J. Vaněk.

Sejmout kartu

Jiří Koubek

Jakási co nejširší antropomorfologie zabývající se vyhraněnou nespecializací, lépe řečeno jakási antropologie na druhou, vyjímající nás z prokletí druhového determinismu, nás nutí k rozmanitým (i rozmarným) procházkám, abychom na **nalezených objektech** potvrzujících nezrušitelnou smlouvu mezi snem a bděním, podepsanou psychickým automatismem, ale i pocítovaných interakcích shledávali nejen jak "učená" a industriální výjimečnost chce tuto smlouvu násilně a marně roztrhnout, jakož i to, jak vnejší cesty se lehce mohou stát cestou uvnitř a naopak, přinejmenším. Ostatně, zvláště zde jsou hranice nebezpečně krásné proměnlivé a pohyblivé. Ale současné obsedantní a stupidní předstírání dospělosti, aby se odstranilo nepohodlí cest, co nejdůrazněji i v psychologickém plánu vede k pověření jak pevného a neměnného plotu, tak i k vyhnání imaginace pod kola automobilů, aby panující ignorace vůči realitě neztratila živnou půdu. Proto, chceme-li se vůbec někam dostat či dojít, musíme procházet objevovanou krajinou rychleji než jakýkoliv mechanický dopravní prostředek, což ve skutečnosti znamená jít pouze v rytmu chůze, a to není nic jiného než upozornění, že je nutno i v imaginativním plánu opatřit si pevné boty, které nedřou. Neodřené myšlení: tak vidím, přes všechny známé ustalující postupy, tu stále unikající svatojánskou mušku inspirace, která pevně naskočí vždy, když se začne v odlivu ega a přílivu id mísit antinomie rozumu a nevědomí, jako dvě co nejvášnivější těla. A proto je žádoucí, že i do "geometrie" krajiny lze přidat ještě jeden rozměr navíc, rozměr pocítované noetiky, a jedině tehdy si mohu položit otázku zbavenou jakékoli naivity, ale i trpné mlčenlivosti: kudy se vlastně chodí za skřítky?

Nevím, proč mě tolik přitahuje hory a kameny. Velice rád bych si tuto otázku zodpověděl, ne v tzv. smysluplnosti definitivních odpovědí, ale pouze ve směru, který nastolí více enigmatičtější otázku. Zdá se, že hory a nitro kamene pro mě symbolizují prenatálně založenou přitažlivost míst, kde se vrstvy básnické gnose zhuštují, až se navenek (směrem seshora) stávají neprůchodnými, a tak neustále hledám způsob či klíč, jak nepropustné učinit průlínčitým. A jak nevidět, že tyto vrstvy se otevírají pouze určitému mentálnímu tvaru.

Několik dní po zimním slunovratu, před koncem minulého roku 1987, jsem v severních horách opět stál na úpatí té hory, jež si ve svém jménu nese konec světa, a vydal se vzhůru do poledního přítmí v jemném a vytrvalém mrholení cestou, která začala v podzimních měsících daleko v podhůří, odkud jsem si přivezl modrý chalcedon v tvaru "zaječí lebky". V jiné poloze je to právě ted' vylíhlý černý noční motýl - jehož kuklu jsem od podzimu, se zemí, v které ležela, uchovával v papírové krabičce - jenž prvně podoben nejvíce děsivému živoucímu embryu, přes noc z malých zámků roztáhl veliká neporušená křídla, jejichž zbarvení dokládá už jenom tichou otázku: A jaká barva následuje za černou? Otázka, která mě

pronásleduje i v názvu této hory, do níž mě unáší rytmus chůze a na niž mi motýl vzkříšený uprostřed zimy nedává zapomenout. Ostatně, nedovedu si představit, že bych narůstající citlivost básnického hledání řešil pouze od psacího stolu.

Po několika hodinách cesty, stoupající příkrou a tichou samotou, jsem překonal vrchol. Teprve zde ležel ztvrdlý, svatomartinský sníh a opodál - v důsledku nedostatku sněhu, který překvapil i místní obyvatele - kousek pod vrcholem jsem uviděl volné břehy rychlého, nezamrzlého potoka. A kdo by odolal dotknout se jeho tekoucího zrcadla horkou dlani a doteckem se pokusit zachytit něco zevnitř, co jinak sděluje smysluplná láska. Což jsem učinil a náhoda mně dala, kameny rozsetými po dně, zpět jméno tohoto kouzelného zrcadla z pohádky o Sněhurce: Dračí potok! Vždy po několika metrech jsem totiž z ledové vody vylovil malé, trojhranné, čistě slonovinově zbarvené kousky vápence a jako by to ještě nestačilo, občas jsem nalezl i téměř průsvitný křemenný oblázek. Prostě **vše**, co bylo dole, zcela zjevně se přestávalo nahoru a skrylo uvnitř. Pouhé pootočení vodního klíče ukázalo, s cím se lze setkat. Jak se, tímto způsobem triviálně zaskočen, alespoň skepticky pousmát a nepodlehnout oponění směrujícímu lehce k vizionářské potřeštenosti, a přitom neodmitnout takto nabízenou výměnu mezi já a tím.

Zde už nejde o znalosti, jak je charakterizuje oficiální věda nebo podráží umění, ale o něco plně intelektualizovanějšího, poetičtějšího: jde více o jakési přesné (presně nepresné), většinou sice pouze tušené, oboustranné interakce mezi komplexem vědomí a prostorem, do něhož je vnořeno. Tyto dynamické vztahy, jdoucí mimo slupku anorganického či organického, svojí podstatou jsou statistickou normálností téměř neviditelné, a tudíž odmítané. Tyto vztahy, charakterizované jakýmsi vícerozměrným, multidialektickým mentálním polem (psychickým automatismem vynořujícím se z podstaty antropologické "konstanty", snad jinak řečeno), uvolňují intelektuální schopnost, která poukazuje k existenci surreálné a neporušitelné antropomorfní koncepcii noetiky, bez ohledu na vesmírnou či molekulární úroveň. Ano, surrealismus vytvořil vlastní poznání, které má bezesporu hluboké kořeny v tom, jak respektuje jistou tradici a podstatu, která od nepaměti prosakuje každou tvůrce, skrytou poetickou činností,¹⁾ aniž by nutně musela být gramotná.

1) Nejsem ten, kdo by se zde nechal nazvat "jenom" básníkem, a proto poesii přijímám do soustavy té noetiky, v níž nemá jiného smyslu, než vyvolat pouze onu citlivost, která je neoddělitelná od iniciace. A jestliže tato slova jsou nanejvýš pravdivá, jak doufám, tak nejdůležitější je, co je jimi v tomto textu zdánlivě "nesdělitelné", aniž bychom se dostali do bažin agnosticismu, a zároveň se nevyhnuli té "neurčitosti", s níž právě poesie počítá a která znemožňuje uchopit svět jako rozdělený.

Život také asi nezacíná až rozdelením jedné či spojením dvou buněk a nekončí smrtí, spíše je možným středem dlouhého řetězu nepředstavitelných výměn. A dá se tež říci, že právě proto existuje něco jako *noetickej princip*, který komplex vědomí převážně determinuje antropologickou konstantou v tom slova smyslu, pouze v tom slova smyslu, jak se ji pokouší charakterizovat surrealismus. Takto vytvářené vztahy nepřejímají nic jiného než určitý způsob surracionálního vnímání a svou podstatou jsou fixovány co nejvíce kolem nás. Vzniklé univerzální pole, tušené a hledané od nepaměti, ve smyslu jak fyzikálním, tak i mentálním (abych zachoval alespoň zdání mně odporné "srozumitelnosti"), prostorově zahušťované podle jistých, konkrétně iracionálních, kritických zón země, vytváří oblasti, kde se postupně odehrává na nevědomé úrovni to velké představení, jež nazýváme iniciaci, které se bohužel pověřcův chápě převážně pouze jako kulturní aspekt. Opakováním, v aktivním smyslu, téhoto cest, a na jiné úrovni sestavením jisté kolektivity, se zesiluje "rámování nebe a země", neboli jinak, transformace výměn.

Na jiné cestě, cestě mířící k mému stolovému kopci jako nit provlékající se ouškem jehly kvarcitového viklanu, jsem před páry týdny nenašel "nic jiného" než zamrzlé kaluže, které jsem si bezděčnou hrou rozdělil na oka (kulaté) a ryby (podlouhlé). Led nebyl nikde homoiotropní: tam, kde v sobě uzavřel vzduch, byl zrnitě bílý a tam, kde bez překážek promrzl až ke dnu, byl průsvitný. Vzniklé obrazy svým automatismem vytváření jako by předznamenávaly kaligrafii "čínského písma", které osvojeny lidskou rukou míří k téže

tušené podstatě (bez zneužití pragmatismem, který si z této kaligrafie racionálně vyjmí pouze abecedu). A proto nevidím příliš podstatný rozdíl mezi obrazy ok a ryb a tím, co zmůžeme na papíru či plátně. Snad jenom v zdůraznění, kam míří to permanentní, kaligrafické rozmytí tzv. realistickej (znehybnelej) masky; např. v Caillioisovi, kde se popisuje bylinné písmo: "což je technika nebezpečná, riskantní, odkázaná na náhlost a inspiraci. Tvrď se, že toto písmo rychlého spádu má »povahu větru« a že se píše lépe ve stavu opojení." Proto jsem na cestě k viklanu v okách neviděl "nic jiného" než savců placenty s různě vyvinutými zárodky: porod, který se odehraje až ve vůni deště. A jelikož je více než jisté, že nikdo v těchto hrách nemá a nikdy nebude mít svůj hlas jenom pro sebe, nelze než z příslušných nalezených znaků vydovit paradox obrazu, který vidí naše oči podle té matrice, o níž se např. zmiňuje G. Apollinaire v *Sličné rusovláse*: "Soudím ten odvěký svár tradice a invence / Rádu a Dobrodružství..."

A severní hora "bez" světla, kam se chodí jen tak mimochodem nejen za skřítky a pro dráčí zuby, tato vskutku *zářící* hora marnivě ověšená tekutými a průzračnými náramky, svými nesčetnými prameny řítícími se do údolí, nemá již dlouho také svůj hlas jenom pro sebe. V čínské *Knize proměn* je šest trigramů z osmi věnováno hlavním přírodním jevům. Pátý trigram KEN patří hoře a je naplněním výrazu trvání.

1988

(z cyklu Intolerance)

VLADISLAV ZADROBÍLEK

zrušit linku v opusacce,

POTOPA

vyryl jsem v zemi lod'
zasadil bílý topol
čekám jen na listí
a na příznivý vítr
vyplujeme

HOVORY VE SKŘÍNI

Ta skříň je dvoudílná. V pravé polovině je... ale pěkně popořádku; napřed je skřín zavřená. Zvenčí vypadá docela normálně. Podobné skříny vídaváme často. Nic zvláštního neskrývají, nic nevpovídají ani o sobě, ani o nás, ale jednou někdo přijde a řekne: chtěl bych s tebou mluvit o samotě. Skřín nemá tajemství. V tu chvíli beres příchozího za loket, otvíráš skřín a společně vstupujete. Ve skříni, myslíš si, nás nikdo nebude hledat, tam budeme ukryti co nejlépe. Ale prozatím je skřín zavřená.

Citát pro zavřenou skříň: "Všechno člověk dovede pochopit, dráhy nejvzdálenějších mlhovin vypočítat - ale pochopit, jak je možné, že někdo druhý smrká jinak než on, nedovede nikdy."

Když otevřeš pravou polovinu skříny, uvidíš velikou prostoru bez příhrádek: nahore vězí dřevěná tyč, na kterou můžeš pověsit ramínko s kabátem, kalhoty, vestu, sako, sebe...

Citát pro pravou polovinu skříny: "Svět je absolutní nic, to znamenalo mně: je něco, s čím, z čeho mohu tedy učinit absolutně Vše."

Po otevření levé poloviny skříny se objeví řada příhrádek: můžeš je mít za rozmanité prostory pro cokoliv. Je jich nejméně sedm. Tohle se už nedá obsáhnout na jeden pohled, musíš každou z nich zkoumat odděleně. Co asi skrývají? Do pravé poloviny nevstoupíš, zničil bys příhrádky: můžeš se však pokusit o jiné vstoupení. Každý má svůj způsob.

Citát pro levou polovinu skříny: "Byla jedna panenka ze soli, která slezla k moři, hodlajíc změřit jeho hloubku. V ruce držela olovnici. Když přišla k vodě, pohlédla na mocný oceán. Až do této chvíle byla panenkou ze soli. Jakmile však postoupila a vstrčila nohu do vody, splynula s oceánem a úplně se ztratila. Sůl, z níž byla složena, pocházela z oceánu a teď se do oceánu vrátila. Panenka ze soli se k nám už nemůže vrátit a říci nám, jak hluboký je oceán."

Ačkoliv na první pohled se pravá polovina skříny od levé liší, je to jen klamné zdání: vstoupíš-li dovnitř, pokaždé tě pronikne týž vzduch, prosycený podivnými vůněmi, mezi nimiž dominuje vůně času: věci v pravé patří k věcem v levé polovině a naopak a ten, kdo vstoupí a prozkoumá skřín celou, zavře dveře a víc se nevrátí.

Ta skříň je dvoudílná. Je to kus nábytku zdánlivě bez tajemství. To ovšem neznamená, že neskrývá nic. Pouze jsme nebyli vstoupeni.

Citát pro otevření skříny: "Den je požár noci."

To, čemu říkáme kultura, je projev sebezáhubného pudu zvřete v nás. Pokaždé se najde někdo, kdo se ti pokusí prodat obnošenou raketu.

Existují i světlotoči: zavrtávají se do světla a kladou tam vajíčka; jejich zrod je celý obsažen v nočních hodinách. Nebýt jich, nebylo by žáru!

...tvoje slzy? Černý lampiónový průvod v ohnivé peci melounů...

Nejpravdivější z toho, co vím, říkám žertem: můj způsob, jak to sdělit někomu jinému. Kdo nechápe, směje se. Kdo chápe, usmívá se. A pokaždé - ať se směje či pohoršuje - dojde až tam, kde ho chci mít.

V hríchu andělským semenem počatá zvěř na tajné cestě za lidstvím: jako by trest plodil růži v jícnu hada. V takovém případě je čekání pohybem širšího vědomí, než vím.

Vzdor je nahrazováním a doplňováním nějaké chybějící části.

Dej pozor, visí nad tebou Damoklova klec!

"Očko (nešel) očkoučku."

Bože, dej, ať moje myšlenky se rodí hlavou napřed!

Je jedno, čím vysvětlíte řeč. Jenom sebejistí poklekají v hrudi a napovídají si do úst slova, sestry temných hvězd. Spějem k tomu, o čem nevíme? Snad. Pár velebných blbů se po sté ptá: Ži-je-me? Až z hloubí chraptí ozvěna zlým slovem: Krá-vo-vé! Jen génióvé pauz zamýkají svou odpověď mezi dva nejzazší tóny, za hranice slyšitelnosti.

Je jedno, čím vysvětlíte řeč. Pes, nejlepší přítel člověka, nebyl zas tak hloupý, aby se začal učit mluvit.

Čím více se snažíme pojmenovávat, tím více ztrácíme. Co ztrácíme, nepojmenujeme nikdy.

Svědomí? Někdy pouhý hlas vnitřního bontonu, který pokaždé bereme jen natolik vážně, nakolik se nám to hodí.

Jedině hudba je neposkrvněným početím ticha, jmenujícím krásu tak, že ji neuráží.

Je jedno, čím vysvětlíte řeč. Řvoucí hrom nedbá pravidel správné artikulace...

Můj jazyk není živý oběšenec v chrámu slova! Je posledním cukavým nervem veliké kosmické Bytosti jako můj ukazovák nebo ušní boltec! Slova jsou střečkující mouchy, jimž do uší z každé strany vlezle jedna kráva...

Sníme, že z díry poznání vtahujeme nekonečno do tmy po sobě, ale cožpak ta živá mrtvola, ten bezkloubný prst jazyka v jeskyňce slov, může kdy najít neuchopitelné srdce nepochopitelného světa?

Už před zrodem jsme obsaženi vzadu.

Co všechno nás nezdržuje před námi samými! Až příliš často dáváme pravdu do uvozovek, jako se do nich dává každá řeč, která je "přímá".

Barevné pentle ponořené do času blednou jak lakmusový papírek... Opravdu Beethoven ohluchl jedině proto, aby neslyšel nic než hudbu a zase hudbu?

Zatímco ionizovaná pěnice vysoko pod nebem šílí světem, šedivění probouzí naše spánky, jejichž prohloubením je smrt. Jen opilý stín zvrací světlo na zed kostela...

...ukamenován barevnými oblázky...

Kam chodí spát stíny v pravé poledne? Kdoví... Možná, že člověk nikdy nebude mít sdostatek nástrojů, aby se zpětně poznal. Noc je pochopitelná, ale Poledne? Při pohledu do krajiny, kam stíny vcházejí v tuto hodinu, zešílel Nietzsche.

Je šest ráno a prázdno mezi prsty... Za oknem ptáci, šťastnější kořeny vzduchu, volají: "Vstávej, přijdeš pozdě!"

Ještě rozespalý odpovídám: "Nemám čas!"

Banální fráze skrývají nejvyšší pravdy o stavu duše v těle...

Řeklas: "Rostlina vyrala hlavu ze země a ted' utíká bůhví kam! Člověk je rostlina naruby: rodiča má dole, hlavu nahore. Rostliny, ty se zakusují do země a mluví v tmě, zatímco světlo poznačuje jejich pohlaví..."

Semena rostlin jsou pohyblivými sny o pohybu upoutané vegetace: nakonec padnou k zemi a ona se jim otevře, aby smířila sen s ohněm. Je to rovnomocné pádu štěrbinou matek v hodině zázraku napřímení: tvor otvor probouzí, zítrek v potu vyslýchá horoucí Ted', budoucnost se ve dvou dohledává...

Nekonečné množství plamenů nesmírného ohně, jehož pokrmem je tajemství.

Na troskách října projektuje zima. Po prstech přichází k mému předloktí. Oválná tvář puká štěrbinkou úst. Vzdálena totemům svoláváš chleby přesnými jmény. Náš průchod nocí je skvělý! Jednou se o ném dočtu v iluminovaných rukopisech obžalovávacích spisů; bude tam psáno: všechna proroctví se naplňují... jinde.

Kdybychom věděli, nač by byla řeč?

Zákon džungle

Stanislav Komárek

Přirovnání amerických velkoměst k džungli patří k banálním klíšej starší i novější literatury i žurnalistiku. Tato metafora má kupodivu i hlubší a méně triviální podtext, který oba naznačené "biotopy" spojuje. V otevřených společnostech západního typu, jejichž extrémním příkladem je právě společnost americká, se celá societa rozpadá do velkého množství diskrétních, od sebe téměř hermeticky oddělených a nekomunikabilních subsociet, které sice v prostoru a čase vedle sebe existují, ale díky důmyslnému oddělení svých "ekologických nik" spolu prakticky nikdy nepřicházejí do kontaktu. Univerzitní kampus, rozpadající se blok obývaný Hařtanym a svět Kránových stoupenců by mohly být směle součástí různých kontinentů. Jsou od sebe stejně dobře odizolovány jako epifytní bromélie vysoko v korunách od plžů v pralesní opadance.

Tolerance společnosti západního typu není vyšší nežli u průměrné diktatury, pouze neprostupuje homogenně celou společností. Je zde ale prostor pro desítky a stovek různých intolerancí, které se však navzájem míjejí a žádná z nich nemá možnost (a poslední dobou ani ambice) expandovat na společnost v celé její šíři. V rozmanitých záhybech odlehlejších pater větvoví či v kavernách kořenového patra pak lze rozvíjet plošně omezené názorové tyranie a purismy. Možnost přechodu mezi jednotlivými patry a jejich modifikacemi je asi stejně malá jako v pralese reálném - do každého mikrobiotopu je třeba vrůst, nezřídku po generace, a byt vyzbrojen celou řadou potřebných preadaptací. Svoboda se tak skládá z komplikované mozaiky parcíálních nesvobod.

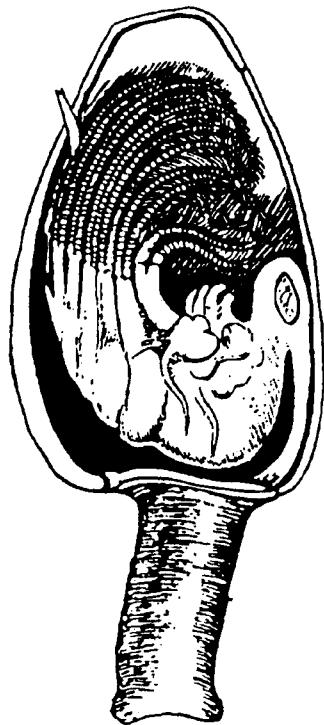
Ač je současná Amerika jistě excelentní představitelkou tohoto typu fungování společnosti, začíná se mu blížit i Evropa, pomalu opouštěná starou univerzalistickou ideou o jednom Pastyři a jednom Ovcínci, přetransformovanou totalitními ideologiemi 20. věku do těžko poznatelných velmi pozdních podob. Rezignace na univerzální pravdu a její praktické aplikace je první podmírkou ke vzniku "postmoderních" biotopů ve stylu deštěného pralesa (typická myšlenkově "svěřená" společnost by připomínala biocenózy jednoduché, přehledné a málo členěné, třeba tundru). Prales i jeho sociální analogia umožňují jedno: existenci velké pestrosti forem a jejich diferenciaci i bez geografické izolace.

Zákon džungle je samozřejmě něčím diametrálně jiným, než si jej obecné povědomí či zvulgarizovaný darwinismus přelomu století představoval - ne zuřivý boj všech proti všem, ale jejich důkladné odizolování v labyrintu ekologických nik. Spíše než hrůza z neustálých neznámých ohrožení je to posmutnělá nostalgie z fatalistického překonání neviditelným řetězem k vlastnímu životnímu prostříku s jeho dobré známými nebezpečími a přednostmi, ač se prales až k ústí Rio Amazonas nezdá mít konce.

Peří rajky

Stanislav Komárek

Pestré péřové ozdoby, komplikované tance a rituální zápasy mnoha skupinově tokajících ptáků (některé rajky, tetřivci, jespáci etc.) slouží, jak známo, nikoli jen okouzlení samiček, jak předpokládal už Darwin, ale i k zanechání dojmu u spolutokajících kolegů a dominanci nad nimi, pokud jsou méně vybarvení či pohybově obratní. Tyto struktury a činnosti jim většinou brání ve smysluplné péči o potomstvo a stávají se majoritním obsahem jejich životů. Vše je zde ritualizováno, krev neteče a srdce choreografovo by namnoze poskočilo. Samičky na tokaniště

přicházejí později a myšlenkovou extrapolací si lze i představit, že se nedostaví vůbec. Rituál toku se nicméně odbývá i pak, oddělen už jako půvabný samoučel od původní reprodukční nutnosti. Už první pohled nenechá pozorovatele na pochybách, že emoční náboj, vtělený do rozmanitých skoků a rozprostírání barevných či metalických lesklých per, je obrovský a byl jaksi odvětven od osamostatnění od původního prekopulačního chování, a posléze vtělen do snahy ohromit a předstihnout samčí societu, které je jedinec součástí.

Kolektivní formy ritualizovaného toku jsou nezřídka typické tím, že vlastní reprodukční chování výkazuje jen jeden samec z mnoha (např. Beehlerova pozorování u rajky Paradesia minor), ostatní mu pouze jaksi asistují. V rámci eventuelních společenských analo-

Zatímco sníš, kam postavit jméno, když voní, učím se artikulovat prostor logiky ptačího letu trvanlivým podobenstvím o pádu olověných motýlů.

Tam, odkud voláme, je pokaždé největší hloubka.

Hlubina hltá hlubinu, aby nezůstávala sama...

Nesmějte se mi, sám jsem se vám dost nasmál! O čem bychom filosofovali, vědouce, že jsme nesmrtelní?

Sex? Snaha obnažovat nahé; hledání nového rozměru ve chvíli, kdy ztrácíme míru.

Jsou dva druhy klínů, mužský a ženský: oheň a voda; jejich spojení se říká "vytloukat klín klínem"... Klín v klíně - Vesna ve snách.

Tak jako se voda dělí v kapky, dělí se oheň v plameny: koncem plamene je hrot, koncem kapky obilna. Plamen vystupuje, kapka padá... Avšak jak pád, tak vystoupení mají svou úzkost nahoře.

Meč, zavěšený nad našimi hlavami, se zticha pohybuje v souladu s našimi myšlenkami: váhá tam nahoře mezi chlebem a masem.

Dej, Bože, ať jedině hudba vysoko pod nebem poblázněna tajnými osidly krásy má páteř ve tvaru meče!

První pravidlo básně: když je obraz snadný, vzniklo nekonečno málo nečekaně... Mám rád ty nemohné hřbitůvky, obehnáne pláňkovým plotem a ničím nepřipomínající hrdou citadelu, spíš se podobající štěpnici: bylo to o Dušičkách, vítr se přebíral v pláňkách, jako když nožem kucháš rybu, postával jsem mezi hroby a čekal bůhvínač, rozhodně ne na tu drobnou paní celou v černém, zřejmě krátkozrakou, která se vzala bůhvíodkud, zapálila na špičce mé pravé boty svíci, poklekla a počala se tiše modlit.

Nechtěl jsem ji rušit. Nechtěl jsem ji zděsit. Stál jsem trpělivě - anděl zmrzlé vody. To mám z toho, že postávám na hřbitovech! Oč přirozenější je nepodobat se vztýčenému kamennému náhrobku a ulehnut na zem mezi dva hroby jako mezi dva prsy Matky Země, která si od nás vypůjčuje všechny kosti, aby dokázala unést tolik zdravého, plodného masa!

Dívám se přes černalá těla křížů a myslím na toho, který běží před námi a zažívá světlo za světlem.

Štěrbinou trny do světla: štěrbinou trny ze světa do země. Oddělování od dělohy: návrat do dělohy Země... Dobrovolnost, s jakou se odevzdáváme tichu, je hned napoprvé těžce nádherná; ke konci však nádhera dosahuje takové míry, že umřít se stává opravdu těžké.

Tepre potom umíráme...

Poslední salva za mrtvým - aby ticho pak bylo o něco kratší.

Samojediná zpíváš proti smrti, která by nerodila. Vypravuješ příběh o kvetoucí lodi na půlnocním moři. Tvou tváří procházejí hvězdy, pod nimiž tě zjevují, jak sama chceš. Matko světa, je člověk smrt, která se přežívá? Anebo žíví jsou magnetem mrtvých a mrtví silou živých? Kdo vystupuje z obrazu, říkáš, stává se jeho tvůrcem.

Od jisté doby je svět plný jmen, která se k ničemu nehodí.

Poblázněna tajnými osidly krásy, vylučovala perlu za perlou, až sto tisíc světel zkomolilo trnu. On, snad slepý, se neprestával ptát: "Odkud pocházejí, odkud se vzaly ty medové oči, uloupené sovám?"

A nahoře zatím rozevřená nebesa, obří zrcadlo pyromantiků.

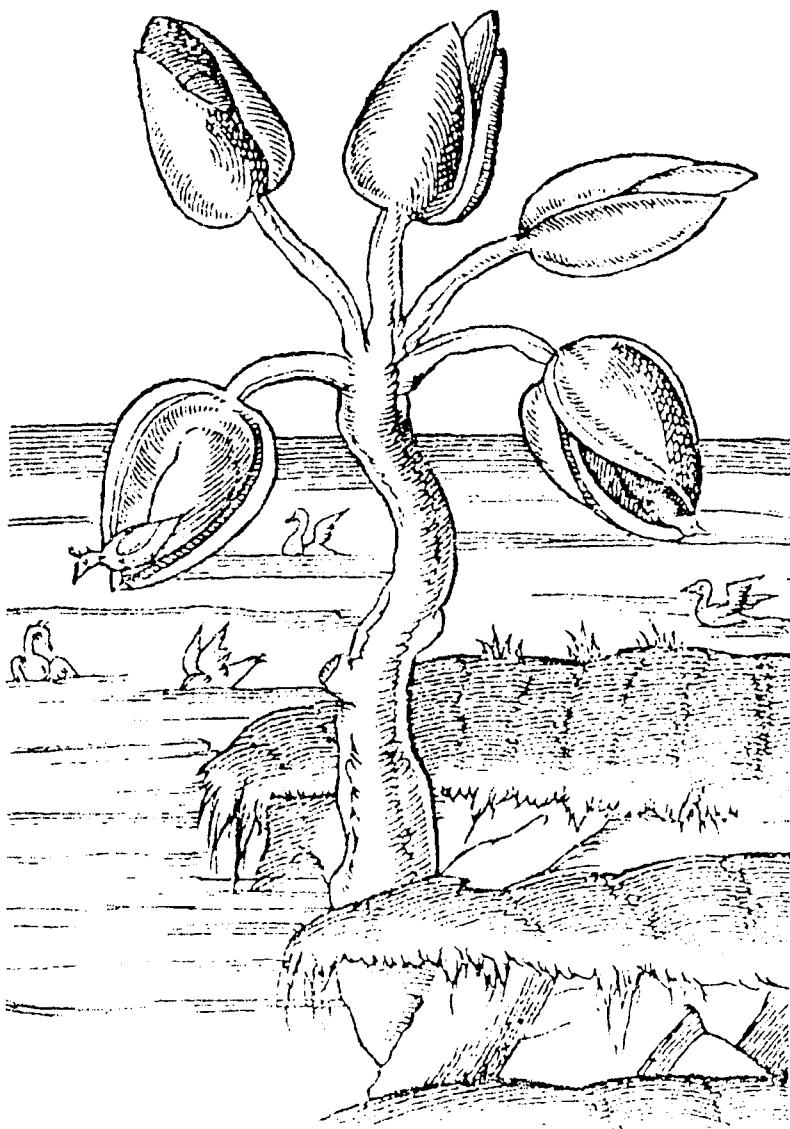
Až rostliny začnou promlouvat a zvířata budou oslobovat kameny... Příšerné počasí, leje jak o potopách. Kardiaci cloumají se Sluncem, až je samá skvrna.

Tady odtud vypadá kukský špitál jako upoutaný balkón, osázený bytostmi jediného lidského srdce. Polovina z nich žíví Zlo, druhá zas pokorně snáší bezpráví. Ale ve vesmíru neexistuje "vpravo" ani "vlevo": těhotní definicemi potrácíme pravdu... Pokaždé, kdykoliv prcháme z úzkostného snu tak prudce, až protispáč procítá, stín v protějším okně vycpává nějakou novou bytost: zástupy dobrotolných balzamovačů mu civí přes ramena.

Prší, bože, jak leje! Rybník, zafačovaný vodními rostlinami, byl svědkem rány z boku mlýna a jelen, zasažený růžencovým korálkem přímo mezi paroží, utíká k Betlému zvěstovat rašení zářícího kříže... Studna Jakubova, kulatá jak Slunce, se zvolna zaplňuje. Když se dívám černou dírou v tunové hmotě andělského křídla, mění se kámen v lúno a rodí krajinu, krajinu zaniklého dětství. Ale nic nezaniká; od Žírce putuje stín: odkud se vlastně znám, já, letící z náhrobku svého těla o perlové berli?

Prší a prší, na sochy, na věky prší. A když se konečně přetrhnou pupeční šňůry popruhů a raket se skloní k západu za hory země a za doly času, neptej se: Jak potom žijete - mrtví?

Hlas toho, co je hlínou, hledá milost v očích země: nikdy nepřestávají obcházet agenti, aby nás pojistili proti přízni boží...

Z pocitu, že se moje tělo dostalo do jiného vztahu k rychlosti světla, vyplynula celá pravda mého hladu: můj pohyb se předcházel před mou bytostí, takže docela nečekaně měl jsem vědomí vpředu i vzadu; tak, jako je jisté, že dítě pláče první bolest dávno před zrozením, bylo jisté i to, že už dávno nejsem tam, kde jsem.

Hvězdy pachů!

Zhmotnělá těla vůní!

Kdo kdy ušel svému osudu?

Probral jsem se tentokrát na chladivých dlaždicích spíže a nechápal okukoval ohryzáný trámek regálu se zavařeninami.

gií je vcelku lhhostejné, zda je předávána informace genetická či jiná, faktorem zůstává, že už sama přítomnost na prominentních tokaništích nechává na "vedlejší" samečky skanout něco z významnosti jejich úspěšnějších kolegů, a je proto neméně vyhledávána a ceněna.

Už sám vznik řecké filosofie (východiska to všech pozdějších věd) jakožto formy zábavy družin vojenských aristokratů v době, kdy bojová činnost ochabovala a tato vrstva se stávala společensky postradatelnou, naznačuje určitou podobnost se svrchu popisovanými fenomény. Moudrost, která je sama sobě účelem a která se projevuje v diskusích a rituálně dodržovaných pravidlech argumentace, zajímavým způsobem zkultivovala někdejší divokou pitku (původní význam řeckého slova *symposion*). Ač dřívější obdivovatelky chrabrych válečníků, vracejících se pokryti ranami, leč s bohatou kořistí na majetku i hrdinských činech, tuto náhradní aktivity neocení a vlastně ani neuvidí, zacykluje se celá činnost sama v sobě a stává se pro mnohé základní životní náplní. Středověké univerzity se svými disputacemi a uzavřenou společností a koneckonců i moderní věda jsou legitimními dědičkami tohoto pozoruhodného typu luxuriantního chování.

Sledovaní etologické stránky kongresů si vskutku nezádá se zájtkem ze sebeprezentačních produkcí, odehrávajících se v příšerí novoguinejských pralesů či raných oparech šumavských blat. Kromě sebeprezentačních aktivit dynamických lze pak pozorovat i ty statické - např. pachové značky posterů markýzující co nejhustěji obrovské teritorium od polu k polu. Specializovaným, ale sofistikovaným a účinným prostředkem dominování jsou pak také publikace. Je to jakési zasílání rozestřených pestrobarvných tatřic na dálku, různě ohromujících podle renení příslušného časopisu. Způsob šíření poznatků tímto způsobem je (zejména u některých oborů) relativně málo šťastný, jako sebeprezentační aktivita však excellentní. Už termín *separát* (z lat. *separatum = oddělené*) naznačuje cosi nejen rozesílaného, ale už i jako publikace uveřejňovaného a vázáneho v periodiku bez užšího kontextu, kde hledisko přehlednosti bylo logikou vývoje obětováno právě možnosti snadné sociální (a nezřídka sociálně-dominanční) komunikace. V nejpregnantnější a neritualizovanější formě pak kvality jednotlivce udává délka sezmanu publikaci a jejich impakt (dopad), parametry to nápadně podobné parametrym meče středověkých rytířů (s rovněž vysoce ritualizovanými formami chování), či toho, co symbolicky zastupoval. Jistě by bylo lze namítnout, že tento pohled nezohlednuje jiné aspekty vědy - např. touhu po poznání, lásku k moudrosti a sebeobětování pro ně. Tu je možno namítnout, že cílem spisků obecně je nikoli postihnout všechny aspekty pozorovaného, ale spíš zdůraznit ty dosud málo zohledňované. Ostatně bez určitého smyslu pro sebereflexi a humor se stává věda pouze svérázným typem specializovaného úradování.

A proto je těžko nemyslet na rajky, předjíždíme-li před svou odbornou societu nikoli v mercedesu, který z těch či oněch příčin nemáme či mítnechceme, ale na lesknoucí se vehikulu své poslední brillantní myšlenky či objevu.

Poznámky k nejsoucí tajné společnosti

Zdeněk Kratochvíl

"Člověk je tvor společenský" a "Nedobře člověku být samotnému." Ale delfská výzva "Poznej sebe sama" je vyslovena v jednotném čísle a podobně i výzva křesťanských mystiků "Vejdi v komírku svého srdce". Jak srovnat klauzuru mystiků a privatismum filosofů i kumštýřů s lidskou potřebou společenství i s větším tlakem společnosti? V těch vzácných dobách, kdy záležitosti obecné byly veřejnou dimenzí pravdy, totiž politikou, bývali filosofové v pokušení politické akce. A po celé lidské dějině se velká část hermetiků (nemluvě o jejich žáčích) nespolehla jen na zakoušené skryté souvislosti, ale chtěla jim taky nějak napomoci zvěři. Vznikaly církve a řády i tajné společnosti se svými organizacemi i svými rituály. Snaha přispět ke spásě světa prostřednictvím tajné společnosti patří k nejzákladnějším lidským pokušením, ať už si pod "spásou" představuje každý to, co právě jeho pudí. Člověk se snaží zajistit si bezpečí své každodenní všednosti pomocí veřejných institucí světských a snaží se i o zajištění smyslu svého bytí, totiž o zabydlení v nevědomosti, pomocí institucí duchovních. Jenže to má svá úskalí. Instituce světské, které nám mají pomoci zabydlet se ve všední každodennosti, nás současně izolují od nevědomí (např. pojíšťovnictví, školství, pohřebnictví). A instituce duchovní (např. církve) se právě svým pokusem o obydlení sice nevědomí, ale přece jen obydlení stávají všedními. Není tedy divu, že mnohdy jednají jako instituce světské, což pak člověku neják víc vadí. Facka od pana faráře je neják méně případná než facka od pana starosty. Ještě větší malér nastává, když instituce světské chtějí vést lid nebo svět ke smyslu života, k nevědomí. Samospasitelné Straně je pak dovoleno vše, neboť její moc je "posvěcena" výšším cílem.

Tajné společnosti jsou zoulafalým pokusem o řešení téhoto zapeklitosti a současně jsou těmi, kteří je vyhrocují. Tajné společnosti nejsou tajné v tom smyslu, že by o nich vůbec nikdo nevěděl. Tajná je jejich nauka nebo jejich vedení, struktura, prostředky nebo jenom skrytý (klauzurní) část jejich života. Kontakt s tajnou společností má v sobě vždy cosi nevědomího, nezávisle na tom, zda jde o společnost světskou (StB), církevní (řád) nebo zasvěcenou "tajnou společnost". Tajné společnosti dbají na to, aby kontakt ostatních lidí s nimi byl řízený, aby vytvářel dojem dotyku s tepnou života či smrti. Člen tajné společnosti může mít pocit sounáležitosti se skrytým rádem světa, ať už s rádem božským, nebo mocenským. Má "tajné" jméno, ať už "krycí" nebo "duchovní", které mnohdy vůbec není skrýváno, ale je "tajné" ve smyslu kontaktu se skrytou dimenzí života. Člen tajné společnosti "přebývá v podstatném", proto je nějakým způsobem vyňat ze všední lidské pospolitosti (mimořádné pravo-

Bytosti, zamílované do vlastních exkrementů! Světlo miluje výšku! Duch stoupá nad slávu i zkázu! S klecí v rukách vábíme ptáky v klecích, stojíce při tom vprostřed voliéry... Svět, jež tušíme, mizí v oblacích prachu, který nepřestáváme vírit svým konáním. Míjíme tak věci daleko větší než ty a já... Zvíře ohně usedá, aby přijalo dar suchého listu a zkoralého chleba...

Bыло то náhlé, jako stručný životopis Sira Isaaka Newtona: Bum! Jak jsem se prožíral zemí, rozléhalo se všady kolem mlaskání lepkavých úst hlíny, která mě přežvykovala jako krájející lúno nastávající matky v pokročilém měsíci těhotenství.

Vzpomínám na strach, který mě v jednu chvíli zcela ochromil: co když si nevšimnu, prokousu se zemekoulí a pobagruju dál? Jenomže právě v tu chvíli se zřítil strop. Poslové nebes! Kdepak je husa až živojídlová! Pocitelně olalahůdková! Moje vědomí a já jsme jako moje lízátka v cizím žaludku, zatímco moje ruka ještě drží jeho špejli. Ptáci podzemní mě hbitě obletují a tma je živorodá jako zkáza... Hade věčného návratu, tvým pravým jménem je Hlad!

Čímpak chcete vysvětlovat řeč? Čím jiným, než řečí? Takže vůbec mi nevěřte, když říkám: Na jedno čestné slovo živ budu, až zčernám jak slimáčí pohřeb pod plácem psího víná! Kolikrát se o nás pokoušela věčnost, co stále slibuje a nikdy nedá, aby byla možná! Právě tady spatřuju ústrojnou leště básně: naše přibližování se děje výměnou:

Rod brodů:

brod rodů:

rod brodů:

brod rodů...

Co se zřítil strop, obývám prostor zřícení: je to, jako když vstrčíš ruku do mraveniště; jsi rázem v tisíci chodeb a přitom v žádné z nich. Holub je až snový... Mlsný hrob se olizuje lopatami a kořínky trav ohmatávají můj brich. Z tohohle snu se už neprobudím? A potom řeknou: "Největší drzost zemřelých? Odešli si..."

Všechno má náš účel... Kámen, jímž jsem hrozíval studnicím hvězd, padá neskutečně dlouho: přichází dítě omluvit se za svou dospělost. Stojím na dně propasti a dívám se vzhůru: stojím nahoře a shlížím na její dno; pokaždé sebe sama jako vidím někoho jiného...

Čím zašít díru po blesku?

Lépe je otevřít, aby byl průvan! Kdybys nechal zavřeno, mohli by se později ptát: "A kde jsi vůbec vězel celou tu dobu, co se sbíral vítr?"

Tím, že jsme ze svých domovů vypudili oheň, ztratili jsme střed, který jsme tak dlouho hledali a tak krátce vlastnili. Dnes se až příliš snadno stěhujeme z místa na místo! Už s sebou do nového domova neneseme hrst rodné země a plamínek rodného krbu... Je to jako zabíjet bez nenávisti a jist bez potřeby.

Ty, zuřící nad světem ovládaným světci s akcemi beznaděje v rukách, tvůj návrat je datován hodinou před úsvitem: pevnina nahoře jsou jasné bařiny, výmysl spodní vlhkosti. Mysli si, že svět je složité zařízení jako pes namalovaný na zed' rukou neznámého. Navršením menších skládáš své pohyby v budoucnosti: jsi anděl, zvolna padající zvěří mimo biologický zákon závisti; nejdeš s propastí vprostřed těla a s rakví přes rameno! Slyšíš nesdělitelná zavolání... ohlédní se! Světlo v tých zádech je strašlivé, a i ti slepi zrí dno toho jasu! V hlubině peci předcházejícího slunce počíná se tavba neúnavných křídel, jimiž budeš vládnout tajemstvím všech zdí!

Běda barvoslepým, neboť nevědí, kterak přiznat barvu! Kdo nezaváhal, sedí už v mosazi nebo v bronzu: veliký Výcpavač našeptává: "Jen sed' a doufej, že čas obrousí včas hrany a najdou tě uvnitř ještě teplého!"

Koncem šedesátých let s přivolením nejvyšších církevních úřadů byla na západní trhy dána hračka, nazvaná Kalvárie; propagacní slogan na obalu: "Každé dítě si postaví kříž a vlastníma rukama ukřížuje Krista."

Zadrhlo
kronika patnácti let

Jiří Sádlo

Nymphaea alba

(Poznámky z pitvy)

Vážená učená společnosti, pánové!

Shromázdili jsme se k vědeckému šetření, které neváhám označit za bizarní, a to pro neustálý přídech perverze, jež se zde hrozí ozývat. Hrozba se rodí z nejistoty. Pojmenujme si objekt, který je před námi.

Pánové!

Budeme podrobovat pitvání květ leknínu bílého, rostliny Nymphaea alba, která byla za účelem naší zvídavosti této noci nezákonné získána z tůně zámeckého parku v L.

Nymphaea, tedy Nymfa, vlnin květ. Nenadáli jsme se, že zde vyvstane problém etiky pitvy s tak vzepjatou naléhavostí. O to jde: přiznat pitvané patřično - ale právě jen patřično! - míru osobnosti. Pokud ji podceníme, nebude o čem mluvit; jev se nám přepíše v trivitalitu. Opačný extrém nás přivede k tomu, že osud pitvané je stejně významný jako nás, a to může vyústit jen v lítost a odmítnutí, anebo k přijetí a k perverzi.

První problém vnáší ona narázka na výlve ve jméně, podtržená dužnatou bělostnou krásou jejího rostlinného těla. Okolnosti toho jsou tyto:

1. Výly jsou trojí: sladkovodní nymfy, stromové dryády a mořské najády. Všechny mají své rostlinné protějšky: rody Dryas, Najas, Nymphaea.

Dryas, dryádka, není ovšem vysoký strom, je to arktoalpinský keříček s drobnými tuhými lístky podobnými některému z dubů (dryš), a dalším poukazem k výlám jsou její neobvyklejší velké květy, bělostné jak oči náhle osleplé.

Řečánky, Najas, jsou křehké ponovené rostliny a jejich život je svázán s vodou; v ní vzplývají, kdežto vytázeny plíhoun ihned a usychají.

Konečně leknínovité, Nymphaeaceae: zde jsou široce rozšířeny lekníny (Nymphaea) a stulíky (Nuphar), v tropech pak navíc potajmě rusálky Barclaya a Ondinea, a jejich samci, ostaňtí obří Euryale a Victoria.

2. Dužnatá krás a chladná ledová bělost leknínu jsou evidentně v téze estetice jako ústřední pohlavní idoly filmového plátna prvé polovice XX. století (Marilyn Monroe aj.). Další jejich souvisečnost pak je, že obě vykvétá z bahenních kořenů. A ještě navíc k tomu ona chladná vůně leknínu: jako bychom čichali! Jako bychom čichali v ústí propasti, kam svržena tuna meruňkové zmrzliny. (Q.e.d.)

Pitva výly. A hromadí se otázky. Strašlivé a neřešitelné.

Leknín je vila; je její květ hlavou nebo pohlavím?

Je dosud evidentně živá: dýchá, vnímá, pohybuje se, i v této situaci je schopna pohlavních úkonů: provádíme na ní vivisekci?

Je tedy peklem život rostlin, neustále ničených, lámaných, požíraných; peklem bez možnosti protiútku či útěku?

Je naopak nevědomým rájem bez bolesti?

Nebo jsme konečně konstituováni k tomu, abychom se nikdy nedozvěděli - nesměli dozvědět - o hrůze smrtelného křiku, jež se ozývá z rozřezaného květu?

Přestoupit toto předurčení k neslitnosti?

Není pak hřichem právě naše lítost vůči rostlinám?

Jaká je zde cena za poznání?

Proti sobě stojí hřich pokrytectví, které maskuje vraždu nanejvýš jako pouhé zabítí, a hřich špatné vraždy, perverze, nebo - co nejhoršího - pozdní lítosti. S rozmyslem volím první alternativu, neboť ta je před tváří světa odpudivá, takže se sama vystavuje a přiznává jako zlo, a budu stát na tom, abychom tedy pitvanou přese všechno považovali za rostlinu, organismus živý, ale necitící. Raději podepřu vraždu lží, která je výrazem strachu a pokory, nežli jásvárným cynismem; doufám, že nazření tohoto hřichu nás přece nějak legitimuje. Ne před tou vilou, to nedokáže, ale před naším vztahem ke světu. - - -

("Marná sláva, je to bloncka a bojí se: krve by se v ní nedořezal," zasmáli se skalpel a žiletka.)

Dobrá - začněme řezat. První šílená věc - detail z anatomie - ta inverze chlupatosti! Nymfa navrch hladká, nečleněná, nesmáčivá, lžibatelná, omyvatelná. Však vnitř je plněna drceným sklem. Je "houbovitá, růžová jako maso axolotla" (Meyrink) - houbovité těleso aerenchym se naduje plyny a ztoporí se, aby výlu vyneslo k slunci. Tak nitro leknínu spočívá v jeskynní soustavě komínů a plazivek - a v těchto děrách jsou ježaté kožichy ostrých chlupovisek, zblízka vzhledu protitankových zátarasů - proti prdelatým larvám, jež duši leknínu vyžírají zevnitř.

moci, "exemptní" církevní právo, "vlastní zákon" zasvěcenských společností). To ale budí pochopitelnou reakci veřejnosti, která se tradičně všech tajných společností obává a mnohdy jim připisuje vše, co si nedovede vysvětlit nebo čeho se bojí. S tajnými společnostmi prostě jsou potíže, a to jak v životě soukromém, tak v životě veřejném - v politice. Jsou totiž doma právě na rozhraní všeho soukromého a veřejného, intimního a zjevného. Veřejnost se vůči nim snaží nějak zabezpečit, a to vesměs vytvářením struktur podobné povahy.

Selský rozum člověku radí, aby nic neměl s tajnými spolkami; bud' aby si vystačil sám uvnitř svého roukromí, anebo aby se spolehl na starostu a faráře. Pokud společnost nějaké tajemné spolky vůbec potřebuje, mají mít čistě služební charakter a veřejně zakotvené místo ve společnosti (kriminální služba, běžné církve a církevní řády, kluby či spolky přátel zvláštních nauk). Jenže filosofum, mystikum, kumštýrum a lidem se Sluncem ve Stíru většinou neradí selský rozum a jejich cíle nebývají všední. Nemají-li špatně skončit jako střuci nebo oběti tajemných struktur, musí střežit svůj vztah ke skrytosťi. Navenek to snad lze vyjádřit trojicí příkázání:

11. *Novou církev nezaložíš.*

12. *Do tajné společnosti nevstoupíš.*

13. *Misi nepodnikněš.*

Když jsem přemýšlel, co mně nejvíce vadí na tajných společnostech všech myslitelných typů, se kterými jsem se kdy potkal nebo musel potkat, došel jsem k tomu, že mi vadí právě to, že *jsou, že jsou jakožto tajné*. To, že *jsou, mi nevadí* v triválním významu jejich výskytu na světě. Vadí mi jejich *jsoucnost*, která je současně *skrytosťí*. Kriminální služba také jest, ale její *jsoucnost* není její *skrytosťí*. Jestliže ale tajná společnost *jest*, a přitom *jest právě svou skrytosťí*, je v tom cosi zvráceného. Cosi zvráceného nejen morálně, ale přímo ontologicky. Její *jsoucnost* je urážkou skrytosťi, porušením křehkých vztahů nezjevného a zjevného, principu života, bytí.

Po takto principiálním odmítnutí účasti v tajných společnostech ale našince hned přepadne pokušení nad jiná velká, totiž postulovat konečně tu "pravou" tajnou společnost, která by tyto vady neměla, když už víme, v čem ty vady jsou. Společnost, která by pečlivě a citlivě pěstovala vztah mezi skrytosťí a zjevností s vědomím toho, že pečeje o tajemství. Jenže tohle byl přece motiv zrodu většiny tajných společností i církví, totiž těch, které nejsou zvrácené už ve svém vědomí záměru. Ona ideální tajná společnost by totiž nesměla existovat. Musela by být opravdu tajná; totiž i sama před sebou, před svým sebeuvědoměním. Dokonce nestačí ani to, aby neexistovala, neboť i tehdy by ještě mohla nebezpečně "insistovat". Mohla by být jedině *nejsouci*, když už nic ne-božského nemůže být mimo pojmy *jsoucnosti* a *nejsoucnosti*.

Co může tenhle nárok nejsoucnosti znamenat jiného než trivální varování před tajnými institucemi? Patrně to, že děje pocitivě tajemné a intimní se odehrávají mimo instituce, mezi bytostmi, v nitru bytostí a možná i věcí; zatímco tajemné děje v institucích znamenají kolaps života. Nejsoucí tajná společnost by samozřejmě nemohla mít žádné stanovy ani žádnou organizaci a ani by o sobě nevěděla. Řec o ní může být jen apellem na hodnotu lidského soukromí i lidské aktivity ve veřejných institucích.

O ŠACHU

Pavel Holásek

(1) *Jsem na tahu. Ale tuhle pozici neznám. Něco se stalo. Pomalu, pomaříčku se šine věž. Míří do rohu šachovnice a pěšci jí uvolňují cestu. Je slyšet cvakání dřeva o šachovnici. Černá dáma se mění na bílou a matí svého krále. Ten odchází mimo šachovnici, aby se za chvíli objevil za hradbou střelců. Pěšaci poskakují sem a tam. Slabá sedmá řada mizí. Šachovnice se vlní. Černá a bílá - táhne se do nekončna. A co je tohle za figuru? Ten tvar neznám. Kdo hraje? Nejde to. Nedokážu vstoupit.*

(2) *Francouzská hra? Já teď dáma g4. Vy otevříte f-sloupec? Tak jezdec e2! Vy teď můžete pouze věž c8 a po jezdce f4 jsou vaše možnosti vyčerpány. Konec.*

Šachisté se pořád hádají, jsou-li šachy věda, umění, anebo sport. Ale když se nedohodou, nevadí! Jdou klidně hrát.

Posadte za šachovnici dva, kteří vůbec neumějí hrát. Pokud mají jen trochu fantazie, docela si zahrají. A co teprve, když se naučí pravidla!

Pro řádového šachistu jsou šachy tématem komunikace. Cím autentičtější je pochopení šachů, tím více se šachy stávají jazykem, prostředím komunikace. Tak se ale šachista dostává do zakletí.

Sachy jsou bojová hra. Černé a bílé vojsko stojí proti sobě. Je jasné určeno, jak která figura táhne. Hráči se střídají v tahání. Vyhrává ten, kdo zabije soupeřova krále. Dobrý tah je ten, který vede k tomuto cíli. Kdyby vyhrával třeba ten, kdo dojde nejvíce figurkami na druhý konec šachovnice, vypadal by průběh hry úplně jinak.

V šachu sedí dva proti sobě. Vzájemně interagují. Je to ovšem komunikace dost omezená, protože její kontext, prostředí jsou nesvobodné. Figurky jsou heteronomní, mají zvenku určeno, co mohou. Nemohou se stát čímkoliv jako loutky. Pravidla jsou neměnná, počet možností konečný. Možnosti jsou jednoznačně určeny. Kteroukoliv možnost lze vynořit a porovnáním vynořených možností vybrat nejlepší.

A je ritualizován nejenom kontext. Je ritualizován subjekt! Pokud neslouží šachy komunikaci nešachové (lze po sobě házet figurkami), je pro mne ten druhý ukryt do figur a jejich vztahů.

Sachy mají ovšem významný aspekt jazyka, chápání světa, komunikace: tah se stává kontextem, kontext ovlivňuje další tahy.

Takže šachy jsou komunikací značně okleštěnou, ochuzenou. Jsou nápodobou komunikace. Podíváme-li se na ně ale s vědomím jejich nesvobody, dozvímme se snad něco o komunikaci.

Vzhledem k našemu světu je v šachu krutě omezen prostor a čas. Prostor je dán vlastnostmi figur, vztahy mezi polí a cílem hry. Omezení času - z nabízejících se možností musí být provedena právě jedna, pravidlo, jak může vzniknout možnost, se nemění vůbec.

Tahy se střídají, oba mají stejnou možnost realizovat svůj plán. Chyba se projeví - sou-

Dále: lekno co bytost tří živilů.

Obývá:

zemí	vodu	vzduch
S tím korelováno i tělo:		
oddenky a kořeny	řapíky a stonky	listy a květy
život jako stabilita	služba	kreativita
škrob	celulóza	chlorofyl

A dále: Akonečně to hlavní: stopy pratyprů kvetoucích rostlin nesené leknínem. Pánové! Zkoumejme květ leknínu, očekávajíce jeho archaické znaky!

K tomu jen připomínka: Evoluce nepěkně špásuje s časem, neboť také kvetoucí rostliny vznikly big bangem. Jejich paradigmata, sotva se objevivší, se rozprsklo, a rázem diferencován nový celistvý fungující vesmír. Pouze v rámci tohoto zahušteného, našlapaného evolučního času má smysl mluvit - jak se zhusta čini - o tom, že leknínovité jsou čeleď starobylá. Jdeme tu po zřejmých a trvalých stopách něčeho, co však bylo nesmírně nestabilní a pomíjivé.

Prvé jest, že květy leknínovité jsou úžasně veliké, hmotné, solitérní a paprscité - toho nemají odvozené čeledi! Teď se podíváme na stavbu květu. Budeme postupně uřezávat jednotlivé květní části, počínajíce okvětím. Trháme tedy okvětní lístky - je jich několik desítek - a hledíme se skrz tu masu dostati k pohlavním orgánům. Tato hra má zvláštní konec: najednou vidíme, že jsme v tvarovém kontinu srolovaném do spirály.

To obojí je archaické: jak spirálnost, tak projevy kontinua. Pozvolné jsou přechody mezi vnějším a vnitřním okvětím, kdy bělejí zelená bříška plátků a jejich silueta se stíhluje. A co víc, je i přechod mezi okvětím a tyčinkami - několik lístek dosud širokých, ale už na okrají s prašníky, a pak následují stále štíhlejší tyčinky.

Ted' jsme vše otrhalí a před námi obecně trčí samičí pohlavní orgán, macatá makovice, zjizvená stopami po otrhaných květních částech. Avšak nyní nastojte překvapení! Ač lze čekat, že i pestíky budou organizovány takto starobyle, a tedy že budou volné, nesrostlé a spirálně seřazené na vysokém vretenovitém květním lůžku, vidíme, že zde je řešení již daleko modernější. Pestíky stojí v kruhu, srostlé s rozšířeným květním lůžkem, a tak vzniká onen útvar podobný makovici, korunovaný různým kruhem hákovitých blízen. Prořízneme-li jej napříč, spatříme paprscitá septa jednotlivých semeníků a tkáv květního lůžka, která je odděluje.

Starobylé a moderní znaky jsou tedy v květu leknínu přítomny zároveň. Přitom ale nejsou smíchány, ale vystupují v oddělených blocích. Podobně je tomu i u ostatních archaických čeledí kvetoucích rostlin: žádná rostlina tam nemá garnituру archaických znaků kompletní, a tak prototyp kvetoucích rostlin můžeme odvozovat jen jako montážní představu. Je to, jako by tento prototyp nebyl evolučním big bangem zcela metamorfován, ale pouze roztrhán na velké pevné kusy, které dál existují v nezměněné podobě, neseny převládajícími moderními strukturami. Relikty. Ledové kry na řece; bloky starých skal z rozmetaného kráteru nesené lávou znovuzrozené sopky; bloky temně a prosté zvířecí duše ve staronovém kabátě našeho podivně vyspělého intelektuálního aparátu. A také jazyk.

Jazyk je ovšem zcela jiná oblast tvarové aktivity živé hmoty, než je tělesná stavba, tím nápadnější však je, jak mohutné a pronikavé jsou jejich analogie. O evoluci struktur v rostlinách a v jazyce můžeme uvažovat paralelně a vzájemně je na sebe odkazovat. Ukažme tedy analogický jev v jazyce!

Nuže, právě takto se rozprskly jazykové struktury staré slovanštiny do jednotlivých slovanských jazyků a každý z nich v různé míře kvantity, fragmentace a neporušenosti podržel některé. I vznikly jazyky různé svou měrou odvozenosti. Tak má čeština duál, byť již strnulý, neaktivní a nedůsledně užívaný. Většina slovanských jazyků nese téhoto reliktu sice hojně, avšak většinou silně fragmentovaných, rozdrobených. Masivnějších reliktovních struktur je málo.

Ale tu je náhle před nás postaven případ bulharštiny, která má jako jediný z téhoto jazyků zachovalou dokonalou, kompletní architekturu starého slovanského časování (presens s indikativem a imperativem, dvě futura, aorist, imperfektum, perfektum a plusquamperfektum, dva kondicionály a dva přechodníky). Naproti tomu ostatní gramatika byla zcela přemodelována turkotatarskými vlivy k jejich obrazu a v tomto ohledu je bulharština nejodvozenějším slovanským jazykem: flexe substantiv, adjektiv a číslovek je zakrnělá, pády tvorený pomocí předložek, substantivum je opatřeno členem s pozicí koncovky atd.

Možná, že tento příklad vypovídá o mechanismu, kterým jsou reliktovní struktury stabilizovány. Ta koinidence celkové odvozenosti bulharštiny a reliktnosti jejího slovesa je napadná a vnuší něco, co si troufám formulovat toliko otázkami:

Nebylo přežití a neporušenost slovesa v bulharštině umožněno právě tou vysokou hybridizací ostatku gramatiky s gramatikou tatarskou?

Nebylo zároveň nutnou podmínkou úspěšnosti této krkolomné hybridizace to, aby sloveso jako potenciálně nejplastičtější, nejnosnější prvek řeči bylo zachováno ve své původní měkké podobě?

Nelze pak analogicky vysvětlit i to, proč se u leknínovitých podobně bizarně mísí archaické a moderní bloky znaků?

A není také v naší duši takto sprázeno to zvířecí a to lidské?

Totíž: nemá přezívání reliktovních struktur v moderním prostředí povahu koevoluce?

peř to stihne dřív. Šachista má zároveň povinnost svůj tah uskutečnit. Jsou postavení, když ten, kdo je na tahu, prohrává.

Možností, byť v omezeném prostoru a čase, je strašně mnoho. Kombinací tahů je totik, že ani nejvýkonnéjší počítáče "nepronáhlidnou" všechny možné pozice. Na šachovnici se vytváří síť vztahů. Šachista nemůže zahlednout všechny pozice možné v budoucnu, ale z pole nabízených možností zachytit ty relevantní. Děje se to na základě podob. Když šachista uvažuje o tahu, nepřemýší o všech možnostech, ale o několika, které se mu samy nabízejí. V bleskovém šachu vidím během zlomku vteřiny, že mohu dát mat, i když je možné hrát třetí jiných tahů.

Dvoutažky jsou vymyšlené pozice, kde je úkolem dát druhým tahem mat - ten úkol je tak obtížný proto, že pozice je přecpána figurami, není níčemu podobná! Tepře po proniknutí do spletiva sil a vztahů se nám vyjví smysl jednotlivých tahů, postavení jednotlivých figur. Smysl úloh je v pronikání do pozice, kdežto smysl partie ve vytváření smysluplných postavení.

Z prostoru vztahů se vynořují konkrétní možnosti. Začátečník: tenhle střelec může jít šíkmo a tím napadnout pěšáka. Mistr: po připravovaném otevření diagonály bude napaden můj jezdec; tah věži na třetí radu ho kryje a vytváří hrozby na královském křídle. V obou případech jde o nález, o překvapení! U začátečníka je mořem vztahů postavení a možnosti figur a hrozby, které jednotlivé tahy zevřují, pro mistra je jím soubor pozic, které eventuálně mohou nastat.

Možnosti jsou hierarchizovány: dlouhodobé strategie jsou uskutečňovány skrze drobné kombinace, hrozby, motivy - ty často působí jen jako možnost zamezující určitému tahu soupeře a na šachovnici se neobjeví. Velmi silná je právě neuskutečněná hrozba - omezuje soupeře ve výběru možností - když ji provedu, už nepůsobi (nedá se proti ní nic dělat).

Pozici lze vědecky hodnotit podle řady faktorů: počet obsazených polí; pole, která lze obsadit; působnost dvojice střelců... Lze to právě proto, že počet možností je konečný a všechny jsou vynořitelné. Šachista je ale všechny nevidí - pro něj je cena pozice v harmonii, součinnosti figur, skrytých možnostech.

Deskriptivní vyjádření konstrukce

První, čeho si na křídlech povšimneme, je, jaká jsou tmavá a vysoká, snad až příliš. Ale, jaká jsou tmavá a vysoká! Říkám si vždycky, když si jich náhodou všímu a při tom se na ně mimoděk podívám, a také různé návštěvy, které občas přicházejí, říkávají skoro totéž, např.: Jaká jsou vysoká! Jaká jsou tmavá! a podobně, a různě to pěvce vrací. Někdy taková řeč vypadá až humorně.

A opravdu, křídla patrně mají poměrně složitou stavbu, mají poměrně komplikovanou architekturu, jak tam jsou vzpřímená. Jsou tedy jaksi nastojato, ovšem zároveň nejsou na první pohled zvlášť nápadná; stále vypadají, jako by byla opřena někde v rohu o stěnu, přes den na ně slunce kreslí ornamenty, večer vrhají ostrý a úzký stín, který přeskočí přes podlahu a zlomí se o protější stěnu, po níž vystupuje ještě bezmála metr vysoko, a teprve potom končí.

Jejich tuhá pera jsou uspořádána vesměs rovnoběžně a bývají přímá; to zakládá poměrně rigidní stavební plán křídla. Přesto strukturní uspořádání téhoto per není zcela jednoduché, a tak je možno, že to celkově nepůsobí nijak nudným dojmem - myslím, že na křídla se lze dlouhou dobu dívat bez ztráty zájmu, a přitom na nich bývá obvykle vidět celkové uspořádání jejich per a často také jejich zbarvení. To hlavní je, že pera tvoří snopce a svazky, v nichž se tycí vzhůru.

Dále také celkově působí temným dojmem, a zároveň jsou úzká. Také ještě při bližším pohledu je jejich barva temná, je to zhruba barva černošedá a jen zcela výjimečně na okrajích některých per lze pozorovat barvu poněkud světlejší anebo snad blížší některým odstínum černohnědé. To lze celkem tvrdit. Naopak na průběhu křídla jejich barva postupně neznatelně tmavne, takže čím výše, tím jsou křídla celkově tmavší, až konce křidel jsou již bezmála černé. Je to ovšem většinou pouze matná čern, která - až na výjimky - asi nikdy není zcela dokonalá.

Navíc, jak jsem si několikrát všiml, dopadá-li světlo na křídla v určitém úhlu z boku, křídla se částečně lesknou. Ovšem ten lesk je mdlý, jak říkají mnozí. Je patrně způsoben tím, že určité části některých per mají jakousi vlastní stříbřitou kresbu, patrnou ovšem pouze při některých zcela určitých úhlech dopadajícího světla, nejlépe denního. Několikrát se mi zdalo, že tyto stříbřité nebo matné lesklé linie mohou představovat dokonce jakýsi nápis. A také naopak na spodní straně per je, jak jsem si rovněž všiml, něco napsáno, je to poměrně drobné a hustě psané písmo. Také tam někde jsou nějaké značky nebo znamení, ale je to dosti špatně

opíraci a zříhstěno
 dolce' ali. na de ko shanu
 keje gneu!

Uvažujeme: tahem střelce na b3 zesílí tlak proti f7. Opravdový zážitek je ale v nahlednutí změny pozice - pozice se střelcem na b3 místo na a4 nějak získala. Mistři mají cosi, čemu se říká pozici cit: určitý tah není v pořádku, i když nevidím jeho vyvrácení.

Určité typy pozic se staly vzory (paradigmaty). V podobných pozicích hrajeme bez vlastního náhledu. Největší překvapení: v pozici podobné známému vzoru zjevíme to, co je vlastní práve této pozici.

V každé pozici jde ovšem o souhru figur vzhledem k cíli - dosažení matu. Král je jediné místo, které je zjevně citlivé. Najít ostatní citlivá místa je úkolem (a jde o citlivá místa pozice i plánu, strategie).

V rámci neměnných pravidel tedy pole možností nějak strukturujeme. Určité typy pozic se objevují častěji než jiné. V právě hraneční šachové partií se odráží mnoho partií, postavení, motivů hraných jinde a jindy. Tah dostává smysl až v rámci kontextu, pozice. Pro některou pozici je tah tak typický, že se stává jejím symbolem (např. oběť střelce na h7).

Ze jsou možnosti šachu omezené, to věděli šachisti dávno. Ve dvacátých letech mluvili o remízové smrti šachu: nahlédli jsme všechny typické pozice, víme, jak je správně hrát, tedy nikdo z nás není lepší než druhý a nemůže vyhrát.

Jenže těch typických pozic je hodně, mnoho. A tak každý šachista přijme za svůj určitý typ pozice, různé pozice interpretuje různým způsobem. Remízová teorie dlouho

vidět, jednou mne ostatně napadlo, že někomu by snad smysl takového nápisu mohl připadat zajímavý, nebo dokonce i podivný.

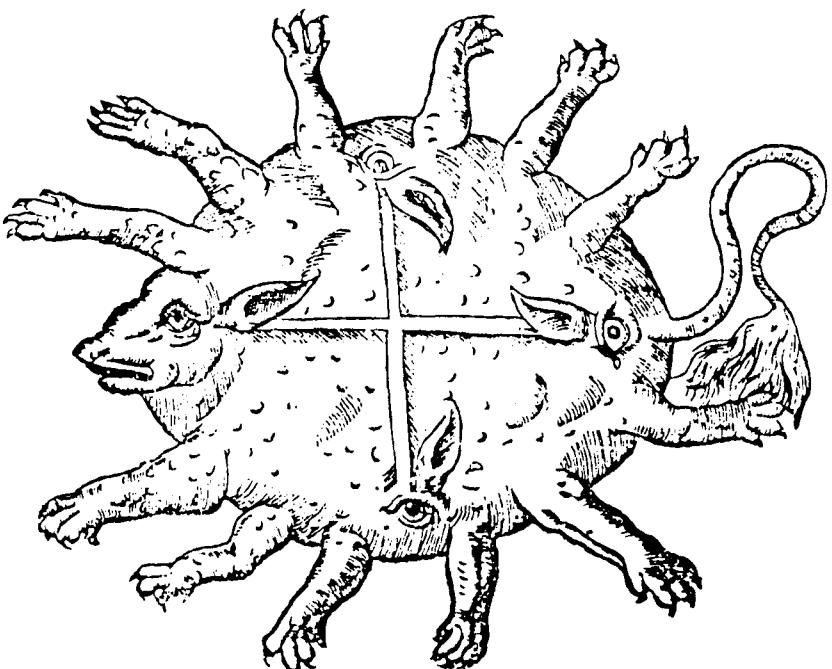
Celkem se toto popsané barevné uspořádání zdá působit decentním dojmem, a proto když je srovnávám s celkovým tvarem křídel i s jejich strukturou, myslím, že se k nim dobře hodí. Přísný rovnoběžný průběh per, a dokonce svislý směr jejich převážné většiny, což jsou vlastnosti, které vždy svádějí k tomu, aby byly zdůrazňovány, kdykoli je o stavbě křídel řeč, neznamenají totiž, jak se dominivám, podstatnější omezí jejich architektonického účinku. Vtiskují pouze vzhled křídel určitý řád, dosti strohý, založený na vertikalitě, a ten se mi právě zdá být velmi vhodně podporován jejich barevným laděním. Bude to asi řád velmi potřebný, neboť každé z obou křídel je, jak ani jinak být nemůže, asymetrické, a ovšem obě křídla jsou pak navzájem zrcadlově souměrná, čímž se narušená souměrnost na vyšší hierarchické úrovni struktury křídel opět navráti. V rámci této vertikální struktury lze pak vidět i některé jemnější nebo méně nápadné podrobnosti.

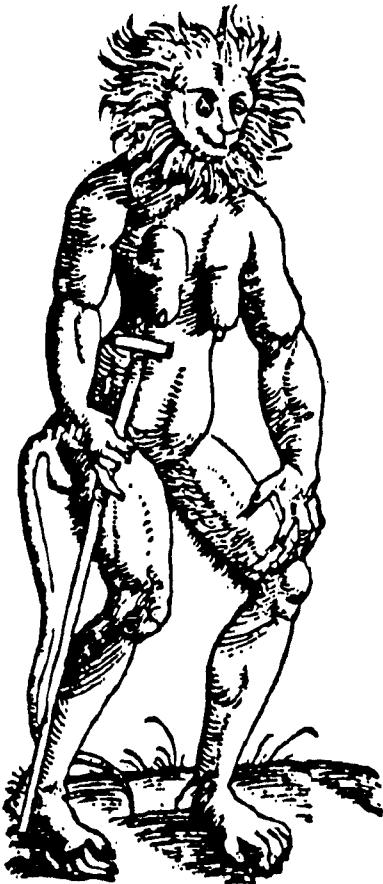
Neboť pera, z nichž křídla sestávají, jsou v dolní části křídel spatřována jako poměrně robustní; výše se však vždy ztenčí a zestříhlují. Jinými slovy, pera se z této své počáteční hrubé robustnosti zdvívají a postupně tyčí, šupinatě se překrývají, tvoří chlupatinu a palisády, navazují na sebe ve svém rovnoběžném uspořádání, stále výš vedou a ženou a zároveň temnější, sledovaným pohledem, a někomu se pak zdá, že to působí trochu jako vrata barokních domů, jako pohled na vysoké zdi zarostlé břečtanem, a navíc mají zřejmou strukturu fraktální, což si žádá zvláštěho vysvětlení, a sice že každá vrstva per, každá jejich posloupnost, každý jejich snopcek a vlastně každé pero opakují, napodobují nebo mírně obměňují celkový tvar křídla, pokud se týče aspoň jeho obrysu, ba možná i jeho vnitřní struktury.

Tak tedy jdou křídla pořád nahoru, perí na nich ubíhá a mění se, zhruba se staví asi jako hladina řeky, střídajíc proudy a tisiny, a pak už musíme zakláňat hlavu, ale tu se najednou tvar začíná lámat, v šupinatých mozaikách vrcholů per nastává neklid, nastává tam nepokoj, necko se bortí, ale opět brzy pořádá v nový strukturní plán asymetrických špic křídel, neboť pera se zakrývají do linie oblé a hrotitě a celá nejhořejší část křídla se tím ohýbá a odvrací, levé křídlo doleva a pravé k tomu v zrcadlové souměrnosti, a to jest tedy doprava.

Zároveň na vnější, lícové straně křídel se barva již změnila v téměř černou. Tento obloukovitý ohyb křídel v jejich horní části je velmi ladný, a zdá se, že zde jsou pera sesazena zvlášť uměle: oblouk je totiž silný a jistý, ale zároveň jemný, jak tomu někdy bývá u mostů; ke konci se křídla nad pomyšlení zužují a srpatějí a konečně pak na samé špici, kde jsou v šíři už jen jediného snopce per, vybíhají v úzký cíp, převisle zahnutý, dokonce zlověstný a hrozivý a černý, černý až do modra.

Není tedy divu, jak vidíme z popisu jejich stavby, že koneckonců lze velmi snadno říci, že jsou to dobrá křídla, i když snad trochu poplatná vkušu, v němž si libovali starí. Jsou pevná a pružná, ovšem současně působí poměrně hmotně, a tak málokdo dokáže odhadnout jejich skutečnou váhu. Tak často vidíme, jak někdo zkusí některé z křídel trochu nadzdvihnout, a přitom jeho váhu poněkud přecení anebo, naopak podcení a pak většinou upadá v jakési rozpaky a nakonec již nadobro odchází, ťape nešikovnýma nohamama, nezvyklýma na výšku a točitost schodů, které často vržou, ale naštěstí je po pravé ruce ve zdi tenké kovové zábradlí, jehož se lze přidřížet, a tak naštěstí nakonec nikdo nespadne a dvere se pak dole ozvou jen tlumeně, vniklý výtr přináší pach omítky slavných budov, noční Praha vystrikuje své gotické věže, dlouhé černé oko se pozvolna rozevírá a mrká, věže se týčí a Čertovka je zase plná ras, intenzívě zelených.

Uvažujeme: tahem střelce na b3 zesílí tlak proti f7. Opravdový zážitek je ale v nahlédnutí změny pozice - pozice se střelcem na b3 místo na a4 nějak získala. Mistři mají cosi, čemu se říká poziciční cit: určitý tah není v pořádku, i když nevidím jeho vyvrácení.

Určité typy pozic se staly vzory (paradigmaty). V podobných pozicích hrajeme bez vlastního náhledu. Největší překvapení: v pozici podobné známému vzoru zjevíme to, co je vlastní právě této pozici.

V každé pozici jde ovšem o souhru figur vzhledem k cíli - dosažení matu. Král je jediné místo, které je zjevně citlivé. Najít ostatní citlivá místa je úkolem (a jde o citlivá místa pozice i plánu, strategie).

V rámci neměnných pravidel tedy pole možností nějak strukturujeme. Určité typy pozic se objevují častěji než jiné. V právě hrané šachové partii se odráží mnoho partií, postavení, motivů hraných jinde a jindy. Tah dostává smysl až v rámci kontextu, pozice. Pro některou pozici je tah tak typický, že se stává jejím symbolem (např. oběť střelce na h7).

Že jsou možnosti šachu omezené, to věděli šachisti dávno. Ve dvacátých letech mluvili o remízové smrti šachu: nahlédli jsme všechny typické pozice, víme, jak je správně hrát, tedy nikdo z nás není lepší než druhý a nemůže vyhrát.

Jenže těch typických pozic je hodně, mnoho. A tak každý šachista přijme za svůj určitý typ pozice, různé pozice interpretuje různým způsobem. Remízová teorie dlouho

vidět, jednou mne ostatně napadlo, že někomu by snad smysl takového nápisu mohl připadat zajímavý, nebo dokonce i podivný.

Celkem se toto popsané barevné uspořádání zdá působit decentním dojmem, a proto když je srovnávám s celkovým tvarem křídel i s jejich strukturou, myslím, že se k nim dobře hodí. Přísný rovnoběžný průběh per, a dokonce svislý směr jejich převážné většiny, což jsou vlastnosti, které vždy svádějí k tomu, aby byly zdůrazňovány, kdykoli je o stavbě křídel řeč, neznamenají totiž, jak se domnívám, podstatnější omezení jejich architektonického účinku. Vtiskují pouze vzhled křídel určitý řád, dosti strohý, založený na vertikali, a ten se mi právě zdá být velmi vhodně podporován jejich barevným laděním. Bude to asi řád velmi potřebný, neboť každé z obou křídel je, jak ani jinak být nemůže, asymetrické, a ovšem obě křídla jsou pak navzájem zrcadlově souměrná, čímž se narušená souměrnost na vyšší hierarchické úrovni struktury křídel opět navrací. V rámci této vertikální struktury lze pak vidět i některé jemnější nebo méně nápadné podrobnosti.

Nebot pera, z nichž křídla sestávají, jsou v dolní části křídel spatřována jako poměrně robustní; výše se však vždy ztenčí a zeštíhlují. Jinými slovy, pera se z této své počáteční hrubé robustnosti zdvívají a postupně tyčí, šupinatě se překrývají, tvoří chlupatiny a palisády, navazují na sebe ve svém rovnoběžném uspořádání, stále výše vedou a ženou a zároveň temnější, sledovány pohledem, a někomu se pak zdá, že to působí trochu jako vrata barokních domů, jako pohled na vysoké zdi zarostlé břečtanem, a navíc mají zřejmou strukturu fraktální, což si žádá zvláštního vysvětlení, a sice že každá vrstva per, každá jejich posloupnost, každý jejich snopec a vlastně každé pero opakuje, napodobuje nebo mírně obměňuje celkový tvar křídla, pokud se týče aspoň jeho obrysu, ba možná i jeho vnitřní struktury.

Tak tedy jdou křídla pořád nahoru, peří na nich ubíhá a mění se, zhruba se staví asi jako hladina řeky, střídající proudy a tísny, a pak už musíme zakládat hlavu, ale tu se najednou tvar začíná lámat, v šupinatých mozaikách vrcholů per nastává neklid, nastává tam nepokoj, něco se bortí, ale opět brzy pořádá v nový strukturní plán asymetrických špic křídel, neboť pera se zakrívají do linie oblé a hrotití a celá nejhořejší část křídla se tím ohýbá a odvračí, levé křídlo doleva a pravé k tomu v zrcadlové souměrnosti, a to jest tedy doprava.

Zároveň na vnější, licové straně křídel se barva již změnila v téměř černou. Tento obloukovitý ohyb křídla v jejich horní části je velmi ladný, a zdá se, že zde jsou pera sesazena zvlášť uměle: oblouk je totiž silný a jistý, ale zároveň jemný, jak tomu někdy bývá u mostů, ke konci se křídla nad pomyšlení zužují a srpatějí a konečně pak na samé špici, kde jsou v šíři už jen jediného snopce per, vybíhají v úzký cíp, převisle zahnutý, dokoncě zlověstný a hrozivý a černý, černý až do modra.

Není tedy divu, jak vidíme z popisu jejich stavby, že koneckonců lze velmi snadno říci, že jsou to dobrá křídla, i když snad trochu poplatná vkuš, v němž si libovali starí. Jsou pevná a pružná, ovšem současně působí poměrně hmotně, a tak málokdo dokáže odhadnout jejich skutečnou váhu. Tak často vidám, jak někdo zkusí některé z křídel trochu nadzdvihnout, a přitom jeho váhu poněkud přecení anebo, naopak podcení a pak většinou upadá v jakési rozpaky a nakonec již nadobro odchází, tane nešikovnýma nohami, nezvyklýma na výšku a točitost schodů, které často vržou, ale naštěstí je po pravé ruce ve zdi tenké kovové zábradlí, jehož se lze přidržet, a tak naštěstí nakonec nikdo nespadne a dveře se pak dole ozvou jen tlumeně, vniklý výtr přináší pach omítky slavných budov, noční Praha vystrkuje své gotické věže, dlouhé černé oko se pozvolna rozevírá a mrká, věže se tyčí a Čertovka je zase plná řas, intenzivně zelených.

Nad Památníkem národního písemnictví trčí nizoučká hvězda, jediná na celém nebi. Koruny akátů kolem Lorety a nahore v Nerudovce jsou bílé a zelené. Nepravidelný tvar jejich korun je spletěn z větvoví, a to hned vytváří jemné pravidelné krajky, hned zas je organizováno do mocně a hrubě vyrážejících struktur ze silných prutů, hrubě otrněných, a tak svou pravidelnost neustále porušuje a opět nachází, a těmito korunami lze ovšem proletat s hlukem, a dokonce snad i s jakousi radostí, neboť z akátových korun při tom pokaždé sprší jejich bílé květy s voskově žlutavými skvrnami na pavézách, a obzvláště jejich chrastivé loňské lusky podobné dnavným pazourům stařen, zevně olysalé a zčernalé od prachu a zevnitř naopak vystlané měkkým lesklým atlasem, v němž uložena semena, podobná oploštělým brokům, a tu vidám, jak ony lusky padají nejrychleji a chrestice rozprsknou se o mozaiku chodníku, pak následují květy i celá květenství, a zároveň děší suchých větviček, kdežto lichozpeřené dělené listy naopak padají velmi pomalu a donekonečna se točí na svislých spirálních drahách a v tom dešti lusků a květů a větviček dole stojím já, je mi sotva dvacet, tisknu se ke všem holkám, s kterými jsem tehdy chodil, a zcela ochromen hrůzou říkám: "Právě nad náma proletěl anděl."

Křivá slova

Jak se postarat o to, aby byl chystaný text hladký a vláčný a jednolity, to je při každém psaní, do něhož se pouštíme, úkol, který je spojen s řadou problémů, a není to jen syntax a strategie logického sřetění pojednávaných údajů.

Vinna jsou i sama jednotlivá slova, a dokonce předeším právě slova, neboť ona to jsou, kdo první v textu vadí a brání. Mnohá totiž mají příliš mnoho vlastní osobnosti a pak je marno chtít podřídit je svrchovanosti textu tak, aby se stala pouhým jeho cihlami, které jej pouze pasivně skládají, aniž jej jednotlivě samy ovlivňují. Sotva se něco napíše, už nastává rozrát. Řetěz slov je zpřetrhán, sotva byl zrozen. Slova vylézají nad jeho povrch jako švábí po obilních stéblech, vadí si navzájem, soutěží a trkají se, a původní osnova je zcela zpřetrhána.

Jak tomu zabránit, když se vždycky všude vyskytne tolik silných slov, třeba šarlatán nebo škvarky nebo vrány? Tak hned taková slova, třeba zmíněné vrány nebo kukačky nebo nikoli nebo trnože začnou nabalovat okolní těsto tupých nicneřikajících poslušných slůvek jako možnost, pravda, nebo, mající, podobně atd., a vznikají kryštalační jádra, kolem slov se přiběh stahuje a houstne jako pucky v kaši, takže mícháš a mícháš, a nakonec nezbývá než vytáhnout a olízat aspoň vařečku.

Prosím: i jen slovo včera, ať vyřízeno, ať vytisknuto nebo napsáno, zachová se vždycky stejně. Ono nejapně trčí z textu, roztahuje se jako škrálov a vklá se mu háček nad č. A nedostí na tom, neboť slovo samo se naklesle usmívá, unyle a nedobře jako mladá prodavačka, která zády opřena o rám dveří objízdí si z nudy oko fialovou inkoustovou tužkou, zatímco zákazník před pultem čeká a čeká.

Malinké zrcátko v její ruce tupě pableskuje, venku prší světle a řídounce letní déšť a v poloprázdném domě je průvan.

A v tom průvanu dříve nebo později určitě bouchnou nějaké dveře nebo tam někdo šlápně na kočku nebo na psa nebo tam rozbití nějaké sklo, a tu v chvíli prodavače ujede ruka a hrot tužky, který je dlouhý a špičatý, se zvrne ze své dosavadní pravidelné cestičky, přesmýkne se přes rasy a celou svou délku naráz vnikne pod víčko.

To je ovšem strašlivá věc, neboť tím je celé oko ohroženo tou ostrostí a tvrdostí cizího předmětu! Ale oční koule, to se rozumí, je zevně tuhá a pružná. Skoro zároveň odskočí jako při kulečníku a stáhne se dovnitř, do nitra lebky, kde je lépe chráněna, zmíří do třásní a plísovaných závěsů jemných vaziv a slizinčícných výstělek a současně se navíc zahálí ochranným pláštěm slz, právě tak jako v den dopadu komety by na celé Zemi lilo husté a souvisle.

A tak ostrá, dokonce snad zakřivená nebo drápkatá špice tužky zasáhne pouze vnitřek víčka, kde šrámrem odře a zkrvaví tenounkou růžovou sliznici, tak jemnou, že by ji poranil i nejněžnější polibek.

A anilín se začne rozpouštět v slzách.

Krev se smísí se slzami a s anilínem a v tu chvíli z oka vyhrkne červenofialový provázek, barevná tkanička, vycrčí obloukem vpřed a hned se zase položí zpátky na tvář a hned nato také na krk a jeví sklon meandrovat a my v detailu vidíme masitá silně naličená ústa, jak se už rozevříají k jekotu,

ale to již zákazník nedočkav se, v klidné resignaci uchopí košík žlutozelených letních jablk, v kterých jako v kolíbkách spinkají larvy obalečů, a odchází zpátky řídkým deštem, zpátky k aneroidům a heliografům, zpátky na meteorologickou stanici.

Druhý sbírkový sál

Kouzla, jak v hnědé bezsněžné zimě, v níž není nic hezkého ani něžného, dosáhnout toho, aby druhý den konečně přece jen padal sníh:

1) pomocí snu, když v noci se nám zdalo o někom, koho jsme měli rádi. Jenom projde tím, co se nám zdá, jenom se tam ukáže, a ten sen není ani epický, dokonce je tak obyčejný, jako by to bylo doopravdy. Má to jen povahu dvou bezděčných paralelních výskytů a dokonce snad bychom na to do rána dokázali zapomenout. - Ráno sněží;

2) pomocí jasmínového čaje, když byl pit z něčeho, co je bělavé a okrouhlé, aby to mohlo být drženo oběma rukama, které jsou tak zahřívány, v nějaké vysoké chladné místnosti, kde

nevymířela. O některých konkrétních sahatech se zmíním:

Réti nahlédli celou skupinu pozic, které se tehdyn v partiích nevyskytovaly: pěšáci se navzájem neblokují, mohou postupovat, ale figury nemají volné dráhy. On a jemu podobní vymysleli v době, když už to nikdo nečekal, celou řadu nových záhajení.

Aljechin hrál pozice podobné ostatním. Ale často našel, jak se daná pozice liší od pozice typické, a zahrál pak naprostě nesrozumější tah.

Bronštejn v padesátých letech přemýšlel často několik desítek minut nad prvním tahem v parti.

Je těžké, aby se v šachu objevila postmoderna. Při vnějším pohledu nemá posunování figurkami smysl - není tedy od čeho odhlízet. Při pohledu zevnitř: nemohu hrát jakýkoliv tah - to rychle prohraju a ze světa šachu vypadávám.

Ale co si má člověk myslet o záhajeních 1.e4 a6 nebo 1.e4 h5 (Miles, Basman)? Opravdu jsou podložena autentickým náhledem, chápáním, že vedou ke hratelné pozici?

Před několika lety se objevily tzv. holandské šachy. Princip je jednoduchý: když vezmu protivníkovi figuru, dám ji svému spoluhráči, který ji může použít ve své partii; místo kteréhokoli tahu ji postaví na kterékoli volné pole. Pořádní šachisté se tím nenechají zlákat. Jde o vnější zvyšování pestrosti. Šachy jsou ovšem dost bohaté samy v sobě.

Ale otevírá to nový svět. Je to jako jam-session: musím hrát sourodě se svým spoluhráčem, každý hraje něco jiného, předem neznámého, ale vzájemně si tím rozdělujeme možnosti.

V předchozích úvahách se objevil pojem autentické chápání. Znamená to, že pochopím, cím je ta která pozice specifická, odlišná ji od samozřejměho vzoru. Pro šachistu je velkým pokušením od takovéhoto chápání ustoupit. První tahy v záhajení většina odhadná automaticky.

Každý jedinec i doba má svůj způsob interpretace. Volím možnost, která vede k mému autentickému pochopení, náhledu.

Jiří Sadlo píše v svém článku o krajině, že kybernetika šachu má smysl ve výhře jednoho ze souperů, kdežto kybernetika krajiny v nemožnosti vyhrát. Ale nejdé o výhru. Jde o uskutečnění vlastní interpretace. Šachy jsou omezeny tím, že tato interpretace směřuje k matu. Co kdyby ale nešlo o mat, ale o krásnější plán, pozici, seskupení?

Něco takového se vyskytuje v problémovém šachu. Jedná se v něm nikoliv o partie, nýbrž o vymýšlení a řešení určitých pozic. I v problémovém šachu je cílem mat, smysl

však už tkví v něčem jiném - v kráse tahů a vztahů. Taky už nejde o interakci dvou soupeřů, ale autora a řešitele - situace je podobná jako u textu či uměleckého díla. Krajina je vůči tomu ještě bohatší, neboť v ní je interpretem i šachovnice, i figurky.

Uskutečňování plánu je zaváděním určitého řádu na šachovnici. Plán je tím krásnější, čím větší část celku tento řád zaujmá. Proto se autoři snaží o vymýšlení "čistých" úloh a studií, v nichž figury a tahy nesmějí být zbytečné nebo nejednoznačné.

Samozřejmě, že šachistovi jde o výhru. Mám pravdu - tedy vyhraj. V rámci toho světa.

Nabízím zde - při vědomí všech omezení zmíněných výše - pojetí šachu jako střetnutí dvou interpretací, dvou pohybů myšlení. Výsledkem mé interpretace pozice je tah, který tuto pozici mění, a tuto změněnou pozici interpretuje zase soupeř atd. atd.

Je to jako polyfonie - každý hraje svou melodii. A melodie si nějak odpovídají. Kdo hraje nepatřičně, ztrácí spojení s celkem a vypadává ze hry.

Další z mnoha omezení šachu: není místo pro uskutečnění obou interpretací. Svou interpretaci uskutečňují ne ve zvláštním prostoru, ale ve stejném prostoru jako protivník. Největší krása - obě interpretace splývají v jeden celek. To jsou ty fantastické remízové partie. Uskutečňování plánu v nich stojí výše než uskutečnění.

Ale není právě to omezením, a zároveň smyslem samotné komunikace?

Máme tendenci vidět v tom druhém sebe. Když projeví vlastní interpretaci, překvapí nás to. My počítáme jen s tahy, které bychom zahráli sami.

Velký mistr přelomu století, Lasker, se toho vyuvaroval. Dokázal předem poznat myšlení protivníka, věděl, jak bude hrát, a volil pozici, kde byla taková hra chybňá.

Tak byl ale ochuzen o překvapení, o interpretaci toho druhého. Když ji dovedl nahlednout sám, rozširoval tak svou vlastní interpretaci. Tak si nemohl uvědomit ani toho druhého, ani sám sebe.

To setkání s interpretací druhého pro nej proběhlo už dříve a partie pro něho už nebyla komunikaci. (Taky na to, že byl mistrem světa, hrál velice málo.)

Je to podobná situace, jako když mudrc ví, na co se ho poustník přichází ptát. Pak ten úžas nepřichází vzhledem k druhému, k jeho překvapující možnosti, ale vzhledem k řádu, ve kterém se oba pohybují. Otevření se to mutu řádu už ovšem vychází z řádu jiného.

Já si myslím, že ten druhý si něco myslí - to je zrcadlení, ne komunikace. Ten druhý dá najevo, co si myslí - překvapení - vede ke komunikaci!

V určité variantě, typu pozice mě baví nacházet možnosti, vidim jejich smysl apod. Protože zapomínám, mohu to dělat po celý život, nepřestává mě to bavit - dokola čtu jeden a týž text, pořád stejně - to je dost šílená představa! Ale šachy nejsou život.

Dřevěný kůň má v sobě víc poukazů (a smysluplnějších) v tomto světě než ve světě šachu.

Šachy jako představa skutečnosti vedou... kam? (Snad u orientálních, fálistických kultur...)

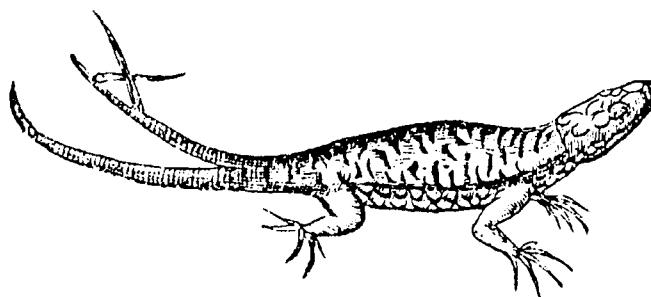
Komunikace je sdílení světa. Šachisté sdílejí společný svět. Toto sdílení ovšem neotvírá cestu k dalším světům. Šachy mají smysl jen samy v sobě.

stále jsou bílé stěny a přes okno pohled do klidné šedé a hnědavé zahrady s holými draslavými pruty krovisek, kde se opatrně začíná nabírat k stmívání.

To lze někdy ještě posilit pozorováním křivolké architektury asijské kaliny Viburnum fragrans, která z černavých větvíček bělounce vykvétá někdy o adventě a voní tisí a temně fialově;

3) pomocí zapřažení účasti podivných ryb, když jsme za šedivého dne vstoupili do staropražské akvaristiky, v níž náhle v přítmí přebývá teplá a vlhká vůně tropické vody. Tu v jednom akváriu v rohu stojí uprostřed vody africká ryba Julidochromis, je bílá a žlutočerná, skládá se z pruhů, stojí, nehbá se. Je černoooká. Svití v tmavém akváriu, bíle a žlutě. Když opět vyjdeme ven, sněží řídkým a vlhkým atlantickým sněžením. Veliké, těžké vločky. Sněží, teplomér je těsně při nule. Padá sníh a pokrývá zem, a také se na ní hned tvoří tmavé louže a jakési různé stopy. Malá grafika! - dobré, že tak sněží, to ochladí a rozpustí srdce. Měkká sněhová voda.

Večer má prostor za oknem těžkou barvu bromfenolové modři, je to neprůhledné, jsou tam nějaké temnější shluhy, tma se tam začíná srážet.

Země a černé kameny

Kdykoli si při pohledu na ni bylo možno uvědomit její hrdu a ošklivou vyčnívou špičatost, tu se domníval, je třeba nějak ji vysvětlovat, aby se nezpronevěřil.

Někde na světě určité pořád ještě visí nizoučko nad zemí to staré středověké slunce. Je černé a zlaté, v krajině cypříšů, zeravu a zimostrázu. Jeho tvář je temná.

Zdálo se tomu být tak proto, že často právě ona nezastřelená hrubost se stává příčinou komplikací. Vídal ji, potkali se v městských sadech. Několikrát, když u ní byl, pokoušel se pracně a s obavami vylouvat v rozhovoru nějakou situaci, která by mu umožnila promluvit o tom. Vyčkával na zátočinu. Doufal, že se přece někdy naskytne chvíle nějaké remízy nebo pauzy. Doufal, že může dokonce přijít patová situace vzájemného rozčarování, okamžik, kdy se rozmluva zpřetrhá a jejich duše se zakálí, a právě sem chtěl vložit řec krátkou a přímou. Měl v úmyslu vložit, proč nikdy nebude moc milovat jí jako erotický objekt, ani mít ji rád jako přítel, nýbrž stále a nutkavě ji obdivovat jako úlomek vzácné horniny nebo ptačí výkřik.

Podobá se utáte hlavě. Smrt ovšem stojí na hlavě této hory, na vrcholu této slunečnice, rovněž černá a rovněž zlatá, patrná už zdaleka. I celá obloha, jak se dozvídáme z oltářů, je vysoká a zlatá a dole v lesích cypříšů a zeravu vítěve ohýbá, v lesích tůj a zimostrážů vítř větrve rve, na zemi prázdré, opuštěné, neplodné...

cesty s černavým prachem vinou se po plochých návrších, pach pryskyřice, pach dřeva, portréty králů a lvů s tváří napůl opicí vroubí silnice. Kamenný most se těžce a strmě vypíná nad neduživým potůčkem. Je tam ticho. Bahenní praskliny, ve vás je celý svět!

Ale onen okamžik nikdy nenastal. Překvapovalo ho, s jakou zouflou snadností se jedno odvijí od druhého, a tisina ani ztroskotání nepřicházely. Bylo zřejmé, že je jat. Jen jednou, mezi dvěma bouřkami, spoléhalo na vynálezavost počasí, řekl nějakou větu, která začínala slovy, jako např. "Snad abychom...", a tu, když odvětila poněkud příkře: "Nemusíte," ale v zálepě se napůl odvráčena pokusila o rozpačitý úsměv, příliš neobratná, než aby nepoznal, že tato leště byla bezděčná, tu měl pocit, že propásl a naděje jsou důkladně mařeny. Tak miřely obavy. A viděl, čas ukázal, že byly liché: bylo to totíž lhostejno.

To je krajina tuláků, krajina cikánů, milíře a sklárny jsou ohniský magie, ryci a rezbáři těží zimostráz. Nebe je ovšem alkoholem této země: večery jsou modré, stříbrné a brunátné, stáda krv, koz a ovcí jdou pít k tůním, kdežto jejich pasáci pozůstávají na výšinách, na chladnoucích pasekách, aby pozorovali, řečeno jejich obvyklými slovy, "jak se hradby pevnosti ježí praporci".

Ovšemže onen ptačí křík byl pouze určitou maskou, kdežto pravý stav věci byl na ní nezávislý; to ostatně bylo patrné vždy. Ukázalo se však, že totto maskování se vztahuje pouze samo k sobě, a že tedy žádná skutečná tvář neexistuje. S ohromením si uvědomil, že všechny jeho dosavadní interpretace byly mylné: její autenticitu byla pouze sama maska a v jeho vztahu k ní nešlo o odmítání nahlídnutého pokrytectví. Bylo to jen čiré pokrytectví jeho samého, když se domníval, že nutnou podmíinku autenticity musí být bud' nepřítomnost maskování, anebo alespoň možnost autenticitu odhalit stržením masky.

Tucet Vyšehradu střeží hřbitovy onoho kraje, a studánky odrážejí nebe. Ovšemže ptačí křík byl pouhou maskou: a zároveň byl také jediným způsobem, jak se jí přiblížit. Nakonec s ní prospal celé dni; v rozsáhých bělobách tkanin a v pachu dřevěného uhlí vypadala jako absurdní ornament.

Asociace, smích a hierarchie

Arthur Koestler

Asociace a bisociace

Jednoduchou definici asociativního myšlení navrhl Humphrey: Výraz asociace, resp. "duševní asociace" je obecně obsažné zobrazení, v psychologii často používané k vyjádření okolností, v nichž se odehrávají myšlenkové pochody jak v oblasti prožitků, tak i chování. Jinými slovy: výraz asociace označuje proces, jehož prostřednictvím vede jedna myšlenka k druhé.

Každá myšlenka je ovšem provázána s řadou jiných na základě minulé zkušenosti. To, které z téhoto spojení bude aktivováno, záleží na tom, jakým druhem myšlení jsme se v daném okamžiku zabývali. Uspořádané myšlení je vždy vymezeno rámcem jistých pevných pravidel, a též snění, jak ve dne, tak i v noci, má svá vlastní pravidla hry.

V laboratorních psychologů experimentátor pevně určí zásady - např. asociovat protiklady. Rekne-li *tma*vý, odpoví testovaná osoba světlý. Je-li určeno pravidlo "*synonyma*", tato osoba asociouje slovo *tma*vý se slovy jako *stín*, *noc*, *černý*. Bylo by nesmyslné mluvit o asociacích, pokud bychom operovali ve vakuu - jakou reakci vyvolá slovo *tma*vý záleží na tom, podle jakých pravidel se zrovna hraje. My ovšem nežijeme v laboratorních, kde jsou pravidla hry předem pevně deklarována. Při normálních, rutinních procesech myšlení, při mluvení apod. pravidla mlčky předpokládáme, ale zjevně je neznáme.

To platí nejen pro pravidla gramatiky, syntaxe nebo "selského rozumu", ale i pro komplexní struktury, které popisujeme jako systémy vztahů, myšlenkové světy, asociativní kontexty apod. Obecně řečeno, systémy asociativního myšlení jsou sice založeny na mentálních návycích a dovednostech určených pevnými pravidly, k řešení úloh nás však přivede pouze pružná taktika jejich užívání. Z pravidel šachové hry tak průběh kterékoli partie asi jen sotva vysvětlíme, jakkoliv všechny jednotlivé tahy jsou téměř pravidly bezpodmínečně kontrolovány. Více nám tu řekne pouze rozbor zpětných vazeb, vztahů k předchozím krokům, k rozložení figur na šachovnici, k povaze zdolávaného problému atd. Pravidla mohou být pedantická, tvrdošíjná nebo poddajná, a přesto je lze aktem hry uspořádávat do "vertikální" hierarchie" stejně jako do horizontálního asociativního pletiva.

Shrňme to: Všechny rutinní myšlenkové postupy se podobají hře podle přesně daných pravidel s více nebo méně pružnou taktikou. V šachu je sice k dispozici mnohem více možností volby taktiky než v dámě, ale i v šachu hranice existují. Nacházíme-li se při hře na šachovnici v tak beznadějně situaci, že žádná z jemnějších strategií nám nemůže pomoci, nemáme podle standardních pravidel hry jinou možnost než prohrnu. Leda bychom svému protihráči nabídli páru silnějších drinků. Někoho schválně opít, zatímco sám zůstanu stržlivý - to ovšem je už úplně jiná hra s jinými asociacemi. Kombinací těchto dvou jinak nepříbuzných her vzniká **bisociace**. Jinak řečeno:

asociativní myšlení hraje podle daných pravidel na jediné úrovni, zatímco bisociativní akt kombinuje pravidla různých her - operuje na několika rovinách současně.

V žádném případě nechci snížovat cenu běžného myšlení. Dává vztahům koherenci a stabilitu, uspořádanost a přehlednou strukturu myšlenkového kroku. V krizových situacích se ovšem rutinní procesy ukazují být nedostatečnými. Svět se točí a na nás doléhají stále nové a nové skutečnosti - problémy, které navozují, často již nelze řešit uvnitř konvenčních vztahových systémů. Proto to zoufalé hledání univerzálního léku: od neortodoxní improvizace, jež má podněcovat novou syntézu, až k podněcování duchovního regeneračního procesu. Latinské slovo *cogito* se odvozuje od *co-agitare* = setřást dohromady. Bisociace znamená provázat dvě doposud oddělené myšlenkové struktury tak, že se k jejich hierarchii připojí nové stupně, které v sobě ony struktury zahrnují.

Fenomén přílivu a odlivu je znám od pradávna stejně jako fáze Měsíce. Ale propojit vzájemně tyto jevy do myšlenky, že příliv a odliv je působením přitažlivými silami v různých fázích Měsíce, dokázal teprve v 17. století jeden německý astronom. A když se o tom dověděl Galilei, pokládal to za okultní fantazii. Ponaučení: cím důvěrnější jsou nám ony doposud nezávislé představy, tím více nás zarází jejich nové propojení. Historie vědy je historií zásnub myšlenek, které si byly dosud cizí a jež jsme pokládali za neslučitelné. Přírodní magnety byly v antických dobách známy jako kuriozity. Ve středověku našly dvojí uplatnění: jako námořní kompas a jako nejlepší prostředek, jak získat zpět ženu, která opustila svého muže. Stejně tak byly známy i zvláštní vlastnosti jantaru, který když jej třeme, na sebe přitahuje lehké předměty. Řecké slovo pro jantar je elektron, ale Řeky elektrina nezajímalala a stejně se o ni nezajímal středověk. Téměř 2 000 let vnímali lidé elektrinu a magnetismus jako dva oddělené fenomény, které spolu nemají nic společného. Roku 1820 si Hans Christian Oersted všiml, že elektrický proud probíhající drámem ovlivňuje kompas, který náhodou ležel na stole. Od tohoto okamžiku se začaly tyto dva jevy propojovat, aby vytvořily jeden jediný - elektromagnetismus. Akt bisociace odstartoval řetězovou reakci, která trvá doposud.

Reakce AHA

Od Pythagora, který provázel aritmetiku s geometrií, přes Newtona, jenž spojil Galileiho pokusy s pohybem projektilů s Keplerovými rovnicemi pro dráhy planet, až k Einsteinovi, který v jedné neblahé rovnici zasnoubil hmotu a energii, můžeme stále vidět stejný postup. Na rozdíl od činnosti starozákonného Boha tvůrčí akt nevynáší na světlo něco z nicoty, ale kombinuje, mísi a spojuje již existující, avšak dosud od sebe oddělené myšlenky, fakta, vjemy, asociativní kontexty. Tento akt oplodňujícího setkání, které se může případně

první linky

odehrát i v jednom jediném mozku, ukazuje bytostné jádro tvořivosti a spravedlňuje můj obraz **bisociace**. Ukažme si to na případu Johanna Guttenberga, který objevil knihtisk (nebo přinejmenším nezávisle na ostatních byl jedním z objevitelů). Zpočátku měl v úmyslu písmena odlévat tak, jako se připravuje např. pečeť. Jak ale vzájemně uspořádat tisíce malých pečeťtek tak, aby stopa, kterou zanechají na papíře, byla stejnometerná? Dlouhá léta se tímto problémem trápil, až jednoho dne navštívil ve svém rodném Poryní vinobraní a nejspíš se tam trošku připil. V jednom dopise to popisuje následovně: "Přihlížel jsem jak víno vytéká z lisu; a potom jsem, postupuje od výsledku k přičině, přesné prozkoumal činnost tohoto zařízení, které se tomu nemohlo protivit..." A najednou jako by o dlažbu cínku zlaták: kombinace pečeti a vinného lisu dala vzniknout knihtisku.

Pro tento "okamžik prozření", kdy se náhle jednotlivosti problému spojí a vytvoří uzavřený jednotný obraz, razil psycholog Karl Bühler nový výraz: nazýval to **AHA-reakce**. Není to ovšem jediný typ reakce, který může způsobit bisociační akt. Zcela jiný typ reakce vyvolává např. vyprávění vtipu: *Jeden markýz ze dvora Ludvíka XV. se neočekávaně vrátil z cesty a najde svou ženu v náruči biskupa. Markýz okamžik vahá, potom jde klidně k oknu, vylíčí se a začne žehnat lidem na ulici. "Co to děláte?" křičí na něj vystrašená žena. "Monsignore převzal moje povinnosti, a tak já plním zase jeho," odvětil markýz.*

Použijme pro smích označení **HAHA-reakce** a věnujme se, aspoň krátce, též jeho logickým i emocionálním aspektům, jimiž se odlišuje od AHA-reakce.

Reakce HAHA

Chování markýze je zároveň neočekávané, a přitom zcela logické - ale nikoliv ve smyslu té logiky, kterou běžně v podobné situaci používáme. Je to logika dělby práce; její pravidla hry jsou *quid pro quo?* - výměna zboží a práce. Přirozeně bychom očekávali, že se bude markýzova reakce řídit spíš herními pravidly obecné pohlavní morálky. Ale právě srážka obou vzájemně se vytlačujících asociačních kontextů vyvolává komický účinek. Nutí nás uchopit situaci současně za pomoci dvou vzájemně konsekventních, ale obyčejně ne vzájemně svázaných vztahových systémů; jsme takříkajíc nuceni v jednom okamžiku přijímat na dvou vlnových délkách. Tato neobvyklá situace trvá tak dlouho, dokud se nepodaří odehrávaný postup uchopit jedním vztahovým systémem - jak to bývá za běžných situací.

Akt vědeckého odhalení vede k trvalé syntéze, k fúzi dvou dříve oddělených vztahových soustav; komická bisociace žije aktem kolize, srážky mezi neslučitelnými vztahovými systémy, jejichž cesty se pro jeden krátký okamžik zkřížily. Rozdíl ovšem není absolutní. To, zda jsou tyto systémy slučitelné, nebo ne, závisí na subjektivních faktorech. V Keplerově hlavě se pohyby Měsíce spojily s přílivem a odlivem ve větve stejně kauzální hierarchie. Galilei ovšem považoval Keplerovu teorii za povedený vtip. V dějinách vědy je řada příkladů, kdy byly nové objevy přijaty s posměchem, protože požadovaly spojení neslučitelných partnerů, jejichž manželství bylo podle předsudků strašné a domněle nemožné. Humoristé naproti tomu zcela vědomě spojují inkompatibilní postoje nebo myšlenky, aby odhalili jejich skrytu absurditu. Komické odhalení poukazuje na paradoxy - vědecké objevy tyto paradoxy ruší.

Z hlediska markýze viděno, poskytl mu jeho host tvůrčí inspiraci. Kdyby se zachoval podle konvenčních pravidel hry, musel by biskupa zbít nebo usmrtit. Na dvoře Ludvíka XV. by ovšem útok na biskupa byl považován když ne přímo za zločin, tak přinejmenším za nevhodné chování; to prostě nešlo. A vyřešit problém - to znamená okamžitě a účinně svého protihráče pokročit - znamenalo použít

nějaký jiný herní systém s jinými pravidly a kombinací s tím prvním dosáhnout bisociace. Každé originální odhalení komického je tvůrčí akt, maliciózní objev.

Smích a emoce

Důraz leží ve slově maliciózní, což nás přivádí od logiky humoru k emocionálním faktorům HAHA-reakce. Vypráví-li anekdotu zkušený vypravěč, pak dosahuje jistého napětí, které s pokračujícím vyprávěním neustále vzrůstá. Nikdy ovšem nedosáhne očekávaného vrcholu. Pointa úcinkuje jako gilotina, která náhle přeruší logický vývoj situace, posmívá se našemu napjatému očekávání na dramatický konec; napětí je přeskočeno a zvrátí se v smích. Jinak vyjádřeno, smích odvádí nesmyslně akumulovaný potenciál jednosměrného chtění. Když vidíme hrubé umění lidového obveselování na ochotnické scéně od Hoggarta nebo Rowlinsona, potom si hned všimneme, že se diváci zbavují svého nadbytku adrenalinu - stahy obličejových svalů, příslovečné popadání se za břicho, explozivní dýchání polouzavřeným hrtanem, to všechno jsou podoby odreagování se z nadbytku energie. Hnutí, kterých se smíchem zbavujeme, jsou například agrese, vilnost, škodolibost, vědomý i nevědomý sadismus - všechny pracují s pomocí andrenergálního sympathetického systému. Prohlédneme-li si ovšem trefnou karikaturu, ustupuje hrůzný smích slabšímu pobavenému úsměvu; mohutný přítok adrenalinu se ztencí na slabý pramínek. Ostatně připomeňme onu klasickou definici: "Kdo je sadista? Člověk, který je hodný na masochistu."

Německé slovo *vtip* (*Witz*) znamená stejně tak legraci jako důvtip a odvozuje se od vědění (*Wissen*); v angličtině je to podobné (česky *vtip od vtipit se* = rozumem vniknout). Oblasti HAHA-reakce a AHA-reakce jsou kontinuální, bez ostré dělící linie. Pohybujeme-li se od hrubějších k subtilnějším formám humoru, pak se mění žert na epigram nebo hádanku, to komické srovnání skrytých analogií, a naše reakce procházejí podobnými změnami. Emocionální napětí, které se vybíjí při hrubém smíchu, sestává z agrese oloupené o cíl, naproti tomu napětí uvolňované při AHA reakci vede k intelektuální výzvě. K uvolnění dojde v tom okamžiku, kdy zahlédneme pointu, rozresíme myšlenkovou úlohu nebo vědecký problém.

Shřime to ještě jednou: Oblasti humoru a objevů tvoří kontinuum. Jestliže se budeme pohybovat podél tohoto kontinua jakoby zleva ke středu, mění se postupně emocionální klima od zlomyslnosti šprymářů k nezúčastněnému důvtipu moudrých. Pokračujme nyní v této cestě stejným směrem. Podobné nenáhlé přechody vedou i k třetí tvůrčí oblasti, jež náleží umělcům. Také umělci slouží spíše naznačenému než vyřčenému; také oni předkládají hádanky a poukazují na dosud neviděné. A tak zde, na cestě k druhému konci spektra, potkáváme přechody stejné, symetrické, ale inverzní posloupnosti: od uměleckých forem prostoupených intelektem a vědeckým způsobem uvažování k citovějším a více smyslově ovlivněným až nakonec k mystické, od myšlenek osvobozené nirváně.

Reakce AH

Jak ale definovat emocionální klima v umění? Jak klasifikovat pocity, které nám zprostředkují prožitek krásy? Když listujeme učebnicemi experimentální psychologie, sotva najdeme nějaký záhytný bod. Jestliže behavioristi používají slovo emoce, potom mají téměř vždy na mysli hlad, sex, vztek, strach a ostatní důsledky vyměšování adrenalinu. Pro ony zvláštní stavy, které člověk prožívá, když poslouchá Mozartův kvartet, pozoruje moře nebo poprvé čte Svaté sonety Johna Donnese, nenabízejí žádné vysvětlení. V oněch učebnicích nenajdeme ani žádný popis fyziologických procesů, které jsou svázány s těmito reakcemi: zvlnutí očí, zadřžování dechu provázené tím zvláštním druhem posvátného klidu; uvolnění všeho

zrušit linku

napětí. Označme to jako **AH-reakci**. Spolu s předchozími tak máme zde trojici reakci:

HAHA / AHA / AH

Smích a pláč, tyto řecké masky komedie a tragédie, představují extrémy jistého kontinua. U obou se jedná o uvolňovací reakce, obě jsou součástí afektů - v jakémkoliv jiném pohledu představují ovšem fyziologické protipóly. Smích je zprostředkován sympathetico-adrenergní větví vegetativního nervového systému, pláč pak jeho parasympathico-cholinergní větví; první ukazuje tendenci přivádět tělo ke zvýšené aktivitě, druhá pak směřování ke katarzi a pasivitě. Zkusme se jednou při smíchu pozorovat: po dlouhém a hlubokém nádechu následuje prudký proud vzduchu při výdechu - *hahaha!* Při pláči děje se pak pravý opak: několik krátkých přerývaných vdechů předchází dlouhé stěnavé výdechy - *a-a-h, aah...*

Podobně také emoce, které vytrysknou při AH-reakci, lze chápat jako přesné protiklady těch, které se vybíjejí při smíchu. Ty druhé náleží k adrenergním, agresivně-defenzivním emocím, a lze je tedy pokládat za projev sebepotvrzujících tendencí. Jejich protipóly můžeme popsat jako sebepřekračující emoce, odvozující se z integrativních tendencí. Mohli bychom je také nazvat, podle Freuda, *oceánickým pocitem*: jsou jakýmsi nekonečným rozšířením prostoru vědomí, které zažíváme příležitostně v prázdné katedrále, kdy věčnost na nás pohlíží oknem času - a v její záři se naše vlastní Já rozpouští jako zrníčko soli v moři.

Otevřená hierarchie

Zatímco sebepotvrzující emoce oblast vědomí zužují (vášeň možná není přímo slepá, ale přinejmenším nosí klapky na očích), mají sebepřekračující emoce opačný efekt - rozšíření vědomí, až po stav, kdy se Já zcela rozplyne v *oceánickém pocitu* mystické kontemplace nebo estetické extáze. Sebepotvrzující emoce směřují k zúžení svobody volby, sebepřekračující emoce poskytují svobodu od volby, svobodu nezávislosti.

Toto odosobněné Já je přesným protikladem úsilí po naprostém sebeuvědomení. V literatuře mysticismu nacházíme ovšem oba zdánlivě oddělené pocity úzce provázány. Tak například cíl hathajógy tkví v tom, dosáhnout vyšších stupňů sebeuvědomení tak, že viscerální procesy i jednotlivé svaly plně podléhají volní kontrole. Tato cvičení jsou ale jenom prostředkem cíle, kterým je dosažení "úrovni čistého vědomí, jehož jediným obsahem je samo vědomí". Věří se, že na této úrovni pomíjivé Já prolíná s Atmanem, Duší Světa, a splyne s ním v *Jedno*. Jiné školy mysticismu se pokouší stejněho cíle dosáhnout jinými cestami; všechny jsou však zajedno v tom, že právě vláda nad vlastním Já je oním prostředníkem transcendence.

Jsem si vědom, že jsem se v této kapitole vyhnul některým zásadním problémům. Neměl jsem ale v úmyslu vědomí definovat; jedním ze základních předpokladů veškeré duševní činnosti je, nesnažit se ji definovat prostřednictvím jí samé. V tom jsem zcela za jedno s MacKayem: "Mé vlastní vědomí je primární skutečnost; bylo by nesmyslné jej zpochybňovat, vždyť ono samo je tím základem, na němž své pochyby stavím."

Nemůžeme říci, co je to "vědomí", můžeme ale říci, zda je více či méně po ruce a zda vykazuje hrubou nebo jemnou strukturaci. V dějinách vývoje je vědomí vzestupným faktorem, který se na jednotlivých stupních s přibývající komplexitou rozvíjí a nerozlučitelně propojuje s činností mozku. Klasický dualismus nahližel duševní a tělesnou činnost jako dvě oddělené kategorie, monisté tyto činnosti (v aspektu jejich komplementarity) považovali za jeden a tentýž proces - nicméně problém, jaká je povaha jejich vzájemného vztahu, zůstává přitom stále otevřený. Hierarchické pojetí tento absolutní rozdíl relativizuje: nahrazuje dualistickou představu koncepcí seriality, podle níž pojmy duševní a tělesné jsou jenom

relativní aspekty jsoucího a to, který převládne, závisí na pozici operační úrovně uvnitř hierarchie. I když přirozeně tento náhled neřeší vše, umožňuje přinejmenším jedno - otevírá prostor k nezanedbatelnému množství nových otázek. Na základě naší hypotézy se můžeme například zabývat fenoménem mimosmyslového vnímání jako jedním z vyšších stupňů nadosobního vědomí - nebo naopak jako jednou z dřívějších verzí "psychosymbiotického" vědomí, které překračuje sebeuvědomení, a které evoluce nakonec ve prospěch onoho sebeuvědomení potlačila. Tento problém ovšem není v ohnisku našeho tématu. Hlavním motivem, na stránkách této knihy neustále se vracejícím, je vzájemná provázanost toho co označujeme jako "otevřenou hierarchii" s představou "nekonečných ústupků". K nekonečným regresivním řadám, znázorňovaným např. skládankou "človíček uvnitř človíčka, človíček uvnitř človíčka atd." nebo oním usouzeným paradoxem lhářů na Krétě, chová mnoho vědců silnou nechuť. Náš problém je ovšem možné pojednat poněkud jiným způsobem. Přirovnajme nejprve vědomí k zrcadlu, ve kterém tělo pozoruje své proměny. K jádru věci se dostaneme ještě blíže, připomínáme-li vědomí k zrcadlovému sálu, kde každé zrcadlo znovu odraží obraz reflektovaný v jiném zrcadle atd. atd.

Nekonečnu zde nemůžeme uniknout. Upřeně nám hledí do tváře, ať už pohlížíme do vnitřku atomů, nebo vzhůru ke hvězdám, anebo na příčiny příčin až zpět do věčnosti. Věda založená na představě ploché Země může s pojmem nekonečnosti zacházet zrovna tak málo jako teologie středověku. Pro opravdovou vědu života není jiné cesty než dát nekonečnu příležitost vstoupit a nikdy jej neztratit zcela z očí. Na jiném místě jsem se pokoušel ukázat, že průkopníci v dějinách vědy si byli neustále vědomi toho, že vyšší uspořádanost reality je transparentním fenoménem - věděli o strašidle ve stroji i v tak jednoduchých přístrojích, jako je magnetický kompas nebo leidenská láhev. Ztratí-li vědec smysl pro tajemství skryté ve věcech, může sice zůstat uznávaným odborníkem, určitě však přestane být kouzelníkem. Jeden z největších kouzelníků našich časů, Louis Pasteur, to nejlépe vyjádřil v jednom z mých nejoblíbenějších citátů: "Všude ve světě vidím nevyhnutelné projevy nekonečna (...). Pojem božstva není nicméně jiným než jedním z pojmu pro nekonečno. Dokud nepřestane lidského ducha tížit tajemství nekonečna, do té doby budou chrámy zasvěcovány jeho kultu, ať už jej nazýváme Brahma, Allah, Jehova nebo Ježíš. Rekové věděli o tajemné moci skryté povahy věci. Darovali nám jedno z nejkrásnějších slov naší řeči - slovo entusiasmus: en theos, Bůh, který z vnitřku působí. Velikost lidských činů je přiměřená inspiraci, z níž vytryskly. Sťasten, kdo svého Boha nosí v sobě a její poslouchá. Idea umění, idea vědy září odrazem světla nekonečna."

To je vyznání viry, ke kterému se člověk rád připojí, a zároveň patřičný závěr pro tento díl knihy. V něm jsem se pokoušel vyložit obecné principy teorie otevřeného hierarchického systému jako alternativu k běžným ortodoxním teoriím. V podstatě šlo o pokus utvořit nový jednotný systém splynutím tří ne zcela nových myšlenkových koridorů. Ty lze znázornit třemi symboly: strom, svíce a kormidelník. Strom symbolizuje hierarchický pořádek. Plamen svíčky, který neustále přeměňuje hmotu svíce, aniž pozměňuje její tvar, je nejjednodušším znázorněním otevřeného systému. Kormidelník pak je výrazem kybernetické kontroly: ovlivňující a ovlivnitelný. Nejzářnějším symbolem této představy, symbolem otevřeného hierarchického systému, je Janus - bůh dvou tváří, obraz dichotomie celistvosti a jednotlivosti, spojené Moebiovou smyčkou nekonečna.

Nám nezbývá než nalézt odvahu vzdát se imperativu "řádu" a oddat se "neuspřádanosti" - onomu zlu, které člověka neustále zevnitř ohrožuje; a pokusit se pochopit jeho zdroje.

(Z knihy *Strašidlo ve stroji*)
Přeložila Zuzana Kempfová

Interpretace rostlinných osobností

Jiří Sádio

Lemna minor

Je to Luna, kdo je planetou okřehku. Okřehek menší je lunární rostlina. Tentokrát (srovnej níže) čistá, úplná Luna. Nezkalený měsíc, nekultivovaný, v surovém stavu, ve své nízké podobě.

Není to ovšem ta Luna - kočka, Stříbrná paní. Je to jenom pučení, bubření, bobtnání, durení. Je to jen zbytňování nekonečnem replikací, tupý bujivý růst, síla ne tvůrčí, nýbrž jen tvořivá. Vše patří kvantitě a jí každá kvalita podřízena a v ní pohlcena a rozpuštěna. Směřuje to k jednoduchým tvarům. Ale ani krásným, ani důmyslným, tam není racionalita, ba ani zevnitřní aktivita, celý ten růst je podlehnutím, je dokonale pasivní.

Podobně: droždí, lidé náměsíční, některé ženy, rakovina a některé proudy 19. a 20. století. Také všichni jemu podobní: Lemna trisulca, Lemna gibba, Spirodela, Wolfia arrhiza, nepukalka, trhutka a Riccio-carpus.

Vše je vegetativní. Okřehek dosud nikdo neviděl kvést, a jak mnozí dokládají, kdo uviděl, přišel o rozum. Luna mu ho vypila. Svědectví těch šílených naznačují - není-li to strašlivá fantazie - že květ okřehkový je prý sotva 1/2 mm velký, bělavý a pozůstává z jediného plátku okvětí, jediné tyčinky a jednoho jednopouzdrého semeníku.

Mizení tělesného tvaru rostliny: Tělem okřehku je jediný plochý článek, z něhož vybíhá jediný nevětvený kořínek. Ten článek je zároveň listem a stonkem; vznikl jejich srůstem a tvarovou degenerací, zmizela i žilnatina, živiny jsou vstřebávány celým povrchem těla jako u tasemnic. Co bylo dříve úžlabním pupenem, je pohlceno okolím, a tak vzniká jakási děloha, z níž generovány nové a nové články.

Bez hlavy a bez pohlaví, jenom srostliny rukou a nohou pobíhají po zemi a z podpaží chrlí své naprostě stejné bratřičky.

Lístečky okřehku plynou po vodách. Je jich málo, ony rodí nové lístečky, pak je jich vic a nakonec velmi mnoho. Pokryjí hladinu, rdousí a zardousí ji.

Pak zlatejma pěšinkama pomalé slunce proniká vrstvou okřehku, okřehkové lístečky jej vychytávají, pramínky světla slábnou, světlo zmizí. Tak končí expanze Luny: pod vrstvou živého okřehku mrtvá voda, černá, tichá, zřídka stříbrně bublinobití z černých bahen.

Jednomu mlynáři z hnědohor kralje, jemuž okřehek zacpal vantroky a pohtil práška, takže mu museli posluhovat kozli, poutníčkové poradili, ať povolá čarodějnici, aby přivedly zatmění úplňkové luny. Sotva okřehek uvidí, jak se úplná tvář měsíce povláčí mázdrou stínu,

zakřičev, všecek zčerná a v okamžení pomře. Mlynář to udělal a byl zachráněn.

Ohled komunikace: K Luně vládnoucí v okřehku patří také jeho neschopnost vytvářet vyšší struktury. Trávy v louce, stromy v lese si vyměňují místa, mluví spolu, dohadují se, aby se dělily o světlo, o prostor a o čas, tak vzniká strukturované společenstvo. Okřehkovité jen rostou a přetlačují se, neznají a nechtejí se znát. Jejich současný výskyt je určován jen náhodou a slepým bojem. Jsou sobecké, to jest jsou snášenlivé jen v rámci své lhostejnosti.

Pokus: Opij se. V černé noci jdi k rybníku. Slyš skřehot žab. Naber okřehek z vrchní vrstvy, podle možnosti promyj. Naber okřehku plnou hubu a žvýkej. Je to trpké, nedobré, tuhé. Roste to v ústech. I černí vodní šneci si oškliví okřehek. - Tak chutná Luna.

Colchicum autumnale

Ocún je dužnatá bylina a je úžasné a strašné, jakou měrou konfiguruje celou jeho osobnost sprázení času a smrti. Čas, smrt; ocún jesenní je jimi celý prostořepen.

Tak je pravděpodobné, že sedí Ocunu ve hlavách dvě planety: Luna - Saturn, tedy planety vzájemně nejvzdálenější a obě krajní. Luna, věčný bubřitel, nositel změny, nestálosti, proudění, přítahování, a Saturn, věčný omezovač, ten, kdo klade meze, kdo vytyče hranice, kdo určuje zákony. Ony sedí, mísí se, vzájemně závisejí, nesplývají. Jsou zde totéž.

Projevy toho:

Předně ta zcela anomální fenologie ocunu. Ocún kvete právě v ony zvláštní dny na prahu zimy, účasten toho geniálního barevného zášlehu středoevropského podzimu. Po lehké bolesti babího léta - hřich posledního karnevalu, poslední pitky, šťastné a krásné - a pak už nás obklop, růžová láva smrti.

Nazývali jej také fantastickým jménem Zimovít.

Vidíme tedy, že zima je střežena. Ohraničují ji dvě rostliny: ocún a z druhé její strany zimolez, keř, který prý z jara nabývá listů. (Ty mizerná zima, lez pryč!)

Tolik k pozici ocunu v koloběhu roku: on stojí před branami vlády smrti. Jednou jsem opilý přišel k sobě na černavní louce v nitru polabského lužního lesa. Kolem mě plápolalo a doutnalo tratoliště ocunů. Druhý den přišel mráz a všechny květy spálil.

Když ocún kvete, nemá listy. Jen sám květ náhle vyjde z hlíny. Z té vlnké Jan Skácel piše, že dívky kolem řeky Moravy mu říkaly něžně Nebožtíčkův prst.

Na jaře pak vstane druhá část bytosti ocúnu. Divná dužnatá bylina, pásotité zelené listy. Jednou se mezi listy objeví plody, tobolky zprvu boubelaté jako zlé dítě, pak rozpuklé v tlamky. Haraší tmavými semeny. Přesýpací hodinky smrti.

Ocún je celý naplněn jedem.

Ocún útočí na život v nejintimnější sféře, v křehkých mechanismech buněčných. Alkaloid colchicin je vřeténkový jed, zastavuje dělení buněčného jádra. Je to důkladné a neodvratné.

Ve středních Čechách jednou utekli choromyslní do zámecké zahrady. Mladí debilové v zelených pažitech mezi jílmy zkrmili nat' ocunu, křehkou a lahodnou. Přistízeni, a následovala dokonalá souhra techniky a medicíny. Do půl hodiny dokonán převoz, vypumpování žaludku, hospitalizace. Poskytnuta největší možná pomoc. Třetí den bylo všech pět mrtvo.

Ocún je tedy smrti zvěstovatel a smrti nositel.

Smrtozvěst a smrtonoš, roste z hrobu a barva jeho květu je sladká a strmá: v té růžové barvě nalézán podtext produktů fialové, ba černé. Bizarní notace. Duha na Saturnu. Tak intenzivně růžová může být jen sama smrt.

Dvojitá osobnost ocúnu přináší nejprve plody [VII], pak květy [X]. Věru zrůdné: květy, které jsou radostnou předzvěstí plodů, jež mají být přineseny (Adam Zaluzanský), jsou zde přesmyknuty přes plody. *Filius ante patrem*, a také původ jeho českého jména (*ot syři*).

Němci mu říkají *Zeitlose*, znamená to (opravdu?) bytost bez času, mimo čas, vztahující se k času jinak než ostatní svět. Tím tedy také bytost mimo svět, vypadlá ze světa.

Mimo čas může být to, co je mrtvé, to, pro co čas nemá význam, to, co je živo v jiné časové škále. Kameny, živly, hvězdy. Alternativní strategií je cesta ocúnu.

To je jeho vztah k času: on je spatoch, vracák. Ocún převrací čas.

Tento zpětný chod, playba proti času, není zadarmo. Kdo jde proti vánici, selektivně vychytává sníh a ten na něm lplí. Tak i ocún zachytá semena smrti, tekoucí časem. Nebo na rozhraní (*interface*) mezi oběma toky času vzniká bezvětrí, čas se zastavuje, mrzne a tím zmrzlý časem je smrt. Smrt v ocúnu krystalizuje.

To je souvislost ocúnového času a ocúnové smrti: Smrt je popel z interakce dvou časů, času ocúnu a času světa.

Sambucus nigra

V periférii macatá bezinka chrlí kosmetice, je teplo a prší, desátého června. Bez černý má hodně z archetypální animy. Syrová žena - zvíře, samice, živočich.

Rozkročená, široké měkké listy, bujný růst, měkké dřevo a překvapivě bílá duše, která skřipe v zubech. Hrubá a nízká, marnotratná architektura, zhola nepořádná. V kuchyni žrala plnými hrstmi majonézu. Světlo tam dopadalo mléčnými okenními tabulkami.

Od té doby, co jsem ji najal, je mlsná a tlustá, a kdyby člověku občas nepodřžela - - - A té živočišné radosti, když si myslí, že ji při tom nikdo nevidí!

Její hlubiny jsou však temné.

Smetanově bílé květy a černé plody, přisprostlá vůně drceného listí a sladký pach květů. Na jaře brzy vyráží, její pupeny jsou nahé, nekryté ochrannými šupinami. Tyto ženy většinou uléhají pod

duchnou, ale hned se silnýma nohami odkopou a spí nepřikryty.

Také bezinky rády porůstají hřbitovy, zvláště židovské. Oběsil se na nich Jidáš.

A také poříčí, pláně s luhy na nivních hlínách.

Co se asi děje v Merkuru, když šterbinkou oka pozoruje gigantickou páchnoucí soulož Luny se Saturnem? Tam za řekou, volaly volavky, za poli máku, za poli blínu, volaly volavky, za poli hlíny. Škeble tam rýhují jíl.

Nápadná je naprostá absence Venuše, Marsu, Jupitera. Nizounko pod obzorem, už mimo, snad stojí Slunce. Mars snad visí někde v olších oběšen; rudý, sinalý.

Pařákové divadlo. Zatímco si to ti dva dávají, obloha se pomalu pokrývá jejich zpěněnými produkty, jsou to kýlní pásy, histologické preparáty, hroudy jakéhosi tvarohu, skvrny tuše a inkoustu, potrhané a zmačkané kalhotky, s nimiž se na dlouhých žebřích muckají šplhaví a vystoupaví fetišisté. Čtyři kruhy úchyli nebe obstoupily a vroubí je.

"Bezová matička? Chleba s morkem!" směje se ošklivě Merkur.

A bezinka zatím někde v ouvoze harcuje na jakémse vozkovi.

Chrysosplenium alternifolium

I kdežpak u tohoto veselého a prostomyslného epileptika nalézí nějakou transcendentci! Mokrejš střídavolistý, merkurická osobnost, je křehká jarní bylinka, žlutozelená a žlutá, roste u potůčků, všude, kde něco prýstí. Listejky rozmile opuchlé, trpajzík s krejzílkem. Spore štětinatě ochlupen.

Za jarní noci, kdy Velký vůz tkví téměř v zenitu, nehlučně onanuje, nechávaje si přes pohlaví přelézat slimáky. Taková je jeho radost. Ráno pak rozpačitě mrká vlnkýma bezbrýma očima.

Ale najednou v májový den přijdeme k Macoše - ejhle! chřtán propasti žloutne mokrýšem. Ta hrozná díra, jež vždy zeje skrz kožichy černovousatých mechů, se najednou rozsvítí jako maminčina náruč - vstříc sebevráhům. Mokrýš zde roste z vlnkého mechu přímo na těchto skalních stěnách, skoro kolmých.

Právě tady se postupně utlouká a rozbijí většina nešťastných milenců, neboť jen málokomu se podaří doskočit tak daleko, aby dopadl až na dno propasti. Děti starousedlíků říkají: "Macocha strouhá mrkvíčku." A když zjara strmé stěny propasti rozkvétou visutým záhonem mokrýše, říkají děti: "Macocha má záškrt."

genus Clematis

Stará šlechta! Ta úplně stará, archaický rod, dosud napůl barbarský. Archaické rytířství, pod Marsem a pod Venuší.

Starobylá organizace dřeva, hrubá provazcovitá borka, v květech řada archaických znaků. Jednoduché neodvozené tvary, staré erby s jednoduchými znaky. Znamení ostrve, hvězdy, kruhu, šípu.

Cást rodu již ovlivněna Jupiterem, zde ty zahradní velkokvěté kultivary, část zchudla, ale podržuje všechna pravidla královského dvora 12. století (*Clematis tubulosa*: ozdobnost podřízena zákonu, drobné květy, stažené modrosivé zvonky, tvrdé tvary listů a květenství jako linie dřevořezu...), někdo se dal k lapkům, ale stále s onou starobylou bezelstností, když předstupuje, žádaje o peníze a o život (*C. vitalba*). Podrod *Alfragene* (jemné dělené listy, útlé liánky s visutými lampionovými květy): ruská šlechta v Paříži, dekadence, záliba v čínském porcelánu.

familia Poaceae

Trávy. Obecně Venuše-Saturn. Ale řada specializací až k překrytí těchto základových planet. Všude: grafika, konstrukce smělých štíhlých architektur, strohost v průsvitnosti, houževnatost v křehkosti.

Nejpromyšlenější prostota. Jako Japonsko.

U lučních trav jde nejdále míra dezintegrace individuality: každá tráva je jen údem trávníku; přestože vytržena z něj, má svou vlastní estetiku, plně se podřizuje celku. A stejně tak trávník je pak jen pozadí kytkám.

Lipnice Třeslice Kostřava Rosička krvavá Milička menší a větší Bojínek Třtina Ovsíček časný a sličný Ovsířík štíhlý Psineček útlý a mlhový Pšeničko Zaječí ocásek vejcitý Metlička Tajnička Trpaslička nejménší Tomka vonná Medyněk Chundelka Rýženka zelenavá Zlatouchost Strdivka sedmihradská

Bér Pýr Sveřep Sveřepec Dochán Zblocanec Čumíza Pampas Smilka Mrvka Chrastice Srha říznačka Tužanka tvrdá Tvrdovka Slzovka Jobova Jílek mámivý Chudojílek Plevnatec Plevovka Pustinec Kosmáč Troskut Ježatka kuří noha Rozštěpík pochvatý Housenkovec združelý Kostravice Bodloplev Ostrokvět Prstnatka uťatá.

Jiné planetární interpretace osobnosti [prodromus]

Lycoperdon, pýchavka [a všechny houby.] [a *Corallorrhiza*]: Lun.
Durman panenská okurka, *Datura stramonium*: Ven.-Sat. Salome. *Sphagnum* a jeho rašelinové vrchoviště, azonální bahenní smrčiny: Sat. - Lun.

Swida sanguinea, krvavá svída: Ven. [fideální manželka a milenka. Občas něžně křičí.]

sněženka, *Galanthus nivalis*: Lun.-Mars. [kdežto bledule, *Leucodrys*, už je Lun.-Mer., a podobně obě olše]

jižní Čechy, zvlášť jejich rybničnaté pánve a celý kmen Doudlebů, který je obývá: Lun.-Mer.

rovněž [*Silenaceae*]: *Stellaria media*, *S. alsine*, *Cerastium brachypetalum*, *Moehringia muscosa*, všechny křehké klečící plevílky, bíle kvetoucí hvězdíčkami: Lun.-Mer.

Cuscuta, přísavná kokotice: Ven.-Lun., a také kopřiva dvojdomá [*Urtica dioica*] a některé vrby. Často rostliny poříční.

Ladoňka dvojlistá, *Scilla vindobonensis*: Ven. Ta dívka byla tak krásná a žádoucí, že ve věku šestnácti let spáchala sebevraždu z vlnosti.

Scabiosa canescens et columbaria [:vůně!] Mars-Sat.

Všechny konifery: Mars-Sat. Ve srovnání s tím listnaté stromy mají často v kombinaci Ven. a Jup. Typický lípa [*Tilia*]: Ven.; dub [*Quercus*] a javory [*Acer*] jsou Jup. Také palmy [*Arecaceae*] jsou Ven., některé mohou být dokonce oplzlé.

Drosophyllum lusitanicum, rosolist, portugalská masožravka [a všechny rosnatky]: Slc.-Lun.

delta Volhy a její dolní poříčí: Slc.-Lun. Bílý koně.

Verbascum, všechny divizny: Slc.-Mars.

třezalka tečkovaná, *Hypericum perforatum*: Slc.-Mars. Johanka z Arku.

podběl, *Tussilago farfara*: Slc.-Sat. V jarním vyráživém šupinacení bezlistých stonků s květy je něco divného, snad příšerného. Rostl u nás už v době ledové.

Viburnum lantana, kalina tušalaj: Mars-Ven. Domnívej se a nadávej. Hrubá a ušlechtilá. Kvete-li, páchně jako pohlaví. Harmonická osobnost.

Viburnum opulus, kalina potoční: Ven.-Mer. Disharmonická osobnost, astenik a neurastenik. Ušlechtilá a jemná.

Hieracium aurantiacum, jestřábík pomerančový: Mars. všechny plutony, žulové oblasti, ruwary, exfoliační klenby: Mars.

ostružník křovitý, *Rubus fruticosus agg.*: Mars-Mer., zvlášť druhy robustní, hrubé a ostnaté: *Rubus acanthodes*, *hystrix*, *koehlerii*, *cardicans*, *discolor*, *armeniacus*... U kříženců s o. ježeníkem [*R. caesium*] je akcentována merkurická složka osobnosti, konečně sám *R. caesium* je už z valné většiny Mer. V sekci *Suberecti* [*R. nessensis*, *barrandienicus*, *plicatus*, *wimmerianus*...] postupně Mars ubývá a touž měrou jej nahrazuje Ven. - Malník, *R. idaeus*, je Ven.-Mer.

skoro všechny *Orchidaceae*, tropické i naše: Jup.-Sat. Pod libivým povrchem propast.

Vysvětlivky:

Luna Bubřitelka viz Ocún, Okřehek

Merkur Střídavec Venuše Druhá žena

Lvi v hospodě U Slunce

Mars Železník

Jupiter Jen pro Vás!

Saturn Omezovač viz Ocún

Věda (o životě) a čas *

Ivan Horáček

I.

Je tomu více než 70 let, co Sigmund Freud publikoval práci *Za principem slasti*, z níž si dovolím ocitovat tuto myšlenku:

"Kantovská představa, že čas a prostor jsou nezbytné způsoby myšlení, může být dnes diskutována ve světle jistých znalostí získaných psychoanalysou. Naše zkušenosti ukazují, že nevědomé mentální procesy jsou o sobě bezčasové. To jest: nejsou usporádány chronologicky, čas se v nich nikterak nepozměňuje a ani pojem času nemůže být na ně aplikován. Toto jsou negativní charakteristiky, které lze učinit zřejmými teprve, provádime-li srovnání s vědomými psychickými procesy. Naše abstraktní představa času je tedy zřejmě odvozena výlučně ze způsobu fungování systému Percepce-Vědomí a je jeho autoreflexem."

Jakkoliv si Freud důležitost svého zjištění dobře uvědomoval (uvádí citovanou pasáž jako "velmi povrchní zmínku o tématu zasluhujícím si nejpečlivějšího vyšetření"), pokud je mi známo, dále se mu nevěnoval. Snad to bylo z jistých, pro Freuda ostatně charakteristických obav z filosofické explikace psychoanalytické tematiky. Zmíněné zjištění je totiž právě oním bodem, který by mohl způsobit až nečekaně razantní zásah racionální přírodovědy do domény čisté filosofie (a - dodejme - odpovídající averzívní reakci ze strany filosofů). Naznačuje totiž, že platonická představa světa idejí, světa existujícího mimo naše vědomí, světa, jež možno nahlédnout jedině s vynaložením cíleného úsilí a hlubokého vnitřního soustředění, má svůj původ v organizaci psychického aparátu. Ideje, resp. některé z idejí, můžeme nahlédnout, vymaníme-li se z vlivu bezprostředních vjemových zážitků, pochopíme-li neměnnou (tj. bezčasovou) podstatu určitých skutečností reálného světa, tedy evidujeme-li v onech skutečnostech právě ty charakteristiky, kterými Freud vymezuje fenomény nevědomého světa. Ideje tedy existují mimo naše přání, mimo bezprostřední vnímání, jsou účastny na veškerých skutečnostech, které v našem vědomí konfigurují obraz reálného světa.

- Přesně tak je tomu v případě libidinózní signace vnímaného, mechanismu, jímž množství vnímaných jednotlivostí shlukujeme do významuplných celků, resp. kategorizujeme skrze jejich korespondenci se symbolickými rolemi, jež zastávají v našem nevědomí.

Současně je ovšem zřejmé, že nevědomý svět není množinou idejí. Archetypy, nevědomé symboly apod. mají k idejím téměř stejně tak daleko jako k jednotlivostem reálného světa. Co jsou tedy ideje? Platí snad aristotelská představa, že ideje jsou abstrakcemi určitých vlastností reálných jsoucen, a tedy výlučně našim vytvorem? Zdá se, že ano: avšak pouze jsoucen skrytých v hlubinách našeho psychického aparátu. V tomto smyslu se kupodivu nezdá, že by

tolikrát zdůrazňovaný rozpor mezi platonickým a aristotelským pojtem idejí byl skutečně zásadní povahy.

Současně, a opět paradoxně z pozic racionalistické přírodovědy, dovozujeme, že ideje jsou skutečně relevantní informací o světě - vždyť o nejhlbších složkách našeho psychického aparátu se oprávněně můžeme domnívat, že konzervují evoluční zkušenosť předcházející okamžiku našeho bytí, jsou sedimentací předchozích selekcích událostí, a tedy podstatou součástí toho, co Husserl nazývá pasivní index ega.

Akceptujeme-li ovšem shora naznačené úvahy, musíme rovněž - se vši vážností - připustit duální povahu světa: bezčasový svět idejí generovaný z hloubi nás samých a reálný svět, který přesahuje náš rozum a činí percepci smysluplnou součástí bytí. Jinými slovy, akceptujeme-li uvedený pohled, musíme připustit potřebu subjekt-objektové ontologie, existenci určitého rozhraní mezi námi a naším okolím, a tedy vážně se zabývat povahou jevů na tomto rozhraní a povahou vztahů subjektu a okolí. Znamená to mj. že budeme nuceni o to obeztržněji přistupovat k výpovědím, jimiž nás zásobuje systém percepce-vědomí, v němž jsou (řečeno Freudovou terminologií) oba světy přítomny současně.

Vědomí duální povahy jsoucího (jsoucna, bytí), integrované fénoménem času, třeba pak pokládat za základní předpoklad toho, aby naše představy o světě byly více než ódou na dokonalost nás samých. Tento, ve své podstatě kantovský, program vědy byl ovšem realizován jen velmi neúplně.

Imperativ exaktnosti, který během minulého století definitivně opanoval pole vědy, vytyčuje zcela jinou perspektivu - univerzální převoditelnost všech zjištění do jazyka matematiky a exaktní, tj. matematicky vyjadřitelné sjednocení všech jednotlivostí našeho světa. Jedním z grandiozních vyústění tohoto programu je relativistická koncepce času. Včlenění času do jednotícího modelu fyzikálního kontinua artikuluje modernistickou potřebu konečné unifikace stejně zřetelně jako to v rovině sociální činí např. marxistická vize beztržní společnosti a říše svobody.

Uvedený aspekt duchovního vývoje moderní doby přirozeně ovlivnil i dění v disciplínách, jež jsou povahou předmětu svého zájmu neexaktní, tedy i biologie. Jakkoliv (přinejmenším v minulém století) byla biologie postižena praktikováním exaktnosti mnohem méně než jiné obory, svou roli ve faktickém odmítnutí kantovského programu zde sehrála jiná skutečnost. Totiž bytostná zkušenosť, že organismus je organismem, tj. tím, co je vlastním předmětem našeho zájmu jedině v celkovosti svého vlastního bytí. To, co rozpoznáváme jako jeho vlastnosti, zvláštnosti, nebo to, co jej spojuje s ostatními feno-

*) Přednáška na "čtvrtcích ve Viničné" 1990

méně živého nabývá smysl jedině v aktu života, v tom, co organismu umožňuje překračovat bariéru mezi absolutní minulostí a absolutní budoucností. V tomto smyslu můžeme jevové formy živého posuzovat z hlediska významu, účelnosti apod., můžeme je interpretovat jako výsledek minulosti či příčinu budoucnosti, jako obraz nekonečného koloběhu atd. - nikoliv však jako cosi, co je jednou provždy konečně dáno (mimochodem odtud vyplývá modernistický odpověď vůči představě stoření).

Ve stručnosti lze tuto představu ilustrovat např. známým výrokem Theodosia Dobzhanského: *Nothing in biology does sense except in the light of evolution*. Jinak řečeno: Teprve představa vývoje a změn živého v čase, tj. představa evoluce, dává jevovým formám života, které studujeme, smysl. Nebo ještě jinak: Aby to, cím se v biologii zabýváme, dostalo smysl, museli jsme vytvořit představu evoluce, nebo (chcete-li) vynořit ideu evoluce. V tomto smyslu lze koncepci evoluce nahlížet jako další z grandiózních vyústění modernistické potřeby velkého sjednocení.

Koncepce evoluce přivedla bytostný pocit, o němž jsme hovořili (onu bytostnou zkušenosť s fenoménem života), do sféry vědy a racionálního rozumu. Celkem velmi záhy vstoupil zde tento biologický monismus, za zřejmého zájmu obou zúčastněných stran, do konkubinátu s již panující potřebou exaktnosti. Z výhod, které tento konkubinát, nebo - řekněme - sňatek z rozumu přinesl, těžíme dodnes a není náhodou, že biologie dnes zaujímá čelné místo na výsluní světových věd, místo přísežného svědka v procesu o lidské vědomí a jednoho z vrchních arbitrů ve sporu o osud společnosti.

Na druhé straně ovšem mnohý z přímých účastníků tohoto dění se dnes stěží ubrání podezření, že zmíněný konkubinát vmanévroval vlastní biologii do role matematizujících prostitutů, do role, kterou v stávajícím myšlenkovém kontextu nelze už zřejmě z věce důvodů snášet. Jedním z dokladů tohoto pocitu může být např. stále hlasitější volání po goethovské přirodovědě, po vědě, jež není znásilněním přirozenosti lidského poznávání, ale jejím naplněním.

Jádro takových úvah lze formulovat zhruba následovně:

- * Při zvažování lákavých možností, slibovaných konkubinátem s exaktností, jsme uvěřili, že je možné vytvořit jistou třídu poznání, jímž obohatíme sféru instrumentálního rozumu, aniž přitom budeme nuceni opustit či pozměnit svou výchozí pozici - tj. bytostnou zkušenosť aktu života, imperativ chápát vše živé v celkovosti bytí.
- * Rozčarování ze zmíněného konkubinátu nás přesvědčuje, že chceme-li opustit získanou roli prostitutů, musíme v každém okamžiku našeho snažení zůstat věrní svému výchozímu krédu a svou vědu budovat jako poznání celistvosti živého, jako biologický holismus. Je však zřejmé, že pak naše činnost vyústí do zcela jiné třídy poznání.
- * Tím, že nás výchozí postoj tryská (důsledně vzato) nikoliv ze sféry rozumu, nýbrž ze sféry srdce, bude naše poznání jiné než poznání deklarovaná instrumentálním rozumem a nebude s nimi kompatibilní. Bude lokalizováno ve sféře srdce.

Pak ovšem nikterak neudívuje, že toto pochopení, tento biologický holismus ústí do rozsáhlé skepse vůči lzevným představám o smyslu vědecké metody, o relevantnosti nekonečných srovnávání, spolehlivosti induktivních inferencí, skepse vůči tendencím polarizovat pole poznávaného skrze myšlenkové konstrukty, jimiž jednotliví účastníci vědeckého dění, prosazujíce sebe sama, modifikují intelektuální nivou oboru, skepse vůči mechanismům, jimiž nás faradayovský imperativ "work-finish-publish", citační indexy a jiná monstra prohánějí stále se zrychlujícím tempem po stezkách vědy. V konečném důsledku můžeme tak dospat až ke ztrátě víry ve smyslu vědeckého snažení, vědy a rozumu vůbec.

V tomto smyslu stává se biologické myšlení jedním z podstatných zdrojů současného vyústění krize evropských věd a jedním z četných atributů reflektovaných koncepcním posunem postmodernního

nazírání světa, v němž tradiční spory protikladů, utilitaristické kategorie poznání, tradiční ontologické modely apod. ztrácejí své oprávnění.

Naznačená konfigurace dnešního myšlenkového světa, tento anti-kritický (nebo lépe: a-kritický) únik z krize evropského myšlení, stal se již nejen až nečekaně prostorným rejdištěm pro myšlenková a rétorická cvičení filosofů, ale i - zdá se - vskutku otevřel (přinejmenším v technickém slova smyslu) vstup do labyrintu únikových cest pro všechny, kdož hledají tesařskou díru ze světa planetární techniky, z totality ideologií a antiideologií, konzumu, společenského růstu a jiných obludností, do nichž je naše bytí řízením osudu zasazeno.

Postmodernistický posun, orientující naše myšlení na vnitřní jsoucno člověka, na sebeobjevování člověka jako duchovní bytosti a na integrální součásti světa, artikuluje potřebu nového vidění světa a nové kvality vztahů se světem se vší jednoznačností, jíž je schopen.

Presto se nelze zcela ubránit dojmu, že v postmodernistickém obrazu světa cosi důležitého chybí, že totiž existují jisté konfigurační limity, díky nimž je komunikace mezi námi, ostatními jedinci, kulturou, jazykem, vnějším prostředím lidského světa včetně planetárního ekosystému atd. mnohem komplikovanější, než bychom si přáli. Jinými slovy: Není zcela korektní předpokládat, že ona rozhraní mezi námi a prostředím, mezi naší minulostí a budoucností, mezi subjektem a objektem odstraníme tím, že se jimi přestaneme zabývat, že se dohodneme, že vlastně neexistují.

Varovným momentem je tu ostatně i jistá schizoidnost zřejmá při verbalizaci postmodernistické problematiky. Tak např. potřeba anti-kritičnosti, resp. anti-kritického uvažování bývá tu demonstrována skrze kritiku kritických, a tedy modernistických postojů, nesmyslost hledání sporu, resp. kontrastu (jakožto výchozího nástroje poznávacího aktu) je ukazována na pozadí opačných náhledů, tj. prostřednictvím kontrastu. Podobně problematicky působí rovněž závěry o irelevanci vědeckého obrazu světa a vědy jako poznávacího nástroje, hojně prokládané citáty z děl klasiků a poukazy na nejnovější výdobytky systémové teorie, neurofyziologie či kosmologie stejně jako proklamacie týkající se konzumu a planetární techniky, proklamacie, jež bez sebemenšího uzardění hlásáme do nesčetných magnetofonů a computerů, vesměs nesrovnatelně kvalitnějších než jejich předchůdci, s nimiž se již opravdu nedalo pracovat. Ne zcela přesvědčivě vyznívají také poukazy na všelidský potenciál niterného pochopení, poukazy prezentované na veřejných přednáškách prostřednictvím ukázek vlastní exkluzivity.

Při filosofickém rétorizování diskutovaného tématu lze možná jistou schizoidnost našeho činění přehlédnout - vždy se lze obhájit tvrzením, že hovoříme nikoliv k instrumentálním myslím posluchačů, nýbrž k jejich srdcím. Ve složitější situaci nacházejí se ti z nás, kteří jsou osudem situováni do sféry praktické vědy. Rozpor mezi epistemologií postulovanou výše zmíněným poznáním (resp. praktickými konsekvensemi tohoto poznání) a činností, které se přinejmenším z existenčních důvodů věnujeme, fakticky přehlédnout nelze, a buďeme-li upřímní alespoň sami k sobě, stěží jej můžeme přejít pouhým mávnutím ruky. Chtě nechtě jsme tak manipulováni do hledání relevantního východiska.

Při prvním přiblížení budeme nejspíše nakloněni spatřovat jádro rozporu, základní zdroj komplikací ve sféře rozumu, tj. ve vědě samé. Záhy ovšem rozpoznáme, že faktická konfigurace problému zřejmě takto transparentní není. Mezi vědou, přinejmenším ve smyslu snažení cíleného k pochopení jistých skutečností našeho fyzického, resp. percepčního světa, a sférou srdce (nebo chcete-li, světem emocí) není relace komplementarity - nejdé o skutečnosti, které by svou podstatou byly různými stránkami též mince, skutečnosti,

které - jakkoli je to pro účely konverzační výhodné - bychom mohli oprávněně klást do přímé kontraindikace (viz vědectví jako zdroj radosti, uspokojení atd.).

Jak už to tak bývá, místo relevantní odpovědi nacházíme další balík nezodpovězených otázek, jimž třeba věnovat pozornost. Ještě zde lze celou záležitost, resp. zmíněný rozpor odložit mezi drobné komplikace každodenního života, s nimiž netřeba si dělat těžkou hlavu - ostatně v případě potřeby máme vždy možnost čas od času si na některé z filosofických přednášek vyposlechnout kázání (případně se i vyzpovídat v přilehlých hospodách) a takto očištění dál veselé hřešit v svých laboratořích.

Nicméně leckterému Evropanovi navzdory postmodernímu uvažování postiženému představou pravdy, může zmíněný postoj připadat poněkud lehkomyslný a příležitostné výlety ze světa praktického vědectví do světa sebereflektujícího tázání jej (dříve či později) postaví před propast, jejíž překročení bude vyžadovat více než přimhouření očí. Co lze podniknout v této situaci až příliš jasné naznačující, že doba bezstarostných výletů skončila? Eratické pobíhání po okraji propasti nejen zpravidla nevede k nalezení kýzeného mostu, ale - jak mohu vlastním příkladem doložit - může být i dosti nebezpečné. Zdá se tak, že zbývá jediné: obrátit se k propasti zády a vydat se zpět do bezpečného nitra jedné z krajin, které osudná propast odděluje (přičemž příjemnějším z technického hlediska je vcelku jedno, do které z obou krajin se vydáme - ve chvíli rozhodování stojíme ostatně na obou krajích současně).

Pokusme se však uvažovat ještě o další - ofenzívni - alternativě a předpokládejme, že cestu zpět lze podniknout tak, že vypátrámé přiměřená břevna a jiné konstrukční prvky, z nichž lze žádoucí most postavit. V praxi to bude znamenat asi tolik: je nutné se znova probrat zaprášeným instrumentariem evropského myšlení, které jsme na předchozích výpravách kdesi odložili jako nepotřebnou přítěž.

II.

Pro tuto chvíli tedy zapomeňme na postmoderní filosofii, biologický holismus a na důvody, které nás ke zmíněnému uvažování vedly, vraťme se k představě duální povahy jsoucího a pokusme se o její doslovou explikaci na problematiku živého.

Vyjděme ze situace, již jsme se zabývali v úvodu - z představy světa bez časové dimenze. Operačním modelem této představy budíz nám příběh Šípkové Růženky. V určitém výseku světa, mimo nás samých, se čas zastavil, resp. přestal existovat. Pro nás je ovšem tato část světa přístupná tak, že - při troše trpělivosti - můžeme popsat všechny vlastnosti a specifika všech jednotlivých entit, jež tu nacházíme (tj. včetně jsoucenců, o nichž jsme - vycházející z předchozích zkušeností - přesvědčeni, že patří do světa živých bytostí, jsoucen, jež označujeme mnohoznačným slovem struktura atd.). Vidíme tu, že jednotlivé věci zaujmají jisté místo v prostoru, mají svůj tvar, barvu, velikost, vnitřní uspořádání atd. Avšak protože čas neexistuje, nemají ani minulost, ani budoucnost. Jakkoli nás mohou dotyčné věci (tj. povaha jejich bytí) samy o sobě zajímat, nemá smysl otázky týkající se těchto aspektů klást stejně tak jako otázky o příčinách uspořádání a stavů jednotlivých skutečností. Na takovéto otázky máme k disposici jedinou odpověď: věci jsou takové, protože takto jsou dány, nebo - chcete-li - protože takto se nám jeví. Jinak vyjádřeno: věci o sobě jsou zde výlučně věcmi pro nás - protože nemají své bytí (jejich čas neexistuje), jejich bytí se výlučně odehrává v našem vnímání, a je tedy naším bytím. V tomto světě platí zúplna antropický princip: smysl věci je naplněn tím, že jsou námi vnímány, nebo (silná verze) aby byly námi vnímány.

Situace Šípkové Růženky nám poskytuje naprostě jedinečnou možnost rozpoznat a jednoznačně vymezit všechno, co je pro jednotlivé entity, jednotlivé struktury, specifické a čím se od jiných

podobných struktur či entit liší. Teoreticky vzato, budeme-li dostačně příčinliví, můžeme prostřednictvím takových odlišností definovat všechny relace všech jednotlivých prvků zkoumaného světa. Můžeme tak velmi přesně vymezit, co všechno by se muselo změnit, aby se z molekuly vodíku stala např. židle, ze židle tabule, z tabule DNA, z vrabce kos atd. Pro každou dvojici entit A B lze tedy definovat morfismus či operátor, který je úplným přepisem A na B. V tomto smyslu lze svět Šípkové Růženky beze zbytku vyjádřit jako algebru (tj. množinu morfismů přepisujících množinu všech jednotlivých objektů do ní samé). Množina všech morfismů tu představuje vlastně kompletní gramatiku našeho bezčasového světa, tedy jistou stránku jazyka, jímž k nám svět promlouvá, nebo (přesněji) kterým (skrze svět svého okolí) hovoříme sami k sobě. Jestliže jsme se dotkli problematiky jazyka, nelze se nezmínit o de Saussureově *Kursu obecné lingvistiky*. Klíčovým momentem tohoto díla je rozlišení synchronní a diachronní lingvistiky - synchronních a diachronních prvků jazyka. První zahrnují jevy existující ve fenoménu jazyka současně, druhý pak skutečnosti vystupující v časové posloupnosti. Analogicky, alespoň pro tuh čtvrt, budeme hovořit o *synchronní a diachronní biologii*, *synchronní a diachronní vědě*, resp. *synchronních a diachronních aspektech fenoménu života*. Problematika Šípkové Růženky, gramatika světa a jiné aspekty, o nichž jsme dosud hovořili, byly zamýšleny jako určitá vstupní ilustrace problematiky a metodologie synchronní vědy.

V *synchronní biologii* sledujeme jak podobnosti (či přesněji rozdíly) mezi jednotlivými organismy, jejich částmi, mezi supraorganismálními strukturami, tak relace struktur a fenoménů využívajících se tu ve formě platonických idejí (barva, tvar, velikost, pokryvnost, produkce atd.). Tyto skutečnosti, tj. podobnosti, rozdíly, a jejich prostřednictvím také všechny jednotlivosti lze zde vymezit jednoznačně a úplně - tedy exaktě.

Synchronní problematika je beze zbytku matematizovatelná, protože je sama o sobě matematikou (ostatně je-li cokoliv v našem instrumentariu světem idejí, tj. bezčasové, pak je to matematika).

Z uvedeného vyplývá také tento praktický závěr, který je možno prezentovat jako radu začínajícím učencům: Chceme-li zabodovat v exaktní vědě, příp. dosáhnout tolik žádaného přiblížení biologie exaktním vědám, musíme předmět svého zájmu zbavit časové dimenze - zbavit jej jeho bytí. Chceme-li tak získat exaktní informace o nějakém živočichovi, uděláme nejlépe, když ho zabijeme, popř. vhodným způsobem zmrzačíme (ohlusíme, oslepíme, vykastrujeme, odparupujeme nohu, oko, ucho, kus mozku apod.), nebo, v nejhorším případě, jej alespoň vmanipulujeme do experimentální situace (nebo myšlenkového modelu), v níž jeho vlastní účast nebude větší než účast mince při házení čary. Komu jde o úspěch ve vědě, ten by opravdu neměl tuto radu ignorovat. Komu jde spíše o to, aby jeho vlastní pochopení daného výseku světa bylo co nejúplnejší a kdo dosud neztratil víru ve smysluplnost vědeckého snažení, bude s naznačeným návrhem uspokojen jen stěží. Zřejmě se obrátí k imperativu biologického holismu anebo (=and/or) poukáže na to, že jsme se dosud ani slovem nezmínilí o tom, co jsme předběžně nazvali *diachronní biologie*.

Předmětem *diachronní biologie* je zjevně cosi jako bytí živého v čase, vznikání a zdroj času apod. Jako věc pro nás je tento předmět krajně nejasný (fuzzy), obtížně uchopitelný a - upřímně řečeno - dosti tajemný. Na rozdíl od synchronní problematiky není diachronní problematika přístupná jednoznačným a úplným definicím - můžeme se jí ovšem s vynaložením jistého úsilí přiblížovat. Povahu diachronní biologie lze tak nejsnáze vymezit negativně - srovnáním s nám dobře známým světem Šípkové Růženky. Tak např. zjevně tu musíme předpokládat, že věci existují mimo naše vnímání - jsou věcmi o sobě, mají svou minulost a svou budoucnost. Jejich smyslem není

fakt, že mohou být součástí našich vjemů. Mají tedy svůj vlastní smysl zohledňující jejich minulost a budoucnost skrze fenomén jejich bytí. Aktem bytí je tak každému atributu diachronního jevu přiřazen jistý retrospektivní a jistý prospективní smysl, které nejsou bezprostředně zjevné našemu vnímání. Mohou být nahlédnuty jedině skrze "pobývání u věci".

Na první pohled by se zdálo, že v biologickém výzkumu, jehož předmět je svou povahou bezesporu diachronní (ostatně vždy zde hovoříme o jistých změnách v čase), vždy, alespoň do určité míry, diachronní problematiku zohledňujeme. Typicky lze poukazovat např. na výzkum evoluce.

Chtěl bych ukázat, že ve většině případů tomu tak není, že obecně panující představa, že zavedením pojmu času do našich zkoumání ocitáme se automaticky na poli diachronní vědy, je v zásadě velmi ošidná.

Zamysleme se nejprve nad tím, s jakým pojmem času zde pracujeme. Zjevně je to čas, který může být měřen, porovnáván a formálně vyjádřen - čas, který má povahu matematické veličiny. Mírou tohoto času je pro nás interval mezi dvěma skutečnostmi reálného světa, o nichž předpokládáme, že jsou vůči času invariantní, že je samé čas nemění (stav zaplnění nádob v přesýpacích hodinách, počet elektronů dopadajících na čítač atomových hodin, jistá konfigurace nebeských těles apod.). Jinými slovy: čas měříme jako jistý druh vzdálenosti mezi jsoucny, která sama o sobě časovou dimenzi nemají, která náleží do světa Šípkové Růženky. Je-li tomu tak, pak ovšem i jakákoli vzdálenost mezi nimi musí náležet do světa Šípkové Růženky, a naše míra času tak představuje nanejvýš určité zpestření gramatiky tohoto světa, jistou zvláštní variantu *synchronní* problematiky.

Tato zdánlivě zcela nepatrná pojmová záměna má dalekosáhlé důsledky. Nejen v tom, že přes naše pevné přesvědčení o opaku se diachronní biologie povětšinou vůbec nezabýváme, ale především tím, že nás nezbytně nutí k tomu, abychom hodnotu a smysl jevových obrazů života hledali nikoli v nich samých, ale v instrumentáři synchronní biologie, tedy v nás a v metabolitech našich předchozích poznávacích pokusů. Typickým příkladem tu může být např. představa (do nejmenších důsledků dovedená k dokonalosti v současné fylogenetické systematici, v molekulární teorii evoluce, koncepci molekulárních hodin apod.), že absolutní hodnota operátorů charakterizujících odlišnosti mezi jednotlivými taxony (např. počet odlišných alel) vyjadřuje přímo čas jejich diferenciace. Toto pojetí času úzce souvisí s celou třídou představ, pohřebu velmi rozšířených, jejichž jádrem je jednak zkušenosť, že již pouhá nahraď fyzické vzdálenosti číslem vyjadřujícím čas může konstituovat pocit vysvětlení, jednak nepsaný předpoklad, že kterýkoliv z operátorů synchronní gramatiky, kterákoliv vzdálenost je současně vyjádřitelná dimenzi času. Jiným vyústěním tu je např. víra, že necháme-li čas dostatečně dlouho běžet, veškerá gramatika synchronního světa bude postupně fyzicky realizována.

Přinejmenším z praktických důvodů má tato metodologie jisté oprávnění. Diachronická problematika je totiž obtížně přístupná vědeckému zkoumání, je bytostně neexaktní, a tedy nesnadně artikulovatelná. Není proto nikterak výjimečné, že záleží-li nám na prosazení vlastních příspěvků ve sféře sociální či vědecké komunikace, převádíme do mluvy synchronních modelů dokonce i předměty, které jsou svou povahou opravdu výlučně diachronní. Typickou ukázkou je posun od Lorenzovského hledání smyslu chování zvířat do dokonale formalizovatelné gramatiky sociobiologické zprostředkující začlenění tohoto předmětu do třídy dalších synchronních modelů od molekulární genetiky až po energetickou optimalizaci. Do jaké míry a v jakém smyslu je tento odklon (od snahy pochopit motivace chování zvířat k testování složitých interpretacních mode-

lů) přínosem, nechtě si zodpoví každý sám. My se pokusíme alespoň ve stručnosti formulovat, co je jádrem diachronní problematiky a k jaké třídě otázelek je třeba se v diachronní biologii obracet.

Aby se fenomén bytí stal pro nás viditelným, musí v předmětu, který studujeme, dojít k nějaké změně. Obrazem změny pro nás je změna relace, změna souvislostí s jinými předměty, věcmi, jevy. Je přitom nasnadě, že jednotlivá jsoucna vstupují do určitých souvislostí (prostorových, funkčních apod.) prostřednictvím jistých svých vlastností (prostorové pozice, chování, potravní strategie apod.), přičemž souvislost a potažmo vlastnosti, jež ji vytvářejí, jsou nutně prekročením hranic jednotlivých jsoucen.

Jinými slovy: Zdrojem souvislostí, které propůjčují jednotlivým jsoucnum a jejich vlastnostem smysl, význam, hodnotu (tj. to, co Husserl nazývá aktívni index), jsou jejich interakce. V tomto smyslu je bytí jsoucen bytím jejich interakcí, tedy tím, čím jednotlivá jsoucna přesahují bezprostřední rozměr sebe sama. Předpokladem interakce je existence jsoucen vně ega, tedy existence prostředí. Prostředí v nejširším slova smyslu představuje tedy zřejmě jednu z centrálních kategorií diachronní biologie - lze jej nahlížet jako zdroj souvislostí, a tedy zdroj smyslu věcí o sobě.

Zdá se tak, že se ke sféře diachronní biologie můžeme přiblížit tehdy, budeme-li nás zájem orientovat na interakce jevových obrazů života existujících mimo nás, tedy na souvislosti, do kterých bez našeho přičinění vstupují. Jednou ze základních oblastí diachronní biologie je prostředí jakožto prostor realizovaného bytí, prostor komunikace a interakce jsoucen. Fenomén bytí (tj. základní předmět zájmu diachronní biologie) lze v tomto smyslu chápout jako informační výměnu realizovanou skrze prostředí, tj. existenci prostředí primárně podmíněný.

Nepřímo z této úvahy vyplývá varování, že přestaneme-li akcentovat dualitu subjektu a prostředí, ztratíme možnost diachronní aspekt jakýmkoliv způsobem zohlednit, ztratíme tedy možnost nalézt také žádoucí most přes propast, která dnes vědu a pochopení odděluje.

III.

Předchozí výklad byl budován na osvědčeném principu kontrastu - jeho cílem bylo ostatně zviditelnění problematiky. Z četných příkladů ovšem víme, že představa transparentnosti, již takováto expozice vyvolává, stává se až příliš často základním zdrojem příštích ne-pochopení, induktorem pohybu, jehož závěrečná fáze zahrnuje nezbytné vylití vaničky i s děckem. Pokusme se tedy nyní o jiné, řekněme nekontrastní přiblížení k diachronní problematice a soustředme se na nezřetelný a krajně delikátní prostor mezi synchronní a diachronní problematikou v naznačeném pojetí.

Vratme se nejprve k modelovým situacím synchronního světa - k bezčasovému světu nevědomých symbolů, resp. k oku přístupnějšímu světu Šípkové Růženky, a konstatujme, že naše tvrzení, že tyto světy postrádají jakoukoliv dimenzi času, nebylo patrně zcela korektní. Jisté reziduum času, jistý doklad o minulých interakcích ve světě Šípkové Růženky zůstává: totiž současnost jsoucen - současná přítomnost právě některých z jejich možných stavů. Ostatně kdyby se nám opravdu podařilo odstranit časovou dimenzi tohoto světa, tj. včetně aspektu současnosti, sotva by asi bylo možné tento svět v jakémkoliv jeho okamžiku zviditelnit, tzn. učinit z něj předmět jisté interakce, součást jisté (naší) přítomnosti, součást světa, jehož přítomnost (tj. současnost jistých jsoucen) vnímáme. Definici světa Šípkové Růženky jsme sice jsoucna jej konstituující zbabili jejich bytí, avšak neodstranili jsme časovou osu zkoumaného systému - změnili jsme pouze její kalibraci.

Tento velice podstatný krok jsme provedli způsobem nanejvýše přiznáčným. Jeden z bodů na časové ose zkoumaného světa, jistý

jeho okamžik, jistou jeho přítomnost jsme nahradili poměrně dlouhou sekvencí našich vlastních přítomností. Skrze nás vědecký zájem, skrze naší percepci jsme, zcela po způsobu virového genomu, provedli celkem nenápadnou informační operaci: rozšířili jsme prostor svého bytí na svět, který jsme (za tím účelem) jeho bytí zavili.

Tato varianta pobývání u věci (tj. *pobývání věci u nás*) neumožňuje sice nahlednout vlastní smysl věci (jak požadováno výše), nicméně dovoluje nám konfigurovat *model diachronního jevu* v měřítku určeném k tomu investovanou sekvencí našich přítomností. Je zřejmě jediným způsobem, jak racionální rozum získává inference o světě - svět se tak stává jistým modelem nás samých. Naskytá se otázka: Lze naše pochopení světa konfigurovat jinak?

Náš percepční život je fatálně omezen na ono nanejvýše citlivé rozhraní mezi ještě neexistující budoucností a již neexistující minulostí, na sled okamžíků, sled jevů, které vystupují z nebytí a které se vzápětí do sféry nebytí nenávratně přesunují. Přítomnost, sled přítomností je pohřbu jediným místem, v němž jsme, v němž se odbývá tajemný akt bytí. Odchovanci evropské myšlenkové tradice, jejichž uvažování je postiženo obsedantní potřebou pravdy, mohou zřejmě jedině zde dosáhnout žádoucího ukovení - uchopit pravdu skrze existenciální prožitek její **přítomnosti**. Technicky, resp. pozitivistickou terminologii řečeno: Jedině přítomnost je prostorem, v němž lze jakoukoliv suspektní pravdu verifikovat.

Shrňme tedy: Ověřit pravdivost jisté skutečnosti lze tehdy a jen tehdy, je-li dotyčná skutečnost přítomna, tzn. je-li přístupna smyslovým, intelektuálním a kontextuálním nástrojům, jimiž verifikační soud konfigurujeme.

Ostatně prostorem zjevování (a jsoucna s námi netotožná jsou přístupna našemu zkoumání pouze jako jevy) je jedině přítomnost. Záznam určité skutečnosti stejně jako záznamy předchozích verifikáčních aktů (at' už se jedná o zápis v kronikách více či méně posvátných, záznamy na magnetickém pásu nebo engramové klubko v naší paměti) jsou pravdivé pouze potud, pokud jsme ochotni v jejich pravdivost věřit. Verifikovat tu můžeme pouze realitu záznamu - zaznamenaná skutečnost zde totiž již zjevně přítomna **není**.

V duchu pozitivistické tradice bychom měli zdůraznit, že pravda víry je (prínejmenším formálně) zcela odlišná od pravdy, již spojujeme s možností verifikace, tedy od pravdy, kterou klademe za úhelný kámen vědeckého poznání. Nicméně je nasnadě, že tento náhled není udržitelný. Drtivou část poznatků, s nimiž v každodenní praxi vědy operujeme a jejichž prostřednictvím konstruujeme verifikáční kritéria, čerpáme nikoliv ze skutečných verifikací, tj. z vlastních existenciálních prožitků pravdy, nýbrž z množství (povětšinou nám již neznámých, o to však posvátnějších) sdělení našich předchůdců. Z hlediska shora naznačené definice jde tedy zjevně o instanci víry. Vědecká metoda zosobněná operačními algoritmy synchronního světa zřejmě jiný způsob uchopení pravdy neumožňuje. Ostatně není náhodou, že naprostě převažující součást faktické činnosti vědce je práce se záznamy - od jejich vyhledávání a pročítání až po vytváření a hromadění nových. Vědecký poznatek je zřejmě nutně poukazem na skutečnost, které nejsou bezprostředně přítomny, a tedy jsou verifikovatelné jedině skrze víru v pravdivost dotyčných záznamů. Jinými slovy: Pravda vytvářená aplikací vědecké metody je nutně poukazem na jistý záznam, redukcí jsoucího na instanci jisté, nyní již **neprítomné**, minulostí.

Pro ilustraci se obraťme opět do světa Šípkové Růženky a provedme zde jeden z nejzákladnějších výzkumných úkonů - pokusme se zjistit rozměr nějakého předmětu, změřit nějakou vzdálenost. Postupujeme při tom zcela přirozeně tak, že přiložíme počátek měřítka na jeden okrajový bod, přesuneme pozornost ke koncovému bodu vzdálenosti a odečteme údaj. Problém je v tom, že v okamžiku, kdy soustředíme pozornost ke koncovému bodu, je přítomnost po-

čátečního bodu již minulostí: bod sám není tedy přítomen, takže - přsně vzato - podmínka toho, abychom vzdálenost mezi oběma body mohli pokládat za pravidivou (tj. aby byly současně přítomny oba body vzdálenost definující), není splněna.

Mentální technika, již tento problém řešíme, je v zásadě identická s překalibrováním časové osy, zmíněným v předchozím příkladu. Nyní ovšem již neměníme časovou osu přímo - měníme způsob našeho vztahování. Přítomnost, do níž vstupujeme, redukujeme na pouzaz k bezprostředně nedávné minulosti.

Technicky vzato, bytí okamžiku, jímž procházíme, stává se zdrojem libidinózní signace percepčního kontextu této bezprostředně minulé přítomnosti, a tedy libidinózním kontextem přítomnosti bezprostředně přicházející. Mění se zde pouze postoj - způsob vnímání. Skrze libidinózní tenzi modifikujeme tak to, čím nám bezprostřední budoucnost má být. V tomto smyslu neměníme tedy měřitelný čas, ale charakter naši interakce s jevy mimo nás.

Uvedená úvaha naznačuje, že oním nepředmětným reziduem minulosti, skrze nějž, prostřednictvím psychického aparátu, může být minulost skutečně spoluří同na v aktuální přítomnosti, je libidinózní tenze, vyládění, či chcete-li: intencionalita. Cílem intenzívnejší je taková libidinózní tenze, tím rozsáhlejším jevem se přítomnost stává a tím větší dávku prožívaného času fakticky získáváme. V prostoru takřka neomezeného rejdiště libidinózních tenzí, ve snu, lze tak během několika minut prožít několik dnů intenzívního života.

Pletivo libidinózních tenzí, síťovina intencionalit či sémantické pole jsou základními stavebními kameny, jimiž je konfigurována subjektivita, resp. tvar příštích interakcí. Pohyb, jímž libidinózní tenze, intenzionality apod. převádějí naše bytí přes hranici mezi námi a světem, je právě tím, co vytváří způsob bytí ve světě. Existence rozhraní mezi subjektem a světem, skrze nějž je bytí jsoucnu světu zjevováno, je tak právě tím, co činí svět viditelným. Nás svět může tak být chápán jako svět nesčetných rozhraní, svět jistých dvojrozměrných struktur, nahlednutelných plně geomickým viděním. Tento způsob nahlížení světa může lehce dospat k domněnce, že podstatou světa je jeho geometrie a jejím nahlédnutím je smysl našeho konání naplněn. Jinými slovy: Protože geometrie je bezpochyby bezčasová, svět sám je bezpochyby bezčasový, je světem idejí - a instancí idejí v našem (svou časovostí nedokonalem) světě je (jak bylo naznačeno) víra. Je tento závěr, potvrzující úplnou dostatečnost synchronního vidění světa (a pošetilost přibližování se k něčemu tak vágnímu jako diachronní biologie), tím čím skutečně přesahujeme svou situaci a pošmourný úděl? Lze říci, že naše uchopení světa je výlučně měřeno velikostí naší víry? že svoboda našeho bytí je jednoznačně indexována nahlédnutím neměnné pravdy, jejímž zpředmětněním příslušná víra jest?

Osobně nemohu než pochybovat. Systém věr, at' už malé, střední či velké normativní účinnosti, intencionalita vztahování ke světu (v jazyku manifestovaná mj. preformovanými syntaktickými jednotkami - syntagmaty de Saussurea) skýtají zajisté velmi bezpečný způsob pohybu ve světě oddalující nás od nutnosti nesčislněkrát opakovat nekonečné množství elementárních úkonů, nesčislněkrát řešit stále znova tytéž elementární situace. Nezbytně ovšem kanalizuje naše vztahování ke světu, způsob našeho bytí ve světě, nás život do podob vymezených byvším rádem, do zmrzlého světa předků.

Paradoxně tak zjištujeme, že čím více přítomnosti chceme pro sebe získat, čím rozsáhlejší přítomnost chceme z daru přicházejícího času ukoristit, tím více je naše přítomnost prostoupena minulostí a tím více se nezměnitelná minulost stává osou našeho bytí. Znamená to současně, že čím hlasitěji reklamujeme pro sebe svobodu nadcházející budoucnosti, tím nesvobodnější bude naše přítomnost vůči své minulosti.

Povaha opozice

Stanislav Komárek

Jakkoliv strukturované státy v dějinách měly vždy určitou skupinu lidí, která vůči nim stála ve více či méně otevřené opozici. Jen naprosté minimum států (historicky viděno) jí bylo schopno akceptovat v tom smyslu, že upustilo od jejího pronásledování. Při bližším pohledu je zřejmé, že nepronásledování je projevem síly, ne slabosti, protože ignorace někoho je mnohem účinnějším výrazem převahy než jeho perzekuce. Že státní moc (zejména v proorganizovaných moderních státech sekulární povahy) při nedostatku opozice rychle degeneruje, je banální pravda známá už staletí. Kromě opozice organizované v podobě politických stran, církvi či "rebelujících" frakcí organizací právě vládnoucích, se v každé společnosti vyskytuje i opozice neorganizovaná.

V zásadě lze rozlišit v každé době dva typy opozice: takovou, která má nějaký program, jenž bývá více či méně uskutečnitelný (může pochopitelně jít i o program ve svých důsledcích velice neblahý a lákající pouze na papíře, jako tomu bylo u duchovních otců a provaděců totalitních režimů našeho století), a takovou, ježíž program je zcela iluzorní, mlhavý až vůbec žádný. Zastánci iluzorních (a většinou velmi radikálních) programů, sdružení většinou v nějaké minoritní straně či sektě, mohou po (obvykle rychlém) vyčerpání jiných prostředků sáhnout v některých případech až k terorismu. Zvláštní pozornost zaslouží určitý typ opozice, který jakýkoliv racionální program postrádá a soustřeďuje se na negativistické reakce a provokování centrální moci. Tato opozice je známa od nejstarších dob a je často nesena jedinci, kteří se z toho či onoho důvodu nemohou nebo nechtejí zařadit do stávajících společenských struktur. Počínaje náštěvníky černých mší v raném novověku a konče hnutím hippies, rockery a punkery z druhé poloviny našeho století se jednalo vždy o radikální rozchod s hodnotami establishmentu (který je v každé společnosti do určité míry omezený, iživý a fádní), jemuž jako protiváhu nestaví žádný nebo jen velice vágní program; hlavní akcenty jsou věnovány popírání hodnotového systému etablované části společnosti.

Kromě toho existuje ještě jeden typ neorganizované opozice, ježíž členové často setrvávají, byť se skřípáním Zubů, ve strukturách či alespoň na jejich okrají, protože je jak radikalismus jedných, tak prázdný negativismus druhých odpuzuje. Jako příklad těchto v zásadě tichých a individualistických představitelů opozice bylo možno jmenovat třeba Franze Kafku.

Stalo se v západních zemích tohoto století zvykem, že k umělecké dráze patří neoddělitelně radikální postoje, většinou levicového zaměření, protože jiná kritéria umožňující odlišit umělecké od neuměleckého se zvolna vytrácejí. Je vůbec pozoruhodné, jak se určitá klišé stala neoddělitelnou součástí uměleckých avantgard našeho sto-

Společným znakem zde prezentovaných snů byla zvláště jejich forma, totiž jakási jejich literarnost, která v slabší verzi spočívala v tom, že ke zdaněmu se zároveň objevovaly formulace, jimiž byl sen vyprávěn a komentován, a v silnější verzi dokonce v tom, že sen sam měl povahu viděného textu, a obrazy, jež prosakovaly skrz písmena, se v něm tvorily - byly tvořeny - teprve sekundárně.

Míra aktivity této literární formy byla různá jednak v různých snech, jednak v různých částech téhož snu, takže se např. zdaný text někdy mohl náhle prohoupnout do běžné "filmové" podoby snu a zase nazpět.

S touta strukturovou snů souviselo i potlačení barev a akcentace tvarů. Sny sice zůstávaly malebné, ale barvy, třebas intenzívni, zachycovaly situaci spíše v globálním měřítku než lokálně, asi jako u nepřesně kolorovaných černobílých fotografií.

Jiří Sádlo

TŘI SNY

Sen z 28.6.1980

Za svítání začátkem léta, když je ještě skoro tma, jdu po cestě širokým zeleným údolím nedaleko města. Vše se intenzívne zelená, místy jsou vtroušeny skály. Cesta opakováním křížuje polovyschlé koryto potoka; myslím si: Potok se zdá být velmi úzký a teče bahinem v olšinách.

Tu vidím kupodivu, že se tokem kodrcavě šíne psací stroj. Je to stará remingtonka. Občas se zastavuje, částečně zabořen v bahně břehu. K někomu jdu a spěchám, a tak se nezastavují, celý jeho mě ani nepřekvapuje, koneckonců je hodina mezi vlnkem a psem a podobné věci se mají nechávat na pokoji.

Když křížíji potok podruhé, všimnu si navíc, že ve stroji je založen papír se začátkem nějakého textu a klapky se samy snižují a stroj pomalu datluje. Stále si však bráním, abych o tom přemýšlel hlouběji, a pokračuji v cestě. Konečně na místě, kde cesta konečně odbočuje od potoka, mně to nedá a navíc je zde vhodná situace, abych se podíval do textu, aniž se zašpiním pobřežním bahnem.

S údivem zjišťuji, že to není ledaco, nýbrž je to oslava začátku léta, což se mi líbí, neboť i já mám radost z červnového rána, ale je to oslava psaná z pozice nějakých hodně ošklivých živočichů. Text psaný krouceným patetickým stylem zní asi takto:

"Svítání klade první sírové žluté a šedavé prsty na krajину. Hladiny vod začínají obrážet nebe. Ostře a jasně zavoní nejčernější bahno. Je měsíc červen a bělavá odevšad vyrážejíci havěť se raduje.

Blahoslaný červen! Je červen, měsíc červů. Také třešně už dávno shrnily. Všude je spousta dírek a jimi vyrážejí bílé hlavičky havěti a starý zahradník má co dělat, aby je tam zase nastrkal zpátky. Věnce černého pustorylu [...]

Jak suše i ve vlnkém vzduchu časného rána pleská rákosí u cest! Úplněk zachází [...] podoben rozpadlému městu či zohyzděné sinale bobtnající tváří pijavce. V bublinách na bahně se odraží první klikačky let jiřičky, věštíci děstí a nepohodu. Sršaté kořínky vrb mumlají své červené modlitibky vedle černých i bělavých oblázků na hřbitovech. Tu se nad černé lesíky i solitérní vrbý, duby a topoly vyhoupne zlatá záře. Je červen, bílá a odevšad se hrnoucí havěť počítá své nožičky. Křížky v kopřivách a modré mramorovaná stehna bahna se zase rýsuje vždy hlouběji, kdežto ptačí... [...]"

Překvapen tím slohem nadzvědnou stroj.

Vidím, že zespodu, na pákovém mechanismu obstarávajícím přenos síly od klapek k raznicím, je širokou laločnatou hrudí přisátá obrovská rybniční škeble. Právě vysázel jedno písmento (snad t). Opatrně stroj zase pokládám. Myslím si: Tu ho tedy máme, podivuhodného písare! Naskytá se mi množství různorodých otásek a odcházím, jak zdůrazněno, mezi vrbami a kopřivami.

Sen z 1.7.1980

Vidím ilustrovaný text s velkými písmeny jako ze slabikáře. Píše se: Byl chovatel a ten měl v kleni několik poletuch [obrázek staršího strejdy, jako se v čítankách kreslí starý sadař, v kapse by mohl mít dýmkou či žabíkuch; vedle něj klec, v ní několik poletuch].

Jednou ráno přistoupil ke kleni a poletuchy k němu pravily: "Ty dábí! Ty dábí!" [Záběr na rozvírající se intenzívne červenou tlamku poletuchy.] Chovatel byl rád, že se jeho poletuchy naučily tak brzy mluvit a že mluví jako jeden jeho dávný spolužák. Proto k nim vstoupil do klece [obrázek chovatele za mřížovým klecem].

Tu mu však poletuchy, vrhše se na něj, odkousaly hlavu od krku [detail hlavy poletuchy, jak hladá, až přehlodá krk; mrtvá hlava chovatele se kácí; pohyby jsou zjednodušeny jako v ploškovém filmu].

Pointa je čtena důklivým hlasem: "A tu bylo vidět, že je klec plná, plnička také úplně MALÝCH poletuch!" [Detail na fraktální zobrazení hejna poletuch: všechny jsou úplně stejné,

ale jak se díváme podrobněji, vidíme, že je to pravda: klec je skutečně plná poletů různé velikosti, až k těm úplně nejmenším.]

Sen z 9.11.1991

Zlatý podzimní den, v Praze kvetou ostropsy a piláty, je malátno. Ústí hospod chladně voní kostelní vůni, jsem ve čtvrti hospod a kostelů, přicházím na katedru filosofie.

Je to nějaká černá viničná usedlost, hrbatá, nízká, pod ní na svahu je botanická zahrada. Je tam několik zřetězených místností, je to oddělení, kde se zkoumá listí. V první místnosti listy jednoduché, v druhé laločnaté, v třetí trojčetné atd. Často jsou to až pět metrů dlouhé papírové modely, zavěšené ze stropu. Školník, nebo nějaký zřízenec, nese dopisy do poslední místnosti, kde se zkoumají nejsložitější listy složené, a říká mi nespokojeně: "Ta poslední místnost mi vadí, tam já nikdy nevím, co to vlastně dělájí, co se jich týká a co ne." Uvědomují si: Je to obyčejný člověk, složené listy jsou pro něj příliš složité, a přece to není nic nesnadného... Jdu za ním a on už stojí u dveří té místnosti. Říkají mu tam: "Tam je teď ale na návštěvě Jung, on přijeli!" Školník přesto vejdě a za dveřmi je C. G. Jung, štíhlý, starý, šedofousatý [sic], a říká školníkovi překvapen:

"Jé, ty děláš ještě tady! Tebe jsem neviděl, ani nepamatuju!"

"No jo, ale to ale koukáš, jak to tady vypadá, ti to tu zřídili!"

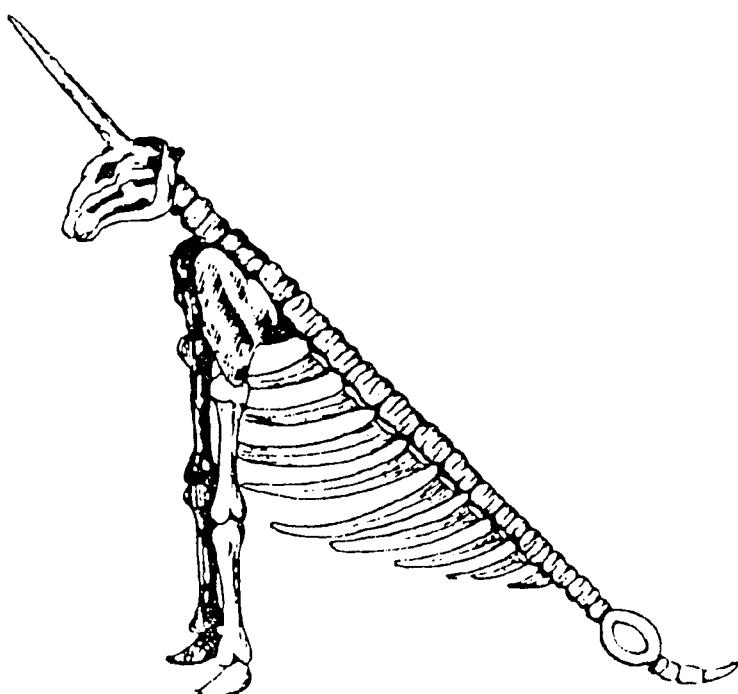
Jung se otočí k oknu:

"No zvlášť ta botanická zahrada, ta je strašná!"

Pod okny v hloubce na svahu zahrada, bujná a hustá, zarostlá, kadeřavá, propletence houštin, jako vystržená z Freudova popisu snů o zahradách.

Školník: "Ostatně, tuhle se mi o Tobě zdálo!"

Jung: "Ale vidiš, to mě docela zajímá; povídej!"

letí a vtiskla tím svou pečeť celé dlouhé kulturní periodě, která se bude s odstupem staletí zdát neméně pitoreskní než některé aspekty středověku s jeho flagelanty, mory a dětskými křížovými výpravami. V západních společnostech se v dnešní době vytváří celá vrstva lidí (převážně bez uměleckých ambic), pro které se stává opozice (například účast na demonstracích) hlavní životní náplní a pro které žádná myšlenka není dost pokroková.

Zná to podivně, ale tendenze pro něco trpět, ať už je ta věc jakékoli povahy, je asi ve společnosti rozšířenější, než bychom si mysleli. Jen menšina dnešních vládnoucích systémů hrozí opozici či těm, kdo se nějakým způsobem odlišují, přímo smrtí nebo nějakým zcela závažným postihem. Většinou dostačují hrozby či eventuální veřejné potupení a pocit "vylovení ze stáda" k tomu, aby valná většina obyvatelstva sledovala alespoň zhruba tu linii, která je od ní požadovaná. Země s více či méně demokratickou formou vlády navíc projevy opozice a touhou odlišovat se tolerují, pokud ovšem nehrozí, že nějakým způsobem zpochybňují jejich stávající struktury. Jinak je tomu v zemích totalitních, kde je každá odchylka od předepsané normy a každý projev nesouhlasu posuzován ne-li přímo jako zločin, tedy aspoň jako záležitost krajně podezřelá. Přitom vládnoucí kruhy nedělají žádného rozdílu mezi opozicí "s programem" a opozicí "bez programu" a obě z nich potlačují se stejnou zbytečnou brutalitou. Tím se dostává se skutečnou opozici na jednu lodí i opozice zdánlivá, tolerovaná v jiných zemích na okraji společnosti zcela bez hluku. Pronásledování této části "opozice" je spíše dalším vysvědčením morální a intelektuální chudoby centrální moci nežli svědectvím o vysokých kvalitách oněch pronásledovaných. Nicméně tato vrstva lidí bývá k opozici plně počítána, stejně tak jsou její produkty literární, výtvarné či hudební bez ohledu na kvalitu považovány za "opoziční" kulturu. Příslušníci této "bezprogramové" či "negativní" opozice začínají být pak ovíjeni glorifikací intelektuálních a morálních hrdinů, jimiž by se bez perzekuce nikdy nestali. Není bez zajímavosti, že tato vrstva nevědomky přejímá četné vlastnosti centrální moci, proti níž stojí v opozici: glorifikaci sebe sama, pravidelné oslavování vlastních výročí, ztrátu sebekritiky, neschopnost porovnat svou úroveň se srovnatelnými jevy v zahraničí, hermetické uzavření do vlastní problematiky, vlastního žargonu a rituálů atd. Určité provokativní a namnoze ryze vnějkové rysy se stávají vrcholem myslitelských ctností a určité odpovídají vlastnosti, jejichž původním účelem snad bylo šokovat drobného úředníčka v neúměrně vysoké pozici, jsou pak často centrálním námětem literárních děl ve směsi určité infantilní sebelítosti s okázalým stavěním na odiv. Už zmíněná nízká sebekritičnost a penetrance jím potom umožňuje odsunout jiné složky opozice, které si toho jména mnohem víc zasluhují, do pozadí, protože tyto složky dříve či později vyklidí pole. Atmosféra ghetta se u výše zmíněných kruhů zachovává i po emigraci, kde se ti, kdo byli v zemi svého původu v opozici z pohnutek racionálních, časem zařadí do toho či onoho odvětví života hostitelské země.

Je načase, ba řekl bych, že víc než načase, naučit se rozlišovat tento proud "opozice" od opozice skutečné a konečně si uvědomit jeho povahu a příbuznost s podobnými jevy jiných společností a dob.

Maya

Jiří Koubek

Jaké jsou? A kde? Když nalézám pouze polovinu roztržené podprsenky ještě plné tepla a čajových lžíček. A příslušné prso? Jen ve větvích břidličného kopce prchalo jakési klepání. Ale počkejte na jaře. Budete házet očima na všechny strany a stejně žádné chybějící řadu nenajdete. Ani kozy trafikantky plné sladkého římského štuku. A nezbude vám nic jiného než důstojně odejít od holice s novým účesem a zakrvácenými vlasy. Nová literatura a žádný surrealismus této doby, odkud od pocákaných a zatvrdlých stolů vyskakují ze zčernalých a ztuhlých vnitřností jemné zelené kobylky a mouchy: zpěvné ozdoby nohou tanečnic. Přízrak rodiny stojící se sekyrou nad nahou dcerkou s jemným a hebkým počinajícím ochlupením a naléváním je tvrdě odlit a odtačen od tropických krajů se zajizvenými vedry. Vy malé kundičky mých dětských sestřenic. Hanebná konkurence mé ženy a mého občanského průkazu. Pohodě mne u matérské školky. Slibuji vám, že už nikdy více nebudu vylepšovat vaše lihoviny rudou štávou chtivé doteku. Ty vaše patoky a krejčovské dílny. Ale tak to nejdé, opravdu ne! Podoba zachycená do ztuhlé a zkvašené smetany imituje antický mramor. Ostatní bícem a křížem přesvědčovali hrací kostky, opravdu je líp, když budou řvát svých šest a ostatní nechají na pokoji. Vždycky je lépe nechat na pokoji kartografií těla a věnovat se podvazkům či jinému mřížoví. A co maso svatých obrazů? Kultivovat biologii nočními polucemi, souloží, onanii. Všechno na jednu hromadu. Je znám ten strach před laskavými babičkami co neustále přibrušují lesklé dýky mezi stehny. Ty laskavé babičky, ryjící svině na kostelních ubrusích. Každé září, švestky září!

Domovník Kulich šťastně provdává dceru Nanynku, děvče k ohnutí. Celý dům závidí tomu nečekanému šestí posvěcenému špinavou vodou z necek a sýrem matky Kulichové. Ženich, švarný učitel si odváží nevěstu do bytečku, kde již čeká hnizdečko lásky. Příští týden se Kulichovi chystají na návštěvu k novomanželům. Dej Bůh šestí vaši dceři, šeptá dojaté domácí pán a dává zavdat Kulichovi. I totéž vzácný pane, přešlapuje Kulich z nohy na nohu. A už jim nic nestojí v cestě. Přichází na Bílá Hradčana, kde bydlí mladí. Dveře jsou pootevřeny a tak jsou oba svědky něžnosti novomanželského cvrlikání. Na manželském kříži je uvázaná nahá Nanynka se zakrvácenými stehny a hojnými podlitinami na mléčných prsech a obrovskými bradavkami, podobným malým hruškám. Učitel se opět rozpráhuje koženým karabáčem, který tak dobré zajel ve škole na malých dívenkách. Děvko, děvko, ty hnušná couro, ty jsi mě podvedla, i ve až mu sliny tečou po strapaté bradě. Karabáč ovíjí chtivě Nanynku kolem boků. Nanynka se pokouší co nejvíce roztáhnout zakrvácená stehna a slastně křičí: Dělej, dělej, tam Jindřichu. Učitel před ní padá na špidlatá kolena a surově se jí zakusuje do "svatého chleba těla". Zvířecí chropění poráží květináče plné muškátu. Tu mladí zpozorují přítomnost Kulichů. Omluvte nás, maminko a tatínu, praví vstávající Jindřich s neobvyklým knírem, hned jsme připraveni, a přivírá dveře. Kulich, vzlyká Kulichová, já jsem tak šťastna! Kulich dojetím není schopen slov. Za chvíli mladí vycházejí vyšňořeni a zavěšeni do sebe. Zalátaná Nanynka s čerstvě vyraženým úsměvem je jak sluněčko. Však se za ní každý přejícně otáčí. Mladí kráčejí vpředu, spojeni ocelovými manželskými pouty. Za nimi jdou starí. Kulich si občas popotáhne na ramenou popruh

kabely a opatrně se do ní podívá: na lesknoucí se kov naolejované opakovačky a hrst nábojů. Zdá se, že procházka se ostatně jako vždy opět vydáří. Šťastný to Kulich, smrká pan domácí do světlíku. A na poříčí dítě kříčí.

Indiánské Mexiko jako poslední zpráva okruhu skrápěná mlékem putujících souhvězdí se dosud probouzí s hltavými pohledy sevřenými hladkými proudy stehen moře. Svět se žádá. Z ostrých trhlin slaných mraků padají do erotogenních bílých míst země lštivé světelné sloupy. V místech dopadu jsou dosud trosky chrámu, kam přiváděli kněží dívky se zavázánýma očima. Na schodištích ještě lpicí stín krve a žadostivé výkřiky zasvěcených.

Vytepaný vzduch fašuje vzdálenost obzoru a západ slunce přikrývá hladiny stoupajících písků. Vodivé pisky plné písni přehrávaných křemennými hroty. Kruté světlo podzimu se zakusuje do zaklesnutých prstů a křik šustí pod odhalenými těly. Mezi sebou vymačkáváme opiový dech našich stínů. Odkdy se vynořují pevninské štíty z tvého objeti? Pod tuhounicími oblaky loje tkadlec lesů navíjí žlutý led listí. Jsou pouze další formou k odlití lesku světa. Z tváře pomalu sjíždí kvartérní maska. Nalité pukliny se opět trhají kolem fialových kryštalů ametystů. Dobíjejí odvrhnuté sny spodními proudy krvavých jílů. Kamenné tetování půdy nalíčené barvou živých květin se rozpíná večerem ženy. Zevnitř se vždycky nalezou poklady.

Mexiko, cesta která dojímá. Teotihuacánem opět prochází zpěv modrého období výsostné odznáky melancholie. Tkán vylitá metamorfovanými vyvřelinami heřmánku se poddává větru sledujícímu toku řek na hřbetech ryb proti jejich plavým píscinám. A vše jako syntetizátor prosakuje ztichlými zákrutami prostoru mezi opuštěnou perletí vždy připravenou rozlomit zámky souvrství. Noci plné mourkatých krásek, jejichž oči jsou pohledem bílého plachtoví lodí zakrytých peřím průhledných albatrosů. Cesty plné vzácných kamenů úteků omývané vůní rostlin s tak hladkými pažemi, že každé objetí je nepoznatelné a snové, i když zrcadlo uložené v mrtvé latuře sděluje pravý opak. Pravý opak mumifikovaných králů pod rudými vodami západních řek pyramid. Vře před koncem léta na žíravém vápnu prsu proti zaříkávání hrobů, proti ženám plným zvonoviny a jejím prstěnům vykládaným pohledy zelených ještěrek.

Ať se za každou cenu vždy najde hloubka tvých dlaní, jimiž prosvětluješ lesy s jejich uhlavným potem. Ať se vždy otevře vůně malíčků s lomy pramenité vody. Plná čistého kovu procházíš podél svého úsměvu a tvá slonovina má zcela něžnou pěnu pramene vlasů, když odkládáš své tělo do mlh podzimu. Té noci plné ozářených stromů, kdy ses narodila s tajemstvím, které odolává po tisíciletí laboratorium alchymistů, jsou známy úhly souhvězdí, jež ti na věky září na závratné klenbě boků, neboť tehdy začal čas Země. Ve stínu spiknutí proti osudové touze plné zraněných deštů pulsují hlubiny všeprěkonávajícího citu, zářícího sametu okvětních plátků. Hlubiny chvějivé a plné chladných ohňů. SMÍŘENÍ NIKDY NEBYLO TAK BLÍZKO.

S

TAV

F

Život v divotvorném hrnci

Před několika lety zkoumal Petr Rajlich z Geologického ústavu ČSAV způsob, jakým jsou v Čechách rozložena rudní ložiska. Na mapu Čech vynesl téměř tisíc bodů, z nichž každý představoval nějaký rudní výskyt. Rudní ložiska jsou vázána na zlomy v zemské kůře, které fungují jako jakési škvíry, v nichž obíhají rudodarné roztoky a usazují se rudní minerály. Doktor Rajlich tehdy předpokládal, že mu ložiska vytvořily několik pásů, ale nestalo se tak. Body se začaly zřetelně formovat do mohutného kruhu se středem pátem kilometrů jižně od Prahy. Matematické "číslení" mapy výskytů mu obrazec dále zvýraznilo. Kruh byl stejně nepopiratelný jako nepochopitelný a mezi geology se začalo proslychat, že Čechy mohou být obrovským meteoritickým kráterem. Nikdo tomu sice moc nevěřil, ale jako anekdota se to dalo použít.

O několik let později přijel do Čech profesor Papagiannis z amerického NASA, jeden ze světově nejuznávanějších odborníků na struktury vzniklé dopady velkých meteoritů. Pracoval v onom prominentním týmu, jenž zpracovával pro americké kosmonauty mapy Měsíce a ještě před přistáním Apolla určoval, který kráter je sopečného a který meteorického původu. Usměvavý profesor se zahlobal do map, objevil republiku a pak na konferenci Americké geofyzikální společnosti pronesl přednášku o tom, že základní strukturou Čech, příčinou jejich kruhového tvaru byl dopad obrovského meteoritu. To už bylo na pováženou. Ne, že by se americký profesor nemohl splést, ale nesmí se plést několikrát za sebou a příliš okatě. To potom těžko hledá peníze na další projekt. Profesor Papagiannis si navíc jako spoluautor referátu přizval odborníka na fotogeologii dr. Farouka El-Base, což není nějaký věrolomný Orientálec, ale světová kapacita přes krátery.

Takže dnes se několik českých geologů domnívá (a zřejmě právem), že někdy tak před jednou milionou let dopadl na naše území meteorit a vytvořil zde obrovský kráter o rozdílu celých Čech. Před dopadem narušil do hlboké mnoha kilometrů své podloží. Po horní části kráteru dnes není ani stopy. Za tu milionu let Čechy ztratily možná iří, možná pět kilometrů mocnou polohu nadloží, ale zlomy tu zůstaly. Po nich došlo později k výzdívání pohraničních horstev, takže Čechy dnes vypadají jako plochá mísá a opět se podobají dávnému kráteru. Co to znamená z praktického hlediska je snad jasné - po zlomech vystupovaly roztoky a usazovaly rudy. Ty těžili člověk, zakládal zde osady a spojoval je cestami. Hvezdná jízva se tisícírem způsobem promítla do krajiny.

Ale může to znamenat i něco více: jako by kámen z hvězd, rozpříližen v této zemi, toužil po návratu, toužil po hvězdách; jako by se lidé zrození z této země čas od času rozpoznávali na řeč domova a na chvíli přestali pomlouvat a vydělávat peníze u vědomí toho, že kus jejich vlasti leží taky nad jejich hlavami.

Již od bronzové doby býval kotlík, kráter antického světa, posvátným místidlem lidského a božského. Ano, ten posvátný kotlík našich předků je divotvorným hrncem z amerického muzikálu. Ale je také kloboukem, ze kterého kouzelník vytahuje zázračnou záplavu divů. Keltové jej označovali jako svatý pohár, jako obřadní kalich hojnosti a požehnání. Nejslavnějším z kalichů je však pohár z poslední večeře Páně, do kterého byla na kříži zachycena krev Kristova. Je znám jako Svatý grál i jako *Lapis exilis*, což znamená kámen z hvězd.

Dlouhé týdny mne představa, že Čechy jsou obrovským svatým grálem, že žijeme uprostřed divotvorného hrnce, naplněva lichou radostí. Ale pak jsem si uvědomil, že také mohou být tím kotlem, ve kterém rohatý chlupatý alchymista destiluje z nevalného materiálu našich duší zářivou esenci lidství.

Václav Cílek

Reportáž o postmoderní situaci

Tam v Sarajevu, až půjdete po proudu řeky Miljacky, kryjíce dutiny svého těla před kulkami ostřelovačů, pamatujte, že v každé z částí města platí poněkud jiná pravda.

Jiná je pravda staré kamenné čtvrti s mešitami a křivolkými uličkami jdoucími do stráni, kde pod nohami vám kroupou granátem rozbité jižanské tašky z cihlových střech, jiná je pravda rakousko-uherského secesního centra, kde zakopáváte o rozbité střepy výkladních skříní a vyhaslých neonů, jiná je pravda betonových sídlišť v Novém Sarajevu.

Když položíte témuž člověku tříkrátku za sebou tutéž olázkou - třeba zdali je v Bosně ještě někde zvykem krevní msta - nahoru ve čtvrti s mešitami vám odpoví, že snad určitě, tam někde v HORÁCH; v secesním centru, že dnes už ne, ale snad před lety v horách, než byla údády potlačena; a ocítíte-li se ve světě kouřového skla a betonu, řekne vám, že v Bosně nikdy nic takového nebylo, není a nebude.

Pokaždé bude mít PRAVDU.

Radan Haluzík, Sarajevo

Tak se vytváří velesíť kontextů, a to ekvivalentně v myšlení i v krajině. Krajina se všemi kontexty není uchopitelná, protože některé kontexty vyzávorkovat; musí to ovšem být vrtný proces, jinak myšlení i krajina degenerují.

Toto pojedání krajiny otevírá prostor pro synchronitu různých krajinných jevů a struktur a různých jejich metodologických uchopení v rámci umění, vědy i filosofie a legitimuje komunikaci mezi nimi. -jsa-

Vážený pane Pechare,

se zájemem, ale i s údivem jsem si přečetl Vašich *Pár poznámek k "prokleté slasti"* (Analogn 7). Vaše argumentace je - znám Vás sice jen z jednoho setkání, ale myslím, že jsem postřehl, s kým jednám - snad oproti Vaším zásadním předsevzetí velmi emocionální. Ale jak už to bývá, když se miska vah překloní na emocionální stranu, jsou Vaše *Poznámky* racionálně - argumentativním selháním.

Výsledky semináře o krajině a komentáře post festum: (subjektivně obtěžkaná jeneralizace)

Krajina a prostor, 10.-11.2.93, Praha

Referáty se týkaly především následujících čtyř okruhů; některé přesahovaly do více okruhů současně:

1. předpoklady a omezení vědeckého a filosofického uchopení krajiny (Kratochvíl, Holásek, Michálek);

2. epistemologická uchopení krajiny bez nároku na objektivizaci: co vytváří krajina v člověku (Stejskal, Horský, Michálek, Zadrobilek);

3. holistický popis ontologie krajiny (co je krajina zač) bez explicitní diskuse zpětné vazby se subjektem (Cílek, Turnovský, Ložek, Sádlo, Komárek, Beneš, Bouzek);

4. cyklování objekt-subjekt, subjektivizace z hlediska účastníka (Bouzek, Fiala, Fuchs, Horáček, Havel, Storch).

Krajina je složitá již počtem svých účastníků - krajinotvorných prvků: na jejich velikosti, komplexitě, délce trvání a živosti nezáleží (blecha, Praha, sněhulák, Očkovský přesmyk). Každý prvek krajiny svým umístěním nějak čte, zároveň vytváří, zároveň se nechává čist jinými.

Přirozeně, že si kladu nejprve otázku po motivaci Vašeho pohoršení. Tím spíš, že Vý se k ní vědomě nepřiznáváte, neboť to, co jako svou motivaci uvádíte, je příliš přühlednou zástěnu postavenou doslova před vás, o co Vám skutečně jde. To samo o sobě však nabízí určitou stopu. Ponechme prozatím stranou, zda správnou, anebo falešnou, a věnujme se jednotlivostem Vaší polemiky.

1) Tvrďte, že Vám vadí "především snadnost, s jakou se tu formulují příkře jednoznačné soudy". To je velice podivná námitka. Očekával bych, že nyní doložíte, v čem tato "snadnosť" spočívá. Jelikož to ale neděláte, zní slovo *snadnost* jako nadávka. A skutečně: věnujte se rešerším v oblasti dějin náboženství už velmi dlouho. Jak Vám mám ale doložit obtížnost cest, jimž jsem se dobrav ve svém eseji tzv. snadných soudů, jestliže Vás nepřesvědčuje ani jejich logická kontinuita, ani několikanásobné zdůvodnění pro Vás snad příliš nonkonformních názorů? Myslím, že ste tu námitku nemohu myslit vážně. Použil jste ji jako faktickou fintu, jako prostředek psychologického zastrašení, abyste pak mohli před zaledknutým členářem nerušeně pokračovat ve své velmi vraké argumentaci. Ostatně co znamená pojmenování *příkře jednoznačné soudy*? Přejete si snad soudy nejednoznačné? To by však nebyly soudy, ale lavírování nejistého nebo oportunistického ducha. Soudy jsou bud' jednoznačné, ať už příkře či nikoliv, anebo to nejsou soudy, nýbrž žvásky.

2) Obviňujete mne z "anachronicky aktualizujícího způsobu vyjadřování". I toto námitka zůstává stát

v prostoru bez základů a vzpěr. Aktualizující způsob vyjadřování je zcestný argument. Proč neřeknete přímo, že aktualizují dějiny, že vztahují to, co se stalo kdysi, na to, co se děje dnes nebo co se stalo včera? Nerozumím Vám. Považujete ze *anachronické* to, že poukazují na dialektické analogie v dějinách? Anebo to, že o nich hovořím v soudobých kategoriových? Chcete snad obhnat dějiny metafyzickou zdí, za niž se smíře dívat, ale přes niž nesmíme nic vztahovat ke skutečnosti, kterou aktuálně žijeme? Jak anachronický máte ale Vy v takovém případě vlastní pojem času? Nechápete, že tzv. současnost je současností v celém svém historickém vývoji, a nikoliv formálně definovaným (konvenčním časem determinovaným) lím či oním úsekm dějin? Takové "nepochopení" však není ani nevinné, ani neškodné: je součástí právě té včerejší petrifikované ideologie, oné konvenční interpretace skutečnosti - interpretace, proti které se staví a která umožňuje konzervaci býdy světa už po tisíciletích.

3) Jste pohněván, že jsem negativně posoudil Platóna a bokem i Sókrata, mimochothem filosofa, který je tak, jak ho známe, Platónovým druhým já, a žádným samostatným filosofickým subjektem. Co nám o Sókratovi povídá Platón, je (jak byste se mohli cílem bez námy dozvědět i z jiných pramenů než ode mne) z větší části smyšlenkou. Jak chcete vědět, že není smyšlenkou i to, co o něm Platón uvádí ve svém (Vámi citovaném) dopise? Můj středoškolský učitel řečtiny se byl jistě nehněval méně než Vy. Avšak nám tu přece nemůže jít o středoškolskou útu ke klasikům. Ostatně to, že byl Platón úředníkem vlády třícti, je v mémem eseji pojmenováno vlastní jen na okraj jako ilustrace charakteru "božského filosofa". Pro jádro Platónových politických názorů, které máme k dispozici černé na bílé a pro které je Platón skutečně sporný, je nakonec nedůležité, zda byl ve svém soukromém životě větší či menší bídák. Proč ho neobhajujete tam, kde má obhajoby opravdu zapoří? Proč se chytáte mého "suverénního soudu" o Platónově osobním politickém osudu? Není to náhodou proto, že se Vám tak zdá být kritika mých postojů jen "snazší"? To, že vede od Platóna cesta k totalitnímu ideologickému nařízení civilizace, si cvrlikají dnes vrabci na střechách všech lepších univerzit. Příl byste si, aby tento muž s defektivními politickými názory, promířil mi mou "anachronickou aktualizaci", byl osobně politicky bezúhonné? Připadá mi jako důsledek jisté neinformovanosti, že se Vám to vše zdá být ještě na pováženou.

Rád byste teď povídatu onoho z Vašich argumentů, který se výjimečně zakládá na autentickém materiálu, totiž citátu z Platónova "sedmého dopisu" Diónovým příbuzným a přátelem. Předmět sporu: Platónova účasti na teroristické vládě třícti a vylíčení této politické epizody v inkriminovaném dopise. Nejprve zase jedna "Gretchenfrage": Skutečně se domníváte, že stačí citovat jeden jediný Platónův dopis, abyste mohli považovat mou, mnoha dalšími ověřitelnými faktami podloženou argumentaci za vyvrácenou?

Dobře, prezkomujeme tedy únosnost Vašeho důkazu. Nechci uvádět v pochybnost pravost textu, o niž ale dobře víte, že není nesporná. Po celá staletí byly Platónovy dopisy považovány za padělek, na počátku dvacátého století je některí filologové (a nikoli, jak uvádíte Vy, "dnešní badatelé") prohlásili za pravé; dnes se vedou v lingvistickém tábore tu a tam spory. To nám však může být lhůtejné; naopak však Vaši víru v pravost tohoto textu: lím spíš, že ho jezuité, tito geniální předchůdci, nebo dokonce vynálezci moderních způsobů manipulace vědomí člověka, doporučovali nejenom v estetickém, ale ještě i v devatenáctém století jako školní četbu.

Jde tu však o jiné věci. Platón napsal zmíněný dopis v roce 352 př. n. l., tedy ve svých pětašedesáti letech. Aktivistou triakontarchie se stal však už v roce 404 př. n. l., tzn. ve svých čtyřiaadvaceti. Mezi oběma událostmi uplynula doba padesáti dvou let. I kdybych považoval Platóna za nejpočetnějšího člověka všech dob, existují jisté gerontologické vlivy, které dělají s naší paměti hanebné věci. Jenže Platón rozdělil nebyl nejpočetnějším člověkem všech dob. Naopak: jak dosvědčuje Laertios, ihlal, že Sókratés řekl věci, které ve skutečnosti nikdy

neřekl. Ostatně i kdyby se nám nedostávalo Laertiova svědecství, moderní ideografický rozbor Sókratova "vývoje" v Platónových spisech je jednoznačným důkazem, že si Sókra tak, jak ho známe, Platón z větší části vymyslel. Také Aristoteles, Platónův žák a muž veskrze zdřížlenivého vyjadřování, prohlásil, že "sloh Platónových rozmluv zachovává rád mezi poesíí a prózou", což si lze docela dobré vysvětlit tak, že je to "rád" mezi pravdou a výmysly. A byli jiní, například Platónův současník a též Sókratův žák Xenofón, jenž právě napsal *Obranu Sókrata* proti smyšlenkám, které Platón o svém učiteli říkal. Žel, text se nedochoval, stejně jako záznamy sokratovských dialogů, které napsal Aischines, které zmizely až na nepatrné zlomky v křibech středověkých klášterů asi proto, že nezapadal tak dobře jako Platónovy texty do konceptu křesťanské teologie. A nyní: jak víte, že Platón, jestliže ihlal v tom, co Sókratés řekl, nelhal v tom, co Sókratés dělal? To nám oběma ovšem nebrání, abychom považovali Platónův dopis za pravý. Anebo se myslím?

Podívejme se nyní na některé proluky a ne-přesnosti dopisu samého. Sókratův žák Kryton podle pověsti nejkrutější a nejmilosrdnější z triakontarchů (boží vědě, co se u "dobrotivého" Sókrata vlastně naučil), to jest zastánců bohatých oligarchických athénských rodin, kteří se předešlo, jak bychom dnes řekli, vládou střední buržoazie (pozor: "anachronicky aktualizující způsob") cítili být právem utlačováni - byl Platónův příbuzný. Věříme-li Laertiové genealogii, byl to jeho prastrýc, což ovšem Platón v *Tímáiu* (přes pět generací až k Solónovi) nepřímo popírá. Platón své elitařství, svou příslušnost k "horním deseti tisícům" (pozor: "anachronicky aktualizující způsob") nikdy neskrýval, poněvadž ho nikdy ani nenapadlo, že by mohlo jít o nějaký sociální defekt. Ve svém snobském elitařství se dokonc snažil psát své spisy tak, aby jim nikdo z nižších vrstev nerozuměl, a byl tak možná zakladatelem filosofického hermetismu, který nás obhlašuje i u tám dodnes. Když přišla vláda třícti k moci, byla to vláda aristokratického společenského třídy, k níž Platón náležel. Abychom tuto skutečnost zbytečně nezastírali, začněme na rozdíl do Vás citovat Platóna o jednu vět vůdce: "(...) a třícti se ujalo neomezené (!!!) vrchní moci. Tu byli náčelníci z této mojí příbuzní a známí a ti mě hned vybízeli k veřejné činnosti." Tedy se Vás plám, vybízeli by ho tito pomsty a krve chtív příbuzní a známí, kteří ho museli dopodrobna znát, kdyby nebyli dostatečně přesvědčeni o identitě Platónových a svých politických názorů? Synek z aristokratické rodiny měl v okamžiku, kdy se tato cháska dostala k moci, všechny dveře otevřeny. Platón ovšem po dvaapadesáti letech "zapomněl", že lákovou nabídku na mnohoslibnou kariéru přijal. Přesto se obhajuje svým mládím, což je obhajoba, kterou lze snad akceptovat: "Kdysi, když jsem byl mladý, bylo se mnou zrovna jako s mnohými jinými..." Nikoliv proto, že by mělo mládí paten na omyle, nýbrž proto, že na ně má po určité dobu právo. Mnozí z našich kdysi privilegovaných současníků (např. Pavel Kohout) se tímto právem obhajují i dnes. Platón ale, jak se zdá, zůstal věčně mladý. Dvaapadesát růku po vládě třícti se její ve svých spisech stejně arrogantní a stejně neupřímný, jako byl, když se v mladším letech ještě snažil "dělat do politiky". Jak říkájí provensáští sedláči: Špatně víno se nezkazí.

Protože pravda se dá nejen překroulit, ale též zamílet, je zajímavé jak to, co piše "božský filosof" ve svém (Vámi uváděném) dopise, tak i to, co v něm nepiše. Jsou to zdánlivě maličkosti: zamílejte, jak na výzvu svých příbuzných a přátele vlastně odpověděl. Odmlíl ji, anebo ji přijal? Tvrzí, že "napijal pozoroval", co budou dělat. To nevylučuje ani jedno, ani druhé. Ale bylo-li tomu tak, že byl jen nezúčastněný svědkem, za co se pak omlouvá svým mládím? A i kdyby jen "napijal pozoroval", a nic víc, proč musel po pádu onoho teroristického režimu vzít nohy na ramena a utíkat na Sicílii? Ve svém dopise však zatajuje, že odešel z Řecka jako uprchlík. Zmilzel, zfejně varován, ihned po Sókratově smrti. Udělal dobré. Nehodlám se tu zastávat tehdejšího "lustračního" zákona (pozor: "anachronicky aktualizující způsob"), vydaného režimem, který svrhl vládu triakontarchie, zákona, jenž byl nazýván *asebickým*, tj. namířeným proti znevážování bohů. Platón nepiše nic o příčinách svého odchodu na Sicílii,

kde strávil přece plných jedenáct let, ani o své pokoující porážce v mocenském střetu s Dionýsiem, o svém otroctví a ponížujícím vykoupení. To vše, a nebyly to v jeho životě žádné maličkosti, přechází diskrétním mlčením. Pět desetiletí po těchto událostech mohl ve své době, v níž dokumentace událostí byla ponechána náhodě a vzpomínkám pamětníků, doufat, že o zahanbuječích zkušenostech jeho života už vlastně nikdo nic pořádně neví.

Právem tušíte, pane Pechare, co Vás čeká, a proto předem stavíte barikádu, když piše: "Při libovůli, s jakou zachází (Nápravník s historickými doklady, může ovšem zařadit tato svědecství mezi ta, která skutečnost fašují...)" Ale ale, samozřejmě, že je tam mohou zařadit a také to činím, nikoli však proto, že zacházím libovolně s historickými faktury, nýbrž proto, že Vy projevujete diletaantskou naivitu, když Platónově dopisu překládáte váhu nepochybného svědecství. Každý kriminální úředník nejnižší platové skupiny Vám totiž prozradí, že na výpovědi obžalovaných a svědků o vlastní osobě není nikdy spolehlivý. Tím méně v Platóna, o němž víme, že měl na manipulaci skutečných událostí, zatemňujících záři jeho osobní legendy, často oprávněný zájem. Přejete si konkrétnější důkaz?

Zůstáname tedy u Vámi citovaného dopisu a zalistujeme v něm o pář stránek dál. Protože používáte Laichterova vydání s hrůzostrašným překladem Františka Novotného, podvolím se tém mukám a použiji tétoho textu. Cituju ze stran 69/70: "Když jsem pak přišel na Peloponés do Olympie a zasilhl Diana mezi účastníky slavností, oznámil jsem mu, co se stalo; a tu on, zapísánuv se Diem, ihned vyzýval k pomstě na Dionysisovi (...). Avšak já, když jsem to uslyšel, řekl jsem mu, aby přátele zval na pomoc, jestliže chvíli (...) »A tu já už nejsem ani tak mlad, abych snad mohl ještě někomu pomáhat v boji, ale jsem při vás, budete-li někdy potřebovat mezi sebou přáteleství a budete chtit konat něco dobrého; avšak dokud budete usilovat o zlé, volejte jiné na pomoc.« To jsem řekl, protože se mi zprostivily ty mé sicilské cesty a nezdary. Ale oni byli ne-poslušní, nechtěli poslechnout mých smířlivých řečí a tím si zavinili všechny nynější pohromy..." A nyní dávejte pozor, pane Pechare, to, co nám tu Platón vypráví, se týká plánování přípravy Diónova pokusu o svržení Dionýsia, toho ohavného tyranu, který ještěnko, ale bezmocného Platóna do krve urážel. Jaká velkorysost, že se Platón takovému nepříteli, jenž mu způsobil nejedno příkrojí, nechtěl pomstít! Ze volal po míru a "konání dobrá"! Skutečně se mu nelze než obdivovat.

Jak už jsem řekl, pochází tento dopis z roku 343 př. n. l., tedy z doby, kdy byl Dión na Sicílii mezičím svržen a zabit. Zalistujte nyní ve sbírce Platónových dopisů na stranu 31. Najdete tam "dopis čtvrtý", pravděpodobně z roku 356 př. n. l., tzn. třináct let starší. A tento dopis není nicméně jiným než blahopřání k úspěchu Diónova puče proti Dionýsiovi. V dopisu se mj. praví: "Myslím, že po všechnem čas byl můj zájem o činy, které se udály, a že jsem měl o ně velikou snahu, aby byly provedeny, pro nic jiného více než pro citzádostivou horlivost při krásných věcích (!!!); soudím totiž, že je spravedlivé, aby ti, kteří jsou vpravdě rádni a rádne věci konají, docházeli náležitě pověsti." Jak vidíte, plyně z těchto zářadných řádků, že Platón se na Diónovi pučí proti Dionýsiovi podílel, že se dokonce velmi snažil, a sice nejen kvůli krásě věci samé, ale také kvůli tomu, že je spravedlivé, aby ti, kdo dělají pořádně rádne věci, za to byli náležitou pověstí (lj. poctami, dary a jinak) odměněni. Protože tento dopis psal Platón přímo Diónovi, zakládá se jeho účast na puči zcela jistě na pravdu: Diónovi přece nemohl říkat do očí, že se na puči podílel, kdyby tomu tak nebylo, anebo že se snažil, kdyby se nesnažil. Dión musel sám nejlépe vědět, jak se věci mají. Později po Diónově pádu, to musíte pochopit, však už zase nebylo radno chlubit se spojenectvím s pučistou. A tak náš pravdomluvný milovník rádu a krásy prostě zallouká, až se stěny prohýbají.

Ano, pane Pechare, Platón má "právo", jak příseje, jako by to byl Váš známý odnапroti, Platón má právo, aby proti mým "suverénním soudům" bylo postaveno jeho vlastní vyličení. Až ho uvidíte, vyříďte mu, že jsme ho již opět nachytali na švestkách. A takový dokument chcete svým v historii méně

obeznalým čtenářům podsunout jako důkaz? Neargumentujete tu snad až s příšrou "snadností"? Ostatně můj soud o Platónovi nespočívá na jednom izolovaném faktu, ale na skutečnosti celého jeho života, a ani kdybychom zde na jeden z Platónových podvodů náhodou nenarazili, ne-mohlo by to mít pro celkový psychogram klasikov osobnosti větší význam.

4) Vám ale nejdé v prvním plánu o Platónovi, nýbrž o Pavlu. Jelikož kritika Pavla je kritikou křesťanství, je to asi skutečný a hlavní důvod - doufám, že Vám nepodkládám něco, co není pravda - Vašeho po-horšení. Je-li tomu tak (a celá tendence Vaší kritiky se tomu zdá nasvědčovat), chováte se i sám k sobě nepocitně, když se vymluváte, že Vám záleží na tom, "aby debata, pro kterou se tu otevře prostor, netrpěla nezaujatostí". Anebo jste pěsvedčen, že je Vaše velmi osobní pojaté polemika nezaujatá? Jste-li praktikující křesťan, proč to otevřeně nepřiznáte? Mám v tom případě Vaším duchem sice hluboký soucit, ale ani na okamžik nesmíte doufat, že budu mít soucit s apoštolskou ideologií.

Tvrďte, tak trochu mezi rádky, že jsem svůj názor na zakladatele křesťanství opsal od Nietzscheho. Pane Pechare, Nietzsche byl sice první, kdo měl v našem křesťanském světě odvahu říci, jak se věci mají (a já sám jsem ho v této souvislosti ve svém eseji *výslovně jmenoval*), ale tím prostě jen zboural falešnou legendu, kterou opřádala a dodnes opřádá církevní hierarchie sama sebe. To, že je Pavel zakladatelem křesťanství, uznávají i profesionální teologové, o jejichž křesťanském pěsvedčení nelze mít pochyb; je zakladatelem křesťanství, což je historicky nevyvratitelná skutečnost, na to nemá nikdo zapotřebí chodit opisovat k Nietzschemu, k tomu je pouze možno učit se odvaze nazývat věci pravým jménem a nelpět na středoškolských prostoprávých. A Váš pokus chráníl Pavla tvrzením, že ten či onen výrok nenapsal o sám, ale jeho žáci... Pane Pechare, tak snadně byste mi to dělat přece jen neměl. Je mi až hanba přistihnout Vás za takových okolností při simplifikacích.

5) Argumentujete ve svých *Poznámkách Robertsonem*. Ponechme stranou intelektuální kvality a "ateismus" tohoto podivného autora. Citejte: "Tyto (Pavlovovy) pasáže vzbuzují jisté pochybnosti jako samolibý chvalozpěv v 1. Korintském, kap. 9. Velcí lidé obvykle přenechávají jiným, aby na ně přeli chválu (viz Platón - pozn. M. N.). Je daleko pravděpodobnější, a hovoří to i v Pavlově prospech, povídáme-li všechnu chválu za dilo nadšeného žáka..." Nuže, Robertson (a Vý zajisté s ním) se domnívá, že byl Pavel "velkým člověkem". Já jsem podal ve svém eseji řadu důkazu (a mohu podat další), že tomu tak nebylo. Protože Robertson pokládá Pavla za "velkého člověka", logicky se domnívá, že je pravděpodobnější (už také proto, že to hovoří v Pavlově prospech), že není autorem onoho textu. Jaký bych však měl mít, pane Pechare, důvod připouštět tendenční dohad, které hovoří v Pavlově prospech? Jste to ještě skutečný Vy, kdož mne tu v zájmu "nezaujatosť" kritizuje za "snadnost"? Ostatně Vás ujistil, že nejsem "ateistou" proto, že neexistenci bohů (lehčito projekcí nevědomí do vnějšího světa představ) pokládám za nedokazelnou. Jsem jen huboce pěsvedčen, že primitivní absolutistický demurg tak, jak byl zkonztruován v hebrejském, křesťanském a nakonec v islámu, je ideou namířenou proti svobodě života a že každá civilizace, která je přímo či nepřímo založena na této ideologii, je svobodě a životu nepřátelská, a proto zavrženě hodná. Stačí?

6) Nemluvte s námi, prosím Vás, o "lana-toidních sklonech". Kdo ještě dnes věří na lakové naftalínové larvy z ortodoxního freudiánského fundusu? Freud stejně jako Marx mne sice mnohemu naučil, mimojiné i tomu, pochopit historickou determinaci intelligentních názorů, ale logická pedanterie, která Freuda vedla ke křečovitému dualismu eros-lana-tos, je spíše objektem zkoumání pro historiky psychologie než pro vážnou argumentaci mimo Freudův svět. Co mě však na Vaši argumentaci mimořádně zklamává, je, že píše: "Uvolnění zábran, které omezovaly lidskou sexualitu, vyústilo v současné době jen v její komercentaci, která je právě surrealistům tak málo sympatická..." Pane Pechare, jak můžete Vy, který mne obviňujete ze "snadnosti", vést tak primitivní příčinou

souslednost? Prostítuce, bordely, komercentizace sexu patří k této křesťanské civilizaci od pradávna jako stehno k huse a nejsou žádnými specifickými znaky novodobého "uvolnění", jak se je snažíte Vy klasifikovat. Zapomněli jste, co přišu ve svém eseji na toto téma? Přeskočil jste rádky, které Vám nebyly vhod? Nebo jste je "vyléznil"? Existuje obsáhlá literatura, která usvědčuje křesťanství z podpory "prodejné lásky". Prostítuce, známá samozřejmě v jiných formách a souvislostech už z předkřesťanských civilizací, byla totiž jako výdelečná činnost odědávna církvi trpěnou a z části legalizovanou odpověď na rozpory vyvolané křesťanským prokletím slasti. A jestliže je komercentizace sexu dnes víc na očích než dřív, je to prostě tím, že žijeme ve společnosti, která je o něco méně pokrytecká než ta včerejší.

7) Magickou sedmičkou přecházím k tomu hlavnímu. Vaše polemika ústí v apodiktickém závěru: "Pokus najít v historii konkrétní viníky oněch omezení, která postihují »prokletou slast«, jeví se ovšem v této perspektivě jen jako projekce, která má vlastní rozpory moderního světa vyřešit tím, že jednu ze svářicích se sil příkrajně historickým osobnostem, na které se pak může soustředit agresivita, plynoucí z těchto vnitřních protikladů." Pane Pechare, přečtěte si, prosím Vás, tuž svou větu několikrát po sobě. Je vůbec možné, aby chytří člověk výkřik (i pod tlakem emocí) takový kardinální nonsens? Při Vaší inteligenci Vás přece nemohu omouvat: nikoliv že jste nemohl pochopit, Vy jste prostě nechtěl pochopit smysl toho, co jsem napsal. Daleko jednodušší pro Vás bylo schovat se za kvazipsychologickou frázi, hovořit o "projekci", čímž jste celý případ demagogicky převédi na můj "neurotický" problém.

To však už není jen nějaká pohodlná "snadnost", s jakou se vypořádáváte s Vám nepohodlnými názory, to je prostě argumentační podvod. Jen s elementární dávkou nezaujatosti, o níž chcešte paradoxně právě Vy poučovat svět, byte byl byval musel pochopit, že mi nešlo o to, něco "přikrou historickým osobnostem". Pokud jsem se o ony osobnosti zajímal, pak jenom proto, že jsem se pokusil vysvělit, z **jakého psychologického záze-mí** dělali a mysleli tiho mužů právě to, co dělali a myslí. Zabýval jsem se jimi, protože to má pro nás (jmž uvedené osobnosti vložily jako základní civilizační vklad do výviku nejen své ideje, ale i své charakterové slabosti a vady) dodnes fatální důsledky díky setrvale kontinuitě hebrejsko-hele-nistické civilizace. Šlo mi prostě o to, objasnit (pokud k tomu existují doklady) osobnostní strukturu a motivaci oněch mužů, abych jejich psychologizaci defenzivně (tj. postavit na půdu přirozeně lidské nedokonalosti) jejich ideje. Vždyť pouze tak, tedy nejen formalním poukazy na logické a věcné rozpory v jejich dílech, ale i poukazy na psychologické ustrojení autorů, se lze zbavit naoktrojované, neoprávněné a jako podmírněný reflex fungující úcty k "velkým lidem minulosti", které leží v hrobkách podvědomí naši kultury jako na kost ztvrdlé legendy; tím se lze koneckonců zbavit i úcty k jejich veskré defekujícímu učeniu. (Jak se zdá, je taková **psychologizující** koncepce pro Vás nerozeznatelná.)

A o toto učení minulosti, o toto ideologii, jenom o ni mi jde. A to zase ne proto, že bych chtěl projektoval soudobé rozpory do minulosti, nýbrž proto, že naše kultura a civilizace projektují **anachronické ideje** (které tyto rozpory permanentně plodí, aniž si to většina z nás uvědomuje) systematicky a za podpory tradičních institucí do současnosti. Bertrand Russell svého času napsal: "Nejhorší je na křesťanském náboženství jeho vztah k sexualitě - vztah, který je tak chorobný a tak nepřirozený, že ho lze pochopit jen lehky, pokud ho uvedeme do souvislosti s nemocnou civilizací v dobách rozpadu římského impéria." Protože zjistíme (a žili jsme i v dobách údajně antireligiозního "komunismu") v sevření křesťanské civilizace, je třeba konečně se vši tvrdostí vystoupit proti žluklým mumiím minulosti, které již dva tisíce let vleče se s sebou. Odmluňte-li analyzovat **materčný louh**, z nějž tato civilizace vykristalizovala, pak můžete rozbýt jednotlivé krystaly totalitismu do nekonečna, z téže pralásky se budou tvořit pod novými jmény nové. Rozpory soudobého člověka zajisté nelze vyřešit, ale ani pochopit, pokud budeme strkat hlavu do píska.

abychom neviděli historické kořeny rozporu. A tyto kořeny tkví právě v půdě staré dvou až tří tisíc let. Proto nelze změnit neřád světa prostými obecnými politickými strukturami, nýbrž pouze radikální změnou našeho civilizačního vědomí.

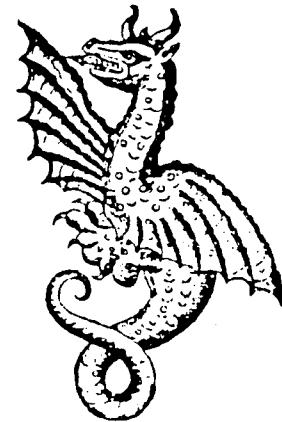
Co naplat; takový je, byl a zůstane osud komunikace: slova lze číst, anebo nečíst, vykládat je, vyučovat, dopiňovat ad libitum. Pod tlakem rozhořčení, plynoucím z toho, že Vám chci vzít pod nohama půdu, na niž jste se doposud (kdoví, možná i v opozici k bývalému systému) cítil byť jakž takž v bezpečí, je určitě možno nechápat i jednodušší problematiku, než je ta, kterou jsem nastřílen v svém eseji. Proto nemůžete pochopit, že se snažím odhadit konstrukci *prapasti*, podle které byla zhotovena i ta, v níž jste byl polpen minutých čtyřicet let.

Co dodat? Chápu Vaše *Poznámky* jako projev emocionálního obhajoby postojů, které jste snad po celý svůj život považoval za nepochybné a jejichž podtrývání Vám je tudíž substancionálně nesnesitelné. Abyste se sám sobě, ale i ostatním nemusel přiznat ke své skutečné motivaci, předstíráte kritiku mé metody, ačkoliv Vám v podstatě jde o můj názor a pohled, který se Vám zdá být nepřijatelný, a to lhůtěj jako lehce, anebo těžce vyslovují své soudy. Právě proto, že jste svůj konvenční postoj k civilizaci, k náboženství, ke klasické filosofii atd. akceptoval vždy jako nepochybný, neměl jste nikdy potřebu podrobit ho ani fenomenologické, ani argumentativní analýze. Proto ho nyní sice ze svého emocionálního stanoviska indignativně bráníš, ale racionálně bezmocně a bezradně. Jestliže se však "spouštíte" se surrealismem, nesmíte se ani na chvíli divit, že se budeš neustále znova dostávat do situací, na něž není slušný, vzdělany a se soudobým světem konformní člověk připraven. Surrealismus je revolný hnůj. Naděje, že si budeme v budoucnosti hrát jen na písečku poesie, se budete muset definitivně vzdát. Přesto, anebo právě proto Vám mohu ke spolupráci s námi blahopřát. Dějiny surrealismu prozatím dokazují, že naše nonkonformní názory byly přes svou "příkrou jednoznačnost", za niž jsme byli tradičně kritizováni, událostmi nakonec vždy potvrzeny. Jsem pevně pěsvedčen, že tomu tak bude i nadále.

Srdceň Váš

Milan Nápravník

Pozn. red.: J. Pechar, podle svého vyjádření, nikdy nebyl praktikujícím křesťanem.

Errata

Upozorňujeme čtenáře, že v inou nepřesné grafické práci vypadla ze studia Jiřího Pechara *Psychoanalyza a kultura naší doby*, uveřejněné v minulém čísle (str. 11 až 14), závěrečná dvě slova. Prosíme čtenáře, aby si v poslední věti: "...a byla by také nepochybně brzy nahrazena technikami primitivnějšími a z hlediska konformistické" doplnili "adaptace účinnějšími." Čtenářům i autorovi se omlouváme.

R

Orgiast čierny a biely

Výber zo slovenskej nadrealistickej lyriky

Zostavil Ivan Mojík

RUDOLF FABRY

Orgiast čierny a biely

Slnkom pokyprené oči
Pritáhuju srdce markytánky zavesené v sieti
Jak olejnaté puky gaštaná
Pod ktorým sa zjavil svätý prst
Bledý členok mramorovej lampy
A nálada sychravej volavky
V oprýskanej stene letiaceho domu
Toto sa nachádza v ložnici bez srdcovitého tvaru noža
Aby boli ľudia z lásky
Aby boli ľudia z vraždy
Aby prali prádlo sídlo energie
Aby zavrhli kúsnutie do pravého prsu
Tento majetok bez dotyku dýky
Každou ranou dirigenta stúpa stále výš
Ako smrť každého hrdinu v jej vlasoch
Má chinínové oči
V jej nepomenovaných vlasoch ako alkohol
Toto je druhý nález zo zeme za lodnou plachtou

(Uťaté ruky, 1935)

Rozoznať kyprú zem od ženy ktorej už nieto je holá nemôžnosť

Ak je mŕtve telo mimo nebezpečenstva, opovrhujem žijúcimi, čo prechádzajú povedľa mňa ulicou, ktorá sa krúti a tvorí polovičné námestie so stredovekými domami, odrážajúcimi sa od gaštanovej aleje a starých líc, ktoré prevyšujú sivé komíny, podobné dvom ponurým postavám z Milletovho "Angela". Nad námestím poletujú holuby a medzi krámami, roztrúsenými po námestí, prechádzajú sa starci najradšej pri západe, v ktorom horia. Nič by ma neprekvapovalo v týchto mestach mesta, keby slnečný lúč a holubie krídla nerozprášovali do okien zvláštny a neznámy pocit, ktorý hraničí s nudou a šialenstvom.

Už dlhší čas nebývam na tomto námestí v treťom dome od pravého krídla a nesledujem tajomstvo nôh, ktoré odchádzajú. Dom, v ktorom som býval, vynikal v zeleni okolia zvláštnou a nápadnou tehlovou farbou, čo mu dodávalo podobu kvádra z uschlej krvi. Prvý pohľad na tento dom ma posilnil v domnení, že je to príbytok, do ktorého by sa mali nosiť telegramy o smrti a nešťastí z celého mesta. Ešte i dnes, keď sa usilujem o vyvolanie predstavy z tohto miesta, vidím červený dom pod vodnou hladinou, s oknami, ktoré odrážajú slabé svetlo luny.

Denne skoro ráno, keď vánok kropil gaštanové listy riečnou rosou, vychádzal z kolégia sv. Anny sprievod dievčat v modrej rovnošate a vošiel do blízkeho kostola na rannú omšu. Kolégium bolo v protiležiaci ulici a tátu sa končila pod mojím oblokom. Kedykoľvek som videl vychádzať zo starého portálu rad dievčat na čele so starou mníškou, či už ráno alebo večer, keď sa uberali do parku na prechádzku, kedykoľvek som videl prepletať sa starým stromoradím onoho veľkého hada, ktorý sa neskôr rozdrobil na modré škvurny, vždy som mal pocit podobný očiam týchto mladých dievčat, dorastajúcich v modrom. Akoby nás, farebný hmyz a tučný glej, ktorý príšiel zo štrbín stromov, tieť doklady tajuplnosti života unášali spolu v jednom a nepretržitom prúde. Neraz som cítil zodpovednosť, že ma púta k životu i najmenší klíč strateného zrnka. Stačilo, aby som bol zastal pred kopou zaviateho lístia a strácal som odvahu k poslednému výkriku. Taktôž som chodil, obchádzajúc záhadu a tajomstvá s dvojím spôsobom života a dvoma očima. Bol som dosť silný v slabosti nezúčastniť sa na utváraní svojho individuála ako lovec jedinečných a zaujímavých zážitkov. Možno je to pochabé a môže sa zdať márnootratným výčinom vôle, že som si chránil zúfalým balastom onú polohu vnútorného chvenia, na ktoré sa odráža obraz spáleného slnka a môjho zániku. V takýchto chvíľach dal by som iste za pravdu skúseným mudrcom, keby som vedel, že to, čo učia, čítali pri zhasnutej lampe. Málo ľudí loví v kalných vodách nepatrnej udalosti ryby, podobné spomienkam.

Ak mi teda návrat do tohto mesta pripomína onú udalosť, ktorá sa blýskala v mojom živote po niekoľko dní, neviem, akým spôsobom by som sa mal ukryť pred zvonicami minulosti. Casom pocitujem úžasnú silu zvláštnych zákonov, ktoré sú úplne na dne, a ktoré ma nútia, aby som oči krásnej ženy, ktorá zmizla, pomenoval motýľokve-

tými. Hľadám určitý bod a nenachádzam iba suchú rieku s pozostatkami utopencov, ako toho dňa, keď som sa túlal medzi skalnými útesmi a podo mnou tieklo more vzduchu a triaslo sa ako jastrab. Topole na pahorku sa strácali v nepriezračnosti riečnych párov. Sychravý deň so zvláštnym kúzлом teplého vánku, ktorý hrá na anjelské vlasy. Nič však nemohlo prekázať môjmu pohl'adu, ani dázď, ani paro, ani padajúci horizont. Možno vôbec hovoriť o slepote? Za d'alekom skalou videl som túlavé ženy, utekajúce z horiacich lesov, videl som priehľadné lode, napodobujúce pelikánov, riečne dno, nádheru nekonečna, ale slnko, slnko, ktoré tieklo včera po smaltových strechách, chýba i s modrým priestorom svojho práva.

"Stojím pri breze, na ktorej je vyrezaná ruka. Je to veľmi ružové. Každý list sa vznáša a vyletuje z hľbky ako posledná žena po zániku, ako posledná žena, ktorá dáva počiatok salamandrovi. Konáre stromu, podobné koreňom, rozhrňajú priestor pred hlasom zapálených vlasov. Horí panna. Stuhnuté dieťa kôry nepoznáva nôž milenca, lebo sa vznáša zmáchaný následkom budúcnosti, a nerozrezáva svoje vzrušenia. Dávno som sa obával nečistej zúrivosti rieky, ktorá je stará. Z rozvodnej rieky, ktorá cvaká zubami, utekajú ženy, savci svojich útrob, aby sa zdalo, že nikdy nedosiahnu vrcholky svojho zemného tela. Všetko okolo, každé zranenie, zahrieva srdce, vypaluje lístie, podkuruje včely mysele, vystreluje spod striech zmrznuté vtáčatá až do noci. Dotýkam sa zranenej brezy, do ktorej vyrezala malú ruku. Nemám právo na svoju minulosť. Utekám z okruhu tohto stromu, z ktorého padajú malé hriezda veľkého utrpenia".

Na tieto riadky si spomínam, na týchto niekol'ko jadier neistoty. Toto mi zostało po nej. Od toho času, čo nevidím svoju milú priateľku, ktorá mi osvetila niekol'ko stupňov do hľbky ľudského srdca, nemôžem zabudnúť na dni, strávené s ňou. Zmieril som sa s jemným šerom, z ktorého sa vylupuje postava milej bytosti. Hoci som sa usiloval vyšľakovať tieň jej odchodu, nepodarilo sa mi to a čas mi potvrdil predtuchu, že táto žena (možno je už mŕtva) odišla do neznáma, odkial' stratení kývajú na pozdrav svojim blízkym. Pochopíš, drahý čitateľ, tých niekol'ko dní s ňou, v najbližšom kruhu pravdy? Nebudem vypisovať detaily tohto stretnutia, ktoré som vtedy (vo veku 20 rokov) zaradil do kategórie dobrodružstva, d'akujúc podivuhodnosti v reťazi náhod. Je to vedľajšie. Nebudem vypisovať príhodu zo dňa 17. mája, aká bola krásna vo svojej hystérii. Ja som to však predvídal, ako skončí.

Milovaná, nech si kdekol'vek, žívá alebo mŕtva, noci zapísali naše pochyby, zanechávajúc svoje stanovisko, ktoré sa rúti. Hoci som si aj zaslúžil taký údel, predsa mi zostało jediné potešenie, že sa nezbavíš mojej túžby tak, ako ja sa nemôžem zbaviť žijúceho chvenia tvojich neprítomných ľadier. Keby si sa neočakávané zjavila iba ako tieň pred mojím oblokom, považoval by som to za samozrejmé s uspokojivým pochopením. Cože je všetko proti tej nesmiernosti, ktorú si mi darovala? Cože je všetko proti slasti, ktorá podporuje smer mojej náklonnosti k preniknutiu neznáma, parfumovaného slzou zrodu, k preniknutiu hmly se snehom spánku.

Komu by som inému daroval tieto vodné hodiny, hodiny piesočné, kde puká niekol'ko zrín príliš bolestivých živíc?

(Vodné hodiny hodiny piesočné, 1938)

La fée de la mer
Andrému Bretonovi

Rozkvitnuté mŕtvoly s hračkami
studenšimi než ladvorce všetkých Panien v oleji
Rozkvitnuté mŕtvoly v arzeniku
osvetlené jej príliš červenými nechtami
osvetlené jej ústami

presvetenými jak kandis pre miláčika v zoo
jej ramená ako revolver
jej prsia ako rekláma
jej chod ako masakra Arabov
jej slnce ako oči
jej hrud' ako korzická dýka
jej pánev tvrdšia než moje zuby
jej panoptikum ako papierovina
jej bozk ako parník na Zambezi
jej stehná ako klietka
jej päta ako stratený syn alebo cudzoložné historky z biblie
jej pät' P ako intenzita
jej teplo ako dôvernosť
jej reč moja reč
jej les ked' klame svoje zrkadlo
môj úžas

(Uťaté ruky, 1935)

Otčenáš vzduchu

Malý je slabý
Veľký je slabý
Malý a veľký je zároveň najsilnejší na svete
To čo je rosa

To čo je oceán
Je najsilnejšie na svete
To čo zabíja človeka
To čo hltá lode
To čo umýva nemluvňa
To čo je človeku nutné
Je najsilnejšie na svete

Obdivujem ťa
Voda vyrážajúca z boku hôr

(Vodné hodiny hodiny piesočné, 1938)

Chvála načisto zafarbenej rozkoše

Ked' nemocní podobní vodným mečom
Jediným pohl'adom otvárali
Kŕdeľ čiernych perlorodiek zmyselnosti
Prichádzal jeden
Ktorý bol kameň a brat mesačnej noci
Prichádzal druhý ktorý bol kameň
Odchádzal tretí
Tretí bol kameň
Hocikto nimi hodil
A predsa bol život krásny
Vďaka absolútnej slasti
Ktorá je najsilnejšia nositeľka
Všetkých bremien a akýchkol'vek
Vysielajúcich veľké kovadliny
Ktoré narážajú na seba
Ked' nemocní podobní vodným nožom
Jediným pohl'adom otvárajú
Srdce oranžových perlorodiek
Svojho krátkeho života

(Vodné hodiny hodiny piesočné, 1938)

M. M. DEDINSKÝ

Jeseň o polnoci a napoludnie

V dymre lodi leží sova
a nahá žena,
jej tvár je vraždou nezmenená.

Kto videl šialencov?
Kto videl mŕtve kosti?
Sám ako havran,
ako strela,
ako jed.

Také je prázdro na pobreží.

(Krivky, 1936)

Na motív z Bretona

Nahá žena v lese,
les v nahej žene,
žena-les,
žena-plachta
zavesená v lese.

(Krivky, 1936)

Koniec na dne morskom

Črepy pohára jej vnikli do pravého prsníka,
táto krv podobná šibenici,
na ktorej visel Jurko Jánošík.
Jej noha sa podobá foni žltého psa,
hlavy sa dali dohromady,
aby noc dostała farbu nemého povstalca.

Kto si umľkol.
Podobný hlavní revolvera vrátil sa do ulíc.
Ranený vojak si rozobil hlavu
o tvrdé prsia vzdialenej milenky.
Ohromený jej úžasnymi očami
zomrel.
Kto ju videl, musel sa zblázniť,
prišla nahá,
potom ju odniesli mŕtvu a krvavú.

Jej prsteň sčeriel
ako drsný otcovrah.
Pri lampe z rozprávok tisíc a jedna noc
hladá ho vo vlastnej podobe.
Tvoja noc, moja moc,
moja moc, tvoja noc.

(Krivky, 1936)

VLADIMÍR REISEL

Guillaume Apollinaire

Milovali sme nedele hry a slzy
A maláriou napadnuté kríky
Dnes milujeme poéziu
Zázračné more zázračnosti
Ružovú kobylku v slnečníku luny
Srdce harlekýny od pása nahej
Tento verš mi šepkal Apollinaire
Vyhlasutá lampa banán žltej slzy
Hľadí na mňa jeho hrobkovými očami
Básnik pod mušľou prizabity
Zelenou výňou škoricových dlaní
Jak vrané mosty nad Seinou
Ty žijes
A viem že raz sa zjavíš pri mne v lakti tejto lampy
A dopíšeš túto atlasovú báseň
Modravou hradbou svojich očí
Vážnených kosákov

(Vidím všetky dni a noci, 1939)

Paul Eluard

Bublina praská je máj
Máj melancholie
Krehká váza ktorá sa zjavila nad Parížom
Paríž klietka s uväzneným spleenom
Spieva o nahote
Spieva sentimentálnym telom bez sentimentality
Spieva o brehoch kde vidno krásne sirény
Za noci bez záchranného člna
Ked' pijeme koktaile svetobôľu
V zapadlých krčmách
V takých kde rád sedával Arthur Rimbaud
Pri Baudelaiových milenkach
Neviestkach ako náklad z neviditeľnej lodi
V prístave ticha
Kde pláva dom so svietlujúcim čelom

(Vidím všetky dni a noci, 1939)

René Crevel

Pijácka vizitka
Pijácká dýka
Smrť
Hľa otrava sa rozteká po liánach žíl
Otrava oddanosti
Jak krásne hľadí
Prechádzajúc rieku Léthé
Kýve Au revoir
A spieva pieseň v bláznivých tóninách hviezd
Tak ako ty
Budeme v objatí katafalku
Uprostred umelých kvetov
Vyryjeme do voskových listov nepočuté básne
Budú to básne novej nádeje
Nádeje na nový sen

(Vidím všetky dni a noci, 1939)

leuhia 1°

Philippe Soupault

Vášeň ktorej sa oddával už minula
 Vidíte tohto cestovateľa ktorý mlčí
 Mičaním diadémov
 Dívam sa do všetkých otvorených okien
 A vidím jeho sny
 Bahenné fialky predtúch
 A opustenia
 Vidím čierne bane času
 A zlatokopa s užaslymi očami
 Vidím spleen
 Tiché kamene uložené vedľa seba vo veľkolepej harmónii
 Bez závratu
 Len tiché
 Zem kde vládne samovládca stesk

(Vidím všetky dni a noci, 1939)

Vítězslav Nezval

Osiľujúce drahokamy ktorími sú tieto verše
 Osiľujúci jaspis automatického textu
 Hľa iskry prebehajú od zeme k zenithu a nadíru
 Hľadáme severný pól svojej nostalgie
 Hľadáme páku života vo sne
 Hľadáme sa na unikavých lučinách
 Prsty a pianino
 To je hra ktorá prevýši hviezdy
 To je hra vodopádu šialených šiat
 Tiel
 Šialených lások opitých na plážach
 To je rieka túhy
 Reťaz šťastia
 Reťaz ktorá sa končí na pustatine kde sa ryžuje zlato

Básniku
 Hľa obloha horí nad Prahou
 Nad Prahou s prstami dažďa
 Sú to hviezdy zo skleníka
 Básne zo skloviny
 Básne malované bezfarebnou kriedou chvíle
 Pastele zázrakov
 Arabesky ešte zázračnejších náhod
 Pantomimy závratných okamihov

(Vidím všetky dni a noci, 1939)

Janko Kráľ

Cesty bez konca cesty veľmi brutálneho sveta
 Cesty s pútnikmi ktorých mŕtvoly vyhľadávajú veľké zázračné hviezdy
 S rukami hnanými silou revolty až do najvyššej výšky absurdna
 Najpodivuhodnejšie ruky
 Bez súcitu zimomrívych sôch

Ich tiene ich telá sa zväčšujú
 Vzniká požiar
 Požiar nalomeného bezprávia
 Srdce schopné postaviť sa do radu umrlcov
 Aby bolo možné hovoriť o smútku

Korene prázdnoty ožiarene kvapkami hroznej rosy
 Za ohradou šialenej osamelosti

Ale kde si ty
 Aby si zachraňoval posledné zvyšky života
 Poslednú nádej

(Vidím všetky dni a noci, 1939)

Rudolf Fabry

Utáte ruky v hušti domina
 Silueta malárie
 Rudolf Fabry cintorín v krvácaní
 Vráť sa do pyramíd
 Krutejších než jabloňový jamb
 Mením spôsob elegickej malby
 Aby som videl rébusy tvojho srdca
 Sú to skostnaté Javanky
 S prútím obráteným k severu
 A formulka zaklínania
 Bronzová veža zatial rozdvojuje nebo
 Jak kotrimelec utrpenia
 I ja mám klávesy na prsiach
 A milá je horká jak tiene samovrahov z lásky
 Červené sudičky s ladným lôžkom
 Končím na Cassiopei

(Vidím všetky dni a noci, 1939)

PAVOL BUNČÁK

Ročné premeny

Do zhúžvanej vreckovky neba
 Utieram slzy smiechu

Cintorín sa zmenil na šachovnicu
 Kde križe padajú čierne a biele

Paleta podzimných hôr
 Porodila vlkolaka s pazúrmi v pohári

Údivom skamenel mäsiarsky pes
 Na biliardový stôl a rokokový diván

(Neusínaj zažni slnko, 1941)

Neusínaj zažni slnko

To nie je prška ani ráno
 Cím prilákal som holuby
 To je moja rana košatá
 Z ktorej padajú bochníky
 Z ktorej strieľajú zátoky
 Rana je klapka saxofónu
 Preto tie sklené slzy
 Všetky sklia všetky okná
 Táto najväčšia fľaša
 Plná neba

Opojného neba
Červené mravce kopú cez mňa kanál
Spím kedy chcem
Akoby odchádzal so psom na prechádzku
Mohlo to byť opäť víno
Tentoraz víno poníženia
Potom ako sa ľudia vraždia
Rozspievali sa vtáci
A bola noc

(Neusínaj zažni slnko, 1941)

Láska na diaľku láska do hľbky

Všetky tie noci scítat'
Všetky tie dni
Ovešané koreňmi s bielymi mravcami
Namiesto ruže taký kvet
S lodyhou stromu utrenia
Rozlátou ako nečakaná rozlúčka
Som váza
Bud' moju
Sépia čo farbiť bezfarebný vánok
Pretože diaľka je neznáma
Diaľka je zabudnutie
Diaľka je usínanie
Budeme sa vracat' sami do seba

Tam na dne
Kde sa stretajú všetky chodníky
V uzle dlhých prstov lásky
Je môj dom
Má privreté oči
Aby videl slnco ružovým
Lupene z neho nepadajú
To sú len roky
Korene noci korene žien
Preplietajú sa vo smútok
Z vás ho pradiva sa nosia šaty
Aby sa ľudia nevideli
Aby sa ľudia nepoznali
Bud' moju
Záhrada s fontánou smiechu

Učiteľ' spevu lastovíc
Koliše sa na dlhých stopkách zrúcanín
Bud' moju
Slávna noc
Bud' moju
Slávny sen
Bud' moju
Do stredu zeme pochovaná jar

Toto je dovolené
Aby sme sa stretali bez hraníc
Aby sme sa stretali do hľbky
Aby sme si dávali schôdzky na slnco
Aby sme sa pobozkali otvorom ktorejkolvek hviezdy

(Neusínaj zažni slnko, 1941)

Námesačník

Kedykolvek sa zastaví narastie z očí ker
Jeho listy sú dakedy očislované
Možno ich zostaviť ako domino
Na dvojicu milencov
Alebo detektívny román
Prechádza sa v záhrade
Kde kvitnú čierne snúbenci
Čo môže žiadať viac
Čo môže žiadať viac
Bubnuje na počest vyšlého mesiaca
Ked' padla opona
Škl'abí sa vo všetkých štvrtiach mesiaca

Bez slova odíde kde nik neboli pred ním
Chrbotom obrátený k svetu
Veľkou lopatou
Kope kanále medzi ľadovcami
Na západe
K ústam priloží plný pohár
A ústa nepriloží k prešu dní

(Neusínaj zažni slnko, 1941)

ŠTEFAN ŽÁRY

Tekutý poľovník

Ryba ktorá strieľa
Ruka ktorá kašle
Šud ktorý vajatá
Ústa ktoré zarastajú
Veža ktorá vysychá
Vajce ktoré je pirátom
Ženy s hlavou tornáda
Slová zrejúce v kaktusoch
Meč s vyplakanou tvárou
Podrezaná studňa
Môj miláčik rakovina
Hviezd ktorý nadája motýľov

Tot' zriedlo v ktorom pol'ujem sladkú mágiu

Ale ak chcete
Ryba ktorá pláva
Ruka ktorá hladká
Šud ktorý razí
Vajce ktoré zapácha atď
Ako razí a zapácha stará metafora

(1939)

Napoludnie ked' hasnú ženy

Bradatý človek väzil smolu ale to nestaciť
Ostatné sparno zavýja v oblúkovkách ako žold
Vy čo mierite k najväčšej váhe sudby
Postavenej do protipólu s kvetom
Vy čo sa blazeovane nadájate krvou špinay
Vedzte
Len raz pod rúškom špongie otvorí sa láska

Julia 1.

Bude neskoro
 Bude neskoro
 Lebo hasnú vrkoče všetkých žien ktoré lemuju rieku
 Maska sa otvára ako bricho
 Vychádzajú na povrch tučné a ohyzdné neresti
 Rozbehnú sa stádom zažiadanych domov
 Bez povšimnutia obídu mokré lôžka žien
 Ratolest' ich strhanýc dúhoviek
 To všetko pre ticho
 Ó ženy
 Ked' vaše čierne bruchá šťahuje povraz kŕčov
 A maternica otvára zobák ako padúcnica
 Vnorte si údy do vlasov
 Tých hriešnych panovačných
 Lebo je poludnie meteorov
 Vašich nevlastných detí
 Našich nemanželských básní

(Zvieratník, 1941)

Žalúzie večne spustené

Bola tma a bude tma až po najposlednejšie slovo
 Ktoré už dorastá už sa rúti
 Nehovorím že vy uniknete
 Nehovorím
 A potom korytnačky prebrodja rozfajčenú rieku
 Prebrodja ako sa brodí žľcou hviezd
 Ale hviezdy pridlávila slina zlej trmy
 Nepriznajte sa ku kľom tých ponížených svätcov nezlorečte motýlom
 Vyplášení zo zrúcanín kde si oprú slchu
 Ak udrie pulz jablk budú otrávené
 Ako sú otrávené maternice ich stromov
 Ako bola otrávená plazma človeka ktorý ich štepił
 A že plakal
 Plačte aj vy
 Plačte aj vy l'udia všetci ako dýchate túto tmu
 Dýchate ju
 Bola tma a bude tma až po najposlednejšie slovo
 Bronie a kvapká z jazyka samozvancov
 A potom sa rozmnoží a povlečie svoj chvost celou viditeľnou oblohou
 Bude kašlať krv
 Krv zaschnutú a odpornú
 Ako malomocenstvo
 A kto poznavší sa zakryje si tvár aby zomrel
 Povlečie do nekonečna chvost svojho tieňa
 A mŕtvoly ktoré strene neodpovedia mu
 Ved' načo
 Bola tma a bude tma
 Tma otrávených včiel
 Tma ľažkých kvádrov z ktorých je stavaná fasáda tejto planéty
 Ktorá má v rukáve hada

(Stigmatizovaný vek, 1944)

Mienene slávnostne

Toto je tá cesta ktorú mienim spopolniť
 Oddávna sa vinie okolo ostrova okolo mňa
 A stúpiť na ňu znamená ohnivý kašel'
 Že sa človek podobá sopke damí a ajací a jeho slová podmaňujú

Zvieratá sa tíšia túlia hlavu k jeho nohám sľubujú otroctvo
 Potom sa človek môže nakloniť ale nespráv tak
 Prekvapí niečim celkom iným
 Vezme tri steblá bôlu a jedno z nich prelomí
 Musí byť pravá polnoc v ktorej chradnú hviezdy
 Lebo ináč by sa pokus nevydaril
 Zlomeným steblom prežehná vodu
 Vodu prežehná a l'ahne si naznak
 Takže čelo o zem opreté zrastie s ţou
 A každé ráno príde mu suché ústa zalievať rosa
 Deň s plnou zásterou predloží dary ktorých stredobodom je slnečné hroznō
 Vzbudí sa opäť nový človek vstane zase dieťa
 Bucl'até tučné nohy naučia sa chodiť
 Netreba sa strachovať každej sochy nedostala stigmú
 Rytierka ponor dýku ktorá vykrváca
 Do pohára vykrváca dýka pre smäd rovnako strašný v stáročiach
 Naše odťaté prsty sa vzťahujú za ním
 Padá s hroznou hudbou a vzd'aluje sa
 Tichá noc dáva znamenie mlčať
 Len vták ktorý nemôže zaspäť ukonane lieta
 Praskot jeho krídel prináša dážď
 Kdesi v priestore cítiť gul'u
 Nie je to nás svet
 Pomaly jej chladnú žeravé pery
 Koho nimi pobozká spodobá sa bohom
 Ked' nimi bozká bude už svítať bez zvoncov bez kohúta
 A predsa musíš čakať
 Niekde na stanici sám ako svietnik

(Stigmatizovaný vek, 1944)

JÚLIUS LENKO

V nás a mimo nás

Pozrime sa zblízka na tento diagram
 Neviem kto ma to mal stretnúť
 Ako sa ospravedlní
 Kto ma to donútil plakat'
 Nad hrobami plnými dymu a pijavíc
 Ešte spieva jeden vták
 Vták s jedným krídlom

Čo tu už mohlo byť
 V tejto čízme na Mikuláša
 Rušeň zapadajúci na juhu svojho dymu
 Dináre l'udskej bozkov a okrem toho zvieracích
 Na večné časy

Since rastúce z úbočia medzi dyňami
 Na stonke pštrosích pier

Retázové blesky zviazané do snopa
 Čím ďalej tým úlisnejšie konečne k nám

Brázdy s lalokmi rtuti
 Pre všetkých ktorí majú čierne lakte

Opásané dutými rybami smútku

Ktorými preteká potôčik s jantárovou hladinou

Sme sami vyhnali nás a vydelení

Neprosíme o milosť

To máme všetko po čom len duša pišť

Múry tvoriace ružu vādnúcu a súčasne slepú
Králikov s jazýckami divotvornej chuti
Clnky naložené balíkami snov
Vlastnú nomenklartúru vašej svetovlády
Ktoré chce len obete
Vodné mlyny so sekermi viete čo to znamená
Ich zákerné mlčanie
Súboj človeka s človekom ktorý nemá čo stratit'
Olípený o poslednú silu
Vzdialenosť od obličiek chorl'avých imperátorov
Poslední budú prví
Chichotavé sudy ako mušle revolučných žalmov
Na horúcom pni prítomnosti
Vojenné gule ružencov

Nedivte sa teda nášmu vkusu
Vkusu zatratených
I z bahna doby bude znieť
Pod l'adom zásterý pod beľmom jej oka
Brieždi sa na deň pre všetkých rovnako dlhy
Medzi starým nábytkom tohto sveta
Síreň znejú ako v sebaobrane
A chryzantémym rýchlo zhadzujú šupiny smrti
Keď sa však spýtaš či patríš medzi nich
V blízkej kríme
Bubnujú do hory

Darmo sa bijete v prsia obilím vojej šlachetnosti
Nie ste l'ud'mi v jej okovách
Nemáte miesta medzi nimi
Na zemi ktorá konečne dozrela v plod
Bez jadra srdca na l'udskom meči
Trápená fúriami
V šatách vyleštených jedovatým listom
Staňte si vis a vis
Ako sa ospravedlníte
Zahalení kobercami tornáda
Ktoré sa s tuleňmi pasie po vašich holeniach
A mizne vo mne
Preto klopem otvor hrobku
Otvor druhý raz

Predsa však niečo zostáva
Tulipán vyrastajúci z klarinetu idúceho vlaku
Varieté troch borovic
Nedel'a ako výsledok stretnutia dvoch dávno oplakaných
Vzájomná príťažlivosť sklia a vody
Zub bolesti
Pre nás ktorí sa lúčime
Ktorých ste vydedili
Objavujeme svet odhadlaní vám ho vrátiť
Tak ako povstal

(V nás a mimo nás, 1941)

Kráčame

I
Hoj stalaktity v úbočí som svetlom vašim samotám
Štepím vám palmy na verandy a na hrob ruže z Maroka
Za vlaky pripni svoje smútky ako vlny k prímoriu
Dosiaľ ti osud hrázol dlane oddnes ich bude lykožrút

Ulicou pôjdeš ako starec do kostola za potechou
Volajú ťa ty kráčaš s nimi a stávaš sa ich obeťou
I včely letia do úla za spevu pol'ných serafínov
Ty mimovoľne spomínaš na milenky a na rabínov
V ľagúnach krv a po nej pláva jachta s vlajkou biblickou
A oči od slz oslepené rozsýpa dolu mlynicou
Už padol nápis z pomnika ticho si ľahlá žena tam
Na námestí do bubenov bijú spievajú Mahabharatam
Sasanky vădnú v takej chvíli a vlcí vyjú z katedrály
To je najväčšia pýcha sveta mestá zboriť a veže spáliť
Génius kríza stráži jasle svoje jasle už bezdetyne
Pod gilotinou vlastnej viny ste rástli tak i zomriete
Dav l'udu hľadá svoje právo kulminuje nad zenitom
Jediné východisko z nûdze schváliti verdict za verdictom
Hoj slepci strážci majákov som klenbou vašim samotám
Pijavice sa plazia horou a rastie sláva národa
Zvuk pekelného stroja zhasol pod prútom lúča slnečného
Kuvik preletel katakombou a zakrúžil nad Trokadérom
Sobotným večerom k horám s pŕiami heraldických krás
Dvihajte oponu brehov hl'a vanitatum vanitas

II

Urob miesto pre druhých odstúp sa mocným z cesty
Pavézy veľkých dejov ťa chránia pred zánikom
Hovoria že sa podobáš tým z rodu Capulety
Co je pre iných obradom to je pre teba zvykom
V kolibe plácu strúhaš si hračky pri ohníku
A máčaš tieňe v zákopoch pod nebo steliš nížiny
A idúc z malín spievaš si rondeau o Titaniku
Na prériach si staviaš ranče a na bystrinách turbíny
Tak káže zákon hynúť tvoríť zapal'ovať a zhasínať
Mreže postaviť proti slnku a byť slobodný na zemi
Cerberi lízu šibenice a štekajú na pastvinách
Krv vyprosená majonéza po tisícročnom postení
Ber barly chromé údy tiež raz zatúzia ísi do diaľok
Kde had pije zo studne slnce tam kde najkrajšia z vestálok
Spomína ešte väčšie divy ako žil človek s človekom
Vlčica s vlčicom sa hrala na smetisku jeho dvora
Jazero malo srdce chladný dážď padal státý bolestou
A všetci mali v tvári ranu stigma tramy a hladomoria
Kostolné stĺpy opletali chobotnice tie vodné včely
Blahobyt perál plnil rieky obmyval mestá samoty
V takýchto chvíľach hľadíš naspäť hl'a história po kúpeli
Keď iní môžu prorokovať máš na to isté právo ty
Stojoš v tom prievede vekov prikutý o vlastné telo
Si torzom hory mach a kameň nemý amplión armáda
Odstúp sa povolanejším daj miesto novým svetadielom
Raz Apollo si Zoroaster raz Cézar a raz Barabáš
Tak ako idú mesiace ten svätíš múzam iný krvi
Hoboje točíš v jelšinách a nože ostríš na brúse
Ríšou ti slnce slncom páste obzor sa láme kov sa mrví
Najlepšia rada stretnúť skoliť a najlepšia zbraň obušek
A pôjdu vody pochodom ktorý sa nikde nezastaví
Nie v trní v púšti v krútnave nie nad vodopádom
Zasypať šachty zosnat' križe rozmetať hrišťia mestá zadlávit'
Kvetnaté lúky perie pávov i slávikov nad ružosadom
Ó splavné rieky s vlnami neviditeľných tvarov
Stojím na brehu rybárim čarovné skielka vašich pien
Defilé umu víry rúk éry bohov a cárov
Geocentrizmus výbojov prúdy kulty a parfum žien
Až mrazi vlhkým mórom cely ohyzdnou hľbkou zrkadla
Na tejto plti prorokov a spevov vŕcích zborových

lin hlo 1°

Zakliate stáda hniezda trúdov hrdzavožité kyvadlá
Konopný povraz drahocenný a na ňom uzol ružový
Blúdiš a žehnáš berlou tou divák herc i režisér
Rozprávaš sebe o nerastoch o rôznych druhoch obilní
A kráčaš zemou zelenou spiatky ku svojej kolibe
Zabudnúť v grúnoch na lešenia a narovnávať protivy

(V nás a mimo nás, 1941)

Zrkadlo spravodlivosti

Tam kde krúžia kamene kde horia ploty bolesti
tam kde sa rodí predstava
ani sám neviem na brehu ktorej rieky
stretol som na potulkách starca
s ohromným zrkadlom na chrbe ako mávajú čarodejci
a hoci sa z jeho plúc valil dym
nebol nikým prenasledovaný
ked' šiel údolím bol ako svetlo zdáleka ako to od pyramíd
vesloval v čiernej košeli a viril trpkú vodu
vždy ďalej vždy bližšie
až pod gaštanom rozostavil šiator s medovníkmi
nedel' pre malíčkých
na námestí konečne skrížil spomínané bosé nohy
a to čo priniesol vnoril do hlbín
bolo to zrkadlo spravodlivosti
nemé čnelo do výšok zaclonilo i svitanie
i teplotu krbov
i vetry tie duše zeme
i tie zvrátilo k počiatku ešte i brnenia
postavené uprostred rúk ktoré prosili
v toto nedel'né ráno
ktoré sem vrhla vlna času
gaštan však rozkvitol ešte nádhernejšie
a večerná rosa pánila ako predtým
márne sa tisli k múru hoci bol kostolný
nebolo kedy žiť podľa zákona
lúče sa pretíňali v neviditeľných šabliach
auguri vesiili z ich letu kozmickú búrku dlhej drámy
a nohy toho tuláka viseli ako predtým
padali do našich osudov
boli to váhy spravodlivosti
tam hore kam sa ženie pol'ná zver
a kým sa priblíži k magickému číslu
ako vodník s nádejou človeka
ako vetrom schytený papier
zem doteraz sputnaná sa prenesie do iných ložísk
a viac sa neotvorí

(V nás a mimo nás, 1941)

IVAN KUPEC

Podľa hviezd meniť masky

Je to osud tunelov
Podľa hviezd meniť masky
Ticho jak hviezdy nad Bajkalom

Dievča z ktorého opadávajú listy
Polmesiace nahých otrokyn
Sukne carmagnoly

VIII

Delfín hľadá jar
Na mandolínach zablúdených karaván
Na bielych gitarách parkov

Na Venušu sadá ohnivý vták
Dajte mu piť z mesiaca
Odovzdávam vstupenku delfínom detstva

Matka
Matka
Ticho jak hviezdy nad Bajkalom

(Podľa hviezd meniť masky, 1940)

Ten istý motív

Socha popol'avých hviezd
Sa pohybuje
Ten večný pohyb hrobov súmraku
Tie večne návraty k trhaniu ruží pre starnúce vrásky

Tie nestarnúce luki smútku
Tí neexistujúci rybári pijanského ticha
Zajatý prst na klávesnici
Na jeho nechtoch
Bozk na vlaku
Onemel som
S lampou
V uličke ktorá sa podobala rodiacej žene
Mihalnice vtákov po polnoci

Svadobná cesta našich útekov
Ten istý motív

Hviezdy s harmonikami
Ústa pootvorené do kolajníc ticha
Sasanka neúplná v hľadaní
Ako mandolina po stope milencov a vraha
Ako ústa v bozku
Rozliate v strapec ktorý nazývame láskou
Priateľu skrytý v defilé mlčiacich kalvárií
Naše prvé bozky
Sasanky neúplné v hľadaní
Paluby mladostí sa skončili v prvom bozku

Vstromoradí ňadier
Ten istý motív

Vieme mniška zlákaná neprichádzajúcim vetrom
Ako zvon a žena
Škrytí v mramorových schodoch odchodu
Špehovali sme hviezdy na trávniku
Špehovali sme laket' zdanlivého jazera
Špehovali sme závoje vyšinutých sôch
Špehovali sme perforodky zatvárajúcich sa hrobov
Špehovali sme heliotrop zakotený v melanchólii
Špehovali sme l'ad čiernych snov na vizitke
Špehovali sme leto siderických šiat
Špehovali sme vlas omráčených oblakov
Špehovali sme konáre násilného zaklínania útekov
Špehovali sme most márnootratných hrdiel
Odovzdaný lustrom paniky

linek 1.

Večer

Jak žena na hojdačke
Zavesenej v hniezde otvorených ľadier
Špehovali sme disky útočiacich žien
Jak to len bolo možné v tom večnom unikani čiernych schodov
Špehovali sme mandolínu šialených chimér
Na housliach zabudnutia

Svadobná cesta našich útekov
V stromoradí ľadier
Ten istý motív

(Podľa hviezd meniť masky, 1940)

Spojené balady

Až

Harlekýnka v čakaní pri studni
Hodí do vody
Presýpacie hodiny diaľok
Svätojánske mušky nám zapália cigarety
Vždy ma boleli tigre v očiach
Dva bambusy
Dva vejáre z morskej peny
Noci ktoré prežívam cez jednu noc
Dutina rúhačských gejzírov
Priezračné vane
Nezvestné jak šialené konáre
Bombardujúce vykol'ajenú kaplnku
Inovate šedivého spánku
My
Nadávame krátkozrakým hviezdam
Narážajú do nás na ústach lacný pel' Cigánky
V sýkorkách černošských slávností
Vtom sa podobajú obelievajúcim ženám

Až

Naše rúhanie inšpirované tuláckym úsmevom križovatiek
Rezedové tiene a tančiaci pltníci
Budú nám veštiť zo svetielkujúcich mŕtvol
Ktosi si utne ruky nad strateným zápisníkom
Vŕba vraždený rubáš
Vyhodený z nezabudnuteľného vlaku
Vlak v závodení
Vlak nezabudnuteľná žena
Jej vlasy pestrá vlajka
Skok
Jej vlasy žraloky zahryznuté do potopenej lode
Cítim závrat' ako kedysi na šachovnici
Pamätam sa
Bola ako vykol'ajenie hviezdi
Chcel som ju bozkať za uchom
A potom dlho som bol mŕtv
Ľahostajný k pastierke dorezanej v perspektíve
Dlho som si vyháňal z očí víby melanchólie
Stáhovali sa ako puknuté l'ady
Rezedové tiene a tančiaci pltníci

Až

Kormidelník odtrhnutý od baletu zatúlaných dievok
Vykrváca jak Seina
Taká je naša balada
Svetielkujúce mŕtvoly
Rezedové tiene a tančiaci pltníci

(Podľa hviezd meniť masky, 1940)

JÁN BREZINA

Magnet smrti a života

Ukrýva svoj pyšný hrad pri potulných vodách
Zvinutý do podkovy
Jak mesiac alebo labut' spal'ujúca sa spánkom
A žena hriešnice ked' rozdáva svoj čierny chlieb
Svoj osud vodopádu
Ktorý nevie preseknuť'

Kto na obe uši počuje kolko bije
Na spánkoch milenky počuje kolko bije
V stratených mliečnych konvách počuje kolko bije
V starej románskej kaplnke spúšťajúcej si krv z vén
V sebe

Len usínať usínať v zbojníckej vatre
Jedinom prejave dňa
Zatial' čo si všade mŕtvu Edison
Práve tak ako ten na koho spomínam
Ktorí zomiera každý deň
Pod veľkým vlčím slnkom
A čaká svetelný zdroj
Nový
Žiariaci
Zo strán smrti
Života
List l'aliový

Nechajte ho nech skoná
Zdravý
Obrátený chrbtom ku štyrom stranám sveta
Premenénym na západ
Ak táto tichá zora
A tento vták úzkosti
Nepoletuje vo vás

(Nikdy sa nestretнем, 1941)

Básnik

Troška sa zmeniť na obraz
Prečo by sme sa nestretali v studniach
Teraz a vždy
Hebký ako smrť utopenca
Je to básnik
Kocky

linke 1

Zažíhajúce hru
Už je tu
Sama
Silnejšia ako čas
S ľadrami nočných záchvevov
S jedom
S vencom očí
Aby pohasli lustre
Aby sa rozjasnilo
V neutrálnych vodách
S bičom spánku

(Nikdy sa nestretнем, 1941)

Vidím a vstávam

Nech sú spasení pre osvetlené okno
Opustené a najdrahšie v krvi
Slúži napospas čarodejníkom
Až majú z toho vtáci krče
Modrí a neviditeľní so zriedkavým perím
S očami mojej milej ktorá má smäď
Ktorá je krajsia ako celý svet
Ked' zažmúrim oči
Je to tá chvíľa ked' vychádza väzeň na svetlo
Spomínajúc si na vodu
Ako na kolísku
Uspával v nej svoj život
Svoj život búrkou a hromozvodu
Tam v temnotách
Ako ich vítam
Tých drobných milých vtáčkov
Dakujú môjmu šialenstvu
Že vedia lietať
Že nevidia čas
Nudný potok vajec a krematória
Sú v chráme Veľkej noci
Kedysi tiež matka tu prala bielizň
Šlabikujúc si Sväté písma krvi
Slnce
Z mojich zážitkov

(Nikdy sa nestretneme, 1941)

Akoby niekto plakal

Po celej šírke oblohy oslepuje vás stále ten istý sen
Zatiaľ čo sa zmietate rozrušení v starostiah
Ponúkate rameno všetkým ľudským fantómom bez chvejúceho sa
srca
A hovoríte vráť sa vpád leta do detských dní
Nedotknutí životom spíte medzi cestami hoc tisíckrát ranení
Ovinutí k horúcke prachovými pláštami
Tisíckrát zabudnutí
Tisíckrát obávaní ako vaši príbuzní po krvi modré meče
Jeho oči nevádnú a tma podivne slabne
Ako polnočný zvoj volajúci na poplach vo vašich útrobách
Ktorým je moje srdce
Ktorým je moje srdce
Ktorým je jeden sen oslňujúci veky
Jeho oči nevádnú

A predsa
A predsa
Spánok vám nepomôže leda ak by smrť

Chcel by som s vami hovori cez hudobný nástroj ktorý milujem ako
temný tvar slinca
Keby to bolo možné
Keby ste viac videli alebo boli slepi jak čisté nadšenie
Ako by bolo krásne hovoriť že som skalou uprostred iných skál
Uprostred istoty že je všetko živé na čom mi spočinie zrak

Tieň presahuje veci
Zostupuje do doľahlých končín nekonečnej samoty
Jeho meno je úzkosť
A polná tráva ktorá denne usychá
Jeho meno je život na ktorý upierate svoj bezradný tichý zrak
Gesto vystihujúce túto hroznú samotu

A ešte neklakať pred modrou priadzou nervov napriahnutou k výchriči
Postaviť čelo k čelu nad pomníkmi padlých
Ako v obnaženom sне ktorý vás oslepuje
A predsa
A predsa
Ten vzlykot nezastavíť

(Volanie miesto spánku, 1945)

JÁN RAK

Rakva na úver

Viem že ma raz prebodnú
Vlčie maky
Bokov
Na ktorých obloha
Zeleným prstom hrá pochod smrti
Ešte dosiaľ je bozky cítiť teplom vreteníč
Kým nevyspievam svoju žonglérsku pieseň
O žene prízraku a posvätných jatkách
Iba tak zachytím všetky ukameňované ľadrá
Co prichádzajú ma uspať vraždenou harfou

Potom už nič nechcem
Len prázdro sveta
Hru so skielkami
A detskými očami
Tak malými
Že sotva bude možno
S nimi sa niekde stretnúť

(Je vypredané, 1942)

Nebát sa noci

Na spálenisku vašich citov
Vystrojím smrtonosnú svadbu
Už od kolísky
Rozsirujú sa rodné pukliny vetrom
Stále viac a viac
Až na ich samom dne
Kdesi v bublavom tikote tmy
Objímam sodomu spomienok

Zatratenci
Prezradíte sa ohnivým švíhom na čele
A vtedy nebude nikto na námestí
Posypanom čiernymi kvetmi

Sám s vypäťou hrud'ou
Pôjdem ulicami smrti
Zasypány ranami mŕtvych pohľadov
Potom snáď zastanem
A nepohnem viacaj hničúcim svalom
S troskami mileniek na hranici cintorína
Kde pozbieran som všetky sily zeme

Snád' to bude triumf
Snád' zmŕtvychvstanie

(Je vypredané, 1942)

Monológ

Už opadali viniče žien
Víno ktoré sme kedysi lisovali
Len sviečky plačú baladu mŕtvych tanečníc
Ich tiché a odovzdané boky
Akoby zvonku mŕtve zvnútra živé
Pri bráne vládca noci
Vchádzate aby ste boli hrobármí
Kým na spiaťocnej ceste podobní holým topolom
Si svoje zimníky splietate zo sychravej tmy

Komu to stuhli slzy na zosinalej tvári
Komu buráca v tele uragán ničoty
Kto si pritúli k hrudi skmasnuté a opustené kvety
Svetia oblaky oceľovou hmlou
Krváca mesto svetelný dážď

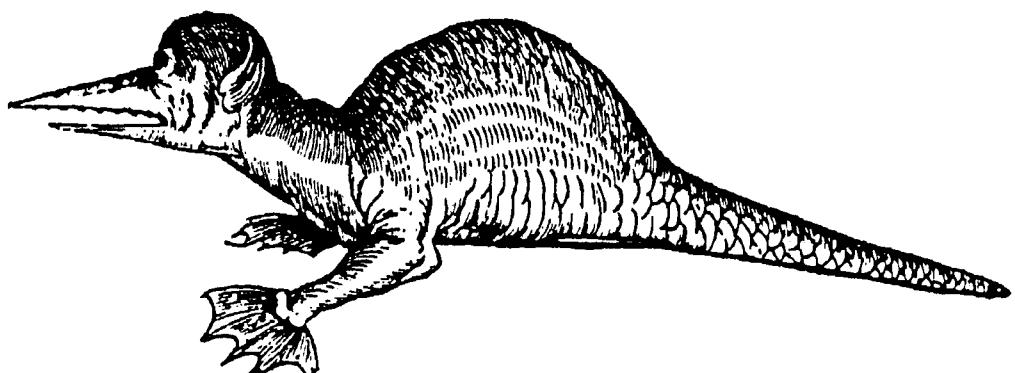
Blikot sviec
Ako by si rozprával s praobývateľmi tejto zeme
Blikot sviec
Ako by každý mysel na hroby určené pre živých
Blikot sviec
Aby si za chvíľu skamenel na pomník
Na záhon mŕtvych chryzantém

Padajú zožlknuté listy

(Je vypredané, 1942)

OBSAH

- Rudolf Fabry
Orgiast čierny a biely
Rozoznat' kyprú zem od ženy ktorej už nieto je holá nemožnosť'
La fée de la mer
Otčenás vzduchu
Chvála načisto zafarbenej rozkoše
M. M. Dedinský
Jeseň o polnoci a napoludnie
Na motív z Bretona
Koniec na dne morskom
Vladimír Reisel
Guillaume Apollinaire
André Breton
Paul Eluard
René Crevel
Philippe Soupault
Vítězslav Nezval
Janko Kráľ
Rudolf Fabry
Pavel Bunčák
Námesačník
Ročné premeny
Láska na diaľku láska do hĺbky
Neusínal zažni slnko
Štefan Žáry
Tekutý polovník
Napoludnie ked' hasnú ženy
Žalúzie večne spustené
Mienene slávnostne
Július Lenko
V nás a mimo nás
Kráčame I, II
Zrkadlo spravodlivosti
Ivan Kupec
Podl'a hviezd meniť masky
Ten istý motív
Spojené balady
Ján Brezina
Magnet smrti a života
Básnik
Bidím a vstávam
Akoby niekto plakal
Ján Rak
Rakva na úver
Nebát' sa noci
Monológ

TEXTES CHOISIS

LE PAYSAGE EN TANT QUE TEXTE INTERPRÉTÉ

Jiří Sádlo

(O) Ce texte est né des discussions organisées dans le cadre du projet *Ancient Landscape Reconstruction in North Bohemia*. Je remercie particulièrement MM. J. Beneš et M. Zvelebil de leur part à ces discussions et de leurs précieuses observations. Je remercie également Mme J. Čiháková du soutien moral qu'elle m'a apporté pendant que je rédigeais cet article.

Voici pour commencer une métaphore qui explique ce qu'est un paysage.

Un paysage c'est F cause de quoi on grimpe jusqu'au sommet d'un belvédère.

(1) **Le paysage est un système vivant.** C'est à dire que ce n'est pas un mélange quelconque de structures interagissantes, inanimées et animées mais cependant indépendantes, ni un hybride formé de matières vivantes et mortes - en #me que ne le sont pas un escargot tra#nant sa maisonnette de calcaire mort, une fourmilière (THOMAS, 1974) ou un homme équipé d'un pace-maker et d'une jambe de bois.

Le paysage est l'un des niveaux organisationnels de la vie. Il est incorporé dans la hiérarchie structurale des systèmes vivants: *organules - cellules - tissu - organe - individu - population - communauté - paysage*. Au fur et à mesure de cette série, on voit s'accroître graduellement la complexité, le nombres de liaisons, la souplesse cybernétique de la structure. L'appartenance du paysage à cette hiérarchie contribue à légitimer les phénomènes du paysage décrits ici. Il apparaît que la plupart de ces phénomènes sont des propriétés communes aux systèmes vivants, c'est à dire que l'on en trouve toute une série en #me temps à de nombreux et différents niveaux hiérarchiques.

Le paysage a néanmoins, dans cette hiérarchie, une place à part.

a) Il est une limite, c'est le dernier niveau préhensible, au-delà il n'y a plus que le niveau planétaire, particulier et unique, et donc difficilement concevable.

b) Il est isolé au cœur de la hiérarchie: entre le paysage et le plus proche niveau inférieur phénoménal (les communautés), il y a dans la terminologie, et donc dans notre compréhension, un hiatus, un trou, - on n'a rien aperçu ici que l'on puisse déclarer #tre un phénomène. Le concept d'*écosystème* est une pièce posée sur ce trou, mais il est surtout dynamique alors que le côté structural de la chose y est mésestimé.

Cez deux propriétés rendent plus difficile la compréhension du paysage en tant que phénomène indépendant et partie composante du continuum hiérarchique des systèmes vivants.

(2) **Il y a deux manières essentielles de voir le paysage.** Elles s'excluent mutuellement, mais chacune d'elles peut #tre parfois justifiée.

- Ou nous n'appréhendons pas le paysage comme un phénomène indépendant et ne lui reconnaissions pas une personnalité propre. Dans ce cas, le mot paysage sera à désigner un épiphénomène lié aux structures inférieures, il est la résultante passive des objets, des forces et des rapports qui se trouvent en lui. C'est un regard d'en bas, une vue réductionniste. Conséquence: le paysage n'a pas de lois qui lui soient propres, de celles que l'on ne peut déduire des lois internes de ses composantes. Il n'y a alors en #me temps généralement pas de raison de vouloir voir du tout de telles lois en propre. - De nos jours, c'est de loin la plus courante manière de voir. Elle est probablement aussi la plus facile, tout au moins dans la

tradition des sciences naturelles modernes, mécanistes et réductionnistes. Il est d'ailleurs en quelque sorte plus facile d'appréhender ce paysage à travers ses attributs comme un ensemble, une somme, de chaps, prairies, forêts, etc., que de comprendre analogiquement Médor en tant qu'ensemble formé de pattes, d'oreilles, d'un museau, etc. Mais je crois en #me temps qu'absolutiser cette façon de voir et la réduire à la seule description possible du paysage est la source de la faible fécondité en idées de l'actuelle écologie régionale.

- Ou bien le paysage est un phénomène original, indépendant, ayant ses lois propres, et dont les sous-structures ne sont que la conséquence, l'expression de ces lois. Celle signifie que nous reconnaissions au paysage une personnalité propre. Dans le sentiment naturel courant, cela s'exprime par la notion intuitive de *genius loci*. C'est de cette approche que j'usserai dans le texte qui suit; elle envisage en effet le paysage directement et non par l'intermédiaire de composantes subalternes.

(3) **Le rapport de l'individu et du paysage.** Le paysage est un texte interprété. Le contraire serait, par ex., l'affirmation que le paysage est un code décodé, quelque chose qui a un sens net, sans ambiguïté, et rigoureusement déterminé. Chose importante: le sujet, donc le lecteur du paysage, n'est pas seulement l'homme, mais bien encore chacune de ses parties composantes, chaque sous-structure, chaque "objet dans le paysage": un homme défini ou les hommes en général, une association forestière, un village... Et du fait de son existence, chaque élément composant le paysage fait trois choses en #me temps: il contribue à façonner physiquement le paysage, il enregistre (lit) ce #me paysage et il le transforme.

Si le paysage est donc un livre, nous sommes alors, de compagnie avec toutes les autres composantes du paysage, non seulement les lecteurs de ce livre mais aussi, en #me temps, ses créateurs agissants, et également des caractères ou des fragments de texte de ce livre.

Voyons trois exemples de systèmes où le rapport entre le tout et ses composantes diffère:

a) les rouages du mécanisme d'une pendule - ces rouages composent le mécanisme d'une #me stable et rigoureuse, sans aucune variation. A chaque rouage sont fermement assignés un seul axe, le seul possible, et un partenaire correctement identifié;

b) des cartes à jouer dans un paquet - elles constituent un contraire extrême mais tout également mécanique. Il s'agit tout simplement d'un empilement de cartes qui peuvent se combiner librement; ni leur nombre ni leur ordre n'ont d'importance;

c) par contre les parties composantes du paysage (espèces, population, communautés, créations de l'homme, structures...) ne composent pas le paysage au moyen de ces procédés mécaniques, mais elles trouvent leur place dans le paysage en interprétant leur environnement; pareillement à ce que font les hommes dans une société ouverte, par exemple les clients d'une brasserie ou d'un café. - En entrant, j'examine du pas de la porte la situation: O est-ce qu'il y a des chaises libres? Est-ce qu'il ne s'y trouve pas quelqu'un que je connais? Tiens, une nana est assise là-bas, mais voilà, c'est trop loin du comptoir. Je ne veux pas m'asseoir le dos tourné à la salle... C'est ainsi (ou de façon approchante) que chaque nouveau venu envisage les choses; il s'insère sensiblement et pas au hasard dans le contexte existant, en étant à tout instant prêt à réexaminer la situation; une position déjà prise n'est pas elle-mme définitive. De nouveaux niveaux hiérarchiques naissent: par exemple tout un groupe change de table, etc. Il est également évident que le "pattern" (modèle) des clients du café est non seulement à tout instant synchroniquement plein de sens et légitime, mais qu'il a aussi un sens diachronique: son historicité. C'est ainsi que la position de la table occu-

pée le matin la première détermine jusqu'au soir le rythme de l'alternance des places vacantes dans toute la brasserie.

La paysage n'est pas un code mais un texte polysémique, parce que chaque élément composant le lit différemment - différemment quant à l'objet de l'intérêt et quant à l'échelle à laquelle est per#t le paysage. Il a pour chaque, composante une importance différente et elle le voit à une autre échelle. Pour une souris, le paysage est un labyrinthe d'odeurs s'étendant sur quelques mètres carrés; pour un épervier, c'est une vue de l'ensemble des formes terrestres sur des kilomètres carrés; il existe un paysage pour le piéton nocturne marchant au cœur des broussailles et un autre pour le chauffeur d'un poids lourd roulant en plein jour. La #me chose est balable pour la répartition et le mouvement des associations et communautés: il y a un paysage pour forêt climax stable, pour aulnaie riveraine liée au pattern à lente évolution des alluvions apportées par le courant, pour formation anthropogène (telle que l'herbe foulée aux pieds d'un sentier) liée aux conditions locale et de courte durée d'un management précis. Dimension topologique du paysage: je n'ai jamais à ma disposition un paysage tout entier en #me temps; j'en fais la connaissance d'une certaine façon en fonction des endroits par où je passe. Après #tre monté dans la montagne, et étant parti de la plaine, je redescends par le #me chemin. Mais cette descente n'est pas un phénomène réversible envers la montée mais une sensation nouvelle, une nouvelle interprétation du paysage.

(4) **Le genius loci** - notion souvent et intuitivement utilisée en Europe centrale - est justement une catégorie de cette lecture du paysage. Le *genius loci* a comme caractère intrinsèque celui d'être simultanément une notion ontologique et épistémologique, c'est autant l' #me du paysage qu'une façon de le voir. C'est de nouveau en relation avec le fait que chaque élément compose le paysage et en #me temps le per#oit et le transforme. Le *genius loci* agit au sein d'une hiérarchie (*genius loci de l'Europe centrale - de la Bohême - de Prague - de la Vieille ville - du Vieux cimetière juif - de la tombe du rabbin Jehuda Löw ben Bezalel*). C'est pourquoi nous percevons le paysage comme étant en #me temps discontinu et continu; là où sont en contact plusieurs paysages agit un *genius loci* d'un ordre supérieur: du sommet du Házmburk, on a vue sur tout le Massif central et plus loin encore, par les plates vallées de l'Eger (Ohře) et de l'Elbe, jusqu'à Prague, sur les silhouettes sombres et mystérieuses des chaînes du Džbán et des monts Polomené et sur la barrière des monts Métalliques. Et nous nous dirons alors: Maintenant, nous sommes bien en Bohême.

(5) **La mémoire du paysage** est rattachée à ce que le paysage a une cybernétique, c'est à dire qu'il possède un procédé spécifique et déterminé d'autorégulation. Les événements se déroulent dans le paysage au sein d'un système certain d'interactions dynamiquement ordonnées, ce qui mène à un certain style de comportement ordonné. Chaque élément composant du paysage a sa cybernétique spécifique et c'est des interactions de ces cybernétiques qu'est générée la cybernétique émergente du paysage et celle-ci à son tour influe rétroactivement sur ces éléments.

Avoir une mémoire signifie #tre à #me de disposer de ses structures conservatrices et #tre capable de les confronter. Si le paysage ne disposait pas d'une cybernétique à rétroaction, ou si se comporterait de manière chaotique, fortuite, désordonnée, ou bien le temps lui-même en serait totalement absent. Ce qui s'y passerait aurait le caractère d'interactions indéterministes non-prédictables, imprévisibles, ou bien il ne s'y passerait rien du tout, et il n'y aurait alors pas de sens à parler, à propos du paysage, de mémoire et de lui reconnaître le statut d'une personnalité.

S'il existe une mémoire, il existe aussi sa perte, la mémoire peut #tre effacée. Les colons d'Amérique

étaient dépourvus de ce sens pour le paysage qui découle de sa connaissance et du respect que l'on a pour lui, de ce sens que les Indiens, eux, possédaient. Et voici la même chose en plus petit: la région de la ville de Most - jadis vieux pays agricole et aujourd'hui bizarre pôle-millé, une sorte de magma formé par la terre morte des terrils, les cratères géants des mines de charbon à ciel ouvert, les flammes qui coiffent les raffineries de pétrole, des voies de communication absurdes et des villes déraisonnables; un paysage dont la mémoire a été effacée. Ce qui a conduit à la désintégration et finalement à la perte de personnalité du paysage, à la suppression du genius loci et à faire naître un état chaotique. Toutefois le maintien à long terme du chaos est rare dans les structures compliquées, et même difficile: le chaos se remet aussitôt à se canaliser lui-même en des patterns plus ordonnés et c'est ainsi que naît et se développe une nouvelle personnalité du paysage, sans plus être rattachée au paysage ancien.

Cette restructuration, qui est pratiquement une succession-échange de deux paysages en un même lieu, est au fond une affaire de courte durée. Voici venir la poésie de la périphérie urbaine, les inscriptions aux murs, les divagations d'un ivrogne, qui se transforment en une nouvelle légende (HRABAL, GINSBERG, BOUDNIK, TAPIES): la naissance rapide d'un nouveau genius loci à partir de chaos, l'autostructure du champ morphogène du paysage, le creusement des vallées épigénées.

(6) Cela signifie que la **cybernétique du paysage** est relativement forte. Elle se reconstitue et opère intensivement avec ses objets. La cybernétique actuelle du jeune paysage est peu de temps après sa naissance équivalente à l'ancien paysage.

(7) La mémoire de l'ancien paysage est cependant d'habitude beaucoup plus puissante. La mémoire est la capacité de régénérer l'état ancien. Un système doté de mémoire possède en réserve plusieurs états alternatifs susceptibles d'être réanimés. Il en est ainsi également dans le cas du paysage. Un paysage jeune, ayant une mémoire fraîche, immature, n'a pas sa disposition qu'une seule cybernétique. Un paysage vieux peut (mais pas nécessairement) avoir à sa disposition plusieurs de ces cybernétiques; il peut avoir un potentiel cybernétique plus élevé.

Exemple: Dans une région depuis longtemps déboisée (le Massif central de Bohême), il ne s'était conservé que d'assez rares et clairsemés îlots forestiers. Lorsque la pression du pastoralisme, qui entretient le déboisement, eut disparu, la forêt se mit à regagner du terrain et à s'étendre, jusqu'à ce qu'elle ait retrouvé son aspect originel et peu changé et soit devenue une "véritable forêt", dont la composition et la structure sont naturelles et qui possède une forte capacité d'automaintenance, une forêt bien adaptée aux conditions locales. Là où la forêt ne s'est pas conservée du tout (dans le bas bassin de la Vltava), même la plantation de jeunes arbres n'a pas réussi à la reconstituer - on est arrivé seulement à obtenir des buissons arborescents laids et non-fonctionnels.

Contre-exemple: La région de vastes plateaux dénudés qui s'étendent au-dessus de la ligne limite des forêts (Monts des Géants) est très vieille, c'est un analogue de la toundra, une relique de la période glaciaire. Et pourtant elle n'a qu'une seule cybernétique d'automaintenance, fondée sur un haut degré d'adaptation à un stress climatique extrême. Il n'existe pas de cybernétiques alternatives, ainsi les facteurs perturbateurs courants (par ex. le tourisme) ont ici des conséquences fatales.

(8) La question "qu'est-ce qu'un paysage" implique la question "qu'est-ce que deux paysages". C'est à dire: Le paysage est-il individualisé? Existe-t-il entre des paysages voisins des transitions et des passages continus? Et inversement: Quelle est la plus petite partie d'une surface terrestre donnée qu'il y a encore un

sens à concevoir comme un paysage distinct? Ou encore (en mettant l'accent sur l'épistémologie): Y a-t-il un sens à considérer le paysage comme un continuum (ce qui s'offre naturellement) ou est-il également possible de considérer la surface terrestre comme un système de paysages intérieurement intégrés et discontinument limités?

La cybernétique du paysage doit être plastique et continue, il naît autrement aux frontières de deux paysages une zone de disharmonie, une zone de désaccord logique et de compétition (rivalité) de deux cybernétiques différentes. Mais il semble, ce qui est étonnant, qu'il existe, quelques fois au moins, des groupes de paysages qui présentent une discontinuité nettement marquée et même sans lobes. De surcroît, si nous observons la surface de la terre en agrandissant sans cesse l'échelle d'observation, il apparaît que ce discontinu - les frontières du paysage - est essentiel. (Un discontinu pareillement né existe entre les communautés.) Lorsque l'on regarde les choses d'en haut, il n'est donc pas vrai qu'une fragmentation engendre une autre fragmentation (autrement dit qu'au moment où nous sectionnerons la surface de la terre en paysages, nous nous ouvrirons la nécessité, ne finissant nulle part, de fragmentations sans cesse nouvelles). Nous séparerons très facilement un paysage des autres par une ligne droite où se rencontrent de nombreux signes distinctifs. La fragmentation suivante est déjà plus difficile: où elle mène à une mosaique compliquée, où commencent à apparaître des endroits où le critère décisionnel est inutilisable, ou encore il n'est même pas possible de trouver un critère quelconque, etc.

(9) Ainsi se voit légitimée la possibilité du regard suivant, extrêmement holistique: une Bohême recouverte de grands superorganismes autonomes et différents l'un de l'autre, mutuellement liés et interactifs, mais discrets et autonomes. Dans cette façon de voir, un rôle important revient au concept d'écotone - zone frontière entre deux paysages. Je laisse cependant ouverte la problématique s'y rattachant.

(10) **Exemples de distinctions entre paysages - genii loci de trois paysages voisins** (texte automatique).

Massif central de Třebenice: Vénus, bleu foncé, basaltes; paysage de noeuds volcaniques disséminés qui soulèvent et percent leur gaine crayeuse, basaltes dressés à pic, prunelliers bornant les champs sur les pentes arrondies des contreforts de marne calcaire, clairs bosquets de chênes, hêtraies et anémones, dans les parties déboisées riches gazons steppiques, principe féminin et protecteur, nuit, larmes de saint Laurent.

Massif central de Milešov: Saturne, gris foncé et argent, fumée des bûchers, borée. Froidie région boisée de hêtraies, hautes collines et cuvettes humides, groupes robustes et au grossier modèle de cônes volcaniques: Milešovka, Kletečná, Lipská hora, Hradčany. Versants effrités et pleins d'éboulis à noise-raies relictus. Toponymes: le Pré mauvais, Buissons noirs... sur la berge, des cendres de paille de fèves sont dispersées au loin. Principe masculin et nuisible, maître des os et des dents, gens méchants, grossiers, solitaires. Au ciel dansent les étoiles, dans les combles dansent les loirs.

Vallée de l'Eger à Libochovice: Vénus/Soleil, vert clair, diurne, ensoleillée. Vaste plaine dans les marnes et les loess, Pannonie tchèque. Hauteurs volcaniques solitaires dominantes, centres vitaux du paysage, tout autour structures linéaires des coteaux blancs, été doré de la bière, très vieux pays de culture à terre noire, riche indication de l'existence d'un déboisement continu dans la période postglaciaire.

(11) **Mécanisme de naissance et de creusement du discontinu lors de la différenciation de paysages voisins.** Trivial là où la cause en est le relief: ainsi la podaire des versants sépare la plaine cultivée des

montagnes boisées. Et là où ce n'est pas le cas:

La Bohême centrale au sud de l'Elbe et à l'est de Prague (les zones du Brandýsko et de Vidrholec dans le projet *Ancient Landscape Reconstruction*) forme une vaste plaine en pente très douce sans aucune faille de terrain. La géologie, le climat, la géomorphologie ont ici primordialement le caractère d'un gradient continu. Mais l'évolution du paysage pendant la période postglaciaire a mis ici en marche une aire de couplages réactifs positifs opposés qui ont conduit à une différenciation marquée de deux paysages fortement différents. Du point de vue de la genèse finale du paysage, il est peu important de savoir quel facteur concret déclenche ces deux couplages réactifs. Le résultat en est l'état suivant:

Brandýsko (région de Brandýs) - climat plus chaud, altitude moins élevée. Couplage réactif: terres noires sur loess, région d'ocouménation préhistorique attachée à ces terres, donc prompt déboisement qui a, à son tour, empêché ou contribué à empêcher la dégradation des terres noires. Avec l'agriculture de pâture s'étend (dès le néolithique?) une végétation "steppique" xérotherme qui perdure jusqu'à nos jours, avec une série d'éléments sub-méditerranéens et sous-continentaux. On y trouve aussi sporadiquement des espèces relictus (originaire pour le moins du haut post-glaciaire) qui indiquent la présence de surfaces qui ne furent jamais boisées de façon continue. De nos jours, c'est un territoire pratiquement sans forêts à mosaïque régionale à gros grains.

Vidrholec (par ex. de Horní Počernice jusqu'au nord de Říčany) - à partir d'une certaine ligne, nette et non onduleuse, commence un paysage o concourent au contraire, dans un climat un peu plus froid, d'une part une activité humaine moins intense, et où il y a donc encore de nos jours des forêts, d'autre part, dans les conditions d'un boisement de longue date, la dégradation des terres noires et la naissance des sols bruns d'Europe centrale, relativement peu attrayants du point de vue de l'agriculture. Dans la flore manquent pratiquement les espèces xérothermes et c'est une flore mésophile courante qui domine. De nos jours, le grain de la mosaïque structurale du paysage, o alternent ensembles forestiers (types plus pauvres de bois de chênes et de charmes), prés et champs, est relativement petit.

(12) **Autre comparaison de deux paysages de Bohême;** deux composantes de l'ocouménation néolithique, presque totalement déboisées pendant des siècles - la basse vallée de l'Eger (Ohře) et la partie occidentale du Massif central de Bohême qui s'y rattache. Comparaison des patterns des surfaces boisées et déboisées à l'époque actuelle et à l'époque de l'établissement cartographique du cadastre de Marie-Thérèse (2e moitié du XVIIIe siècle). Rien n'a changé dans la vallée de l'Eger, le paysage au relief monotone est resté déboisé; en revanche, sur les collines du Massif central la forêt s'est reconstituée après un hiatus de longue durée (en majorité par l'effet du mécanisme de succession spontanée et d'envasissement des pâturages inexploités). C'est ainsi que naît là un paysage à structure variée, couvert d'un réseau de petits îlots forestiers liés à l'exposition des collines au nord. C'est donc celui des deux paysages dont le relief est le plus varié qui possède la capacité de reconstituer la forêt et de composer une mosaïque régionale diversifiée.

Généralisation: Dans le paysage, c'est la structure qui est le porteur de la mémoire et la mémoire sert à son tour d'intermédiaire dans la génération des structures; le paysage est un système autostructurant.

(13) **Lois de l'autostructuration.** Le style des changements de structuration varie peu dans le temps; dans la dynamique du paysage, c'est un élément conservatif pratiquement invariant à une certaine échelle temporelle. Les changements qui interviennent dans le pattern de la forêt, des prés et

des champs (une fois de plus en comparant l'état actuel et l'état selon le cadastre de Marie-Thérèse) ont toujours lieu, autant que j'ai pu le voir, à une échelle constante de grena. Les paysages dont le pattern est à gros grains changent de telle façon que la plupart des changements atteignent ces gros grains en entier. De son côté, un paysage à petits grains change précisément au niveau de ces petits grains. Il n'arrive pas qu'un paysage autrefois à gros grains se soit soudain fragmenté en une mosaïque à petits grains et vice versa. L'emplacement et la qualité des pierres composant la mosaïque du paysage changeront davantage que sa granulation.

Voici un important trait stabilisateur de la cybernétique régionale, c'est à dire limitant la variabilité de son comportement.

(14) **Le paysage en tant que mosaïque liquide.** Le paysage opère par ses composantes (par ex. les associations végétales) et celles-ci fonctionnent en qualité d'éléments mobiles de construction. La disposition des espaces boisés et déboisés change au cours des siècles, on peut même remarquer certaines tendances évolutives. Malgré cela, le style de ces réaménagements structuraux reste stable, le mouvement des différentes pièces est l'expression de toujours la même cybernétique régionale et c'est toujours la même logique qui preside à la disposition des différentes composantes sans tenir compte de leur localisation concrète.

L'existence de cette logique nous est rendue plus évidente du fait que nous sommes à même de la comprendre intuitivement sur la base de l'expérience, et c'est grâce à cela que nous pouvons alors nous orienter même dans un secteur inconnu du paysage.

En observant les changements intervenant dans un paysage culturel stable (comme la région de Rîčany par ex.) à une formidable accélération, on pourra voir à peu près ceci: se déplacer sur les collines, très lentement et de façon continue, des formations forestières qui se fragmentent peu à peu, tandis que sur les reliefs plats et concaves se succèdent rapidement et d'un seul coup prés et champs, la localisation des communes demeurant, ce faisant, constante.

Cette logique de répartition repose sur le fait que chaque élément composant est adapté, dans le paysage, aux conditions locales et à ce recours à une stratégie d'occupation de l'espace spécifique (comprenez, par ex., avec les stratégies des différentes pièces du jeu d'échecs: la tour est lente et lourde, le cavalier se déplace selon des combinaisons compliquées, le fou est un tireur à longue portée). Dans un paysage donné, il arrive souvent que l'une des stratégies des composantes régionales soit prédominante et c'est ensuite elle qui détermine la stratégie générale du paysage. Dans les jeunes régions industrielles à l'état naissant (telles que la légion de Most, déjà citée), dominent les stratégies perturbatrices (R-stratégies selon GRIME): transferts rapides et désordonnés des composantes du paysage, longévité réduite de ces composantes, besoins énergétiques élevés, faible interconnexion cybernétique entre ces composantes, une cybernétique chaotique seulement en train de se constituer et qui manque d'asservissements négatifs. Cette stratégie est affichée par des éléments composants de divers niveaux hiérarchiques, par de mauvaises herbes annuelles agressives *Atriplex nitens*, *Chenopodium album*...) aussi bien que par les raffineries de pétrole; par les décharges et terrils des mines de charbon avec leur complexe à changement rapide d'associations rudérales aussi bien que par le technocrate industrie combinaison typique de mégalomanie et de myope arrogance.

Les paysages montagneux d'Europe centrale (comme les Krkonoše - monts des Géants) sont déterminés par une adaptation marquée au stress climatique (S-stratégie selon GRIME): cela se manifeste par de l'endurance, des besoins énergétiques réduits, une

petite mobilité, une prévisibilité élevée, une cybernétique stable et rigoureuse dépourvue d'alternatives, le conservativisme des composantes du paysage. Et c'est de nouveau valable non seulement pour la fétuque (*Festuca supina*) ou pour les gazons licheniques des hauts plateaux (*Cetrario-Festucetum supinae*), mais aussi pour un chalet de montagne et son propriétaire.

(15) **Le paysage en tant que système stratégique coévolutif.** Analogiquement au jeu d'échecs, la cybernétique du paysage est fondée sur les mouvements des stratégies concurrentes des différentes pièces du jeu - des composantes du paysage, pierres de construction de nature plus ou moins immuable. La cybernétique des échecs a pour sens la victoire finale et donc la liquidation de l'adversaire "malheureux". Par contre, le sens de la cybernétique régionale est l'homéostasie, ce qui signifie minimaliser, dans un tel jeu, les pertes par sélection et en même temps prolonger la durée de la partie. Ceci a pour mécanisme le couplage des stratégies en compétition en vue d'établir un système coévolutif. Autrement dit, le paysage est cybernétiquement stabilisé par l'équilibre compétitif des stratégies en présence.

Le revers de la participation à ce jeu est évidemment l'impossibilité d'y gagner, ce que l'on désigne en écologie générale par le terme *red queen effect*. (La Reine à Alice: "Si tu veux rester sur place, tu dois courir aussi vite que tu le pourras. Et si tu veux avancer, tu dois courir encore plus vite." - CARROL)

Les stratégies opèrent dans le paysage de telle ou telle façon, mais leur compétition mutuelle ne leur permet pas d'abandonner un style de structuration stable, de sortir des limites de la cybernétique régionale existante. La cybernétique du paysage se stabilise même en générant précisément une telle combinaison de véhicules des stratégies régionales et en établissant précisément de telles règles pour leur jeu pour que le résultat en soit la conservation d'un état des choses permanent, où le somme des activités des différentes stratégies est à long terme égale à zéro.

Ce n'est donc pas la stabilité spatio-temporelle des composantes du paysage qui constitue son mécanisme d'autorégulation, mais bien au contraire le perpétuel "bras-de-fer" de ces composantes: l'autorégulation émerge du chaos d'incessants et éphémères accrochages de compétition. On observe couramment dans le paysage des déplacements de ses composantes, des changements temporels intervenant dans leur agencement. Ces changements ne doivent toutefois pas nécessairement l'expression de modifications de la cybernétique de la région (et donc une expression de l'évolution de paysage), mais ils peuvent faire (en même temps aussi) un mécanisme de l'homéostasie régionale.

La mesure, l'importance, de cette force coévolutionnaire de la cybernétique régionale dépend de la mesure d'interconnexion de cette cybernétique, de sa complexité. La coévolution des stratégies régionales en tant que mécanisme homéostatique marquant du paysage est donc inhérente avant tout à un paysage écologiquement équilibré, structuralement diversifié, segmenté, d'une composition variée, bigarrée, possédant un management de longue durée, stable ou évoluant sensément, et une forte et étendue mémoire. (Překlad J. Vaněk)

générique, nous oblige à entreprendre des promenades variées (et variables, voire capricieuses) pour que nous constatons, d'après les objets trouvés, ceux-ci confirmant le contrat irrévocable passé entre le rêve et la veille et signé par l'automatisme psychique, mais aussi selon les interactions ressenties, non seulement comment l'exclusivisme "savant" et industriel veut déchirer de force et en vain ce contrat, mais aussi comment les voies extérieures peuvent devenir facilement une voie de l'intérieur et vice-versa, cela pour le moins. C'est d'ailleurs surtout ici que les frontières sont d'une belle et dangereuse façon changeantes et mouvantes. Or, l'actuelle simulation obsédante et stupide de l'âge adulte, pour que soit éliminé l'inconfort des routes le plus énergiquement possible même sur le plan psychologique, mène à la superstition qu'il existerait une clôture fixe et immuable, aussi bien qu'à projeter l'imagination sous les roues des automobiles, afin que l'ignorance qui régne à l'égard de la réalité ne perde pas son terreau nourricier. C'est pour cela que nous devons, si nous voulons vraiment arriver ou déboucher quelque part, traverser la région que nous désirons découvrir plus vite que ne le ferait n'importe quel moyen mécanique de transport, ce qui en réalité signifie n'avancer qu'au seul rythme de notre marche, et ce n'est rien d'autre qu'un avertissement qui nous dit qu'il est nécessaire, même sur le plan imaginatif, de se procurer de solides chaussures ne blessant pas les pieds. Une pensée sans éraflures: c'est comme cela que je vois, malgré tous les procédés connus de fixation, le ver luisant de l'inspiration, qui est éternellement en fuite et apparaît fermement chaque fois que l'antinomie de la raison et de l'inconscient vient se mêler au reflux du moi et au flux du cela, comme deux corps qu'enflamme la passion. Et c'est pour cela qu'il est souhaitable que l'on puisse ajouter à la "géométrie" du paysage encore une autre dimension supplémentaire, celle de la noétique ressentie. Seulement alors, je peux poser une question exempte de toute naïveté, mais aussi de silence passif: par où est-ce qu'on va pour voir les gnomes?

Je ne sais pourquoi les montagnes et les pierres m'attirent tant. J'aimeerais me donner à moi-même une réponse, non pas dans la plénitude sensée des réponses définitives, mais seulement dans une direction qui ferait se poser une question encore plus énigmatique. On dirait que les montagnes et le cœur des pierres symbolisent pour moi l'attraction, d'origine pré-natale, des lieux où les couches de la gnose poétique se déposent et épaisissent jusqu'à en devenir extérieurement (du haut) impénétrables. Ainsi, je ne cesse de chercher une manière ou une clé permettant de rendre poreux l'imperméable. Comment ne verrais-je que ces couches ne s'ouvrent qu'à une certaine forme mentale?

Peu de jours après le solstice d'hiver, mais avant que ne s'achève l'année (1987), je me retrouvai de nouveau dans les monts du nord, au pied de la montagne dont le nom porte la fin de la lumière, et j'entrepris de l'escalader dans le demi-jour de midi, sous une fine et persistante pluie, par une voie qui avait commencé en automne et lointain dans la plaine, d'où j'avais ramené une calceoïne bleue en forme de "crête de lièvre". Dans une autre position, c'est un papillon de nuit noir, fraîchement éclos, dont j'avais conservé depuis l'automne, dans une petite boîte de papier, le cocon avec la terre où il reposait, et qui, semblable d'abord à un embryon vivant et effroyable, avait déployé dans le courant de la nuit de grandes ailes intactes dont la couleur ne justifie plus qu'une seule question silencieuse: "Après le noir, quelle couleur vient?" Question qui me hante jusque dans le nom de cette montagne, où m'entraîne le rythme de ma marche, et que le papillon ressuscite en plein hiver ne me permet pas d'oublier. Je n'arrive d'ailleurs pas à imaginer que je puisse résoudre la sensibilité croissante de la recherche poétique en restant seule-

Jiří Koubek RETOURNER UNE CARTE

Une anthropomorphologie la plus large possible s'occupant d'une non-spécialisation arrêtée, mieux dit une sorte d'anthropologie à la puissance deux, qui nous exempte de subir la malédiction du déterminisme

ment assis à ma table à écrire.

Après quelques heures de chemin, montant à travers une solitude abrupte et silencieuse, j'arrivai au sommet. C'est seulement là qu'il y avait de la neige dure, datant de la Saint-Martin. Un peu plus loin - car il était tombé très peu de neige, ce qui avait surpris même les habitants du lieu -, un peu en contrebas du sommet, je vis les rives libres d'un ruisseau au cours rapide et non gelé. Et qui résisterait à l'envie de toucher d'une paume brûlante son miroir liquide et d'essayer de percevoir, par cet attouchement, à l'intérieur quelque chose que communique autrement un amour plein de sens? Ce que je fis, et le hasard me retourna, par les pierres dont le lit du ruisseau était parsemé, le nom du miroir magique du conte de Blanche-Neige: ruisseau du Dragon! Tous les quelques mètres, je retirais en effet de l'eau glaciale de petits morceaux de calcite triédres, couleur d'ivoire pur, et comme si cela ne suffisait pas encore, je trouvais aussi de temps en temps un galet de quartz presque translucide. Simplement, tout ce qui avait été en bas avait manifestement déménagé vers le haut et s'était caché à l'intérieur. Un simple tour de la clé des eaux avait montré ce que l'on pouvait rencontrer. Pris trivialement au dépourvu de cette façon, comment ne pas ébaucher un sourire sceptique, ne pas succomber à une griserie tendant facilement à devenir un élire de visionnaire; et comment ne pas refuser l'échange ainsi offert entre le moi et le cela.

Il ne s'agit plus là de connaissances, telles que les caractérise la science officielle ou que les bouleversent les arts, mais de quelque chose de pleinement intellectuel, de plus poétique; il s'agit davantage d'interactions réciproques et précises (précisément imprécises), quoique en majorité seulement pressenties, entre le complexe de la conscience et l'espace où elle se trouve plongée. Par leur essence, ces rapports dynamiques, qui passent à côté de l'enveloppe anorganique ou organique et en dehors d'elle, sont presque invisibles pour la normalité statistique, et donc refusés. Ces rapports, caractérisés par une sorte de champ mental à plusieurs dimensions et multidiplinaire (un automatisme psychique qui surgit de la substance de la "constante" anthropologique, autrement dit peut-être), libèrent une capacité intellectuelle qui indique l'existence d'une conception anthropomorphe surréelle et inviolable de la noétique, sans tenir compte du niveau cosmique et moléculaire. Oui, le surréalisme a créé sa propre forme de connaissance, qui possède indiscutablement de profondes racines dans sa fondation de respecter une tradition certaine, et une substance qui pénètre de temps immémorial chaque activité poétique créative cachée¹⁾, sans qu'elle doive être nécessairement lettrée.

La vie aussi ne commence sans doute pas seulement avec la division d'une cellule ou l'union de deux, elle est plutôt le centre possible d'une longue chaîne d'échanges inimaginables. On peut aussi dire que c'est justement pour cela qu'il existe quelque chose comme un principe noétique, qui détermine le complexe de la conscience en majorité par la constante anthropologique, dans le sens du mot, et uniquement dans ce sens, par lequel le surréalisme essaie de la caractériser. Les rapports ainsi formés n'anticipent rien d'autre qu'une certaine manière de perception surrationnelle, et sont par leur essence fixés autour de nous le plus largement possible. Le champ universel ainsi constitué, qui est immédiatement présent et recherché, dans son acceptation tant physique que mentale (si je dois conserver au moins une apparence de cette "intelligibilité" dont j'ai horreur), ce champ, qui se condense dans l'espace selon certaines zones terrestres concrètement irrationnelles et critiques, crée des régions où se déroule progressivement, au niveau de l'inconscient, la grande représentation que nous appelons initiation et qui est malheureusement

comprise, la plupart du temps, seulement comme un aspect culturel. La répétition, dans le sens actif, de ces voyages et, sur un autre plan, l'assemblage d'une certaine collectivité renforcent "l'encadrement du ciel et de la terre", autrement dit la transformation des échanges.

Sur un autre chemin, allant également en direction de ma montagne tabulaire comme un fil passé par le chas de l'aiguille d'un rocher de quartzite tremblant, je ne trouvai, il y a quelques semaines, "rien d'autre", que des flaques gelées, que je divisais, dans un jeu machinal, en yeux (les rondes) et en poissons (celles allongées). La glace n'était nulle part homoïotope; là où elle renfermait de l'air, elle était d'une blancheur grenue; là où elle avait gelé sans encombre jusqu'au fond, elle était translucide. Les images ainsi formées semblaient préfigurer, par l'automatisme de leur formation, la calligraphie de cette "écriture chinoise" qui, dès la main de l'homme en maîtrise les signes, tend vers cette même essence pressenti (sans qu'en abuse un pragmatisme qui s'est rationnellement contenté de ne tirer de cette calligraphie qu'un alphabet). Aussi ne vois-je pas de différence essentielle entre les images d'yeux et de poissons et ce que nous sommes capables de créer sur du papier ou de la toile. Seulement peut-être dans l'accentuation du point où tend le délavage calligraphique permanent de ce qu'on appelle un masque réaliste (immobilisé); par exemple chez R. Caillioz quand il décrit l'écriture dite végétale: "C'est une technique dangereuse, risquée, à la merci de la soudaineté et de l'inspiration. On prétend que cette écriture au déroulement rapide a la nature du vent et qu'on l'écrit bien mieux en état d'ivresse." C'est pour cette raison que, sur mon chemin vers la roche tremblante, je ne vis dans les yeux "rien d'autre" que des placentas de mammifères avec des embryons à différents stades d'évolution: un accouchement qui n'aurait lieu que plus tard, dans le parfum de la pluie. Et comme il est plus que certain que, dans ces yeux, personne n'a ni n'aura jamais sa voix pour lui seul, on ne peut que déduire, des signes trouvés correspondants, le paradoxe du tableau vu par nos yeux d'après la matrice dont parle G. Apollinaire dans *La Jolie Rousse*: "Je juge cette longue querelle de la tradition et de l'invention // De l'Ordre et de l'Aventure..."

La montagne du nord "sans lumière", où on va comme ça, "en passant", pour y voir des gnomes et y chercher des dents de dragon, cette montagne réellement radieuse, parée avec vanité de bracelets liquides et transparents et de ses innombrables sources qui descendent en torrents vers la vallée, n'a elle aussi depuis longtemps plus sa voix pour elle seule. Dans le Livre des Métamorphoses chinois, six trigrammes sur huit sont consacrés aux principaux phénomènes naturels. Le cinquième trigramme KEN appartient à la montagne et c'est l'accomplissement de l'expression durée.

(1988, cycle *Intolérance*)

LA DOUDLEBIA EN TANT QUE PHÉNOMÈNE ET LA DOUDLEBIA EN TANT QUE DESTIN Stanislav Komárek

Le concept de *Doudlebia*, inventé à l'origine par J. Sádlo, n'est pas (comme d'ailleurs beaucoup d'autres) des plus heureusement choisis. Mais il est déjà lancé et vu qu'aucun des équivalents partiels proposés jusqu'ici (Bohême du Sud par ex.) n'exprime tout à fait, tant du point de vue géographique qu'à d'autres égards, le fond de la chose, pour les fins du présent article il sera préférable d'y rester attaché. Le nom lui-même est dérivé du nom de l'ancienne tribu slave des Doudlebi, aujourd'hui disparue. Dans le cadre de

l'Europe, la Doudlebia constitue un ensemble assez compact et assez remarquable dans le sens de la configuration du paysage et du caractère qui est propre aux îles de ses habitants. Comme frontière de l'ensemble de la région, je citerais approximativement la ligne *Rozvadov - Horšovský Týn - Přeštice - Orlik - Mladá Vožice - Jindřichův Hradec - Waidhofen a. d. Thaya - Zwettl - Linz - Passau - Deggendorf* (les trois dernières villes nommées n'en font cependant pas elles-mêmes partie) - *Cham*. Cette région, formée sauf d'insignifiantes exceptions par les substrats cristallophylliens acides du Moldanubicum, présente un relief caractéristique: des plateaux, soit légèrement creusés (bassins de la Bohême du Sud), soit légèrement bombés (plaines de la Šumava), où le niveau des eaux souterraines affleure la surface du sol ou même, si possible, la dépasse un peu. La région est communément réputée pour son humidité, ses brouillards et la fraîcheur du climat; dans le cadre de l'Europe centrale, elle possède peut-être la plus grande densité de tourbières de montagne (la Scandinavie donne l'impression d'une Doudlebia s'étendant au-delà de toutes limites).

Le dicton, assez éculé, qui dit que l'île d'un peuple est l'expression authentique, pure, du caractère de la région est bien sûr valable aussi pour la région que nous étudions ici. Il se trouve dans sa mentalité quelque chose de foncièrement, organiquement propre au caractère national allemand (que la langue de communication soit l'allemand ou le tchèque), une certaine lourdeur pondérée, un naturel sérioux et un manque de sens pour les allégories, bref l'aptitude à tout faire seulement "tierisch ernst" ("sérieux comme un animal"). L'aspect typologique de la population tient lui aussi fréquemment, sur les bords, du type nordique au sens large du mot, mais, selon la vieille terminologie allemande, étant en majorité "nachgedunkelt" ("rembrunis"). La majeure partie de la population a les yeux clairs et, dans l'enfance, assez souvent aussi les cheveux. L'immigration et les influences génétiques étrangères sont minimes, il y eut toujours beaucoup d'habitants qui quittaient la Doudlebia (souvent en direction de Prague, Vienne, Munich, Nuremberg, etc.); pratiquement personne d'étranger ne venait s'y installer (voilà un beau parallèle avec les conditions hydrographiques - de nombreuses rivières y ont leur source et s'écoulent au dehors, mais il n'y en a aucune qui apporte dans la région des eaux du dehors). Je préfère ne pas donner ici de place aux théories, aujourd'hui à la mode, sur les influences celtes - il est cependant en tout cas remarquable que la cornemuse, instrument de musique typiquement celtique, se soit conservée jusqu'à une époque récente, hors de l'Écosse, uniquement dans la région de Domažlice.

La mentalité des Doudlebiens est très pauvre en sens de l'humour; s'il s'en présente sous forme d'allusions et de rudiments, il s'agit alors seulement d'un humour relativement noir et cynique, ce ne sont parfois que des sarcasmes isolés. Or, bien mieux que de longues spéculations, c'est une anecdote populaire allemande des environs de Litschau qui confirmera le fait, bien qu'elle perde de sa saveur en étant traduite.

Maitre Huberbauer et maître Oberbauer s'en reviennent un dimanche de l'église:

H.: Y a que ma vache, elle vient toute de se ballonner.

O.: Et bien la mienne aussi l'an dernier; je l'ai soignée avec de l'aspirine.

Une semaine plus tard, maître scéne:

H.: Et bien, ma vache à moi, elle a crevé.

O.: La mienne aussi en ce temps-là alors.

La poésie populaire est mélancolique, la musique frôle à la limite le mode jameur. Certaines notions ne semblent pas exister ici - par exemple l'espièglerie, la gaillardise, la jouissance raffinée et en général même l'autoréflexion; celle-ci est réservée aux renégats et à ceux qu'a expulsés la pure culture de la population

locale. La raideur et l'austérité générales ont une bonne raison d'être - chaque fois qu'elles se sont relâchées au cours de l'Histoire, l'affaire ne s'est pas terminée par une douce jouissance du monde, mais, par ex., par la débauche et la dépravation de la secte des Adamites (leur dernier centre en Bohême fut Val près de Veselí nad Lužnicí en 1421).

Doulebia naturaliter reformata est - et cela bien que tout le pays, du côté tchèque, autrichien et bavarois, ait été entièrement et totalement recatholisé, il est à remarquer que la Réforme, notamment de type calviniste, réussit le mieux dans des régions plutôt froides et au sol détrempe du type de l'Ecosse ou de la Hollande (je noterai ici seulement à titre d'illustration, comme *pars pro toto*, que le mot hollandais *aardig* = *charmant* répond étymologiquement au mot allemand *artig* = *bien élevé, bien dressé*). Est-il du tout possible d'imaginer qu'un mouvement de Réformation ait lieu dans un pays semi-désertique ou au moins méditerranéen? Je pense que non.

Dans la région doulebieenne, on met communément un grand accent sur la bonne réputation, les bonnes moeurs, l'enracinement local; l'atmosphère générale est difficile à respirer à cause de cette incessante observation mutuelle et de cette propension à garder les apparences. Bien que toute la région, dans le cadre de la Bohème (ainsi que de la Basse et Haute Autriche et de la Bavière), ait de loin les plus bas revenus, elle possède de loin les plus grandes économies - plutôt qu'une excessive assiduité au travail, il y règne une parcimonie excessive qui est là bien chez elle. La criminalité en Bohême du Sud est insignifiante, son taux par habitant est environ le tiers de celui de Prague et bien plus bas que dans le Nord de la Bohème ou de la Moravie. Quant aux

crimes capitaux, ce sont des exceptions absolues. Par extraordinaire, le sens accentué de la forme ne s'accompagne pas du sens de l'ostentation et de la représentation. En exagérant un peu les choses et en donnant à l'affaire des dimensions caricaturales, voyons en quoi diffère l'abattage domestique d'un cochon en Doulebia de ce qui se fait pour la même occasion en Moravie du Sud. Tandis qu'en Moravie du Sud on achète en cachette encore un autre cochon et qu'on donne, le jour venu, un banquet représentatif pour un nombreux cercle d'amis et de connaissances, "pour qu'ils voient qu'on a de quoi", et cela même au prix d'une ruine partielle, il est conforme à la mentalité doulebieenne de répandre auinze jours avant la date prévue la nouvelle de la maladie soudaine du porcelet et finalement d'annoncer aussi sa mort; le cochon est alors tué dans le plus grand secret, les andouilles et autres friandise sont stockées et consommées en doses homéopathiques. On remarque également une forte propension à l'autarcie - ce fut en effet de temps immémoriaux un pays de petits agriculteurs et artisans, pratiquement sans prolétariat et sans industrie, celle-ci étant d'ailleurs encore de nos jours peu importante.

Un autre trait marquant de l'âme doulebieenne est un fort et expressif sentiment religieux ou, ces derniers temps, parareligieux, qui se rattache en majorité aux tendances réformatrices. Un fanatisme particulier, lent, désintéressé, mais tout de même un fanatisme, y existe. Ce n'est pas en vain que Hus, Štítný, Chelčický, Koniáš, ainsi que quelques autres très récents gardiens des idéologies aient eu leurs racines dans la Bohême du Sud. La ville de České Budějovice était réputée naguère non seulement pour la quantité de catholiques orthodoxes qui y vivaient, mais aussi

pour ses nombreux communistes fanatiques, et c'est précisément de cette ville qu'étaient originaires la plupart des gens de loi qui dirigèrent les grands procès politiques des années cinquante. Une sincérité aride et un peu naïve est souvent liée à l'envie de connaître et à la passion pour la science. La Doulebia est un substrat idéal pour les érudits et savants de village et ce n'est guère que là que l'on peut imaginer vivre un petit paysan connaissant à fond, par ex., la théorie des sections coniques (peut-être aussi dans le pays qui s'étend au pied des monts des Géants (Krkonoše), mais on y verrait alors, dans le cadre mystique local, plutôt quelque chose de pseudomystiquement symbolique). Malgré des caractéristiques climatiques similaires, la Doulebia diffère nettement du Plateau tchèco-morave avec son type local de doux décervelés et de poètes lyriques de génie du type de Reynek, Březina ou Florián. C'est peut-être pour cela que des villes comme Jindřichův Hradec ou Pacov sont curieusement improductives - à peu près comme les noeuds sur une plaque vibrante de Chladni.

Le visage de Janus de l'habitant de la Bohême du Sud ou de ses frères allemands présente d'un côté la face d'un paysan du type décrit dans les romans de Holeček et de Klostermann, d'un homme lent mais dont la vie et les sentiments sont en harmonie avec la Nature et avec le caractère naturel des choses, et de l'autre côté celle d'un réformateur ou idéologue également lent mais allant au fond des choses, hanté par une obsession rampante et sans frein interne, ces deux faces dans un encadrement petit-bourgeois. Ce n'est donc au fond qu'un seul et unique visage. *Odi et amo.*

(Překlad J. Vaněk)

ANALOGON v knihkupectví

PRAHA

knihkupectví Růžička
Na Příkopě 28
110 00 Praha 1

knihkupectví Fišer
Kaprova 10
110 00 Praha 1

knihkupectví Seidl
Jungmannovo nám. 5
110 00 Praha 1

knihkupectví ORBIS
Václavské nám. 42
110 00 Praha 1

knihkupectví Primus
Vězeňská 10
110 00 Praha 1

Malostranské knihkupectví
Josefská 2
110 00 Praha 1

knihkupectví ORBIS PICTUS
Celetná 32
110 00 Praha 1

knihkupectví REGULA PRAGENSIS
Jiřská 11
110 00 Praha 1

knihkupectví PASEKA
Ibsenova 3
120 00 Praha 2

knihkupectví ČVUT - PTL
areál VS
160 00 Praha 6

knihkupectví MONA
p. Drábek
Sokolovská 46
180 00 Praha 8

ČECHY
knihkupectví LITERA
8. března 6
460 00 Liberec

knihkupectví Karvánek
Moskevská 22
470 01 Česká Lípa

knihkupectví Šesták
Klatovská 8
300 00 Plzeň

knihkupectví Šebek - Pospíšil
Mírové nám. 695
293 01 Mladá Boleslav

HELIOS
Perštýnská 46
Pardubice

MORAVA

knihkupectví ARCHA
760 00 Zlín

knihkupectví Hájek
Junácká 3
770 00 Olomouc

knihkupectví TERNO
787 01 Šumperk

knihkupectví ARTFORUM
A. Macka 1
700 00 Ostrava

knihkupectví Otava
Komenského 33
586 00 Jihlava
knihkupectví Patka
Žižkova 45
789 01 Zábřeh

Čs. spisovatel
Ceská 7
600 00 Brno

SLOVENSKO
ARTFORUM
Cervenej arm. 7
800 00 Bratislava

Analogon 10 / Mapy komunikací

Pavel Holásek: O čem je řeč	1	Druhý sbírkový sál	53
Ivan Horáček: O komunikaci, prostředcích a cílech	4	Země a černé kameny	54
David Storch, Jiří Sádlo, Pavel Holásek, Ivan Horáček, Roman Fuchs etc.: Hra o komunikaci	8	Pavel Holásek: O šachu	50
Jiří Sádlo: Krajina jako interpretovaný text	13	Arthur Koestler: Asociace, smích a hierarchie	55
Stanislav Komárek: Doudlebie jako fenomén a Doudlebie jako osud	20	Jiří Sádlo: Interpretace rostlinných osobností	58
Ivan Horáček: Krajina jako referenční systém	22	Ivan Horáček: Věda (o životě) a čas	61
Zdeněk Skála: Druh jest komunikující společenství	24	Stanislav Komárek: Povaha opozice	66
André Breton: Řeč kamenů	28	Jiří Sádlo: Tři sny	66
Jiří Koubek: Navigace	29	Jiří Koubek: Maya	68
Jiří Koubek: Terra rosa	33	Časovosti	69
Roger Cailliois: Zamyšlení nad kameny	35	Václav Cílek: Život v divotvorném hrnci	
Jiří Koubek: Sejmout kartu	42	Radan Haluzík: Reportáz o postmoderní situaci	
Vladislav Zadrobílek: Hovory ve skříni	44	Výsledky semináře o krajině a komentáře post festum	
Stanislav Komárek: Zákon džungle Peří rajky	45	Milan Nápravník: Vážený pane Pechare...	
Zdeněk Kratochvíl: Poznámky o nejsoucí tajné společnosti	48	Orgiast čierny a biely (Výber zo slovenskej nadrealistickej lyriky)	
Jiří Sádlo: Nymphaea alba (Poznámky z pitvy) Deskriptivní vyjádření konstrukce	49	<i>Ilustrace bez popisků zobrazují představy učenců z 15. a 16. století o vzhledu cizokrajných a legendárních zvířat. Jsou přejaty ze zoologických knih Konrada Gesuera a Ulisse Aldro- vandího.</i>	
Křivá slova	51		
	53		

ANALOGON

Nečekaným způsobem zavřuje toto číslo základní řadu Analogonu, společného díla redakce a redakční rady, Analogonu obnoveného (po dvacetileté přestávce) v roce 1989. Protrahované neshody vyústily v březnu 1993, v době, kdy toto číslo bylo připravováno do tisku, v definitivní rozchod redakce s pražskou surrealistickou skupinou a částí redakční rady.

Jedna etapa tedy skončila.

V nádherné důslednosti synchronicit získala tak až nečekanou výmluvnost nejen poněkud smutečně laděná obálka (navržená zhruba před rokem), ale i (ve stejné době navržený, ale později změněný) podtitul čísla: *Zrcadlo nedorozumění*. At' je tomu jakkoliv, základní téma tohoto svazku - komunikace - je současně možná naznačením východiska.